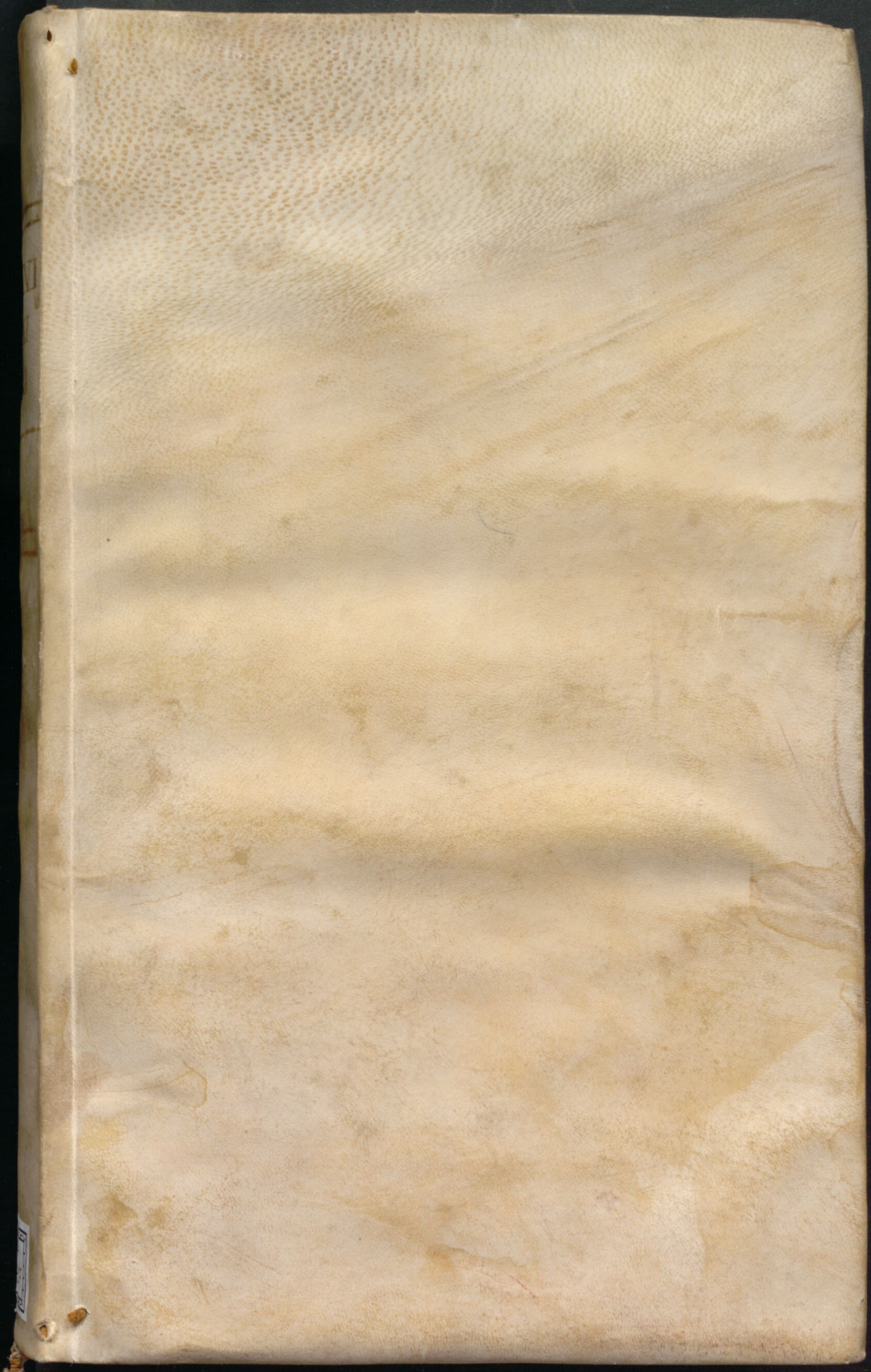

MARTINI
BECANI
OPERA

2.

A
14-57

ANALOGIA
VETERIS AC
NOVI TESTA-
MENTI,

IN QVA PRIMVM
STATUS VETERIS, DEINDE CON-
SENSVS, PROPORATIO, ET CON-
SPIRATIO ILLIUS CUM NOVO
EXPLICATUR.

AUTHORE

MARTINO BECANO,
SOCIETATIS IESV
THEOLOGO.

Cum Gratia & Privilegio Caesareae Majest.

MOGUNTIAE,

Typis NICOLAI HEYLL,

Impensis JOANNIS GODOFRIDI SCHONWETTERI.

ANNO M. DC. XLIX.

APPROBATIO R. P. PROVINCIALIS
in Provincia Rhenana.

Hanc Analogiam Veteris ac Noui Testamenti, P. Martini Becani, à deputatis ad id Theologis lectam & approbatam, Ego quoque Ioannes Copperus, Societatis IESV apud Rhenum Prouincialis approbo, & concessa mihi potestate ab Admodum R. P. N. Mutio Vitellesco, Societatis nostræ Præposito Generali, typis mandari permitto. Anno 1620. Mense Ianuario.

JOANNES COPPERUS.

MARTINI BECANI ANALOGIA

Veteris ac noui Testamenti.

ET Vetus Testamentum differt à nouo, sicut figura Christi ab ipso Christo: (1. Corinth. 10. 6.) Sicut umbra imaginis ab ipsa imagine: (Hebr. 10. 1.) Sicut promissio à donatione: (Actor. 3. 18. & Rom. 1. 2.) Sicut Epistola atramento scripta, ab Epistola spiritu Dei scripta: (2. Corinth. 3. 3.) Sicut littera à spiritu, mors à vita: (ibidem v. 6. & 7.) Sicut seruitus à libertate, ancilla à Domina, Agar à Sara: (Galat. 4. 22.) Sicut timor ab amore: (Rom. 8. 15.) Sicut sanguis hircorum, à sanguine Christi: (Hebr. 9. 12.) Sicut occultum à patefacto: (Augustinus lib. 6. de Ciuitate Dei cap. 26.) Sicut inchoatum à perfecto, semen ab arbore, spica à frumento: (Diuus Thomas in 1. 2. quaestione 107. articulo 3.)

Hinc sequitur primo, nos Christianos in nouo Testamento feliciores esse, quam fuerint Iudæi in veteri. Nam illi erant serui; nos liberi: Illi filij Agar; nos Saræ. Illi habebant solam figuram; nos rem figuratam: Illi umbram imaginis; nos ipsam imaginem. Illis promissus erat Christus; nobis donatus. Illi timore ducebantur; nos amore. Illis occulta erant mysteria Incarnationis & Redemptionis; nobis patefacta. Illi offerebant sanguinem hircorum; nos sanguinem Christi Redemptoris. Illi habebant litteram; nos spiritum: Illi semen, nos arborem: Illi spicam; nos triticum: Illi testamentum inchoatum; nos perfectum: Illi mortem; nos vitam.

Secundo sequitur, cognitionem vnius Testamenti multum prodesse ad cognitionem alterius. Qui enim videt figuram Christi conspirare cum ipso Christo; & umbram imaginis cum ipsa imagine; plenior habet cognitionem, quam qui alterum sine altero cognoscit, nec vnius cum altero consensum & proportionem aduertit. Similiter, qui confert seruitutem cum libertate, timorem eum dilectione, mortem cum vita, semen cum arbore, spicam cum tritico; melius percipit vtriusque naturam & conditionem; quam si alterum sine alterius collatione spectaret. Denique qui mysteria Incarnationis, Passionis, Mortis & Resurrectionis Christi, prout iam impleta sunt, confert cum ijs ipsis, prout in veteri Testamento sub umbra ac velamine occultabantur; magis confirmatur in fide ex illa collatione & consensu, quam si vel sola mysteria sine umbris, vel solas umbras sine mysterijs, per se seorsim consideraret.

Ob hanc causam propositum mihi est, explicare doctrinam veteris Testamenti, vt ex ea plenior & perfectior habeatur doctrina noui Testamenti: Et ex consensu, conspiratione, & analogia vtriusque doctrinæ inter se collatæ, certo constet, eam veram esse fidem & religionem noui Testamenti, quæ retinet consensum, conspirationem, & analogiam cum doctrina veteris Testamenti. Eam esse falsam & adulterinam, quæ non retinet.

Porro capita doctrinæ veteris Testamenti, de quibus potissimum acturus sum, erunt hæc.

CAPITA HVIVS LIBRI.

1. De Scriptura & Traditione veteris Testamenti.
2. De Fide & Symbolo.
3. De Spe, promissione, & oratione.
4. De Charitate, & praeceptis Charitatis.
5. De Lege Mosaica, quae erat triplex; moralis, ceremonialis, & iudicialis.
6. De Synagoga.
7. De Ministris Synagoga ordinarijs, qui erant Leuita, Sacerdotes, & Pontifex.
8. De Ministris Synagoga extraordinarijs, qui erant Propheta.
9. De Religiosis Synagoga, qui erant Nazaraei, & Rechabita.
10. De Sectarijs, qui erant Pharisei, Saducaei, Esseni.
11. De Iudice omnium rerum, qui erat Pontifex.
12. De instrumentis diuini cultus, quae erant Tabernaculum, Templum, Arca foederis, Propitiatorium, Candelabrum cum lucernis, Mensa panum propositionis, Altare thymiamatis, Altare holocausti, vasa sacra, Synagoga & Cathedra.
13. De ipso diuino cultu: ac primo, de Sacrificijs Mosaicis, qui erant multiplicia.
14. De Sacramentis, quae erant Circumcisio, Agnus Paschalis, Purificationes, & Expiationes.
15. De obseruantijs Legalibus, quibus Iudaei discernabantur à gentilibus. Cuiusmodi erant. 1. Discretio ciborum mundorum ab immundis. 2. Abstinentia à sanguine & adipe. 3. Ieiunia. 4. Vota. 5. Iuramenta. 6. Solemnitates festorum. 7. Annus septimus, seu Sabbaticus. 8. Iubilaeum. 9. Rasio actio tonsio capitis & barbae. 10. Certus vsus vestium.
16. De Regno, Regibus, & Iudicibus.
17. De Bello, Castris, & munditia castrorum.
18. De furto, & vsura.
19. De homicidio, & ciuitatibus refugij.
20. De Matrimonio.
21. De Polygamia.
22. De Zelotypia.
23. De Libello Repudiij.
24. De adulterio & stupro.
25. De seruis, ancillis, mercenarijs, peregrinis, pauperibus.
26. De Reformatione.

INDEX HORVM CAPITVM.

CAPUT I.

De Scriptura & Traditione V. T.

1. Quinam sint libri canonici veteris Testamenti?
2. Qui fuerint primi Scriptores illorum librorum?
3. An omnes lingua Hebraica primum scripti sint?
4. An omnes perierint tempore captiuitatis Babylonicae, & postea ab Esdra restaurati sint?
5. An 70. Interpretes post captiuitatem Babylonicam transtulerint omnes in linguam Graecam?
6. An, quando libri V. T. citantur in nouo, semper citentur in sensu proprio & literali?
7. An in V. T. praeter Scripturam, fuerint etiam aliqua Traditiones? & quae?

CAPUT II.

De fide veteris Testamenti.

1. An fides sit donum Dei, quo assentimur ijs, quae à Deo reuelata sunt?
2. Quid in V. T. reuelatum sit de Deo?
3. Quid de Trinitate?
4. Quid de Christo?
5. Quibus nominibus in veteri Testamento appellatus sit Christus?
6. Quis primus crediderit in Christum?
7. An fides in Christum fuerit necessaria ad salutem?
8. An fides V. T. fuerit tam perfecta, quam fides Euangelica?

CAPUT III.

De Spe, promissione, & oratione.

1. Quid sit Spes?
2. Quae bona in V. T. fuerint promissa à Deo?
3. An etiam vita aeterna fuerit promissa?
4. An oratio fuerit necessaria ad impetrandum eiusmodi bona?
5. Quae fuerit formula orandi in V. T.?
6. An in V. T. licuerit inuocare Sanctos?
7. An licuerit orare pro defunctis?

CAPUT IV.

De Charitate & praeceptis Charitatis.

1. Quid sit Charitas?
2. An in V. T. fuerint duo praecepta Charitatis: Vnum de diligendo Deo ex toto corde: alterum de diligendo proximo, sicut seipso?

3. An prius praeceptum, de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita?
4. An posterius, de diligendo proximo, intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico?
5. Quid sit diligere proximum, sicut seipsum?

CAPUT V.

De Lege Mosaica.

1. An lex Mosaica fuerit bona?
2. An utilis?
3. An perfecta & sufficiens ad salutem?
4. An Deo data?
5. Vbi, quando, & quomodo data?
6. An obligauerit solos Iudaeos?
7. Quam arcte obligauerit?
8. An nunc penitus abrogata sit?
9. An in eius locum successerit Lex Euangelica?

CAPUT VI.

De Synagoga.

1. An Synagoga fuerit visibilis?
2. An aliquando errauerit, vel defecerit à fide?
3. An fuerit figura Ecclesiae Christi?
4. An fuerit tam perfecta, quam Ecclesia Christi est?

CAPUT VII.

De Ministris Synagoga, id est, Leuitis, Sacerdotibus, Pontifice.

1. Ex qua familia fuerit Pontifex?
2. Quae fuerit successio Pontificum?
3. Quo ritu consecrati fuerint Leuita, Sacerdotes, Pontifex?
4. Quod fuerit illorum officium?
5. Quo vestitu & ornatu fuerint vsi?
6. Quos & quantos reditus habuerint?
7. An aliquando debuerint seruare continentiam ab vxoribus?
8. Quanta fuerit illorum, ac praecipue Pontificis auctoritas apud populum?
9. Quae utilitas hinc colligi possit?

CAPUT VIII.

De Prophetis.

1. Quinam fuerint veri Prophetae in V. Testamento?
2. Quod fuerit illorum officium?
3. Quomodo probauerint se à Deo missos?

4. An omnes de Christo prophetauerint?
5. Quis illorum fuerit praeceps, Moyses, an Ioannes Baptista?
6. Quomodo verum sit illud Christi: Omnes Prophetae usque ad Ioannem?
7. An verum sit, omnes Hierosolymis occisos esse?
8. Quinam fuerint falsi Prophetae?
9. Quomodo veri à falsis discernantur?
10. Quid de Pythonissis sentiendum?
11. An etiam in Novo Testamento sint veri & falsi Prophetae?

CAPUT IX.

De Religiosis Synagogæ.

1. De Nazareis.
2. De Rechabitis.

CAPUT X.

De Sectariis Synagogæ.

1. De Pharisæis.
2. De Sadducæis.
3. De Essenis.

CAPUT XI.

De Iudice Controuersiarum.

1. An Pontifex in V. T. fuerit Iudex Controuersiarum?
2. An fuerit infallibilis, ita ut non potuerit errare?
3. An etiam in N. T. sit aliquis infallibilis Iudex, & quis?

CAPUT XII.

De Instrumentis diuini cultus.

1. De Tabernaculo & Templo.
2. De Arca fœderis.
3. De Propitiatorio.
4. De Candelabro & Lucernis.
5. De Mensa panum Propositionis.
6. De Altari Thymiamatis.
7. De Altari Holocaustorum.
8. De Vasibus sacris.
9. De Synagoga & Cathedra.

CAPUT XIII.

De Sacrificiis Mosaicis.

1. De Victimis, Immolationibus, & Libaminibus.
2. De Holocaustis, hostiis pacificis, & hostiis pro peccato.
3. De Iugis sacrificio.
4. De Agno Paschali.
5. De sacrificiis aliarum solennitatum.
6. De igne, quo utebantur sacerdotes in sacrificiis.
7. De sacrificio noui Testamenti, quod per sacrificia Mosaicæ sunt præfiguratum.

CAPUT XIV.

De Sacramentis Mosaicis.

1. Quæ, & quot fuerint sacramenta Mosaicæ?
2. Quam vim & efficaciam sanctificandi habuerint?
3. An fuerint tam perfecta, quam nostra sacramenta?
4. Quid de singulis in particulari statuendum sit?

CAPUT XV.

De obseruantijs legalibus.

1. De discretionem animalium mundorum ab immundis.
2. De abstinentia à sanguine & adipe.
3. De Ieiunijs.
4. De Votis.
5. De Iuramentis.
6. De festis.
7. De anno Remissionis.
8. De Iubilis.
9. De rasione & tonsione capitis ac barba.
10. De certo usu vestium.

CAPUT XVI.

De Regibus V. T.

1. Quæ fuerit differentia inter Reges & Iudices?
2. Qui, & quot fuerint Iudices?
3. Qui, & quot fuerint Reges?
4. Qui fuerint boni, & qui mali Reges?
5. Quomodo creati fuerint Reges?
6. Quomodo inaugurati?

CAPUT I.

De Scriptura & Traditione veteris Testamenti.

Varitur. 1. Quinam sint libri Canonici veteris Testamenti? 2. Qui fuerint primi scriptores illorum librorum? 3. An omnes lingua Hebraica primum scripti sint? 4. An omnes perierint tempore ca-

7. Quomodo uncti?
8. Quod fuerit officium Regum?
9. Quod ius in subditos?
10. An potuerint habere plures uxores?
11. An magnas diuitias?
12. An copiosum equitatum?
13. Quales fuerint ipsorum Consiliarij?
14. Quid hinc discere debeant Reges & Principes Christiani?

CAPUT XVII.

De Bello.

1. An bellum fuerit licitum in V. T.
2. Quanam fuerint leges belli à Deo præscriptæ?
3. Quæ iusta causa gerendi bellum?
4. An Iudæi potuerint bellum gerere contra Iudæos?
5. An contra quosuis gentiles?
6. An potuerint implorare auxilium à gentilibus?
7. Quinam Iudæorum Reges feliciter gesserint bellum?
8. Quid in lege Mosaicæ statutum fuerit de munditia castrorum?

CAPUT XVIII.

De furto & usura.

1. Quæ fuerint leges circa furtum?
2. An usura Iudæis fuerit licita, nec ne?

CAPUT XIX.

De Homicidio & ciuitatibus Refugij.

1. Quæ fuerint leges circa homicidium voluntarium?
2. Quæ fuerint ciuitates Refugij? Et qui potuerint eo confugere?
3. An etiam apud Christianos sint huiusmodi Asyla?

CAPUT XX.

De Matrimonio.

1. An Matrimonium fuerit præceptum in V. T.
2. In quoto gradu licuerit vel non licuerit matrimonium contrahere?
3. An Iudæi potuerint accipere uxores alienigenas seu gentiles?
4. An potuerint accipere uxores extra suam tribum?
5. Quæ sit differentia inter matrimonium Veteris ac Noui Testamenti?

CAPUT XXI.

De Polygamia.

1. An polygamia repugnet primæ institutioni matrimonij, quæ in Paradiso facta est?
2. An aliquo modo repugnet legi naturæ?
3. An concessa fuerit post diluuium?
4. An hæc concessio in lege Mosaicæ fuerit confirmata?
5. An in lege Euangelicæ per Christum reuocata?

CAPUT XXII.

De Zelotypia.

CAPUT XXIII.

De libello Repudij.

1. Quo sensu permissum fuerit Iudæis, uxores dimittere?
2. Quibus de causis licuerit illas dimittere, aut repudiare?
3. Quæ ceremonia adhiberi soleant & quæ fuerit formula verborum, qua Libellus repudij scribebatur?
4. An sicut viri poterant repudiare uxores, ita vicissim uxores potuerint repudiare viros?

CAPUT XXIV.

De Adulterio.

1. Leges de adulterio, incestu, stupro, scortatione, sodomia, bestialitate.
2. Quomodo hæc peccata fuerint punita in V. T.

CAPUT XXV.

De seruis, Ancillis, mercenariis, peregrinis, pauperibus.

CAPUT XXVI.

De Reformatione.

1. De Reformatione circa cultum Dei.
2. De Reformatione circa iustitiam inter Iudæos.
3. De Reformatione circa bellum.
4. De captiuitate Babylonicæ, & postea ab Esdra restaurati sint?
5. An septuaginta Interpretes post captiuitatem Babylonicam transtulerint omnes in linguam Græcæ?
6. An, quando libri veteris Testamenti citantur in nouo, semper citentur in sensu proprio & literalis?
7. An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliquæ traditiones?

QVÆSTIO I.

Quinam sint libri Canonici veteris Testamenti?

1. **S**uppono, libros Scripturæ vocari Canonicos à Canone. Canon autem duo significat. 1. Normam seu regulam, quam sequimur. 2. Catalogum seu numerum aliquarum rerum. Vtroque sensu libri scripturæ vocantur Canonici. Priori quidem, quia continent normam seu regulam, quam in fide & moribus sequi debemus. Posteriori, quia in Catalogum librorum divinorum relati sunt. Hoc posito, quæstio est, quinam libri V. T. sint Canonici, hoc posteriori sensu? id est, quinam relati sint in catalogum seu canonem librorum Scripturæ V. Testamenti? Respondeo. Canon seu catalogus librorum V. Testamenti duplex est: Vnus Iudaicus, qui tempore Esdræ, seu ab ipso Esdra, vel à Concilio Sacerdotum, cui ipse interfuit, confectus est. In isto Canone consignati sunt hi libri: Pentateuchus Moysi, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Iob, Psalterium centum quinquaginta Psalmorum, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum. Prophetæ maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim. Alter Christianus, qui autoritate Innocentij I. confectus est. In quo, præter libros iam enumeratos, continentur etiam hi: Tobia, Iudith, Esther, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, & duo libri Machabæorum. Itaque tam hi, quam illi priores, Canonici sunt. Et quidem de prioribus, qui continentur in Canone Iudaicorum, non est disputatio. Omnes, tam Iudæi, quam Christiani agnoscunt illos pro Canonicis. De posterioribus aliqua dissensio est. Iudæi, Lutherani, & Calvinistæ negant esse Canonicos. Affirmant Innocentius I. epist. 3. ad Euperium c. 7. Augustinus lib. 1. de doctrina Christiana cap. 8. Patres Concilij Carthaginensis, Gelasius in Concilio Romano, Concil. Florentinum apud Bartholomæum Caranzam in Summa Conciliorum, Concilium Tridentinum Sess. 4. & omnes Catholici, qui hoc Concilium secuti sunt.

2. Notandum tamen est, non satis constare, an liber Esther positus fuerit in Canone Iudaicorum, nec ne. Magni auctores negant, ut Melito apud Euseb. lib. 4. hist. c. 26. Athanasius in Synopsi, & Gregorius Naz. in eo carmine, quod scripsit de genuinis scripturis. Affirmant Hieronymus in prologo Galeato, Lysanus, & multi alij in Commentario illius libri. Nobis sufficiat, positum esse in Canone Christianorum, & ab Ecclesia Catholica pro Canonico recipi & approbari. Et maior debet esse apud nos autoritas recipi & approbari. Et maior debet esse apud nos autoritas recipi & approbari, quam Synagoga: præsertim cum certo constet, qui libri sint Canonici iuxta definitionem Ecclesiæ; & tamen non certo constet, qui sint Canonici iuxta definitionem Synagoga.

QVÆSTIO II.

Qui fuerint primi scriptores librorum veteris Testamenti?

1. **H**ic quædam certa, quædam dubia sunt. Primo certum est, Moysen scripsisse Pentateuchum, seu quinque libros, qui vulgo libri Moysi appellantur. Quorum primus dicitur *Genesis*, quia in eo describitur generatio cæli & terræ, & aliarum rerum. Secundus, *Exodus*, quia in eo describitur egressio filiorum Israel de Ægypto. Tertius *Leuiticus*, quia in eo describitur officium Leuitarum circa tabernaculum, sacrificia & alias cæremonias legales. Quartus *Numeri*, quia in eo numeratur multitudo filiorum Israel per tribus & familias suas. Quintus *Deuteronomium*, id est, Lex secunda, quia in eo repetitur & explicatur Lex Domini, quæ fuerat data in monte Sina. Quæ tamen in fine Deuteronomij leguntur de morte Moysi, vel à Iosue, vel ab aliquo alio addita sunt.

2. Secundo certum est, Dauidem scripsisse Psalterium. Est tamen dubium, an scripserit omnes Psalmos in eo contentos? Affirmant Chrysostomus, Theodoretus, Cassiodorus, Euthymius, Augustinus, & alij apud Bellarm. libro de scriptor. Ecclesiastic. Negant Hilarius & Hieronymus apud eundem, asserentes compositos esse ab ijs autoribus, qui in titulis Psalmorum nominantur, ut sunt Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Chore, Idithum. Priorem sententiam sequitur Bellarm. loco citat. & Alphonsus Salmeron Tom. I. prolog. 19. can. 1.

3. Tertio certum est, Salomonem scripsisse Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum Canticorum. De libro Sapientiæ quæstio est. Aliqui tribuunt Philoni Iudæo. Alij plerique

Salomoni, quibus assentior. Nam auctor cap. 9. num. 7. de seipso sic loquitur: *Tu elegisti me Regem populo tuo, & dixisti me adificare templum in monte sancto tuo.* Quæ verba non possunt intelligi, nisi de Salomone. Quamquam fieri potuit, ut omnes & singulæ sententiæ, quæ continentur in illo libro, fuerint Salomonis; & postea ab aliquo alio, in vnum corpus redactæ sint. Et sic censet Bellarminus loco citato.

4. Quarto certum est: quatuor Prophetas maiores, & similiter duodecim Prophetas minores, vel scripsisse, vel saltem distasse suas Prophetias, quæ nunc extant: Ieremias distavit; ut ipsemet fateatur c. 36. n. 1. & seqq.

5. Quinto certum est, Esdræ scripsisse librum primum Esdræ. Dubium est de secundo. Isidorus lib. 6. Originum c. 2. putat utrumque ab Esdra: Bellarminus & Salmeron, priorem ab Esdra, posteriorem à Nehemia conscriptum esse.

6. Sexto certum est, librum Ecclesiastici scriptum esse à Iesu filio Syrach, ut ipsemet testatur, cum in præfatione eiusdem libri, cum c. 50. v. 29. his verbis: *Doctrinam sapientia & disciplinam scripsit in codice isto, Iesus filius Syrach Hierosolymita.*

7. De alijs libris nihil certi est. Dicam, quod boni auctores dicunt. Liber Iosue scriptus est, vel ab ipso Iosue, ut multi colligunt ex c. vlt. v. 26. vel ab alio, ut contendit August. Turniellus in Annalibus. Liber Iudicum & Ruth, à Samuele. Duo priores libri Regum, ab eodem Samuele Duo posteriores, itemque duo libri Paralipomenon, ab Esdra, vel aliquo alio. Liber Iob, vel ab ipso Iob, vel à Moyse, qui post illum vixit. Liber Tobia, vel à Tobia seniore, vel à inniore, ut multi colligunt ex cap. 12. v. 20. Liber Iudith ab Bliachim magno sacerdote. Liber Esther à Mardocheo, qui rei gestæ interfuit. Liber primus Machabæorum à Ioanne Hircano Pontifice. Secundus ab incerto autore, qui fateatur, se omnia compendiose desumpsisse ex libris Iasonis Cyrenæi (2. Mach. 2. 24.)

QVÆSTIO III.

An omnes libri V. T. primum scripti sint lingua Hebraica?

1. **S**erarius in prolegomenis Bibliacis, c. 3. q. 2. dicit, omnes linguæ Hebraicæ scriptos esse, si nomen linguæ Hebraicæ sumatur latius. Bellarm. lib. 2. de verbo Dei cap. 4. ait, vel Hebraicæ, vel Chaldaicæ, vel Græcæ scriptos esse. In te non dissentunt. Pro quo notandum est, triplicem linguam (præter Græcam) hoc loco distingui posse. Vnam purè Hebraicam: Alteram purè Chaldaicam: Tertiam mixtam ex utraque, quam Syriacam vocant. Iudæi ante captiuitatem Babylonicam, vsi sunt linguâ purè Hebraica. At tempore captiuitatis Babylonicæ, ceperant loqui Chaldaicè; non quidem perfectè, sed partim Chaldaicè, partim Hebraicè. Hinc orta est tertia lingua, quâ Iudæi post captiuitatem Babylonicam vsi sunt vsque ad Christum, ac deinceps. Et hæc tertia vocabatur vel Syriaca, ut dixi, vel Hebraica, late sumendo nomen linguæ Hebraicæ. Vnde patet, linguam Hebraicam dupliciter accipi posse. 1. pro purè Hebraica. 2. pro mixta ex Hebraica & Chaldaica. Priori modo sumitur Gen. 39. 14. & 4. Reg. 8. 26. & Dan. 1. 4. & Dan. 2. 4. Posteriori sumitur Ioan. 5. 2. & Ioan. 19. 13. vide auctores citatos.

2. His positis, dicendum est, omnes libros V. T. qui habentur in Canone Iudaicorum, scriptos esse linguâ purè Hebraicâ: nisi quod in libro Esdræ & Danielis, quædam partes sermone Chaldaico annexæ sunt. De alijs libris, quæ sunt extra Canonem Iudaicorum, sic sentiendum est. Liber Esther scriptus est purè Hebraicè. Libri Tobia & Iudith, purè Chaldaicè, ut cum D. Hieronymo docet Serarius in Commentario vtriusque libri, & Bellarm. lib. 2. de verb. Dei c. 3. Liber Sapientia, Ecclesiastici, Baruch, & duo Machabæorum extant Græcè. An autem aliqui ex illis, primo Syriacè scripti sint, dubium est. Vide Bellarminum c. 4.

QVÆSTIO IV.

An omnes libri V. T. perierint tempore captiuitatis Babylonicæ, & postea ab Esdra restaurati sint?

1. **H**oc intelligitur de ijs libris V. T. qui fuerunt Hebraicè scripti ante captiuitatem Babylonicam. Magis auctores putant, illos perisse tempore captiuitatis, quando Hierosolyma fuit euersa, & templum Salomonis, in quo libri illi seruabantur, à Chaldaicis incensum. Sed postea ab Esdra ex suggestionem Spiritus sancti fuisse restauratos, & iisdem verbis, quibus ante, conscriptos. Hæc sententia tribuitur Clemens

Clementi Alexandrino, Theodoro, Irenæo, Basilio, Tertulliano, Eusebio, Hieronymo, apud Augustinum Turnellum in analib. Anno mundi 3447. n. 4. Enititur duplici fundamento: prius est, quod unicum tantum fuerit exemplar scripturæ V. T. quod in templo Salomonis seruabatur. Si ergo illud exemplar in conflagratione templi perierit, necesse est, nullum aliud superfuisse. Ac proinde fuisse necessarium ut ab aliquo nouum exemplar conseriberetur. Posterius est, quia libro 4. Esdræ c. 14. legimus, Esdræ diuino spiritu affiatum per quadraginta dies dictasse multos libros, eosque à quinque uiris, ipso dictante, fuisse scriptos. Quos uerisimile est, non alios fuisse, quam libros ueteris Testamenti, qui perierant in euerfione templi.

2. Hanc sententiam refellit Bellarminus lib. 2. de uerbo Dei c. 1. Tornellus loco citato, & alij recentiores. Et merito, quia nititur in firmis fundamentis. Quod sigillatim sic ostendo. Primo, incertum est, an exemplar scripturæ perierit in conflagratione templi. Imò certius est, non perierit. Nam illud exemplar asseruabatur in Arca Domini, (Deut. 31. 26.) At Arca Domini fuit erepta ex incendio per Ieremiam Prophetam (2. Machab. 2. 4.) Ergo & exemplar scripturæ fuit ereptum. Secundo, falsum est, præter illud unicum exemplar, quod erat in Arca, non fuisse aliud. Nam Rex habebat aliud, quod ex illo erat transcriptum. (Deut. 17. 18.) Tertio, utrunque exemplar, tam illud, quod seruabatur in Arca, quam aliud, quod habebat apud se Rex, erat tantum exemplar Deuteronomij, scilicet legis Mosaicæ, non autem aliorum librorum ueteris Testamenti: Ergo saltem alij libri non perierunt in conflagratione templi. Quarto, Liber quartus Esdræ, ex quo contraria sententia confirmatur, apocryphus & fabulosus est. Et hæc ipsa fabula, de qua agimus, refelli potest ex libro secundo Esdræ, qui Canonicus est. Nam cap. 8. v. 1. sic legimus: *Congregatus est omnis populus, & dixerunt Esdræ Scribæ, ut adferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israël. Attulit ergo Esdras Sacerdos legem coram multitudine uirorum & mulierum. Vbi non dicitur conseripsisse, sed attulisse librum Deuteronomij, quem apud se, utpote Sacerdos, asseruabat.*

3. Neque obstant citati Patres. Non enim asserunt, Esdræ ex memoria dictasse omnes libros ueteris Testamenti, quasi iam antea perierant; sed dispersos collegisse, & in ordinem redelegisse: ac si quid in ijs fuisset deprauatum, emendasse. Simile quid scribit Athanasius in Synopsi: *Narratur, inquit, & hoc de Esdræ. Cum libri sceleris incuriam populi, & diuturnam captiuitatem perirent, ipsum, cum esset uir industrius, & lector per diligens, uerique ac recti studiosissimus, eos omnes libros apud se custodiuisset, & postea eos in commune protulisset, atque ita ab interitu quodammodo vindicatos conseruasse.*

QVÆSTIO V.

An septuaginta interpretes, post captiuitatem Babylonicam, transfulerint libros ueteris Testamenti in linguam Græcam, & quomodo id factum sit?

1. Certum est, tempore Ptolomæi Philadelphi, qui uixit trecentis fere annis ante Christum, septuaginta duos seniores Iudæorum in Ægyptum uocatos esse, ab eodem Ptolomæo, ut scripturam V. T. ex Hebraica transferrent in Græcam linguam. Ita refert Aristæus in historia de hac ipsa re, qui tunc præfens erat. Item Iosephus lib. 12. Antiquitat. cap. 2. Philo. lib. 2. de uita Moysi, Tertullianus in Apolog. Athanasius in Synopsi, Epiphanius de uenturis & ponderibus, August. lib. 18. de Ciuitate Dei c. 42. de Doctrina Christiana cap. 15. & alij passim. Nisi quod Irenæus lib. 3. cap. 27. Et Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. putent hoc factum esse sub Ptolomæo Lagi filio, qui Philadelphum proximè antecessit.

2. At dubium est. 1. An isti 70. seniores transfulerint omnes libros V. T. an tantum aliquos. 2. Quomodo id fecerint. 3. Quantæ autoritatis sit hæc translatio. 4. An adhuc extet. Circa primum duplex est opinio. Vna, quod transfulerint solam legem Mosaicam. Ita Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, & in cap. 2. Ezechielis, & in cap. 2. Micheæ. Et probat ex Aristæo, Iosepho, & Philone, qui solius Pentateuchi mentionem faciunt. Altera, quod transfulerint omnes libros V. T. Ita Irenæus, Clemens, Epiphanius, & Augustinus locis citatis. Hanc sententiam tenent Bellarminus lib. 2. de uerbo Dei cap. 6. & probat tripliciter. Primo, quia Apostoli in citandis testimonijs Prophetarum vsuntur græca translatione. At tempore Apostolorum, nulla erat græca translatio, nisi 70. interpretum. Se-

cundo, quia uerisimile est, Ptolomæum Regem, qui ex toto terrarum orbe comparabat libros pro sua Bibliotheca, habuisse etiam libros Prophetarum & consequenter curasse eos transferri. Tertio, quia omnes dicunt miraculose factum esse, quod translatio spatio septuaginta duorum dierum fuerit absoluta. At nullum esset miraculum, si sola lex Mosaicæ fuisset translata.

3. Nec obstat quod Aristæus, Iosephus, & Philo solius legis mentionem faciunt. Nam nomine legis sæpe intelligitur totum uetus testamentum, ut Ioan. 10. 14. *Nonne scriptum est in lege uestra, quia ego dixi, Dixi estis? quod tamen scriptum est in Psalmis (Psal. 81. 6.) & Ioan. 15. 25. Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratias. Quod etiam scriptum est in Isaias (Psal. 24. 19.) Et 1. Cor. 14. 21. In lege scriptum est: Quoniam in alijs linguis, & laijs alijs loquar populo huic. Quod scriptum est in Isaias (c. 28. 11.)*

4. Circa secundum, consentiunt quidem auctores 72. senes Hebræos (uidelicet sex ex unaquaque tribu) uerisimiles linguæ peritissimos, spatio 72. dierum mirabilis consensione, libros V. T. ex Hebraico sermone in Græcum transfuisse: sed in eo discrepant, an singuli separatim, an uero bini & bini, an denique omnes simul inter se confederantes, id fecerint? Triplex opinio est. Prima, singulos separatim inclusos fuisse in singulis cellulis, & diuino miraculo factum esse, ut singulorum translationes non solum in sensu, sed etiam in rebus ipsis consentirent: ita ut fuerint 72. exemplaria, ne in minimo quidem puncto discrepantia. Ita Iustinus in Orat. exhortatoria ad Gentes (ubi etiam asserit, se apud Alexandriam uidisse vestigia cellarum) Cyrillus catech. 4. Irenæus, Clemens, & Augustinus, locis citatis. Altera, binos & binos in cellulis inclusos fuisse; ita ut fuerint 36. exemplaria, quæ mirè inter se conspirarent. Ita Epiphanius loco citato. Tertia, omnes simul in eadem basilica sedisse, & inter se confederantes, unum exemplar confecisse. Ita Hieronymus præfatione in pentateuchum. Et probat ex Aristæo & Iosepho. Nam Aristæus, qui fuit præfens, aperte scribit, eos simul conuulisse singulis diebus usque ad horam nonam. Et Iosephus, qui etiam narrat, gestam, ne quidem meminit cellararum, quod tamen fecisset pro honore suæ gentis, si putasset ita contigisse.

5. Circa tertium, omnes auctores fatentur translationem 72. interpretum diuinitus factam esse, ac proinde, magnam habere auctoritatem. Solus Hieronymus uideatur aliter sentire. Nam præfatione in Pentateuchum asserit, non fuisse uates, sed tantum interpretes. Et alibi sæpè reprehendit illorum uersionem, præsertim in quæstionibus Hebraicis, in primo de optimo genere interpretandi, in Epistola ad Suniam & Fretellam, & in commentarijs Prophetarum. Quamquam, ut uerum fatear, non reprehendit ipsam uersionem, sed uitia, quæ postea in eam irreperunt.

6. Nam præfatione prima in libros Paral. sic scribit: *Si 70. interpretum pura, & ut ab eis in Græcum uersa est, editio permaneret, superfluum me impelleres, ut Hebræa tibi uolumina Latino sermone transferrem. Nunc uero, cum pro uarietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germania illa antiquaque translatio corrupta sit atque uiolata. Et præfatione 2. *Nec hoc 70. interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea qua uersa fuerunt, transfulerunt: sed scriptorum culpa adscribendum, dum de emendatu in emendata scriptitant, & sæpè tria nomina. Subtrahit è medio syllabam, in unum uocabulum cogunt. Et præfatio in Esdræ & Nehemiam. *Si quis autem uobis 70. opposuerit interpretes, quorum exemplaria, uarietas ipsa lacerata & inuersa demonstrat, mitte eum ad Euangelia, in quibus multa ponuntur de ueteri Testamento, qua apud 70. interpretes non habentur, uelut illud, Quoniam Nazareus uocabitur, & ex Ægypto uocauit filium meum: & uidebunt, in quem compuncterunt: multi aque alia, qua latiori operi reseruantur: & quæ uita ab eo, ubi scripta sunt, cumque proferre non potuerit, uos legite de his exemplaribus, qua nuper à nobis edita, maleuolentia eorum linguis quotidie confodiantur.***

7. Circa quartum, aliqui putant Græcam uersionem 70. interpretum plane petijisse. Alij rectius non quidem petijisse, sed ualde corruptam ac uitiolam esse. Hoc patet ex uerbis Hieronymi iam citatis. Deinde, ex Iustino, qui in Dialogo cum Tryphone ait, multis locis deprauatam esse à Iudæis. Tertio, ex Philone & Aristæo, qui asserunt, primam uersionem, quæ à septuaginta interpretibus facta est, non solum quoad tenorem, sed etiam quoad uerba exactè consonasse cum Hebræo textu. Addit Aristæus, diligenter fuisse examinatum, antequam poneretur in Bibliotheca

theca Regis & ab omnibus acclamatum, sanctè & singula esse translata, vt nihil addi, nihil demi possit. At versio Græca, quæ nunc extat, in multis dissentit ab Hebræo textu. Nam multa habet, quæ in Hebræo non sunt. Multa non habet, quæ in Hebræo sunt. Multa habet falsa. Videatur Hieronymus locis citatis, & Bellarminus libro secundo, capite sexto.

QVÆSTIO VI.

An, quando libri veteris Testamenti citantur in nouo, citentur tanquam in sensu literali?

1. **S**uppono, testimonia Scripturæ tripliciter citari posse. Primo, in sensu literali, qui à Spiritu Sancto intentus est. Secundo, in sensu mystico, qui etiam à Spiritu sancto intentus est. Tertio, per quandam accommodationem, quam quisque pro suo arbitrio facere potest, modo piè ac prudenter id faciat, sine vlla falsitate vel absurditate. Vide Gabrielem Vasquez 1. par. disputation. 13. cap. 2. in fine.
2. Nunc quæstio est, An Christus & Apostoli, quando citant testimonia Moysis & Prophetarum, citent ea in sensu tantum literali? An aliquando etiam in sensu mystico, vel per accommodationem? Respondeo, quædam citant in sensu literali; quædam in sensu mystico; quædam per accommodationem.
3. **E**xempla primi generis passim obuia sunt. Matthæi 19. 4. citatur illud Genesis 1. 27. *Masculum & feminam fecit eos.* Et Actor 3. 25. citatur illud Genesis 12. 3. *In semine tuo benedicentur omnes familie terræ.* Et Romanorum 4. 3. citatur illud Genesis 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Et Romanorum decimo tertio, versu 9. Citatur illud Exod. 20. 4. *Non adulterabis, non occides, non furtum facies.* Hæc, & multa alia, citantur in sensu literali, quem ipsa verba proximè & immediatè significant.
4. **E**xempla secundi generis Primum. Genesis 21. 10. *Eijce ancillam hanc & filium eius. Non enim erit hæres filius ancille, cum filio meo Isaac.* Hoc secundum literam intelligitur de Agar, quæ erat ancilla Abrahamæ, & de filio eius Ismaele. At Apostolus (Gal. 4. 30.) citat in sensu mystico de Synagoga. Nam quod in V. T. secundum literam scriptum est, Abrahamum habuisse vnam ancillam, quæ erat Agar, & vnam liberam, quæ erat Sara: hoc mysticè significabat, Deum habiturum Synagoga, tanquam ancillam, & Ecclesiam Christi, tanquam liberam. Item quod in veteri Testamento secundum literam scriptum est, Agar cum suo filio Ismaele fuisse eiecctam & repudiatam; Saram vero cum suo filio Isaac mansisse cum Abrahamo: Hoc mysticè significabat, Synagogam Iudæorum repudiandam, non item Ecclesiam Christianorum.
5. Secundum, Exod. 12. 46. & Num. 9. 12. *Os illius non confringetis,* quod secundum literam dictum est de Agno paschali, cui non frangebantur crura, cum in sacrificio mactabatur. At Euangelista citat in sensu mystico de Christo, qui per Agnum paschalem fuit præfiguratus, (Ioan. 19. 36.)
6. Tertium, Deuteroni. 25. 4. *Non alligabis os boue trituranti.* Quod secundum literam intelligitur de vero boue, qui in arca triturat, seu grana frumentæ excurit. At Apostolus mysticè explicat de prædicatoribus Euangelij, quibus alimonia seu sustentatio neganda non est. (1. Corinth. 9. 9.) Quamquam aliqui putent per accommodationem illis applicari.
7. Quartum, Osee 11. 1. *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Quod secundum literam intelligitur de populo Israel, qui ex Aegypto per Moysen eductus est in terram promissionis. At Euangelista mysticè intelligit de Christo, qui cum Maria matre, & Iosepho reuocatus est ab Aegypto per Angelum. (Matth. 21. 5.)
8. In his & similibus exemplis, notandum est, sensum mysticum esse, qui proximè significatur, non per verba Scripturæ, sed per res ipsas verbis significat. Quo pacto Synagoga, & Ecclesia mysticè significantur per Agar & Saram: Christus per Agnum paschalem: prædicatores Euangelij per boues triturantes: Reditus Christi ex Aegypto, per reditum filiorum Israel ex Aegypto, & sic deinceps.
9. **E**xempla tertij generis, Primum Zach. 4. 3. *Dua olivæ super candelabrum aurum.* Quod secundum literam intelligitur de Iesu filio Iosedech, & de Zotobabele Duce Iuda. At Apostolus per accommodationem applicat duobus testibus, Enoch & Helix, qui ab Antichristo interfici-

endi sunt. (Apoc. 11. 4.) Vide Vasquez 1. part. disp. 14. cap. 1.

10. Secundum, Isaia 29. 13. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.* Quod secundum literam intelligitur de illis Iudæis, qui erant tempore Isaia. At Christus accommodat Scribis & Phariseis sui temporis (Matth. 15. 8.) Vide Vasquez ibidem cap. 5.

11. Hic modus vtendi testimonijs Scripturæ per accommodationem, valdè frequens est apud Patres & Concionatores. Sic Ecclesia accommodat B. Virginis, quod scriptum est, Cantic. 1. 4. *Nigra sum, sed formosa.* Sic Augustinus illud Apostoli 2. Corinth. 3. 6. *Litera occidit, spiritus autem viuificat;* per accommodationem explicat de litera & sensu Scripturæ. Sic Bonifacius VIII. illud Lucæ 22. 38. *Ecce duo gladij hic,* accommodatè intelligit de duplici potestate Pontificis, spirituali & temporalis. Sic Gregorius illud Genesis 1. 16. *Fecit Deus duo luminaria magna,* intelligit de Pontifice & Imperatore. Huiusmodi exempla propè infinita sunt.

QVÆSTIO VII.

An in veteri Testamento, præter Scripturam, fuerint etiam aliqua traditiones?

1. **I**udæi præter Scripturam, habebant etiam traditiones. Et quidem duplices. Nam alie erant Phariseorum, quas Christus in Euangelio reprehendit: Alie Mosaiæ, quæ erant laudabiles, & ad salutem necessariae. Traditiones prioris ordinis erant hæc:
  1. Prima, quod ante sumptionem cibi lauandæ essent manus. Matth. 15. 1. *Accesserunt ad eum Scriba & Pharisei dicentes: Quare Discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? Non enim lauant manus suas, cum panem manducant.*
  2. Secunda, quod etiam inter comedendum illa lotio sæpius esset repetenda. Marci 7. 3. *Pharisei & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem Seniorum.* Hinc in nuptijs Canæ Galilææ erant sex hydræ posite secundum purificationem Iudæorum. (Ioan. 2. vers. 6.) In quibus hydris erat aqua ad lauandas manus inter prandendum.
  3. Tertia, quod venientes è foro non deberent cibos capere, nisi loti essent. Marci 7. 4. *Et à foro nisi baptizentur, non comedunt.* Et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruare, baptisimata calicem & vircorum, & aramentorum, & lectorum.
  4. Quarta, quod cum peccatoribus non esset sumendus cibus. Matth. 9. 11. *Et videntes Pharisei, dicebant Discipuli eius: Quare cum Publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? Similia habentur Lucæ 5. 30.*
  5. Quinta, quod ne quidem permittendum esset, vt quis à peccatoribus tangeretur. Lucæ septimo, versu trigesimo nono. *Videns autem Phariseus, qui vocauerat eum, aut intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ & qualis esset mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Vbi manifestè apparet, Phariseum fuisse miratum, quod Christus à muliere peccatrice pateret se contrectari, eo quod hoc esset contra morem & traditionem Phariseorum, quorum vox erat hæc: *Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es.* (Isaia 65. 5.)
  6. Sexta, quod in Sabbatho non liceret ægros sanare. Lucæ 6. 7. *Observabant autem Scriba & Pharisei, si in Sabbatho curaret, vt inuenirent unde accusarent eum.* Eccl. 10. 9. 16. *Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à Deo, quia Sabbathum non custodit.* Loquebantur de Christo, qui cæco vilum restituerat in Sabbatho.
  7. Septima, quod famelicis non possint spicas vellere, & comedere in Sabbatho. Matth. 12. 1. *Abijt Iesus per sata Sabbatho: Discipuli autem eius esurientes ceperrunt vellere spicas & manducare. Pharisei autem videntes, dixerunt ei: Ecce Discipuli tui faciunt, quod non licet facere Sabbatho.*
  8. Octava, quod frequenter esset ieiunandum & orandum. Matth. 9. 14. *Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, Discipuli autem tui non ieiunant? Et Lucæ 5. 33. Quare Discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt: tui autem edunt & bibunt?*
  9. Nona, quod omnium rerum, etiam minimarum, decimæ afferendæ essent Deo. Matth. 23. 23. *Ve vobis Scriba & Pharisei, qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam & fidem. Hac oportuit facere, & illa non omittere. Hic decimare, idem est, quod decimas dare. Est ergo hic sensus: Vos Pharisei datis decimas omnium rerum, etiam minimarum, quod*

quod non sed ex ves ea, quæ v & illa non

Vbi no

1. Ex pra

nc. Ex p

mis arbor

Ex voto

31. 6.) E

thæ, an

alij non

docet Dn

in Conco

vers. 11. P

nomine g

ait: Non s

mas do om

nes non fa

lei; sed no

reliqui Ph

n. Deco

esset reus

per oblati

16. Va vob

templum,

Stulti & c

sanctificat

qui autem

Quidem

12. Vno

suos hono

ret, munu

versu tert

traditione

stem. Et q

tur. Vos au

nus quode

stem suum

propter Tra

13. Ha

quantum o

quæ earum

ferentes au

hendebant

earum obse

nem sancti

ti essent.

deantur ab

hypocrita.

14. Secu

tor etiam o

quas in eur

& Pharisei

nes longas or

rant domos

dere seu de

spoliare seu

tanquam ac

labant) &

15. Ter

bant, & al

Dabant en

rim ac glig

caulis, quæ

illud Marti

glutientes.

16. Tr

simum hic

maes & si

baptur, ell

credebant

to scriptum

quod reme

quam maf

Nec hoc vl

ta iporum

etiam erat

scriptum es

17. Du

de credebat

minus quæ

quod non facitis ex præcepto Dei scripto in lege Mosaica, sed ex vestra traditione non scripta. Et interim negligitis ea, quæ vobis in lege præcepta sunt. Hæc debetis facere, & illa non omittere.

Vbi notandum est, triplici titulo potuisse dari decimas. 1. Ex præcepto legis Mosaicæ. 2. Ex voto. 3. Ex traditione. Ex præcepto debebant dari decimæ de frugibus, de pomis arborum, de bobus, ouibus, & capris (Leuit. 27. 30.) Ex voto poterant dari pro arbitrio vouentium. (2. Paralip. 31. 6.) Ex traditione solebant Pharisei dare decimas mentharæ, anethi, cymini, & similibus rerum minimarum, quas alij non dabant, nec ex præcepto legis tenebantur dare, vt docet D. Thomas 2. 2. quæst. 87. art. 2. ad 3. Iansenius in Concord. Euang. cap. 34. Maldonatus in cap. 18. Lucae vers. 11. Franciscus Lucas in cap. 23. Matth. versu 23. Quo nomine gloriatur quidam ex Phariseis in Euangelio, cum ait: *Non sum, sicut ceteri homines. Ieiuno bis in Sabbato: decimas de omnium, quæ possideo. Quasi dicat: Hoc ceteri homines non faciunt. Dant quidem decimas vini, frumenti, & olei; sed non omnium bonorum, etiam minorum, vt ego & reliqui Pharisei facimus.*

11. Decima, quod qui iuraret per templum vel altare, non esset reus criminis: qui autem iuraret per aurum templi, vel per oblationes, quæ in altari fiebant, esset reus. Matth. 23. 16. *Vt vobis Dices cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti & cæci: quid enim maius est, aurum an templum, quod sanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil est, qui autem iurauerit in dono, quod est super illud, debet. Cæci. Quid enim maius est, donum, an altare, quod sanctificat donum?*

12. Undecima, quod filij non tenerentur recipere parentes suos honorare, aut illis benefecere; Sed quod abundè sufficeret, munus aliquod Deo offerre. Matthæi decimo quinto, versu tertio. *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem & matrem. Et quicumque maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit Patri aut matri, minus quodcumque est ex me, tibi proderit: & non honorificabit patrem suum & matrem suam. Et irritum fecistis mandatum Dei propter Traditionem vestram.*

13. Hæ fuerunt præcipuæ Traditiones Phariseorum, quantum ex Euangelio licet colligere. Et quamquam aliqua earum essent bonæ ex suo genere; alia maiora; alia indifferentes aut inutiles; Pharisei tamen propter omnes reprehendebantur à Christo, ob has causas. Primo, quia ipsi ex earum obseruatione quærebant inanem gloriam, & opinionem sanctitatis apud homines, cum nihil minus, quam sancti essent. Matth. 23. 5. *Omnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus.* Hinc passim in Euangelio vocatur hypocritæ, & sepulchra dealbata.

14. Secundo, quia ex quarundam obseruatione sectabantur etiam opes ac diuitias; præsertim ex longis orationibus, quas in eum finem recitabant. Matth. 23. 14. *Vt vobis Scriba & Pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes. Et Marci 12. 14. Cauete à Scribis, qui deuorant domos viduarum sub obtentu prolata orationis.* Vbi comedere seu deuorare domos viduarum, nihil aliud est, quam spoliare seu exhaurire. Nam viduæ veniebant ad Phariseos, tanquam ad homines sanctos, quippe qui sanctitatem simulabant; & eorum orationes pretio emebant.

15. Tertio, quia superstitiosè minutiora quædam seruabant, & alia maiora negligebant, vt paulo ante dictum est. Dabant enim decimas rerum etiam vilissimarum, & interim negligebant iudicium & misericordiam in diiudicandis causis, quæ ad ipsos deferebantur. Et hoc sensu accipi potest illud Matthæi 23. 24. *Excusatis culicem; camelum autem glutientes.*

16. Traditiones posterioris generis (de quibus potissimum hic agimus) erant tres præcipuæ. Prima, quod omnes & singuli libri, qui in Canone Iudæorum consignabantur, essent verè diuini, & à Deo inspirati. Hoc fide credebant Iudæi, & tamen nusquam in Veteri Testamento scriptum est. Secunda, quod fœmellæ haberent aliquod remedium contra peccatum originale, non minus, quam masculi; qualescunque tandem fuerit illud remedium. Nec hoc vllibi in V. T. scriptum est. Tertia, quod cruenta ipsorum sacrificia significauerint mortem Christi. Hoc etiam erat dogma fidei; nec tamen in Veteri Testamento scriptum est.

17. Duas posteriores traditiones sic explico. Iudæi fide credebant, fœmellas concipi in peccato originali, non minus quam masculos. Nihil certius. Ergo fide credebant,

illas saluari non posse, nisi per aliquod remedium à Deo institutum. Debebant autem scire in particulari, quod & quale esset hoc remedium; alioquin omnes fœmellæ petissent sine remedio. At nusquam scriptum est in V. T. quod & quale fuerit hoc remedium in particulari: ergo per solam traditionem hoc sciebant. Hæc autem traditio erat ad salutem necessaria; quia sine remedio non poterant saluari fœmellæ: qualescunque tandem fuerit illud remedium; siue fides parentum, siue aliquid aliud.

18. Similiter fide credebant, quædam cruenta sacrificia à Deo instituta esse pro expiatione peccatorum. Vel ergo putabant eiusmodi sacrificia per se, & propria virtute expiare peccata; vel virtute mortis & passionis Christi, quæ per illa sacrificia significabatur. Si prius putabant, erant hæretici: si posterius, erant fideles. Sed vnde habebant hanc fidem & firmam persuasionem? Non ex Scriptura, quia nusquam in V. T. id scriptum est: Ergo ex traditione. Hæc autem traditio erat necessaria ad salutem: Non quod necesse fuerit singulos de populo credere, futuram Christi mortem per cruenta sacrificia præfigurari; sed quod necesse fuerit aliquos id credere, præsertim Sacerdotes & Doctores, quibus incumbere cura docendi & instruendi alios: alioquin tota Synagoga, in hoc quidem puncto, quod sanè erat grauissimum, fuisset sine fide. Quod absurdum est (Vide D. Thomam in 2. 2. quæst. 2. artic. 7.)

19. Hinc sequitur, Iudæos habuisse quædam, per Scripturam, quædam per Traditionem. Magis tamen vsi sunt Traditione, quam Scriptura, non solum in ijs rebus, quæ habebantur per solam Traditionem, sed etiam in ijs, quæ erant scriptæ. Quod patet ex sequentibus testimonijs. Exod. 13. 8. *Narrabis filio tuo in die illo dicens: Hoc est, quod fecit mihi Dominus, quando egressus sum de Aegypto. Et erit quasi signum in manu tua.* Et Deuter. 32. 7. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi maiores tuos, & dicent tibi. Ecl. 1. 6. 13. Vbi sunt mirabilia eius, quæ narrauerunt Patres nostri, ut quæ dixerunt: de Aegypto eduxit nos Dominus. Et Psalm. 43. Deus auribus nostris audiuimus. Patres nostri annunciauerunt nobis opus, quod operatus in diebus eorum, & in diebus antiquis. Et Psalm. 77. 5. Quanta mandauit Patribus nostris nos asserere ea filijs suis, vt cognoscat generatio altera; Filij quia nascuntur & exurgent, & narrauerunt filijs suis.*

20. Ex his testimonijs duo colliguntur. Primo, quod traditio fuerit Iudæis à Deo mandata seu præcepta. Secundo, quod multa ex ijs, quæ iubebantur docere vel discere per Traditionem aperte habebantur in Scriptura: Et tamen non remittebantur ad Scripturam, sed ad Traditionem. Cuius rei duplex est ratio. Vna, quia eo tempore, Scriptura nondum erat redacta in formam integri voluminis, sed dispersa in varijs chartis, & annalibus, vt commodè ab vnoquoque legi non possit. Primus, qui eam rededit in formam voluminis, fuit Esdras post captiuitatem Babylonicam. Altera, quia liber Deuteronomij, qui erat præcipuus inter libros V. T. non habebatur passim in populo; sed vnum exemplar à Rege, alterum à Sacerdotibus custodiebatur in arca Domini, qui septimo quoque anno (sempe anno remissionis) iubebantur illud populo prælegere. (Deut. 31. 9.) Et hi ipsi Sacerdotes fuerunt tam negligentes in eo custodiendo, vt longo tempore amissum fuerit, & tandem ab Helcia Pontifice (tempore Iosia Regis) inuentum, ac populo prælectum (4. Reg. 22. 8.) Vnde uerè esse est, populum in plerisque vsu fuisse Traditione, de qua in præcedentibus testimonijs dictum est.

21. Quod contigit Iudæis, etiam contingit nobis Christianis. Multa habemus per solam Traditionem, quæ ad fidem & salutem necessaria sunt. De quibus generatim Apostolus 2. Thess. 2. 14. *Itaque fratres stete, & tenete Traditiones, quas didicistis siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.* Speciatim verò sunt hæc, & similia. Primo, quod tota Scriptura Veteris ac Noui Testamenti sit verè diuina & à Deo inspirata. Secundo, quod Symbolum fidei sit verè Canonicum & Apostolicum. Tertio, quod infantes sint baptizandi. Quarto, quod baptizati ab hæreticis non sint rebaptizandi. Quinto, quod in baptismo pronunciari debeat hæc forma verborum: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Sexto, quod certus ac determinatus sit Sacramentorum numerus in nouo Testamento.

*Videat manuale
Controversiarum Cap. 4. 10
que habent 2. p. 1334.*

☩ (?) ☩

CAPVT II.

De Fide & Symbolo.

I.

Res sunt virtutes Theologicæ, de quibus agendum est, Fides, Spes, Caritas, (1. Corinth. 13. 13.) Dicuntur autem Theologicæ, quia immediatè versantur circa Deum; in quo differunt ab alijs virtutibus. Et quidem Fides versatur circa Deum, quatenus est verax in dicendo seu reuelando. Spes circa Deum, quatenus & bonus respectu nostri; sed quatenus est suprema & æterna nostra beatitudo, quam speramus. Caritas circa Deum, quatenus in se bonus est. Fides est in intellectu: Spes & Caritas in voluntate. De singulis dicam.

1. Ac primo de Fide, cuius mysteria nobis reuelata sunt, vel in Scriptura, vel per Traditionem. Et quæritur 1. An fides sit donum Dei, quod assentimur ijs, quæ à Deo reuelata sunt. 2. Quid in V. T. reuelatum sit de Deo. 3. Quid de Trinitate. 4. Quid de Christo. 5. Quibus nominibus in Veteri Testamento appellatus sit Christus. 6. Quis primus crediderit in Christum. 7. An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem. 8. An Fides Veteris Testamenti fuerit tam perfecta, quam est Fides Euangelica.

QVÆSTIO I.

Quid sit Fides?

1. **R**espondeo. Fides est donum Dei ac lumen, quo illustratus homo, certo ac firmiter assentitur ijs, quæ à Deo obscure reuelata sunt, & nobis ad credendum legitime proposita. In qua definitione aliqua notanda sunt.

2. Primo, quod Fides sit donum Dei (Eph. 2. 8.) De quo disputat Augustinus lib. de prædeterminatione Sanctorum cap. 2. contra Pelagianos & Semipelagianos. Hi dicebant initium Fidei esse à nobis; non tamen fidem perfectam. Illi vtramque attribuebant solum naturæ viribus. Vtrosque refellit Augustinus.

3. Secundo, quod Fides sit lumen. Soler autem distingui triplex lumen in intellectu hominis. 1. Lumen naturale. (Psalm. 4. 7. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.) 2. Lumen Fidei (1. Petri 2. 9. Qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum.) 3. Lumen gloriæ. (Psalm. 35. 10. In lumine tuo videbimus lumen.) Primum reperitur in quouis homine. Secundum, in homine tantum fideli. Tertium, in homine beato, qui clarè videt essentiam diuinam.

4. Tertio, quod actus fidei sit assentiri vel credere. (Philip. 1. 29. & Hebr. 11. 6.) Possimus autem dupliciter rem aliquam credere. Primo, propter auctoritatem hominis assentientis. Et tunc est Fides humana. Secundo, propter auctoritatem Dei assentientis & reuelantis. Et tunc est Fides diuina, de qua hic agimus.

5. Quarto, quod materiale obiectum Fidei, quod credimus, sunt res à Deo reuelatæ; formale, auctoritas Dei reuelantis. Nam, vt dixi, nos fide diuina credimus vera esse mysteria, quæ nobis proponuntur; non ideo, quia ab homine, sed quia à Deo reuelata sunt, qui nec falli potest, nec fallere. Vnde etiam vocatur prima veritas. Hæc autem veritas includit duo attributa diuina, nempe infinitam bonitatem, & infinitam sapientiam. Nam Deus, quia infinite bonus est, non vult fallere: Et quia infinite sapiens est, non potest falli.

6. Quinto, quod actus fidei circa suum obiectum, id est; circa res à Deo reuelatas, habeat duas proprietates, nempe certitudinem & obscuritatem. Certitudo oritur ex infinita Dei sapientia & bonitate: Obscuritas ex reuelatione. Quod sic explico. Actus fidei, quo credo mysterium Trinitatis, est certus & infallibilis, quia nititur certo & infallibili fundamento, nempe auctoritate Dei reuelantis, qui nec falli potest propter infinitam sapientiam, nec fallere propter infinitam bonitatem. Idem actus est obscurus, quia nititur diuina reuelatione, quæ respectu nostri obscurum est. Et quidem ex duplici capite: Primo, ex parte Dei reuelantis. Non enim constat nobis clarè & euidenter, reuelationem mysterij Trinitatis, quæ facta est, à Deo factam esse. Secundo, ex parte rei reuelatæ. Nam reuelatio non ostendit nobis clarè & intuiti-

uè rem reuelatam, sed tantum obscure & abstractiue. Hoc patet in simili exemplo. Quando enim Virgilius narrat mihi aliquid de rebus absentibus, quas nunquam vidi, non efficit per suam narrationem, vt clarè incipiam videre res ipsas, de quibus narrat; sed solum efficit, vt obscure & abstractiue de ijs habeam notitiam & cognitionem.

Sic etiam, quando Deus reuelat nobis mysterium Trinitatis, quod nunquam vidimus, non efficit per suam reuelationem, vt clarè & intuitiue videamus hoc mysterium; sed solum, vt obscure & abstractiue credamus tale esse, quale à Deo reuelatur. Et hoc docet experientia. Hinc Apostolus Hebr. 11. 1. ait, *Fidem esse argumentum rerum non apparentium*; quia nimirum res illæ, quas fide credimus, non apparent, seu non videntur à nobis clarè. Et 1. Corinth. 13. 12. dicit: *Videmus per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem*, id est, in hac vita obscure cognoscimus mysteria fidei; in altera clarè intuebimur.

7. Vnde sequitur, actum fidei esse voluntarium & liberum; non autem necessarium. Vel, quod idem est, non voluntariè & liberè assentiri rebus à Deo reuelatis; non autem necessario. Loquor autem de necessitate obiecti, non præcepti. Nam ex parte præcepti, quod nos obligat, necessario debemus assentiri rebus à Deo reuelatis, si volumus salutem esse. At ex parte obiecti, non necessario, sed liberè. Quod sic probò. Tunc intellectus necessario assentitur alicui obiecto, vel propositioni, quando propter ipsius rei euidenciam conuincitur, & quasi necessitatur ad assensum; ita vt non possit non assentiri: Tunc autem voluntariè ac liberè assentitur, quando propter rei obscuritatem non conuincitur, aut necessitatur ad assensum; sed potest assentiri vel dissentire, prout voluntati visum est. Duo exemplum. Quando quis clarè videt, Solem ortum esse, tunc intellectus, si aduertat, propter rei euidenciam, necessario conuincitur ad formandum hunc assensum: *Sol ortus est*. Quando autem non videt ortum esse, (vt si cæcus sit) sed tamen ab alio audit ortum esse; tunc intellectus eius non necessario conuincitur, sed à libera voluntate ad assensum mouetur. Idem fit in mysterijs fidei. Beati in cælo, qui clarè intuentur mysterium Trinitatis, necessario præbent assensum: Nos in hac vita, qui non intuemur, liberè præbent assensum. Et, si voluntas pia est, credimus Deum esse trinum & vnum; si impia, non credimus, & infideles efficiuntur. Hæc omnia prolixè disputantur à Theologis in 2. 2. quæstione 1. & 2. Nos pauca diximus pro hoc loco & instituto.

QVÆSTIO II.

Quid in Veteri Testamento fuerit reuelatum de Deo?

1. **R**espondeo. Hæc tria potissimum. Primo, Deum esse. Exod. 3. 14. *Ego sum, qui sum*. Secundo, Deum esse vnum. Deuteronom. 6. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est*. Et Deuteronom. 32. 39. *Videte, quod ego sim solus, & non sit alius Deus præter me*. Tertio, Deum habere prouidentiam circa homines, id est, saluare bonos, & punire malos. Sapient. 6. 8. *Aequaliter est illi cura de omnibus*. Et Deuteronom. 7. 9. *Et scies, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, custodiens pactum, & misericordiam diligentibus se, & his qui custodiunt præcepta eius, in mille generationes: & reddens odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur*.

2. Præter hæc tria, sunt multa alia, quæ ad illa reuocantur. Cuiusmodi sunt hæc. Deum esse bonum. (Et Psalm. 72. 1.) Esse infinitum. (Psalm. 144. 3.) Esse vbique præsentem. (Psalm. 138. 7.) Esse immutabilem. (Numerorum 23. 19.) Æternum. (Psalm. 89. 2.) Omnia scientem. (1. Regum 2. 3.) Omnipotentem. (Gen. 17. 1.) Creasse cælum & terram. (Genesis 1. 1.) Creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam. (Genesis 1. 26.) Dedissee illi præcepta, & promississe vitam, si ea seruaret: mortem, si non seruaret. (Gen. 2. 17. & alibi.)

QVÆSTIO III.

Quid in Veteri Testamento fuerit reuelatum de Trinitate.

1. **R**espondeo. Nusquam in Veteri Testamento expressè reuelatum est. Tres esse personas diuinas, vnius & eiusdem essentia; ac realiter inter se distinctas, nempe Patrem,

Fatem
dam loc
sonas,
quibus
2. P
lum & n
aquis.
Filiu
rus Dei
fauet A
pice i
De: de
me, id e
stioni b
3. Se
magen
in plura
tant Ori
lum loc
cafinem
cilium
Genesis
bonum
& consu
4. T
doman
cum dic
mum; pe
in Epito
phone, A
larius lib
15. & ali
5. Q
noster, l
bis quid
cum pro
naturam
illud I
citur.
hic est Pa
ctus. Vi
& Valq
cundo.
6. Q
Sion: qu
Et applic
mibi in p
minus ex
DOMIN
id est, ser
adducam
7. N
sci posse
lem, fa
Secundo
uo Testa
Ethac,
congruet
boni est,
ra infinit
infinitum
commun
zurarum
per prod
ra. Secu
fortium
mè beati
personar
quid p
produxit
intra se.
8. Qu
stigia cre
retnarium
videntur
quot ex
creatura
Secundo
genera.
porales, v
lia; alia
tio; Ang

Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum: sed tamen quibusdam locis obscure & confuse insinuatam est, plures esse personas, quam unam. Solent autem produci varia testimonia, quibus id insinuatam est, quæ breuiter recensebo.

1. Primum est. Genesis 1. 1. *In principio creauit Deus cælum & terram.* Ac paulo post: *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Vbi aliqui putant, Patrem significari nomine Dei; Filium nomine principij; Spiritum Sanctum nomine Spiritus Dei. Ita Origenes & Rupertus in illum locum, quibus fauet Augustinus libro de Genesi ad litteram imperfecto capite 1. Et confirmari potest hæc expositio ex eo, quod Filius Dei de seipso dicit Psalm. 39. 9. *In capite libri scriptum est de me, id est, in initio libri Genesios.* Vide Hieronymum in questionibus Hebraicis in Genesin.

2. Secundum est. Genesis 1. 2. 6. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Vbi Deus loquitur de se in plurali numero, propter pluralitatem personarum, ut notant Origenes, Basilium, Chrysostomus, & Ambrosius in illum locum: Item Athanasius in oratione contra idola, circa finem; Augustinus libro 16. de Ciuitate Dei capite 6. Concilium Syrmiense Canone 13. & plures alij. Simile est illud Genesis 3. 22. *Eccc Adam, quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* Et Genesis 11. 7. *Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum.*

3. Tertium est, Genesis 19. 24. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrhham sulphur & ignem à Domino de cælo.* Vbi cum dicitur, Dominus à Domino, iusticiantur duæ, ut minimum, personæ, ut sensus sit: pluit filius à patre. Ita Ignatius in Epistola ad Antiochenos, Iustinus in Dialogo cum Tryphone, Athanasius in Oratione contra Gregales Sabellij, Hilarius libro quinto de Trinitate: Concilium Syrmiense Can. 15. & alij.

4. Quartum est, Psalm. 66. 8. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.* Vbi nomen Deus ter ponitur: bis quidem absolute pro Patre & Spiritu Sancto: & semel cum pronomine, *Noster*, pro Filio, qui propter humanam naturam assumptam vocatur Deus noster. Eodem spectat illud Isaiæ 6. 3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum.* In quem locum sic scribit Rabbi Simeon: *Sanctus, hic est Pater: Sanctus, hic est Filius; Sanctus, hic est Spiritus sanctus.* Vide Galat. num. libro secundo de arcanis capite nono, & Vasquez 1. part. disputatione centesima octaua, capite secundo.

5. Quintum est, Zachariæ 2. 10. *Lauda & latare filia Sion: quia ecce, ego venio & habito in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multa ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui.* Et scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Vbi bis ponitur nomen DOMINI: semel pro Deo mittente, & semel pro Deo misso, id est, semel pro Patre, & semel pro Filio, plura testimonia adducam questione sequenti.

6. Nota, Trinitatem personarum varijs modis cognosci posse in hac vita. Primo, per reuelationem supernaturalem, factam in V. T. de qua iam dixi: Et hæc obscura est. Secundo, per reuelationem supernaturalem, factam in Nouo Testamento, de qua infra dicam, questione decima. Et hæc, quoad verba, clarior & apertior est. Tertio, per congruentias naturales. Cuiusmodi sunt hæc. 1. Natura boni est, diffundere & communicare seipsum: Ergo, natura infiniti boni est, communicare se infinito. At Deus est infinitum bonum: Ergo infinite se communicat. At non communicat se infinite extra se, per productionem creaturarum: Ergo debet se infinite communicare intra se, per productionem personarum eiusdem essentia & naturæ. Secundo, Ad perfectam beatitudinem requiritur consortium æqualium personarum: At Deus est perfectissimè beatus: Ergo debet habere consortium æqualium personarum. Tertio, Melius est, Deum ab æterno aliquid produxisse, quam otiosum fuisse: At ab æterno non produxit creaturas extra se: Ergo produxit personas diuinas intra se.

7. Quarto potest cognosci Trinitas personarum per vestigia creaturis impressa. Nam omnes creaturæ propter retnarium numerum, quem in se habent à suo Creatore, videntur clamare à Trinitate creatas se esse. Quod aliquot exemplis demonstrabo. Primo, In vnaquaque creatura sunt tres passiones Entis, *vnus, verum, bonum.* Secundo, Tota vniuersitas creaturarum diuiditur in tria genera. Nam alia sunt spirituales, ut Angeli: alia corporales, ut cæli, elementa, lapides, plantæ, bruta animalia; alia mixta ex corpore & spiritu, ut homines. Tertio, Angeli diuiduntur in tres Hierarchias, supremam,

mediam, & infimam. Et singulæ Hierarchiæ in tres ordines. Quarto, Vnusquisque Angelus, sicut etiam vnaquæque anima rationalis, habet tres facultates, memoriam, intellectum, voluntatem. Memoria representat Patrem, qui habet ideas omnium rerum in se. Intellectus Filium, qui est Sapiencia Patris. Voluntas Spiritum Sanctum, qui est amor procedens à Patre & Filio. Vide Augustinum lib. 9. de Trinitate & sequent. Bellarmin. lib. 2. de Christo cap. 6.

QVÆSTIO IV.

Quid in Veteri Testamento fuerit reuelatum de Christo?

1. **R**espondeo. Multa de Christo fuerunt reuelata. Et speciatim hæc. Primo, quod esset nasciturus ex semine Abraham. (Genesis 22. 18.) Secundo, quod ex familia David. (Ieremias 23. 5.) Tertio, quod ex Virgine. (Isaiæ 7. 14.) Quarto, quod in Bethlem. (Michæ 5. 2.) Quinto, quod certo tempore (Gen. 49. 10. Et Daniel. 9. 24. Et Aggæi 2. 7.) Sexto, quod prædicaturus Euangelium salutis & pacis. (Isaiæ 61. 1.) Septimo, quod facturus miracula. (Isaiæ 35. 5.) Octauo, quod redempturus genus humanum, & pro humano genere moriturus. (Isaiæ 53. 4. Et Daniel. 9. 26.) Nono, quod descensurus ad inferos, & tertia die resurrexurus. (Psalm. 15. 10. Et Ionæ 2. 1.) Decimo, quod ascensurus ad cælum. (Psalm. 67. 19.) Undecimo, quod sessurus ad dexteram Dei Patris. (Psalm. 109. 1.) Duodecimo, quod missurus Spiritum sanctum. (Isaiæ 44. 3. Et Iocelis 2. 28.) Decimotertio, quod iudicaturus viuos & mortuos. (Psalm. 95. 13.) Hæc omnia clariùs constant ex nouo Testamento.

2. Quæres, An etiam reuelatum fuerit in Veteri Testamento, Christum fore Deum simul & hominem? Respondeo. Clarè reuelatum fuit fore hominem; obscure Deum. Prior pars patet ex dictis; quia clarè reuelatum fuit, Christum nasciturum & moriturum; quod non potest intelligi, nisi secundum humanitatem. Posterior colligitur ex varijs Scripturæ locis. Psalm. 2. 7. *Filius meus es tu: Ego hodie genui te.* Ex quo loco probat Apostolus Hebr. 1. 5. Christum esse maiorem Angelis, quia ab æterno genitus est à Deo Patre per diuinam generationem. Item Psalm. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli eius.* Quo etiam loco vitur Apostolus ibidem. Item Psalm. 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dexteris meis.* Quem locum explica: ipsemet Christus. Matthæi 22. 44. Item Isaiæ 35. 4. *Deus ipse veniet & saluabit vos.* Vbi aperre loquitur de Christo, vt ex contextu patet. Item Baruch 3. 36. *Hic est Deus noster, & non aliambitur alius aduersus eum.* Vbi etiam est sermo de Christo, quia sequitur: *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Item Michæ 5. 2. *Et tu Bethlem Ephraim paruulus es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.* Vbi insinuat duplex Christi generatio. Vna humana, cum dicitur: *Ex te mihi egredietur.* Altera diuina, cum additur: *Et egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.*

3. Hic obiter notandum est, hæc testimonia Veteris Testamenti, in quibus agitur de Christi diuinitate, per se quidem obscura esse; sed tamen, quia pleraque in Nouo Testamento clarioribus verbis explicata sunt, facilius intelligi à Christianis, quam olim intellecta fuerint à Iudæis: quia Iudæi non habuerunt illam explicationem, quam Christiani habent. Quomodo autem hæc claritas noui, & illa obscuritas Veteris Testamenti intelligenda sit, dicitur quæst. 9.

QVÆSTIO V.

Quibus nominibus fuerit Christus appellatus in Veteri Testamento?

1. **R**espondeo. His potissimum. 1. Deus (Isaiæ 35. 4. & Baruch 3. 36.)
2. Emmanuel, id est, nobiscum Deus. Isaiæ 7. 14.
3. Dominus Davidis. Psalm. 109. 1.
4. Dominus legislifer noster, Rex noster, Iudex noster, Isaiæ 33. 21.
5. Christus. Dan. 9. 26.
6. Saluator & propugnator Isaiæ 19.
7. Redemptor. Isaiæ 59. 20.
8. Propheta. Deut. 18. 15.
9. Sanctus sanctorum. Dan. 9. 24.

10. Desideratus cunctis gentibus. Aggæi 2. 8.
  11. Expectatio gentium. Genesis 49. 10.
  12. Brachium Domini; Isaia 59. 1.
  13. Dominator. Malach. 3. 1.
  14. Angelus Testamenti. Ibidem.
  15. Sol iustitiæ. Malach. 4. 2.
  16. Pastor. Isaia 40. 11. Et Ezechielis 34. 23.
  17. Agnus. Isaia 53. 7.
  18. Semen Abraham. Genesis 22. 18. vt explicat Apostolus. Gal. 3. 16.
  19. Stella oriens. Num. 24. 16.
  20. Lux gentium. Isaia 9. 2.
  21. Lumen Ierusalem. Isaia 60. 1.
  22. Sacerdos in æternum. Psalmo 109. 4.
- Multo luculentiora nomina fortitur in Nouo Testamento, cuiusmodi ferè sunt hæc.

1. Deus.
2. Filius Dei.
3. Filius Dei vnigenitus. Ioann. 1. 18. & cap. 3. 16.
4. Imago Dei inuisibilis. Colossens. 1. 15.
5. Agnus Dei. Ioann. 1. 17.
6. Figura substantiæ Dei. Hebræorum 1. 3.
7. Sermo Dei. Hebr. 4. 12.
8. Dominus noster Iesus Christus, Galat. 1. 3. & alibi sæpius.
9. Mediator Dei & hominum, 1. Timoth. 2. 5.
10. Mediator N. T. Hebr. 9. 15.
11. Saluator mundi, Ioann. 4. 42. & alibi.
12. Redemptor, Act. 7. 35. & alibi.
13. Aduocatus noster apud Deum. 1. Ioan. 2. 1.
14. Messias, Ioan. 1. 41. & Ioan. 4. 25. non alibi.
15. Pastor bonus. Ioan. 10. 11.
16. Primogenitus omnis creaturæ. Coloss. 1. 15.
17. Primogenitus ex mortuis, ibidem v. 18.
18. Caput Ecclesiæ, ibidem.
19. Hæres vniuersorum. Hebr. 1. 2.
20. Apostolus & Pontifex confessionis nostræ. Hebr. 3. 1.
21. Pontifex magnus. Hebr. 4. 14.
22. Sacerdos in æternum, Hebr. 5. 6.
23. Minister circumcisionis, Rom. 15. 8.
24. Lux Mundi, Ioan. 8. 12.
25. Via, veritas, & vita, Ioan. 14. 6.
26. Ostium ouium, Ioan. 10. 7.
27. Magister bonus, Matth. 19. 16.
28. Propheta magnus, Luca 7. 16.
29. Oriens ex alto, Luca 1. 78.
30. Lapis offensionis & petra scandali, Rom. 9. 33. & 1. Petri 2. 8.
31. Radix Dauid, Apoc. 5. 5.
32. Leo de tribu Iuda, ibidem.
33. Principium & finis, alpha & omega, Apoc. 1. 8.
34. Princeps Regum terræ, Apoc. 1. 5.

VI. QUÆSTIO.

Quis in veteri testamento primus credidit in Christum?

1. Respondeo. Adamus in paradiso, cum dixit, Gen. 2. 23. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Hac vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo Patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Nam his verbis, non solum locutus est de presenti suo matrimonio, cum Eua; sed etiam prophetauit de futura coniunctione Christi cum Ecclesia, quæ præfigurabatur, per coniunctionem Adæ & Eæ, vt interpretatur Apostolus, Ephel. 5. 32. Vbi explicans prædicta verba, sic ait: *Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico, in Christo & in Ecclesia.* Vnde D. Hieronymus lib. 3. commentationum in Epistolam ad Ephesios ait, Adamum fuisse, & primum hominem, quia primo creatus est; & primum vatem, quia primus de Christo & Ecclesia prophetauit. Similia habent alij Patres.
2. Sunt autem eæ partes prophetiæ ipsius. Vna, quia prædixit fore, vt Christus relinquat Patrem suum, qui est Deus; & matrem suam, quæ est cœlestis Ierusalem; & veniens in hanc terram, adhæreat uxori suæ, quæ est Ecclesia. Vide Hieronymum loco citato.
- Alteram, quia prædixit, fore, vt sicut ipse per carnale matrimonium coniunctus fuit cum Eua; sic Christus per spirituale matrimonium, coniungendus esset cum Ecclesia, iuxta illud Osæ 2. vers. 19. *Sponsabo te mihi in fem-*

piternum. Et hoc sensu, quem multi sequuntur, matrimonium Adami & Eæ fuit figura seu typus coniunctionis Christi cum Ecclesia. Vide Cornelium de lapide in cap. 5. ad Ephel. v. 32.

3. Quæres, de qua coniunctione Christi cum Ecclesia hoc intelligendum sit? Aliqui purant, solum intelligi de illa, qua Christus, vt Deus, coniunctus est Ecclesiæ per fidem & charitatem: non autem de illa, qua Christus, vt homo, coniunctus est Ecclesiæ per incarnationem. Alij rectius de vtraque intelligunt. Nam Christus, etiam vt homo, dicitur caput Ecclesiæ, sicut vir est caput mulieris (Ephel. 4. 23.) Vide Franciscum Suatetz. 3. part. q. 1. art. 3. in commentario.

4. Deces: Si Adam præsciuit venturum Christum, Ergo etiam præsciuit se peccaturum; quia Christus non erat venturus, nisi propter peccatum Adæ. Vnde est vulgatum illud Theologorum axioma: *Si Adam non peccasset; Christus non venisset.* Respondeo. Non sequitur, quia potest fieri, vt aliquis cognoscat effectum, & non cognoscat causam. Et hoc modo; Adam præsciuit venturum Christum in hunc mundum; non tamen præsciuit causam, propter quam esset venturus. Ita D. Thomas 3. part. quæst. 2. art. 3. ad 6. & in 22. quæst. 2. art. 7. in corpore.

VII. QUÆSTIO.

An Fides in Christum fuerit necessaria ad salutem in veteri Testamento?

1. Respondeo. Fuit necessaria. Omnes enim, vt minimum, tenebantur credere in venturum Christum, tanquam Redemptorem seu Mediatorem, per quem liberandi essent à peccatis. Ita docet Augusti. Epist. 89. ad Hilarium quæst. 3. & epist. 157. ad Optatum; & lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianorum cap. 7. vbi asserit, iustos veteris testamenti, non fuisse liberatos à peccatis, nisi per eandem fidem Christi, per quam & nos liberamur. Sicut enim nos credimus Christum venisse in hunc mundum, & per hanc fidem iustificamur; sic illi credebant Christum venturum in hunc mundum, & per illam fidem iustificabantur. Et hoc probat varijs Scripturæ testimonijs. Act. 4. 12. *Non est in aliquo alio solus (nisi in Christo) Nos enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Et 1. Corinth. 15. 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Et 2. Corinth. 4. 13. *Habentes autem eundem spiritum fidei.* Et Gal. 2. 16. *Scientes autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.* Et Gal. 3. 21. *Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.*

2. Ectatio est, quia Deus non vult nos saluare, sine nostro labore, & cooperatione, iuxta illud Augustini: *Qui creauit te sine te, non saluabit te sine te.* Vult enim, vt quæramus & desideremus medicum, qui nos sanet à corruptione peccati. At homines in V. T. non poterant querere & desiderare medicum, nisi aliquo modo illum cognoscerent: Nec poterant illum certo cognoscere in hac vita, nisi per fidem: Ergo hæc fides fuit illis ad salutem necessaria.

3. Quæres, Cum multa fuerint reuelata de Christo in V. T. vt supra dictum est; an necesse fuerit omnia credere, quæ erant de illo reuelata? Respondeo cum distinctione. Nam aliud est loqui de Prophetis & Patriarchis, quibus immediate fuit facta reuelatio de Christo; aliud de alijs, qui à Prophetis & Patriarchis acceperunt reuelationem. Priores tenebantur explicitè credere ea omnia, quæ vnicuique erant reuelata; vt Adam tenebatur credere futuram Christi coniunctionem cum Ecclesia: Abraham, Christum ex suo femine nasciturum: Moyses, fore Prophetam suæ gentis: Dauid, descensurum ad inferos, resurrecturum à mortuis, ascensurum in coelos, sessurum ad dexteram Patris: Ilias, nasciturum ex virgine, prædicaturum Euangelium salutis, facturum miracula, redempturum genus humanum per passionem & mortem, missurum Spiritum sanctum: Micheas, nasciturum in Bethlechem: Daniel, venturum tali tempore. Hæc enim ipsis erant explicitè à Deo reuelata, siue per externam vocem, siue per internam inspirationem, siue alio modo. Debebant igitur explicitè ea credere: alioqui magnam iniuriam fecissent Deo, quasi non esset verax & fide dignus.

4. Reliqui, quibus non fuit immediate à Deo facta reuelatio, erant duplices. Alij Sacerdotes & Doctores Synagogæ; Alij subditis. His satis erat, si crederent venturum Christum,

Christum, nis dicta f...
1. Quod...
nem & m...
milia sunt...
res erant...
Ergo ratio...
quæ à Mo...
non potui...
interera...
Moysè &...
Sacerdotes...
quæ ipsi...
Christi: Ite...
non habere...
cipere ex...
(Hebr. 9. 1...
5. Ex...
Christo. i...
ctam cum...
res teneba...
tem. Sar...
prophetam...
omnes ex...
desuper: &...
Saluatorem...
per passion...
celle erat o...
co citato,

An sola

1. Ratio...
fuisse...
4. 3. & Gal...
illi ad iusti...
iustificatur...
obedientia...
in spem cred...
ex operibus...
tare? Vides...
ribus fides...
Abraham, &...
reditatem, &...
2. Ex q...
stificatus est...
cum spes...
contra spem...
naturæ, cre...
rius: Cred...
poterat spe...
nex, & hab...
ctando grat...
3. Quæ...
qui in veter...
lam fidem, &...
gitur ex ill...
ex operibus...
Et cautam...
ritu mortu...
particula, si...
superius pos...
stolus expre...
5. 6. In Chri...
putum, sed...
4. Vt r...
cè esse iustif...
quis ex impi...
iustior & D...
da augetur...
concurrunt...
mam concu...
homo impi...
remissionem...
fidei, timori...
sine timore...
in Domino, &...
morte. Act. 3.

Christum, qui ipsos liberaret? iuxta ea, quæ initio quaestio- nis dicta sunt. At illi ulterius tenebantur plura alia credere. 1. Quod Christus esset futurus Deus. 2. Quod per passio- nem & mortem redempturus humanum genus. Et quæ si- milia sunt. Cuius rei duplex est ratio. Vna, quia Sacerdo- tes erant Doctores populi, & Iudices controuersiarum fidei: Ergo ratione officij tenebantur omnia scire & perferuari, quæ à Moysè & Prophetis erant scripta de Christo; alioqui non potuissent alios instruere, nec in supremo Concilio, cui intererat definire controuersias, quæ de venturo Christo ex Moysè & Prophetis solent proponi & disputari. Altera, quia Sacerdotes tenebantur scire, cruenta sacrificia animalium, quæ ipsi offerebant, esse figuras seu typos futuræ mortis Christi: Itemque sanguinem animalium, qui effundebatur: non habere ex se vim remittendi peccata sed omnem vim ac- cipere ex sanguine Christi, cuius effusionem præfigurabat. (Hebr. 9. 12.) Vide D. Thomam in 2. 2. q. 2. art. 7.

5. Ex dictis constat, tria potissimum spectari posse in Christo. 1. officium redemptoris. 2. Diuinitatem coniu- ctam cum humanitate. 3. Passionem & mortem. Sacerdotes tenebantur hæc omnia explicitè credere. Populus non i- tem. Satis erat, si explicitè crederet venturum aliquem prophetam, qui redempturus esset Israel. Hunc enim omnes expectabant, clamantes cum Prophetis: *Rorate cæli desuper; & nubes pluant iustum: Aperiatur, terra, & germinet Saluatorem.* Quod autem is futurus esset Deus, & quod per passionem & mortem redempturus esset Israel; non ne- cesse erat omnes explicitè credere. Vide Diu. Thomam lo- co citato.

QVÆSTIO VIII.

An sola fides in V. T. fuerit sufficiens ad salutem & iustificationem?

1. Ratio dubitandi est, quia scriptura insinuat, Abraham fuisse iustificatum per solam fidem. Genes. 15. 6. & Rom. 4. 3. & Galat. 3. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Respondeo. Contrarium docet Scriptura, iustificatum esse, non solum per fidem, sed etiam per spem, obedientiam, & alia pia opera. Rom. 4. 18. *Qui contra spem in spem credidit.* Et Iacob. 2. 21. *Abraham pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, operans Isaac filium suum super altare? Vides, quomodo fides cooperatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est.* Et Hebr. 11. v. 8. *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, & exiit, nesciens, quo iret.*

2. Ex quibus locis colligitur, fidem, qua Abraham iustificatus est non fuisse nudam & solitariam, sed coniunctam cum spe, obedientia, & aliis piis operibus. Illud porò, contra spem in spem credidit, sic debet intelligi: Contra spem naturæ, credidit in spem gratiæ, & promissionis. Vel clari- us: Credidit se generaturum filium, quod quidem non poterat sperare, spectando cursum naturæ: quia iam erat se- nex, & habebat uxorem sterilem: sed tamen sperabat, spe- ctando gratiam & promissionem Dei, quæ non fallit.

3. Quod dixi de Abraham, dicendum est etiam de alijs, qui in veteri Testamento iustificati sunt. Non enim per so- lam fidem, sed etiam alia bona opera iustificati sunt, vt colligitur ex illo Iacobi 2. 25. *Similiter & Rahab meretricis, nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiciens.* Et causam addit, cur non ex sola fide: *Sicut enim corpus sine spi- ritu mortuum est, & ita fides sine operibus mortua est.* Vbi illa particula, *fides sine operibus mortua est*, conferri debet cum illa superius posita: *Fides cooperatur operibus.* Quam alius Apo- stolus expressit quidem alijs verbis; sed simili ferè sensu, Gal. 5. 6. *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præ- putium, sed fides, qua per charitatem operatur.*

4. Vt res tota fiat clarior, repero, quod alibi dixi, dupli- cè esse iustificationem: Primam, & secundam. Prima est; qua quis ex impio iustus & Deo gratus. Secunda, qua ex iusto fit iustus & Deo gratus. In prima acquiritur iustitia; in secun- da augetur. Itaque fides & alia bona opera, non eodem modo concurrunt ad primam & secundam iustificationem. Ad pri- mam concurrunt dispositiue; ad secundam meritoriè. Nam homo impius seu peccator, non potest acquirere iustitiam & remissionem peccatorum, nisi prius sit dispositus per actum fidei, timoris, spei dilectionis & contritionis. Eccl. 1. 25. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.* Prouerb. 28. 25. *Qui sperat in Domino, sanabitur.* 1. Ioan. 3. 14. *Qui non diligit manet in morte.* Act. 3. 19. *Panitemini & conuertimini, vt deleantur pecca-*

ta vestra. At postquàm iustificatus est, tunc per similes actus mere- tur augmentum iustitiæ; & sic Deo gratus. Vnde sequitur, supra dictos actus dupliciter spectari posse. 1. Quatenus præcedunt iustitiam. 2. Quatenus sequuntur. Priori modo dispositiue, posteriori modo meritoriè se habent. Vide Conc. Trid. sess. 6. cap. 6. & 10.

QVÆSTIO IX.

An fides V. T. fuerit tam perfecta quam est fides Noui Testamenti?

1. Respondeo: Essentialiter fuit æquè perfecta; non tamen accidentaliter. Prior pars patet, quia essentia assensus fidei in eo consistit, vt credamus aliquid propter autoritatè Dei reuelantis. At tam Iudæi in Veteri, quàm Christiani in Nouo Testamento, quidquid credunt fide diuina, hoc credunt propter autoritatè Dei reuelantis: Ergo assensus vt- rorumque est eiusdem rationis & essentiæ. Posterior probatur, quia fides Noui Testamenti perfectior est in duobus. Primo, quia ad plura obiecta se extendit. Nam multa mysteria fidei sunt expressè reuelata in Veteri, vt mysterium Baptismi Eucharistiæ, vocationis Apostolorum, abrogationis cere- moniarum, & similia. Secundo, quia ea mysteria; quæ in vtroque Testamento reuelata sunt, multo clariùs & perfecti- us reuelata sunt in nouo, quàm in Veteri, vt mysterium Tri- nitatis, Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, Vocationis gentium. Hæc enim obscurè reuelata sunt in Veteri, clarè in Nouo.

2. Obiicies: supra dictum est, diuinam reuelationem sem- per esse obscuram, nunquam claram. Respondeo: semper est obscura ex parte Dei reuelantis, & ex parte rei reuelatæ, vt q. 1. explicatum est. At ex parte verborum, quibus fit aliquando est obscura; aliquando clara. Et hoc sensu hic loquimur. v. g. Revelatio Trinitatis in Nouo Testamento est clara ex parte verborum Mar. 28. 29. *Baptizantes eos in nomine Patris, & filij Spiritus Sancti.* Et 1. Ioan. 5. 7. *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus. Et hi tres unum sunt.* Tres, quoad personam, unum, quoad essentiam. At in Vet. fuit obscura, vt q. 3. ostensum est. Idem dico de myste- rio Incarnationis, & vocationis gentium. Hoc n. obscurè fuit reuelatum Iudæis; clarè Christianis, iuxta illud Ephef. 3. 5. *Prout patetis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, quod alijs generationibus non est agnitus filius hominù, sicuti nunc reuelatum est SS. Apostolis eius & Prophetis in Spiritu, gentes esse coheredes, & incorporales, & participes promissionis eius in Christo Iesu per Euangelium.*

Nota, in mysterio vocationis gentium duo spectari posse.

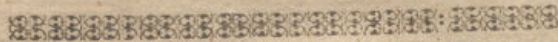
1. Quod gentiles essent vocandi ad fidem Christi, 2. Quod essent saluandi sine onere circumcisionis & legis Mosaicæ. Prius fuit reuelatum in V. Testamento per Isaac & alios Prophetas: Posterior non item. Et ex hac parte, Apostoli ha- buerunt pleniorè cognitionem vocationis gentium, quàm antiqui Propheta. De hoc mysterio dicam iterum cap. 15. de obseruantijs legalibus.

3. Ratio autem cur mysteria fidei in nouo Testamento sint clariùs explicata, quàm in Veteri, patet ex supra dictis; quia serui non tam perfectè sciunt consilia & secreta Patrisfamilias, quàm filij, iuxta illud Christi Ioann. 15. 15. 4. *Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit, quid faciat Dominus eius.* At Iudæi erant serui, nos filij: Illi ex ancilla, nos ex libera (Gal. 4. 31.) Ad hoc significandum, Moyses cum loqueretur ad po- pulum, faciem velabat. Nobis autem Christus, reuelata facie locutus est, teste Apostolo, 2. Corinth. 3. 13.

4. QUÆRES, An Apostolus loquatur de Fide Veteris & Noui Testamenti, cum ait Rom. 1. 17. *Iustus in Deo in eo, (Eu- angelio) reuelatur ex fide in fidem.* Magni auctores id affir- mant, vt Orig. Chryost. & alij, quos citat & sequitur Toller. in illum locum. Et aiunt, hunc esse sensum: Ex obscura fide V. Testamenti in claram fidem Noui Testamenti. Itaque iuxta hos auctores, sententiæ Pauli sic est explicanda: *Nō erubescō Eu- angelium: Virtus enim Dei est in saluè omni credenti, Iudæo oppri- mum, & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, &c.* Quasi dicat: Non erubescō prædicare Euangelium; quia tamen apparet vile (est enim *gentibus stultitia, Iudæis scandalum.* 1. Cor. 1. 23.) tamen habet vim & efficaciam conferendi sa- lutem omni credenti, tam gentili, quàm Iudæo. Nam in Eu- angelio manifestatur nobis, quod non aliter possimus sal- uari & iusti esse, nisi per fidem. Non iam amplius per fidem V. T. sed per fidem Euangelicam. Si ergo salui esse volumus, tran- eundum est ex fide Iudæorum, qua credebant, Christum ven-

torum; ad fidem Euangelicam, qua credimus, Christum iam venisse. Et sic mutandus est status fidei. Iudæi quidem in V. T. poterant saluari per fidem venturi Christi, sed iam per eam amplius saluari non possunt, sed necesse est, vt relicta sua fide, amplectantur fidem Euangelicam, & credant Christum iam venisse. Vide Riberam in cap. 2. Habac. v. 4.

5. Hinc iterum colligitur, quod ante dixi, fidem Euangelicam perfectiorem esse fide Vet. T. Nam Euangelica supponit Christum iam venisse, & omnia mysteria redemptionis impleta esse. At fides V. T. expectabat Christum adhuc venturum, & supponebat Mysteria redemptionis nondum esse inchoata. Et ob hanc causam fit, vt fides V. T. aliquando non mereatur nomen fidei, sed tantum fides noui Test. vt Galat. 3. 23. *Præius autem, quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, qua reuelanda erat.*

CAPVT II.

De Spe, Promissione & Oratione.

Sicut fides duplex est: Vna diuina, qua credimus Deo; Altera humana, qua credimus homini: Ita spes duplex est: Vna diuina, qua speramus aliquid a Deo; alia humana, qua speramus aliquid ab homine. De diuina hic agimus. Et quia, quæ speramus a Deo, solent etiam promitti a Deo, & per orationem impetrari, agam simul de Promissione & Oratione. Idque hoc ordine. 1. Quid sit spes. 2. quæ bona in V. T. fuerint promissa a Deo. 3. An etiam vita æterna fuerit promissa. 4. An Oratio fuerit necessaria ad impetrandum eiusmodi bona. 5. Quæ fuit formula orandi in veteri Testamento. 6. An in veteri Testamento licentinuocare Sanctos. 7. An licet orare pro defunctis.

QVÆSTIO I.

Quid sit Spes?

1. **R**espondeo: Est donum a Deo infusum, quo confirmatus homo, certa cum fiducia expectat ea bona, quæ a Deo promittuntur. Hic aliqua notanda sunt. 1. Quod spes sit donum Dei, sicut fides. 2. Quod actus spei sit sperare seu expectare. 3. Quod obiectum spei sint bona a Deo promissa, & ab eo obtinenda. In quo multum differt a fide. Nam fides versatur circa præterita, præsentia & futura. Credimus enim Christum natum esse, quod est præteritum: Christum sedere ad dexteram Patris, quod est præsens: Christum venturum ad iudicium, quod est futurum. At spes versatur tantum circa futura. Non enim speramus præterita aut præsentia, sed futura; quæ nondum habentur. (Rom. 8. 24.) Nec quæcunque futura, sed tantum bona: Nec quæcunque bona, sed a Deo promissa & obtinenda. Vnde sequitur non esse actum spei Theologicæ seu Diuinæ, de qua hic agimus, si speres te obtenturum aliquid bonum a Principe vel Imperatore, sed actum spei humanæ, quæ sæpè vana est.

QVÆSTIO II.

Quæ bona in V. T. fuerint promissa a Deo?

1. **R**espondeo: Hæc tria principaliter. Primo terra sancta, fluens lacte & melle. (Genes. 12. 7. Et Exod. 13. 5. & Exod. 33. 1. Et Deut. 19. 8.) Secundo affluentia bonorum temporalium (Leuit. 16. per totam, & Deut. 28. per totum.) Tertio, Christus Saluator. (Deut. 18. 5.)
2. Duo priora promittebat Deus sub hac conditione: Si populus seruat legem Dei: Sin secus, contraria mala ipsi minabatur. Hoc patet Deut. 19. 8. *Cum autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut iurauit patribus tuis, & dederit tibi cunctam terram, quæ eis pollicitus est, si tamen custodieris mandata eius, & feceris, quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius omni tempore.* Et Deut. 28. 1. *Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata eius, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excellentior cunctis gentibus, quæ versantur in terra, venientque super te omnes benedictiones istæ, & apprehendet te; Si tamen præcepta eius audieris. Et Leuit. 26. 3. *Si in præceptis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum, & pomis arbores replebitur.**

3. Hinc factum est primum, vt nullus Israelitarum ex tot millibus, qui egressi erant ex Aegypto cum Moysè & Aaron, perueniret ad terram sanctam, quæ ipsis erat promissa, nisi Caleb & Iosue: quia omnes præter hos duos, murmurauerant contra Deum. Num. 14. 27. *Vtque quo multitudine hæc pessima murmurat contra me? quæ elias filiorum Israel audiu. Dic ergo eis: Vtuo ego ait Dominus: Sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hæc iacebant caduera vestra, Omnes qui numerati estis a viginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram super quam iuravi manum meam, ut halitare vos facerem præter Caleb filium Iephone, & Iosue filium Nun. Et Num. 32. 10. *Qui iuratus iurauit, dicens: Si viderunt homines isti, quæ ascendunt ex Aegypto a viginti annis & supra terram quam sub iuramento pollicitus sum Abraham, Isaac & Jacob: & noluerunt sequi me, præter Caleb filium Iephone, Genetarum, & Iosue filium Nun: Isti impleuerunt voluntatem meam.**

4. Secundo factum est, vt illi, qui postea habitant in terra sancta, quotiescunque desererent legem Dei, afflicti fuerint fame, bello & peste. Et rursum, quotiescunque paraueram penitentiam redirent ad Deum, habuerint pacem, fertilitatem, & salubritatem. Legantur libri Iudicum & Regum.

QVÆSTIO III.

An etiam vita æterna fuerit promissa in veteri Testamento?

1. **R**espondeo: Non fuit expresse promissa. Vnde hoc est discrimen inter nouum & vetus Testamentum, quod in veteri promitterentur bona terrena & temporalia, in nouo æternitæ, & æterna. In veteri dicebatur Isa. 1. 19. *Si audieritis me, bona terra comedetis.* In nouo dicitur Mat. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.* Hinc Augustinus in Psal. 73. *Deus, inquit, se utriusque Testamenti voluit esse auctorem, vt æterna promitteret in veteri, & celestia in nouo. Quæ causa: Quia alia est conditio seruatorum, alia filiorum. Serui accipiunt temporalem mercedem a suis Dominis, & sic dimittuntur. Filij succedunt in perpetuam hæreditatem. Hoc insinuat Apostolus ad Gal. 4. 30. cum ait: *Non enim hæres erit filius ancilla cum filio libera.**

2. Quod dixi de promissione, dicendum etiam est de opposita cõminatione. In V. Testamento minabatur Deus pœnas & supplicia temporalia; in nouo æterna. In veteri dicebat Isa. 1. 20. *Si me ad iracundiam prouocaueritis gladius deuorabit vos.* In nouo dicit Mat. 5. 31. *Qui dixerit fratri suo, Fatus, reus erit gehennæ ignis.* Vnde hoc discrimen: Ex disparitate selectorum & litorum, vt dictum est. Serui, qui malè se gerunt, minis & flagellis coerceri solent: Filij si degeneres sunt, a paterna hæreditate excluduntur.

Obiici potest illud Leuit. 18. 5. *Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, uiuunt in eis.* Et Ezechiel. 20. 11. *Dedit eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi illis, quæ faciens homo uiuunt in eis.* Vt quoque loco promittit Deus vitam æternam seruauitibus legem.

Respondeo, Non promittit vitam æternam, vt aliqui putant; sed vitam longam, quietam, & omnibus bonis affluentem in hoc mundo. Ita explicant magni authores, quos citabo. Et colligitur ex Apostolo Romanorum decimo, versu quinto, vbi allegans prius testimonium, sic ait: *Moyse enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, uiuunt in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, & car. Hic distinguit duplicem iustitiam: vnã legalem seu Mosaicam, quæ consistit in obseruatione legis Mosaicæ. Alteram fidei, quæ consistit in fide CHRISTI per charitatem operante. De priori dicitur Homo qui fecerit iustitiam legis, uiuunt in ea, id est, non incurret pœnam mortis, quæ transgressoribus legis posita est. De posteriori dicitur: *Si in corde tuo credideris, quod Deus Christum suscitauit a mortuis saluus eris.* (Romanorum decimo versu nono.) Ita Theodoretus, Ambrosius, Augustinus, Toletus, Cornelius & alij in Commentario illis loci.*

4. Et confirmatur primo ex eodem Apost. Hebr. 8. 6. vbi expresse ait, nouum Testament. melioribus repromissionibus, sancitum esse, quam vetus. At hoc verum non esset, si in utroque promissa esset vita æterna. Secundo ex alijs scripturis V. Testam. vbi Deus vitam temporalem promittit seruauitibus legem, & mortem temporalem non seruauitibus legem. Exod. 20. 12. *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus super terram.* Et cap. 21. 17. *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.* Et alibi sæpius.

Quæ-

An ora

Respondeo: De utilitate querere non cognoscere auctoritate in 2. 2. quæ dicitur: Exe dorum orantibus ut illis S. el valde in auxilium. 3. Simil pheræ or te quem n aut iustu Venã di Danieli putabat ingressus super pop metur pr quitas, & ungasur

1. **R**espondeo: Dominus bant vt Quasod auscultat quam eg christo ne sepit a Deo P tuis ut in quo cl rum. Et lucet lo & glori ligite in qui Sole e go vos 2. H os fuisse habitu merced fuisse a fratres lud Ros cohared Non con eunden 3. D rum. vt nos. Et tus me daos & Respon præcep tur non vdi d bencur noster q vet. Te populu id fecer

QVÆSTIO. IV.

An oratio fuerit necessaria ad obtinendum id, quod in V. Test. promittebatur.

Respondeo. Fuit necessaria: Non quidē absolute, sed quia Deus sēpē non volebat dare, quod promiserat, nisi per orationē ab eo peteretur. Idque propter duplicem hominum utilitatem. Vna est, vt frequentē orando & impetrandō acquirerent maiorem fiduciam recurrendi ad Deum, Altera, vt cognoscerent & profiterentur, Deum esse bonorum omnium autorem, & ab eo solo vera bona obtineri posse, Ita D. Th. in 2. 2. qn. 87. ar. 3. 3.

1. Exemplo demonstrabo. Deus promiserat populo Iudæorum pacem & tranquillitatem, & tamen non dabat nisi orantibus. Iudic. 3. 9. *Clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit illis Saluatorem & liberauit eos.* Et c. 6. 6. *Humiliatus est Israel valde in conspectu Madian: & clamauit ad Dominum postulatū auxiliū cōtra Madianitas. Qui misit ad eos virū Prophetā, &c.*

3. Similiter promiserat semel durum Messiam: & tamen Prophetæ orabant, vt eū mitteret. Exo. 4. 23. *Obsecro Dominus, mitte quem missurus es, Et Isa. 45. 8. Forate cœli de super, & nubes pluuie iustitiam aperiat, & germinet Saluatorem.* Et c. 6. 4. *Vtinā dirumpere calos, & descendere. Imō, quod amplius est, Daniel suis precibus impetrauit, vt citius mitteretur, quam putabatur mittendus, Dan. 9. 23. Ab exordio precum tuarum ingressus est sermo, &c. Septuaginta hebdomates abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, vt consumatur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia impletur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

QVÆSTIO V.

Quæ fuerit formula orandi Deum in veteri Testamento?

Respondeo: Fuit longē diuersa ab ea formula, quæ est in N. T. Nam Iudæi, cum Deum orabant, vocabant illum *Dominum*: Nos ex mādato Christi, vocamus *Patrem*. Illi orabant vt serui: Nos oramus vt filij. Illi dicebant cum Nehemia: *Quæso Domine Deo cœli, fortis, magne atq; terribilis fiat aures tue ascultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem serui tui, quam ego oro coram te hodie.* (1. Eidr. 1, 5) Nos dicimus cum Christo: *Pater noster, qui es in cœlis.* Matt. 6. 9. Quo nomine sapissimē vituit Apostol. vt Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro.* Et Rom. 8. 15. *Non accepistis spiritum seruitutis uterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus Abba Pater.* Et 2. Cor. 13. *Pater misericordiarum.* Et alibi. Item Christus in Euangelio, Matth. 5. 16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est, Et ibid. v. 44. Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos.* Et x. 48. *Esote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester perfectus est, &c.*

2. Hinc sequitur primò, verum esse, quod sēpē dixi, Iudæos fuisse in statu seruorum; nos autem in statu filiorum. Illos habuisse Deum pro Domino, nos pro Patre: Illos accepisse mercedem temporalem; nos æternam: Illos timore impulsos fuisse ad seruendum, nos amore. Secundo sequitur, nos esse fratres & cohæredes Christi, illos non fuisse. Quo spectat illud Rom. 8. 17. *Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et Heb. 2. 11. loquens de Christo ait: *Non confunditur fratres eos vocare.* Et ratio est, quia habemus eundem Patrem cum Christo.

3. Dices Etiam in Vet. T. Deus vocabatur *Pater* Iudæorum. vt Isa. 63. 16. *Tu enim Pater noster, & Abraham nesciuit nos.* Et Jer. 31. 9. *Factus sum Israel Pater, & Ephraim primogenitus meus est.* Ergo ex hac parte, nullum est discrimē inter Iudæos & Christianos, nec inter veteris ac noui Testamentū. Respondeo. Magnū est discrimē. Primò, ex parte legis seu præcepti. Nam Iudæi secundum legē Mosaicam, nō vtebantur nomine *Patris*, quādo orabāt Deum, sed nomine *Dominus*, vt dictum est. At Christiani secundū legē Euangelicam, iubentur vsurpare nomen *Patris*. Iubentur enim sic orate: *Pater noster qui es in cœlis.* Secundo, ex parte consuetudinis. Nam in vet. Testamento non erat consuetum, vt vel Sacerdotes vel populus, Deum appellaret *Patrem*: soli Prophetæ aliquando id fecerunt extraordinariē: & quidem duplici sensu.

4. Primò, prædicendo fore, vt Deus, qui tunc erat Dominus Iudæorum, futurus esset Pater Christianorum: Sic intelligendum est illud Jerem. loc. citato. *Factus sum Israel Pater, & Ephraim primogenitus meus est.* q. d. In N. Test. quando Iudæi conuerterentur ad fidem Christianam, tunc etiam Pater Israelis & Ephraim. Et sic explicat Apostolus 2. Corinthiæ text. 18. citans testimonium Jerem. his verbis: *Ero vobis in Patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit Dominus omnipotens.* Vbi illæ duæ particulae, *Ero, & Eritis*, denotāt tempus Noui Testamenti. Porro per nomen Israelis possunt intelligi Iudæi, qui erant conuertendi ex tribu Iuda, & Benjamin; Et per nomen Ephraim, qui erant conuertendi ex decem tribubus, quales fuerunt Petrus, Andreas, Philippus, Nathanael.

5. Secundo, insinuando Deum nō quidem vocatum fuisse Patrem Iudæorum, potuisse tamen vocari, si seruaissent legē à Deo præscriptam. Sic intelligendum est illud Isa. 1. 2. *Filius os nutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me.* Et Malach. 1. 6. *Filius honorat patrem, & seruus Dominum suum.* Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? Et alia similia. Vide D. Aug. l. 2. de sermone Domini c. 4. ubi hæc omnia persequitur.

6. Hic notandum est, Deum triplici titulo posse appellari Patrem. Primo, titulo creationis & conseruationis. Sic omnium creaturarum potest dici Pater. Et sic vocatur Pater pluuie. (Iob. 38. 28.) Secundo, titulo redemptionis. Tertio, titulo regenerationis & adoptionis. Vtroq; titulo vocatur Pater iustorum N. Testamenti, iuxta illud Ioan. 1. 12. *Quos quot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.*

7. **QVÆRES.** Quare in V. T. vocatus sit Deus Deorum? vt Psal. 49. 1. *Deus Deorum Dominus locutus est.* Et Psal. 135. 1. *Cōfitemini Deo Deorum quoniam in æternum misericordia eius.* Et Dan. 11. 36. *Aduersus Deum Deorum loquetur magnifica.* Resp. Illa phrasis dupliciter vsurpata fuit in Scripturis. Primò a Iudæis, qui agnoscebant vnum Deum. Et tunc sensus est: *Deus Deorum*, id est Deus noster, qui est solus Deus. Vel, *Deus non ster*, qui non solum est supra homines, sed etiam supra deos gentium qui sunt falsi dii. Et sic intelliguntur testimonia citata. Idem sensus aliis verbis exprimitur, Psal. 134. 5. *Ego cognoui, quod magnus est Dominus, & Deus noster p̄a omnibus dijs.* Secundo ab infidelibus, quia agnoscebant plures Deos. Et tunc sensus est. *Deus deorum*, id est præcipuus inter Deos. Et sic videtur intellexisse Nabuchodonosor Rex, cum dixit Daniel: *Verò deus vester, deus deorum est.* (Dan. 2. 47. Vide Maldonatum in illum locum.)

QVÆSTIO VI.

An in V. T. vsitatum fuerit inuocare Sanctos.

Respondeo: vsitatum fuit inuocare Sanctos Angelos, non tamen sanctos homines, qui ex hac vita decellerāt. Prior pars probatur ex variis scripturæ testimoniis. Primo ex illo Gen. 48. 15. *Deus, in cuius conspectu ambulauerunt Patres mei Abraham & Isaac, deus, qui pascit me ab Adolescentia mea vsq; in præsentem diem. Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Vbi Iacob Patriarcha, primo quidem inuocat Deum; deinde Angelum cultodem, petens ab vtroque benedictionē pro filiis Iosephi, ac p̄ Ephraim & Manasse.

2. Secundo ex illo Iob. 5. 1. *Voca ergo, si est, qui tibi respondet, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Vbi nomine *Sanctorum* intelligit Angelus, vt exponit Angustianus in annotationibus in Iob. Bellarminus libro primo de sanctis cap. decimo nono. Emanuel Saa in Notationibus. Similis est modus loquendi cap. 15. vers. 15. *Fecit inter Sanctos eius (id est, inter Angelos) nemo immutabilis.* Est igitur hic sensus: *Conuertere ad aliquem sanctorum.* id est, recurre ad aliquem Angelum qui causam tuam defendat apud Deum. Et hoc fecit Iob, vt patebit ex sequenti testimonio.

3. Tertio, ex illo Iob. 19. v. 21. *Miseremini mei, miseremini mei, sicut vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Vbi Iob, sicut illi suatum erat, inuocat amicos suos, id est, Angelos, vt authores citati interpretantur. Et colligitur ex cap. trigelimo tertio vers. vigesimo tertio. *Si fuerit pro eo Angelus loquens, vnus de millibus, vt annuntiet hominis equitatem: Miseretur eius & dicet: Libera eum, vt non abscondat in corruptionem: inuenit in quo ei propitiū. Scelus est: Si aliquis Angelorum (quos inuocauit Iob, dicendo, *Miseremini mei*) intercesserit pro eo apud Deum, futurum est, vt Deus misereatur Iobi propter eiusmodi intercessionem, & dicat Angelo intercessori: *Libera eum, &c.**

4. Posterior pars probatur, quia nusquam legimus in V.

T. quod aliquis directè inuocauerit Sanctos Patriarchas aut Prophetas, qui ex hac vita decesserant.

D I C E S I. Moyses inuocauit Sanctos Patriarchas, Exoditrigesimo secundo v. decimo tertio. Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob, seruorum tuorum. Respondeo. Hæc tria distinguenda sunt. Primò, directè inuocare Sanctos, dicendo Sancte Abraham ora pro me. Hoc nunquam factum est in veteri Testamento. Secundò, directè orare Deum, vt sit nobis propitijs propter merita Sanctorum. Hoc factum est in V. T. Nam Salomon orauit Deum, petendo ab illo subsidium, propter merita patris sui David: iam defuncti, vt Psal. 131. 1. Memento Domine, David & omnis mansuetudinis eius. Et infra vers. 10. Propter David seruum tuum, non auertas faciem Christi tui, id est propter fidele obsequium, quod tibi præstitit Pater meus, cum in hac vita mortali esset rogo te, ne confundas faciem meam, qui loco Patris mei vnctus sum in Regem. Tertio, directè orare Deum, vt sit nobis propitijs, propter pactum cum Sanctis initum. Hoc etiam factum est in V. T. loco supra citato. Recordare Abraham, Isaac, & Iacob, seruorum tuorum, quibus iurasti per te ipsum, dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli: & vniuersam terram, de qua locutus sum, dabo semini vestro, & possidebit eam semper.

5. Hinc sequitur, quæ sit differentia inter verus & nouum testamentum, quod attinet ad inuocationem Sanctorum. Nam tamen veteres soliti sunt inuocare Angelos, sicut nos facimus; non tamen soliti sunt directè inuocare alios Sanctos, sicut nos facimus. Non enim dicebant, Sancte Abraham ora pro nobis: sicut nos dicimus: Sancte Petre ora pro nobis. Ratio est, quia Sancti in V. T. non erant in cælo & cælesti gloria, sed in loco tubertano, quasi in carcere inclusi (1. Petri 3. 19.) ac proinde non poterant ordinari ac infallibiliter cognoscere viuentium preces & inuocationes. At Sancti in N. T. sunt in cælo: vbi clarè vident diuinam essentiam; & in cælo, tanquam in uiuo speculo, nostras necessitates & orationes intuentur? Vnde D. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 33. de illis sic scribit: *Quid est, quod ibi nesciant, vbi scientem omnia sciunt?* De quo plura dixi in opusculo de Inuocatione Sanctorum.

QVÆSTIO VII.

An in Vet. Test. vsitatum fuerit orare pro defunctis?

Respondeo: Fuit vsitatum, vt colligitur ex libro 2. Machab. cap. 13. 42. Vbi Iudas Machabæus curauit offerri sacrificium pro mortuis. Textus sic habet. *At vero fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes, quod facta sunt pro peccatis eorum, qui prostrati sunt. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene & religiose de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos sperabat, superfluum videretur. & vanum orare pro mortuis) & quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Vbi tria notanda sunt. 1. Quod Iudas curauerit orare pro mortuis, 2. Quod id fecerit ad exsoluenda illorum peccata. 3. Quod laudabiliter fecerit.*

2. D I C E S I. Libri Machab. non sunt Canonici, quia non habeantur in Canone Iudæorum. Respondeo. Sunt Canonici, vt docet Innocentius, Augustinus, & alij passim, quos citauit cap. 1. quæst. 1. Nec obstat quod non sint positi in canone Iudæorum, quia ille Canon factus est, antequam libri Machabæorum conscriberentur. Non ergo mirum est, si in illo canone non habeantur. Habentur tamen in Canone Christianorum, vt patet ex authoribus citatis. Vnde August. lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 36. *Machabæorum libros, non Iudæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.*

3. D I C E S I. Etiam si conuictus Iudas Machabæus curasse offerri sacrificium pro mortuis, non ideo sequitur, legitimè id factum esse. Nam multa narrantur in scriptura, quæ non legitimè facta sunt. Respondeo. Sicut constat Machabæum id fecisse, sic etiam constat laudabiliter fecisse. Quod tripliciter probò. 1. ex verbis scripturæ: *Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis orare.* 2. ex consensu totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ imitatur factum Iudæ. 3. ex persona ipsius Iudæ. Fuit enim vir laudatissimus, & tantæ authoritatis apud Iudæos, vt instituerit festum Eucæniorum (lib. 1. Machab. 4. v. 59. quod adhuc tempore Christi publicè celebrabatur, & ab ipso Christo fuit honestatum (Ioan. 10. 22.)

4. D I C E S I. Illi, pro quibus Iudas curauit offerre sacrificium, erant sacrilegi; quia furati erant donaria idolorum,

quod apertè pugnabat cum ipsorum lege, Deut. 7. vers. 25. *Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas, propterea, quia abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est.* Vnde constat, mortuos fuisse in peccato mortali. At peccatum mortale non tollitur post hanc vitam. Respondeo: Hic aliqua certa sunt, aliqua incerta. 1. Certum est, eos, de quibus agitur, contra legem peccasse, siue mortaliter, siue venialiter. 2. Peccatum mortale, quoad culpam, non tolli post hanc vitam. 3. Si ergo aliqui ex mortuis sint in peccato mortali, non profuisse illis sacrificium. 4. Si autem verè doluerint de peccato ante mortem, profuisse: non ad tollendam culpam, quam suppono per contritionem sublatam esse; sed poenam temporalem expiendam. Hæc incerta. 1. An omnes peccauerint mortaliter in illo facto; quia poterant aliqui excusari à peccato mortali, vel propter paruitatem materiae, quam abstulerunt; vel ex aliquo alio capite. 2. An omnes, qui peccauerunt mortaliter, mortui sunt in peccato mortali, quia aliqui fortè habuerunt veram contritionem ante mortem. Si ergo aliqui, vel non peccauerint mortaliter, vel certè doluerint de peccato mortali; rectè pro illis sacrificium oblatum est. Et quamuis Machabæus id certo non scierit, fecit tamen laudabiliter; pro omnibus sacrificium offerendo. Sicut etiam nos, quando oramus pro absentibus, sæpè nescimus, in quo statu illi sint: an scilicet viuentes, an mortui; benè, an malè dispositi, digni, an indigni; prædestinati, an reprobi, Et tamen non malè facimus, pro illis orando.

5. Habemus similia exempla in scripturis. Certè Stephanus, cum oraret pro lapidantibus, non sciebat in quo statu quisque illorum esset: an scilicet ex eorum numero, quibus ad salutem profutura esset oratio, sicut profuit Saulo, an ex aliorum numero, quibus profutura non esset, cuiusmodi erant plerique Pharisæi. Et tamen pro omnibus sine exceptione orauit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* An ideo oratio illius culpanda? Absit. Similiter Apostolus Paulus, dum Romæ esset in vinculis, scribebat Ephesijs & Coloss. vt instanter & omni tempore pro ipso orarent (Ephes. 7. 19. & Coloss. 4. 3. Nec dubiū est, quin id fecerint. Et tamen, dum postea, elapso temporis intervallo, pro absente orarent, merito poterant dubitare, in quo statu ipse tunc esset: an adhuc Romæ teneretur in vinculis, an capite iam plexus, aut aliò ablegatus esset. An ideo non rectè orabant? Idem ergo Iudicium esto de Iuda Machabæo. Nescierit sanè, in quo statu mortui essent illi, pro quibus sacrificium offerebat: non ideo malè fecit & putandus est.

CAPVT IV.

De Charitate & præceptis Charitatis.

Duplex est Charitas. Vna naturalis, qua diligimus Deum & proximum, secundum dictam luminis naturæ. Altera supernaturalis, qua diligimus Deum & proximum secundum dictamen luminis Fidei. Prior potest esse in Ethnicis, posterior tantum in fidelibus. Hic agimus de posteriori. Et quæritur. 1. quid sit charitas. 2. An in V. T. fuerint duo præcepta charitatis: vnum de diligendo Deo ex toto corde, alterum de diligendo proximo, seipso. 3. An prius prætextum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita. 4. An posterius præceptum de diligendo proximo, intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico. 5. Quid sit diligere proximum sicut seipsum.

QVÆSTIO I.

Quid sit charitas?

Respondeo. Charitas est virtus à Deo infusa, qua Deus diligitur propter se, & proximus propter Deum. Hæc partim conuenit cum Fide & Spe, partim discrepat. In eo conuenit, quod sit supernaturalis, & à Deo infusa, sicut Fides & Spes: In eo discrepat, quod sit perfectior Fide & Spe, iuxta illud 1. Corinth. 13. 13. *Nunc autem manent Fides, Spes, Charitas, tria hæc: maior autem horum est Charitas.* Est autem ex duplici capite perfectior. Primo, quia fides & spes, sicut etiam aliæ virtutes: nihil profunt sine Charitate, vt prolixè ostendit Apostolus loco citato. Et hoc sensu docent Theologi cum

cum D. Thoma in 2. 2. quæst. 23. art. 8. Charitatem esse formam, animam & vitam aliarum virtutum. Nam sicut corpus humanum habet omnem vim & valorem operandi ab anima, quæ est vita & forma corporis: sic alia virtutes habent omnem vim ac valorem merendi à Charitate. Vnde Augustinus lib. 15. de Trinitate cap. 18. *Ipsam fidem non facit vtilem, nisi Charitas. Sine Charitate quippe fides potest quidem esse, sed non & prodesse.* Secundo, quia Fides & Spes includunt quandam imperfectionem: Fides quidem, obcuritatem; Spes vero dilationem boni, quod speratur. At Charitas nullam includit imperfectionem. Hinc infert Apostolus, fidem & Spem, quia imperfecta sunt non manere in beatis in cælo: Charitatem, quia perfecta est, manere (1. Corinth. 13. 8.

2. Propter hanc perfectionem dici solet, Charitatem eminare inter virtutes, sicut aurum eminet inter metalla: ignis inter elementa; Sol inter Planetas, Cælum Empyreum inter orbis cœlestes, Seraphim inter Angelos. Nam Charitas, qua diligimus Deum & proximum, est quasi aurum preciosissimum; quo comparamus nobis bona cœlestia: est ignis cœlestis, quo accenditur & inflammatur animus: est sol, qui luminat, fecundat, viuificat: est cælum Empyreum, in quo habitat Deus cum beatis: est virtus Seraphica, quæ homines ardentes efficit.

QVÆSTIO II.

Quæ fuerint præcepta Charitatis in veteri testamento?

1. **R**espondeo hæc duo principalia: Vnum, Deut. 6. v. 5. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua:* Alterum Leu. 19. v. 18. *Dilige amicum tuum, sicut teipsum.* Christus vtrūque coniunxit in Euang. & expressit his verbis, Matth. 22. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Hoc est maximum & primum mandatum secundum autem est simile huic: *diliges proximum tuum, sicut teipsum.* In his duobus mandatis, vniuersa lex pendit & Propheta.

2. Prius præceptum, de diligendo Deo ex toto corde, iubebantur Iudæi ligare in manibus, collocare inter oculos, & scribere super Ianuas & postes domuum suarum. Sic enim habetur Deut. 6. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua: eruntque & mouebuntur ante oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tue. Et in capit. vndecimo versu vigesimo. *Scribes ea super postes & ianuas domus tue.*

3. **Q**UÆRES, quo sensu hoc intelligendum sit? Respondeo. Duplex est expositio. Vna veterum Iudæorum, qui propriè intelligebant, sicut verba sonant. Itaque apud illos erat consuetudo, vt scriberent legem Dei in membrana, & affigerent fronti, brachio, simbrijs, & ostio domus suæ. Hinc Christus Matth. 23. 5. de Scribis & Phariseis ait: *Dilatant phylacteria sua, & magnificant simbrias.* Vbi per phylacteria intelligit membranas, in quibus lex Dei scripta erat, quas Pharisei in fronte versus vtramque aurem, & in brachijs circa manus, & in simbrijs vestimentorum gestabant vt perpetuo legem Dei ante oculos haberent. Dicta autem sunt à Græcis *φολακτῆραι*, id est, conferuatotia, quod ad conferuandam legis memoriã instituta essent. Vide Maldonatum in Commentario illius loci.

4. Altera nostrorum interpretum, qui nō intelligunt propriè de externa scriptura legis in membranis, & affixione ad frontem, brachia, & ostia, sed de iugi memoria & recordatione illius præcepti. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,* Vt hic sit sensus: Ita constantem & continuam illis præcepti habebis recordationem, ac si frontalibus, dextralibus, ac liminaribus inscriptum esset, & tuis oculis perpetuò obiceretur, & obseruaretur. Ita Lyranus, Abulenſis, Rabanus, Cornelius. Itaque secundum hos auctores, eadem res semel propriè, semel metaphoricè proposita. Propriè, cum dictum est: *Eruntque verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere.* Metaphoricè, cum additum est, *Et ligabis ea, quasi signum in manu tua: eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tue.*

5. Hæc posterior expositio passim recepta est. Prior tamen est valdè probabilis, & magis accommodata statui Iudæorum, & analogiæ V. ac N. Testamenti. Quæ, vt supra dixi,

in eo consistit, quod Iudæi fuerint serui; Christiani sint filij, Illi habuerint externam litteram; hi habeant internam spiritum: Illi fuerint quasi carnales; hi spirituales. Itaque illi per externa & sensibilia signa debebant instrui ac doceri de rebus spiritualibus. Sic per macerationem botum & ouium instructi sunt de futura Christi passione: per externam circumcissionem carnis, de interna cordis contritione, per tianicum maris rubri, de effectu Baptismi. Ergo verisimile est, quod etiam per externam scripturam legis, & affixionem ad frontem, brachia, simbria, parietes, moniti fuerint de obseruanda lege. Et ita sentit D. Thomas in 1. 2. quæst. 102. art. 6. ad 7. vbi cum alteram nostrorum Interpretum expositionem proposuisset, postea subdit. *Potest tamen dici, quod quia populus ille carnalior erat, & auribus ceruicibus, oportuit etiam per huiusmodi sensibilia, eos ad legis obseruationem excitari.*

QVÆSTIO III.

An prius præceptum de diligendo Deo ex toto corde, sit possibile in hac vita?

1. **N**egat Calvinus. Affirmant Catholici. Et probant exemplo Davidis, & aliorum sanctorum qui illud seruauerunt. Ps. 118. 10. *In toto corde exquisiui te.* Et 3. Reg. 14. 8. *Non fuisti sicut seruus meus Dauid qui custodit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum est in conspectu meo.* Et 4. Reg. 23. 25. de Iosia. *Similis non fuit ante eum Rex qui reuertetur ad Dominum in toto corde suo; & in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua, iuxta omnem legem Moysi.* Et rursum Ecclesiasti 47. v. 10. de Dauid; *De omni corde suo dilexit Deum.* Hic aperte vides, Dauidem & Iosiam dilexisse Deum ex toto corde, iuxta præceptum Decalogi. Nec dubium, quin idem fecerint Abraham, Moyses, Samuel, Helias, Elisæus, Hieremias, & alij Prophetae, Et in nouo testamento B. Virgo, Apostoli Stephanus, Timotheus, Titus, & alij non pauci, præsertim cum de his prædictum sit Deut. 30. 6. *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas eum in toto corde, & in tota anima, vt possit viuere.*

2. Porro, vt res tota clarius percipiatur, explicandum est, quis sit sensus illius præcepti, quo iubemur diligere Deum ex toto corde. Sic enim facile constabit, an seruari possit, nec ne. Potest autem triplex esse sensus. Primus, vt diligamus Deum ex toto corde, id est, vt totum cor nostrum, quantum est, in eo toto diligendo occupetur, nec aliud amemus aut diligamus, quam ipsum. Hoc sensu non præcipitur Dei dilectio: alioquin non liceret proximum diligere, quod tamen facere iubemur. Alter est, vt diligamus Deum ex toto corde non quod totum cor nostrum in eo diligendo debeat occupari; sed quod tanto conatu in eum contenti debeat quanto fieri potest. Nec hoc sensu præcipitur: quamuis si præciperetur seruari posset. Quis enim dicat impossibile sibi esse, diligere Deum tanto conatu, quanto diligere eum potest? Tertius est, vt diligamus Deum ex toto corde, id est, vt diligamus eum super omnia, vt præferamus illum rebus alijs, vt nullius rei amorem Dei anteponamus, v. nullius creaturæ timore vel amore, velimus Deum offendere & ab amore recedere. Hic verus ac germanus sensus est, Hunc expressit Apostolus, Roman. 8. 39. *Nulla creatura poterit nos separare à Charitate Dei,* id est, nulla poterit efficere, vt ei postponamus dilectionem Dei. Et Christus Matthæi decimo, Versu trigesimo septimo. *Qui amat Patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus,* id est, qui amorem parentum præfert amori Dei, non diligit Deum super omnia. Vnde è contrario, qui amori Parentum (qui in filijs solet esse maximus) præfert amorem Dei, conuincitur diligere Deum super omnia.

3. Hoc sensu laudatur Abraham (Gen. 22.) quod cum haberet vnicum filium Isaac, quem intimè diligebat, eius tamen dilectioni præferebat dilectionem Dei. Nam si inter omnes creaturas, nullam tantopere amabat, sicut filium suum vnicum, & nihilominus hunc ipsum filium paratus erat offerre Deo in sacrificium, euidens signum erat, eum diligere Deum super omnia, vel, quod idem est, ex toto corde. Hinc concludo hoc præceptum non esse impossibile, si eo sensu explicetur, quo iam explicatum est.

4. Sed obicitur Augustinus in libro de Spiritu & littera, cap. vltimo, & in lib. de perfectione Iustitiæ. Resp. 17. vbi ait hoc præceptum non posse impleri in hac vita, sed in alia. At prompta est responsio. Nam duo nititur ostendere Augustinus, quæ verissima sunt. Vnum est præceptum illud, *diligere Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex istis viribus* 3. potest qui-

dem impleri de hac vita, quoad obligationem, quam inducit; non tamen quoad verba, quibus proponitur. Alterum est, in hac vita non tam perfecte diligi Deum, quam in altera; quod probat hac ratione. Dilctio supponit cognitionem: In hac vita cognoscimus Deum obscure per fidem; in altera clarè per visionem: Quid ergo mirum, si in hac vita minus perfecte, in altera perfectius Deum diligamus? Hanc esse mentem Augustini, ex ipso textu colligitur. Nec in minimo nobis repugnat.

QVÆSTIO. IV.

An posterius præceptum, de diligendo proximo, intelligatur tantum de amico, an etiam de inimico?

1. Ratio dubitandi est, quia Leuit. 19. 18. expresse dicitur: *Diliges amicum tuum sicut teipsum.* Vbi inimicus videtur excludi. Vnde in Euangelio dicit Christus Matt. 5. 43. *Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autè dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Vt sit discrimen V. ac N Testamenti, quod in Veteri datum fuerit præceptum de diligendis tantum amicis: In Nouo de diligendis omnibus, tam amicis, quam inimicis. Auger hanc difficultatem, quod quidam legisperitus in Euangelio interrogauerit Christum, qui deberet intelligi per proximum quando dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* (Luc. 10. 29.) Nam ex illa interrogatione apparet Christum in hac re dissensisse à Iudæis, eo quod Iudæi putarent solos amicos, Christus etiam inimicos, nomine proximi, comprehendendi.

2. Magni sanè authores ita sentiunt, Qui primò quidem generatim docent, Christum solum interpretatum esse legem Mosaicam, & à corruptelis Pharisæorum vindicasse (Matth. 5. 21. & sequentibus) sed reuera nouas quasdam leges addidisse, quæ in Veteri Testam. non erant. Ac nominatim addidisse hanc: *Diligite inimicos vestros*, quæ in lege Mosaica nullam legitur. Ita hoc interesse inter Iudæos & Christianos, quod Iudæi, vi præcepti Mosaici, debuerunt diligere solos Iudæos; qui nomine proximorum designabantur, non autè Gentiles, qui hostes seu inimici illorum erant. Christiani verò, vi præcepti Evangelici, debeant omnes diligere, etiam hostes & inimicos.

3. Dices: Etiam in V. Test. fuit præceptum de diligendis inimicis, vt patet ex illo. Exo. 23. 4. *Sto occurrueris bonis inimici tui, aut asino erranti, reduce ad eum.* Respondeo ibi per inimicum non intelligitur verus inimicus, id est, Gentilis, sed Iudæus cum quo Iudæus inimicitias gerere prohibebatur. Hoc inde constat, quia qui illic inimicus dicitur, alibi frater appellatur, vt Deut. 22. 1. *Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & præteribis, sed reduce fratri tuo.* Alioqui quando de veris inimicis, id est, de Gentilibus sermo est, tunc Iudæi iubentur illos interficere, ac penitus delere. 25. 19. *Delebis nomen eius sub celo.* Hanc sententiam sic explicatam, defendit Maldonatus in cap. 6. Matthæi vers. 21. & ex eo Serarius libro 2. Trihæresij capite 8.

QVÆSTIO V.

Quid sit diligere proximum sicut seipsum?

1. Difficultas est, quid significet illa particula *sicut*. Respondeo. Non significat æqualitatem, sed similitudinem. Prins patet, quia homo, secundum ordinem charitatis, debet seipsum magis diligere, quam proximum. Et hoc sensu dici solet: *Charitas incipit à seipso.* Posterius etiam patet, quia tamen debet seipsum magis diligere, quam proximum; tenetur tamen similia dilectionis signa exhibere proximo, atque sibi ipsi. Et hoc significat particula, *sicut*.

2. Quæres, in quo consistat hæc similitudo? Respondeo. In tribus. 1. In materia. 2. in modo & æqualitate. 3. in affectu. Vult enim Deus, vt ea bona quæ tibi optas, optes etiã proximo, vt sicut teipsum diligis propter Deum, sic etiam proximum propter Deum, vt eo affectu & conatu, quo diligis teipsum, diligas etiam proximum. Saluo semper ordine Charitatis. De quo fusè disputatum est in 2. 2.

3. Dices: Homo sæpè optat sibi noxia, vt honores, voluptates, diuitias, quæ non tenentur optare proximo. Ergo fallum est, Deum velle, vt quæ quisq; sibi optat, optet etiam proximo. Respondeo. Nos hic agimus de eo, qui ex vera charitate diligit seipsum: non de eo, qui seruit suis cupiditatibus, & concupiscentiis. Vide Maldonatum in cap. 22. Matth. v. 39.

CAPVT V

De Lege Mosaica.

Ex Mosaica triplex est, Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis. Moralis summam continetur in Decalogo. Et duo potissimum præcipit, cultum Dei, & iustitiam cum proximo. Ceremonialis, speciatim determinat quibus ritibus ac ceremoniis colendus sit Deus. Iudicialis, quibus modis iustitia cum proximo seruanda. Itaque triplicia sunt præcepta Mosaica, de quibus Deuter. 5. 31. *Loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias atque iudicia.* Et cap. 6. 1. *Hæc sunt præcepta & ceremonias atque iudicia, quæ mandauit Dominus Deus vester, vt docerem vos.* Vide D. Thomam in 1. 2. quæst. 99. & sequentibus.

2. Hoc posito, multa possunt disputari. 1. An lex Mosaica fuerit bona. 2. An utilis. 3. An perfecta & sufficiens ad salutem. 4. An à Deo data. 5. Vbi, quando & quomodo data. 6. An obligauerit solos Iudæos. 7. Quam acutè obligauerit. 8. An nunc penitus abrogata sit. 9. An in eius locum successerit lex Evangelica, & quæ illa sit.

QVÆSTIO I.

An Lex Mosaica fuerit bona?

1. Manichæi, teste Augustino, (in lib. contra Adimantum, & lib. 22. contra Iulianum) docuerunt, fuisse malam & iniustam. Primò, quia concessit vsuram & libellum repudij, quæ mala & iniusta sunt. (Deuter. 23. 19. & 24.) Secundò, quia fuit tyrannica, vt patet ex illo, Exod. 21. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.* Tertiò fuit intolerabilis, & obseruatu impossibilis. Act. 15. 10. *Quis tentatis Deum: imponere iugum, super ceruices discipulorum, quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus?* Hinc sæpè reprehenditur in Script. Ezech. 20. 25. *Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuunt.* Et Roman. 4. 15. *Lex iram operatur.* Et Rom. 5. 20. *Lex subintravit, vt abunda et delictum.* Et Rom. 7. 8. *Sine lege peccatum mortuum erat: sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit.* Et Heb. 8. 7. *Si prius testamentum culpa vacasset, non vtrique secundus locus inquireretur.*

2. Respondeo. Lex Mosaica fuit bona, iusta, sancta, vt patet ex illo Rom. 7. 12. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Vbi mandatū legis Mosaicæ dicitur sanctum, propter præcepta ceremonialia: iustum, propter iudicialia: bonum propter moralia, vt notat D. Thomas q. 99. a. 4. Et ratio est, quia Deus fuit auctor illius legis, vt postea demonstrabo: At Deus nō potest esse auctor malæ & iniustæ legis, quia, vt inquit Iob. cap. 36. 22. *Nullus ei similis est in legislatoribus.* Et habetur Proverb. 8. 15. *Per illum Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

3. Ad argumenta Manichæorum sic respondeo. Ad 1. Libellus repudij & vsura, si spectentur eo modo, quo Iudæis concessa sunt, nō sunt mala, sed licita, vt infra suo loco probandū est. Ad 2. Lex Mosaica, præsertim iudicialis, non quidè fuit tyrannica, sed tamen seruilis, & accommodata statui Iudæorum, Sicut enim Christiani sunt in statu filiorum ac libertatis, sic Iudæi erant in statu timoris ac seruitutis. Debeant igitur metu pœnarum à peccatis absterri. Quo spectat illud Deut. 19. 20. *Vt audientes ceteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere.* Ad 3. fuit quidem difficilis obseruatu, nō tamen impossibilis. Fuit autem difficilis, si conferatur cum lege Evangelica, quæ est facillima. Rationem huius discriminis iam insinuaui. Nam Lex Mosaica data fuit Iudæis, qui erant serui: Lex Evangelica data est Christianis, qui sunt filij: Seruorum autem conditio difficilior est quam filiorum. Testimonia Scripturæ, quæ vltimo loco adducebantur, nihil aliud probant, quàm quod dicturus sum in 3. qu. nempe legem Mosaicam fuisse imperfectam, & non potuisse quendam liberare à peccato.

QVÆSTIO II.

An Lex Mosaica fuerit utilis?

1. Respond. Ad multa fuit utilis. Hoc insinuat Apostolus ad Gal. 3. 24. cū ait: *Lex paedagogus noster fuit in Christo: vel vt Græcè est, ad Christum.* Constat autem, paedagogum ad multa vtilem esse, respectu puerorum, quos habet sub sua disciplina

disciplina ac potestate. Nam primo ostendit illis, in quo peccent, vt emendantur. Secundo, coërcet illos metu virgarum, ne in posterum peccent. Tertio docet illos prima rudimenta Grammaticalia, & sic paulatim disponit ac præparat ad altiora studia capeſſenda.

2. Hæc omnia, seruata proportione, præstabat lex Moſaica, respectu Iudæorum, qui veluti pueri, subiacebant legi, tanquam suo pædagogog. Ac primo ostendebat illis, in quo peccarent, vt testatur Apostolus Romanor. 3. 20. *Per legem cognitio peccati.* Nam sicut pueri, antequam datur illis pædagogus, sæpè delinquant; & propter ignorantiam, non aduertunt se delinquere: Ita homines antequam daretur illis lex scripta, sæpè peccabant, & propter cæcitatē cordis non sciebant se peccare, Romanor. 1. 21. *Obscuratum est insipientis cor eorum.* At post legem datam, cœperunt agnoscere sua peccata, Romanor. 7. versu 7. *Peccatum non cognoui, nisi per legem.* Nam *concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Hæc autem cognitio erat necessaria via ad suscipiendum Christum. Cum enim Christus in Euangelio dicatur venisse ad delenda peccata; certè si Iudæi non cognouissent, se esse peccatores; non vtique Christum susceperunt.

3. Secundo, Lex Moſaica coërcēbat Iudæos metu pœnarum, vt in posterum à peccato abſtinerent. Huc spectant omnia præcepta pœnalia, terrores, & comminationes, quæ à lege intentantur. Exod. 21. 15. *Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur.* Et v. 24. *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.* Et alibi sæpius.

4. Tertio, Lex Moſaica docebat Iudæos prima rudimenta fidei Christianæ, & sic disponebat & præparabat illos ad perfectam Christi cognitionem, suo tempore capeſſendam. Proponebat illis vmbra, figuras, inuolucra, sub quibus Christus abscondebatur. Proponebat, inquam, cruenta animalium sacrificia, vt inde allurgerent ad inuestigandum cruciatum sacrificium in Cruce. Proponebat, circumciſionem, figuram Baptismi: purificationem, figuram pœnitentiæ: Agnum paschalem, figuram Eucharistiæ: Aëneum serpentem, figuram Christi, & sic deinceps.

QUESTIO III.

An Lex Moſaica fuerit perfecta & sufficiens ad salutem?

Respondeo. Non fuit. Hebr. 7. 19. *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Et ratio est, quia non conferebat gratiam, quam confert lex Euangelica, Ioan. 1. 17. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Hoc sensu Apostolus ceremonias legis Moſaicæ, vocat *infirma & egena elementa* (Galat. 4. 9.) Et cum alibi dicit, Legem Moſaicam non *vacillat culpa*, intelligendum est, non vacillat imperfectione, seu fuisse imperfectam (Hebr. 8. 7.) Eodem sensu multi interpretantur illud Ezech. 20. 25. *Dedi eis præcepta non bona, id est, imperfecta: Et iudicia, in quibus non viuunt, id est, non sufficientia ad vitam spiritualem.*

2. Hinc sumitur differentia inter legem Moſaicam, & Euangelicam. Nam Moſaica dirigebat quidem Iudæos, præscribendo & ostendendo, quid agendum aut omittendum esset, non tamen præbebat vires & gratiam, quæ legis præcepta implerentur, Euangelica vtrumque facit. Docet enim quid facere & omittere debeamus; & præterea confert gratiam, quæ nos iuuat & corroborat, vt possimus exequi, quod præscriptum est.

3. Hanc differentiam pulchrè explicat Augustinus in lib. de spiritu & litera, c. 13. Et passim contra Pelagianos in hunc ferè modum. 1. Lex vetus conuincit præceptum, Lex noua auxilium. 2. Lex vetus dat lucem, vt sciamus: Lex noua dat virtutem, vt faciamus. 3. In lege veteri dicit Dominus: *Fac quæ iubeo.* In noua nos dicimus: *Da quod iubes.* 4. Lex vetus præscribit multas externas ceremonias: noua dirigit internas actiones.

4. Ex qua iterum oritur alia differentia. Nam lex vetus seu Moſaica, non poterat per se prodesse homini ad salutem, quia id sine gratia fieri non potest. Ac noua seu Euangelica, per se sufficiens est ad hunc effectum. Et hoc est, quod toties inculcat Apostolus in epistola ad Romanos & Galatas, neminem iustificari ex operibus legis, sed ex fide in Christum. Quo etiam spectat illud 2. Corinth. 4. 6. *Littera occidit, spiritus autem viuificat.* Nam reuera lex Moſaica, præter externam litteram, nihil confert. Externa autem littera minatur mortem, nisi legem obserues: Neque tamen dat subsidium gra-

tia, quo adiutus, obseruare possis. Hoc subsidium à noua lege petendum est, quæ præter externam litteram præcipientem, præbet internum spiritum corroborantem, & adiuuantem, qui vitæ spiritualis principium est.

5. Dices: Quomodo ergo sancti veteris Testamenti, qui vixerunt sub lege Moſaica, iustificati sunt? Respondeo. Non sunt iustificati ex lege Moſaica, quam habebant præsentem, sed ex Euangelica, quæ tamen tunc præſens non elicit, tamen virtus illius per quandam anticipationem, ad eos vtique porrigebatur. Quomodo hoc? Quia credebant in venturum CHRISTVM, qui per sua merita, tunc quidem nondum exhibita, sed tamen suo tempore exhibenda, conferebat illis gratiam iustificantem, per quam poterant à peccatis liberari, & in adoptionem filiorum Dei transire. Vide Diuum Thomam in prima secundæ quæſtione nonagesimoseptima, articulo secundo, ad 4.

QUESTIO IV.

An lex Moſaica fuerit à Deo data?

Sicut Manichæi, vt supra dixi, negarunt legem Moſaicam fuisse bonam, sic consequenter affirmarunt, non à Deo, sed à diabolo datam esse; vt refert Augustinus partim locis super citatis, partim in duobus libris contra aduersarium legis & Prophetarum; & in libro de hæresibus cap. 46. vbi ponit hoc eorum dogma: *Deum, qui legem per Moysen dedit, & in Hebrais Prophetis locutus est, non esse verum Deum, sed vnum ex principibus tenebrarum.*

2. Respondeo. Idem est author Moſaicæ & Euangelicæ legis, nempe Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi. Ita Concil. Trid. sess. 4. Et apertè colligitur ex Scriptura. Nam Christus Matthæi 15. 6. loquens de lege Moſaica, appellat mandatum Dei, cum ait: *Irritum feciſtu mandatum Dei, propter Traditiones vestras.* Et Apostolus non semel affirmat, Patrem Christi fuisse authorem veteris Testamenti, vt Rom. 1. 1. *Paulus Apostolus segregatus in Euangelium Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo.* Et Heb. 1. 1. *Multifariam multisq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in Filio.*

3. Et probatur ratione D. Thomæ in 1. 2. quæſt. 98. art. 2. Quia eiusdem est proponere finem, & disponere media ad finem: Sed lex Euangelica est finis legis Moſaicæ, iuxta illud Roman. 10. 4. *Finis legis est Christus:* Ergo idem Deus, qui est author legis Euangelicæ, est etiam author legis Moſaicæ. Et confirmatur hæc ratio, quia author legis Moſaicæ hoc potissimum spectauit, vt per illam legem deduceret homines ad Christum. Quod duobus modis præstitit. Primo per vaticinia Prophetarum, qui multa de Christo prædixerunt. Secundo, per sacrificia Moſaica, quæ erant figuræ mortis Christi. At dabolus non conatur homines hoc modo perducere ad Christum, sed potius ab illo abstrahere: Ergo ipse non est author legis Moſaicæ.

4. Dices primò: Opera Dei sunt perfecta, vt habetur Deut. 32. 4. *At lex Moſaica non est perfecta, vt quæſit præcedente dictum est:* Ergo Deus non est author legis Moſaicæ. Respondeo. Maior potest dupliciter intelligi. 1. Opera Dei sunt perfecta, id est, vnumquodque opus Dei tale est, cui absolute nihil deſit. Sic falsa est. 2. Opera Dei sunt perfecta, id est, vnumquodque opus Dei tale est, cui in suo genere nihil deſit. Sic vera est iam applico. Lex Moſaica non est absolute perfecta, quia deest illi aliquid, quod habet lex Euangelica, nempe virtus & efficacia iustificandi. Est tamen perfecta in suo genere, quia cum ex suo genere debeat esse vmbra seu figura legis Euangelicæ, in eo genere nihil illi deest. Vide D. Thom. loco citato ad 1.

5. Dices 2. Scriptura ait, Legem Moſaicam ab Angelis datam esse, Gal. 3. 19. *Lex propter transgressiones posita est, ordinata per Angelos in manu Mediatoris.* Et Act. 7. 53. *Accepiſti legem in dispositione Angelorum.* Respondeo. Lex Moſaica tribuitur Deo, Angelis, & Moysi sed diuerso modo. Nam Deus fuit Author illius legis; Angeli promulgarunt illam Moysi, Moyses pro populo. Simile est de lege Euangelica. Deus illius author: Christus, quia homo, promulgauit Apostolis; Apostoli, toti mundo.

QVÆSTIO V.

Vbi, quando, & quomodo data fuerit Lex Mosaica?

Tria queruntur: Primo, vbi data sit? Respondeo. Data est in monte Sinai, vt patet ex illo Leuitici 26. 45. Hæc sunt iudicia atque præcepta, & leges, quas dedit Dominus inter se & filios Israel in monte Sinai per manum Moysi. Hoc tamen interest, quod lex Decalogi data sit in ipso monte (Exodi 19. & 20.) at lex ceremonialis & iudicialis in tabernaculo ad radicem montis. (Leuit. 1. 1.)

2. Queritur 2. Quando data sit? Respondeo. Lex Decalogi data est die quinquagesimo ab egressu filiorum Israel ex Ægypto, id est, in Pentecoste. Nam tertio die mensis tertij venerunt ad montem Sinai, iuxta illud Exodi 19. 1. Mense tertio egressus Israel de terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Vbi illa particula, in die hac, significat, in die eiusdem numeri cum mense tertio, nempe tertio die mensis tertij. Rursum, tertio die post aduentum, data est lex. (ibidem v. 1.) Tertius autem dies post aduentum, fuit sextus dies mensis tertij. At lex ceremonialis & iudicialis postea data est: Non quidem vno die, sicut lex Decalogi, sed successiue per varios dies, vt patet Leuitici nono versu primo, Leuitici 16. versu 1. & alibi.

3. Queritur 3. Quomodo data sit? Respondeo. Iudæi, antequam daretur ipsis lex Decalogi, iubebantur se sanctificare, & præparare per duos dies, vt tertio die cum debita reuerentia legem acciperent. Hæc autem sanctificatio & præparatio consistebat in tribus. Primo, vt abstinerent ab vxoribus. Secundo, vt lauarent vestimenta sua. Tertio, vt non ascenderent montem Sion: Ac ne quidem attingerent illum, tanquam curiosi scrutatores præsentis & maiestatis Dei; sed potius ex reuerentia diuini Numinis, continerent se in Castris; alioqui morte puniendi essent. (Exodi decimono, versu decimo, & sequentibus.)

4. Finita sanctificatione, cum adesset tertius dies, quo lex Decalogi esset promulganda, sex terribilia signa contigerunt in monte Sinai. 1. Totus mons ardebat igne. 2. Totus fumabat, quia ex igne, tanquam ex fornace, accendebat fumus. 3. Nubes densissima montem operiebat. 4. Audiebantur tonitrua. 5. Micabant fulgura. 6. Clangor tubæ, seu buccinæ perstrepebat (Exodi 19. 16. & sequentibus. Et Hebræorum 12. 18.) Tum demum Angelus tubali & horribili voce Decalogum proclamabat. (Exodi 20. 1.) vt possit exaudiri à toto populo circumstante, id est, à tribus hominum millionibus, qui tunc aderant in circuitu montis.

5. Nota, duplicem fuisse sonum buccinæ. Vnum confusum, quo populus evocabatur ex remotioribus Castrorum partibus, vt veniret ad radicem montis in circuitu, & ibi legem Decalogi paulò post promulgandam audiret. Alterum distinctum & articulatum, quo Angelus in ipso monte existens, & Dei personam gerens, populo ad radicem montis iam collecto, Decalogum promulgabat. Qualis autem fuerit illa buccina, disputant Interpretes. Iudæi fabulantur fuisse cornu illius arietis, qui ab Abrahamo pro Isaac fuit immolatus. (Genesios vigesimo secundo, versu 13.) Nostri docent, fuisse aeream, non corneam: Et Angelum per collisionem aeris edidisse talem sonum, qualis ab inflata buccina vel tuba prodire solet. Vide Cornelium in cap. 19. Exodi.

6. Hæc omnia, quæ iam recensui, fuerunt figuræ seu vmbra eorum, quæ postea in promulgatione legis Euangelicæ facta sunt. Nam primo, sicut lex Mosaica promulgata est die quinquagesimo post Pascha, id est, in Pentecoste; sic etiam lex Euangelica (Actor. 2. 1.) Secundo, sicut illa in monte Sinai, ita hæc in monte Sion. (Isa. 2. 3. De Sion exibit lex & verbum Domini de Ierusalem.) Tertio, sicut ibi audita sunt tonitrua & fulgura; ita hic factus est repente de caelo sonus, tanquam aduenientis Spiritus vehementis. (Act. 2. 2.) Quarto, sicut ibi apparuit ignis & fumus; ita hic dispersit a lingua, tanquam ignis. (ibidem v. 3.) Quinto, sicut ibi timore percussi sunt Iudæi; ita hic Apostoli repleti sunt Spiritu sancto (ibid. v. 4.) Sexto, sicut Angelus clangore buccinæ, verba Decalogi perstrepebat: Ita hic tuba Euangelica Apostolorum oro insouit. (ibidem) videatur D. Hieronymus ad Fabiolam, Beda in Homilia Vigilæ Pentecostes, Cornelius in c. 19. Exod.

* * *

QVÆSTIO VI.

An Lex Mosaica obligauerit solos Iudæos?

Distinguendum est. Nam lex Mosaica, vt supra dixi, fuit triplex? Moralis, Ceremonialis, & Iudicialis. Igitur Moralis non solum Iudæos, sed etiam gentiles obligabat. Nota. Lex Moralis tripliciter spectari potest. 1. Nuda secundum se. Sic semper obligauit Gentiles. 2. Quatenus habet annexas minas, terrores, & penas temporales à Moyle conserptas. Sic obligabat solos Iudæos. 3. Quatenus habet annexam gratiam Euangelij. Sic obligat Christianos.

2. Lex Ceremonialis & Iudicialis obligabat solos Iudæos; quia solis Iudæis fuit promulgata, vt patet Exod. 19. & sequentibus. Quo etiam spectat illud, Deut. 4. 8. Quæ est alia gens sic inclita, vt habeat ceremonias, iustag, iudicia, & uniuersam legem? Et Psalm. 147. 20. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Rom. 3. 1. Quid ergo amplius Iudæo est multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Rom. 9. v. 4. Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio. Ex quibus testimonius duo colliguntur. 1. Legem fuisse datam soli populo Iudæorum. 2. Fuisse quandam prærogatiuam illius populi, quod ipsi soli data sit.

3. Dices: Non videtur fuisse prærogatiua, sed onus. Nam difficile fuit seruare legem ceremonialiam & iudicalem. Nec Iudæi poterant saluari, nisi illam seruarent: Gentiles sine isto onere saluari poterant. Respondeo. Fuit simul onus, & prærogatiua. Onus, propter causam allatam. Prærogatiua, quia Iudæi per illud onus magis erant Deo coniuncti & consecrati, quam Gentiles sine illo onere. Nam ratione legis, habebant sacerdotium, sacrificia, sacramenta, & promissionem venturi Christi: Quæ omnia faciebant illes meliorem conditionem, quam gentiles, qui ista non habebant. Et hoc colligitur ex scripturis citatis. Simile est de Clericis & Religiosis, qui tamen plus oneris in se suscipiant, & ad plura obligentur, quam Laici; sunt tamen meliori conditione, quia Deo magis coniunguntur & consecrantur; quæ magna prærogatiua est. Vide D. Thomam, q. 89. art. 5. ad 3.

4. Quæres 1. An hoc factum sit propter merita Iudæorum, quod ipsis solis data sit lex, & non aliis? Respondeo. Non propter ipsorum merita, sed propter promissionem Dei, quæ Abraham facta est. Deus enim promiserat Abraham, quod ex ipsius semine, & posteritate nasciturus esset: Christus (Gen. 22. 18. & Gal. 3. 16.) Itaque propter hanc promissionem, voluit populum illum, ex quo Christus erat nasciturus, peculiari quodam modo ab aliis distinguere, dando illi legem, Prophetas, sacrificia, & alia specialia ornamenta, quibus cæteras nationes antecelleret, & Deo magis consecraretur, iuxta illud Exodi 9. v. 5. Eritis mihi in peculum de cuncto populo. Et ratio est, quia lex, prophetæ, & sacrificia, tanquam figuræ quædam ordinabantur ad Christum venturum: Ergo quibus promissus erat Christus, illis danda erat Lex, Prophetæ, & Sacrificia.

5. Quæres 2. An gentiles in nullo casu fuerint obligati ad obseruationem legis Mosaicæ? Respondeo. Tunc erant obligati, quando volebant se aggregare populo Iudæorum, & illorum Religionem amplecti, vt patet ex illo Exodi duodecimo versu quadragesimo octauo. Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phasæ Domini; circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritq; sicut indigena terra.

Dices: Hinc solum colligitur, quod Gentiles, accepta circumcisione, potuerint celebrare Pascha cum Iudæis; non autem, quod fuerint obligati. Respondeo. Vtrumque colligitur. Nam circumcisio perinde se habebat in veteri testamento, sicut se habet Baptismus in nouo. Vnde sicut omnes Baptizati obligantur ad legem Euangelicam; ita omnes circumcisi obligantur ad Mosaicam. Quod confirmat Apostolus, cum ait, Gal. 5. 2. Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

6. Quæres 3. An lex Mosaica (nempe Ceremonialis, & Iudicialis) nullo modo pertinuerit ad Christianos? Respondeo. Sicut pertinuit ad Iudæos, quoad obligationem & obseruationem; sic etiam pertinuit ad nos quoad significationem. Erat enim figura quædam eorum, quæ per Christum adimpleta sunt. Ita Augustinus lib. 19. contra Faustum, cap. 7. & sequentibus. Et colligitur ex illo generali principio. 1. Corinth. 10. 6. Hæc autem in figura facta sunt nostri. Et Hebr. 10. 1. Vnam lex habens futurorum bonorum.

QVÆ

QVÆSTIO VII.

Quam strictè Iudaos Lex Mosaica obligauerit?

Respondeo. Obligauit strictissimè, vt patet ex illo Psalm. 118. 4. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Quod confirmari potest ex duplici capite. 1. Ex benedictionibus, quas Deus promisit seruauitibus legem. 2. Ex maledictionibus, quas comminatus est transgressoribus. Vtraque habentur Leuit. 26. & Deut. 28. Aliquas ex ijs recensebo.

2. Benedictiones sunt hæc: *Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis:* 1. Dabo vobis pluuias temporibus suis. 2. Terra gignet germen suum. 3. Pomis arbores replebuntur. 4. Apprehendet messium tritura vindemiam, & vindemia occupabit sementem. 5. Comederis panem vestrum in saturitate. 6. Dabo pacem in finibus vestris: Et non erit qui extorqueat. 7. Auferam malas bestias. 8. Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis. 9. Persequatur quinque de vestris, centum alienos: & centum de vobis, decem milia. 10. Crescere vos faciam, & multiplicabimini. 11. Comeditis vetustissima veterum; & vetera, nouis superuenientibus, proicietis. 12. Ponam tabernaculum meum in medio vestri: ambulabo inter vos, & ero Deus vester; vosque eritis populus meus (Leuit. 26.).

3. Nunc sequuntur maledictiones. *Si non faciatis ea, quæ à me constituta sunt.* 1. Visitabo vos in egestate & ardore. 2. Frustra sereris sementem, quæ ab hostibus deuorabitur. 3. Ponam faciem meam contra vos: & corruetis coram hostibus vestris: & subiciemini his, qui oderunt vos: & fugietis, nemine persequente. 4. Dabo vobis cælum desuper, sicut ferum; & terram æneam. 5. Immittam in vos bestias agri, quæ confumant vos & pecora vestra. 6. Inducam super vos gladium ultorem fœderis mei. 7. Mittam pestilentiam in medio vestri. 8. Caderis inter ruinas idolorum vestrorum. Et quæ sequuntur (Leuit. 26.) His addantur benedictiones & maledictiones, quæ habentur Deut. 28.

4. Hinc constat, falsum esse, quod aliqui docent, Legem Dei obseruari esse impossibilem. Nam si seruari non posset, cur Deus seruauitibus promitteret benedictiones? cur transgressoribus minaretur tot maledictiones? Hoc posterius esset tyrannicum: illud prius, inane ac superuacaneum. Si enim lex seruari non potest, inane ac superuacaneum est dicere. Si seruaueris legem, dabo tibi multa bona. Et tyrannicum est dicere: Puniam te multis calamitatibus, si non seruaueris. Vtrumque absit à Dei bonitate.

QVÆSTIO VIII.

An Lex Mosaica nunc penitus abrogata sit?

Respondeo. Abrogata est, quoad præcepta Ceremonialia & Iudicialia, non tamen quoad moralia, quæ in Decalogo continentur, quatenus illa sunt iuris naturalis. Prior pars patet ex scripturis, Lucæ 16. 16. *Lex & Prophetæ usque ad Ioanem.* Et Galat. 3. 24. *Lex paedagogus noster fuit in Christo. At ubi venit fides, iam non sumus sub paedago.* Et Hebr. 7. 12. *Translatio Sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio fiat.*

2. Est autem abrogata propter has causas. Primo, quia erat imperfecta (Hebr. 7. 18.) Secundo, erat graue iugum, quod Iudæi vix poterant portare (Act. 15. 10.) Tertio, continebat figuras, quæ per Christum impletæ sunt (August. lib. 19. contra Faustum, cap. 13.) Quarto, sicut maius lumen offuscatur minus; ita lumen Euangelij, & sol iustitiæ Christus, offuscavit ceremonias legales, vt notat D. Hieronymus in Com. cap. 4. ad Galatas. Huc spectat illud Theodoretici ad Philip. 3. *Superuacaneus est lychnus, si sol apparuerit.* Et illud Bernardi Hom. 1. Super missus est: *Prodeunte fructu, flos decidit.* Quinto, Christus, teste Apostolo (Ephel. 2. 14.) *fecit vnaq. vnum,* id est, ex duobus populis, Ethnicis & Iudaicis, fecit vnum ouile; ac proinde debuit dissoluere medium parietem Legis Mosaicæ, qui separabat vnum populum ab alio; & ambos vna eademque lege Euangelica concludere.

3. Dices, Scriptura docet Legem Mosaicam duraturam in æternum, vt Baruch 4. vers. 1. *Hic liber mandatorum Dei, & lex qua est in æternum.* Respondeo. Lex Mosaicæ duobus modis dici potest æterna. Primo, quoad præcepta moralia, quæ adhuc durant. Secundo, quoad ceremonialia, quæ quidem abrogata sunt, quoad significationem; tamen adhuc durant,

quo ad rem significatam. Ita D. Thomas quæst. 103. artic. 3. ad 1.

4. Posterior pars probatur, quia ratio naturalis dicit, præcepta Decalogi, quatenus sunt iuris naturalis, seruanda esse. Dico, quatenus sunt iuris naturalis propter duas causas. 1. Propter obseruationem Sabbati, quæ non erat iuris naturalis, & ideo abrogata est. 2. Propter minas & terrores, quæ annexa erant præceptis Decalogi, respectu eorum, qui ea non obseruarent. Hæc etiam abrogata sunt, quia similiter non erant iuris naturalis, sed positiu.

QVÆSTIO IX.

An in locum legis Mosaicæ, successerit Lex Euangelica, & qua illa sit?

CHRISTUS inuenit nouam legem, quæ Euangelica appellari solet, ad Christianos pertinentem; ideoque non solum Redemptor, sed etiam Legislator dicendus est, iuxta illud Iсай 33. 22. *Dominus Iudex noster, Dominus legis noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Et in Euangelio passim loquitur de sua lege Ioan. 14. 15. *Mandata mea seruare.* Ioan. 15. 10. *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* Matth. 28. vers. 19. *Docet eos seruare omnia, quæcunque mandauit vobis.* Et Apostolus 1. Corinth. 7. 16. *Iu autem, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus: uxorem à viro non discedere.* Et 1. Corinth. 9. vers. 11. *Illus qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Et Hebr. 2. confert inter se Christum & Moysen, tanquam duos legislatores, alterum veteris, alterum noui testamenti: & ait si transgressores legis à Moysè datæ puniti sunt; multo magis transgressores legis à Christo datæ puniendos esse.

2. Lex Euangelica, quæ à Christo data est, continet triplicia præcepta, nempe moralia, Sacramentalia, & fidei. De moralibus constat, Matth. 5. 6, & 7. vbi Christus explicat & perficit præcepta Decalogi, quæ propriè ad mores pertinent. Et Matth. 19. 6. Vbi prohibet diuortium & bellum repudijs; ac decernit, vt vinculum matrimonij deinceps non dissoluatur. De Sacramentalibus patet ex illo Ioan. 3. 4. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et Ioan. 6. 53. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius Sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Denique de præcepto fidei, ex illo Marci 16. 16. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Et Ioan. 8. 24. *Si non credideritis, quia ego sum, moriamini in peccato vestro.*

3. Hoc tamen interest inter hæc triplicia præcepta, quod Sacramentalia sint verè & propriè à Christo instituta; reliqua non tam instituta, quam aucta vel explicata. Et quidem moralia, cum sint iuris naturalis, non egebant institutione, sed explicatione. Præceptum autem fidei, aliquo modo auctum est, Nam Christi Natiuitas, Passio, Mors, & reliqua mysteria, quæ à Iudæis implicite & obscure credebantur, iam expresse & distinctè creduntur à Christianis.

4. Obiici potest illud Ioan. 1. 17. *Lex per Moysen data est; gratia & veritas per Christum facta est.* Hinc etiam videtur colligi, Moysen fuisse legislatorem, non autem Christum.

Respondeo, hoc posterius perperam inde colligitur. Nam sensus illorum verborum est hic: Moyses dedit Iudæis nudam legem sine gratia, id est, legem præcipientem, sed non iuuantem. Christus dedit vobis legem cum gratia, id est, legem præcipientem & iuuantem. Hinc fit, vt lex Moysis, quia tantum præcipiebat, & non iuuabat, tetinerit nomen legis: lex verò Christi, quia pauca præcipit, & plurimum gratiæ confert, obtineat nomen gratiæ, ab effectu magis principali, eandem ob causam vocatur à Christo, *iugum suauis, & onus leue;* & ab Apostolo, *Lex spiritus vitæ.* Romanorum 8. 2. Vide Augustinum in libro de Spiritu & littera.

5. **QVÆRIS,** An lex Euangelica nos obligat ad sui obseruationem? Calvinistæ tria docent. Primo, præcepta moralia, seu Decalogi; non posse à nobis seruari, ac proinde CHRISTUM liberasse nos ab eorum obseruatione, iuxta illud Apostoli ad Galat. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis.* Fundamentum est, quia putant, peccatum originale manere in nobis, quamdiu in hac vita sumus; ideoque omnia nostra opera, quibus conamur legem Decalogi implere, vitiosa, & inquinata esse, propter contagionem peccati originalis; per eiusmodi autem opera legi satisfieri non posse; atque hoc sensu legem seruati impossibilem esse.

6. Secundo docent, Baptismum & alia Sacramenta, non esse absolute necessaria ad salutem; & ideo precepta sacramentalia non obligare Christianos. Fundamentum est, quia putant solum fidem iustificare, & Sacramenta solum adhiberi ad excitandam & nutriendam fidem: ac proinde esse quidem utilia, non tamen necessaria, praesertim cum sine Sacramentis fides excitari & nutririi possit per verbum Dei.

7. Tertio docent, Praeceptum fidei obligare omnes mortales, & hoc solum praecceptum sufficere ac necessarium esse ad salutem, iuxta illud Romanorum 1. 17. *Inclus ex fide vivit.* Et Lucae 8. 50. *Crede tantum, & salva erit.* Ex his omnibus concludunt, libertatem Christianam seu Evangelicam in eo consistere, quod simus liberi ab observatione legis: & sic interpretantur illud 1. Timoth. 1. 9. *Insuper non est lex posita.* Haec tria Calvinistarum puncta damnata sunt in Concilio Tridentino sessione sexta, Canone decimo octavo, & sequentibus. Et iam paucis refutanda per totidem Conclusiones.

8. Dico 1. Praecepta Decalogi possunt servare ab iis, qui operantur ex gratia Dei; neque Christus ab eorum observatione nos liberavit. Prior pars probatur primò manifestis scripturae testimoniis. Psalm. 118. 31. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Ezech. 36. 27. *Spiritus meus ponam in medio vestri, & faciam ut in praecipis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat.* Matth. 23. 30. *Ingenium meum suavis est, & onus meum leve.* Primo Joannis 5. 3. *Hae enim Charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, & mandata eius gravia non sunt. Quid clarius? Accedunt exempla eorum, qui in Scripturis narratur legem servasse. Servavit illam David, iuxta illud 3. Regum 14. 8. Non fuisti sicut servus meus David, qui custodivit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum est in conspectu meo. Servavit Zacharias & Elisabeth, Lucae 1. 6. Erant ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela. Servavit Adolescens Evangelicus Matth. 19. 20. Omnia haec custodivi à iuventute mea. Plura de hac re inveniunt in opusculo nostro de utilitate bonorum operum secundum Calvinistas cap. 1. Vbi etiam obiectiones Calvinistarum soluta sunt.*

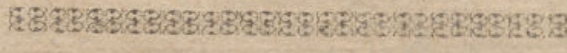
9. Posterior pars Conclusionis, quod scilicet Christus non liberauit nos ab observatione praecceptorum Decalogi, patet ex Evangelio & Apostolis. Ac primum ex verbis Christi, Matth. 5. 18. *Non venit solvere legem, sed adimplere.* Matth. 7. 10. *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Matth. 19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Deinde ex verbis Apostoli. Iacobi 1. 8. *Si tamen legem perfectis regalem secundum Scripturas, diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege, quasi transgressores. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Vide plura apud Bellarminum lib. 4. de Iustificatioe cap. 2. & sequentibus.

10. Fundamentum Calvinistarum, de peccato originali in nobis manente, falsum est, & prolixè refutatum in Opusculo nostro de Authore peccati cap. 4. Illud porro, *Christus redemit nos de maledicto legis*, non sic debet intelligi, quasi Christus voluerit nos esse liberos ab obligatione & observatione legis, ut fingunt Calvinista (hoc enim falsum est, ut iam ostendi) sed quod dederit nobis gratiam, qua possumus legem implere, & maledictionem, quae legis transgressio-ribus constituta est, evitare.

11. Dico 2. Praecepta Sacramentalia de Baptismo & Eucharistia etiam nos obligant, nec sine eorum observatione salutem consequi valeamus. Hoc manifestè patet ex illo Joan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et Ioan. 6. 43. *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quomodo autem haec duo praeccepta intelligenda sunt, & an obligent solos adultos, an etiam infantes, alio loco explicandum est. Interea videri potest Bellarminum & alij. Loquor autem de solo Baptismo & Eucharistia, quia adversarij vix admittunt plura Sacramenta.

12. Dico tertio. Praeceptum fidei, obligat omnes mortales, sed non solum obligat. Prior pars conceditur à Calvinistis, & patet ex illo Marci 16. 16. *Qui autem non crediderit, condemnabitur.* Posterior sequitur ex dictis, quia praeter praecceptum fidei, obligant nos etiam praeccepta Decalogi & Sacramentalia. Hinc infero contra Calvinistas, libertatem Christianam non consistere in eo, quod simus liberi ab observatione praecceptorum Dei. In quo ergo consistit? In his tribus. Primo, in libertate à peccato & morte, iuxta illud Ioan. 8. 34. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Si ergo*

vos filius liberaverit, verò liberi eritis. Et Rom. 6. 18. *Liberati autem à peccato, servi facti estis iustitiae.* Secundo, in libertate à iugo legis ceremonialis & iudicialis Iudaeorum. Galat. 4. 9. *Quomodo iterum convertimini ad infirma & egena elementa, quibus denuò servire vultis.* Tertio, in libertate à Dominio & reatu legis moralis. Rom. 6. 14. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Et 2. Corinth. 3. 17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Et Galat. 5. 18. *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Hic notandum est cum Augustino in explicatione primi Psalmi, quod aliud sit, hominem esse sub lege, & aliud, esse in lege. Judaei erant sub lege, quia tanquam servi, subiecti erant pœnis & terroribus legalibus. Nos sumus in lege, quia tanquam filij ex amore & charitate vivimus secundum legem. Hoc sensu Apostolus 1. Corinth. 9. 21. *Negat se esse sub lege, & affirmat se esse in lege.* Et Divus Augustinus in libro de continentia capite tertio explicans illud Apostoli: *Non estis sub lege, sed sub gratia*, sic habet: *Non sumus sub lege bonum quidem iubente, non tamen adante, sed sumus sub gratia, quae id, quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberum imperare.* Et in libro de Natura & Gratia capite quinquagesimo septimo. *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege, utique leges, quae timorem incutit, non tribuit Charitatem.* Illud Apostoli, quod adversarij obiiciunt. *Insuper non est lex posita*, facile explicatur ex dictis. Tamen enim lex, secundum se spectata, aequè posita sit iustis & iniustis (virisque enim praescribitur lex, quid faciendum aut omittendum sit) non tamen pœna legis imponitur iustis, qui ex amore legem servant; sed iniustis, qui legem praevancantur. Hoc sensu dixit idem Apostolus ad Galatas tertio, versu decimo vobis. *Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est.* Vide Augustinum in libro de Spiritu & littera capite decimo.

CAPUT VI.

De Synagoga Veteris Testamenti.

NOMEN Synagoga sumitur tribus modis in Scriptura. Primo, pro tota congregatione, seu Ecclesia Iudaeorum. Num. 27. 20. *Andiant eum omnes Synagoga filiorum Israel.* Et Ecclesiastici 50. 15. *Coram omni Synagoga Israel.* Et alibi saepe. Et hoc sensu fuit typus seu figura Ecclesiae Christi, ut postea explicabo.

Secundo, pro congregatione seu conuentu malorum, Psalm. 85. 14. *Deus, iniqui insurrexerunt super me, & Synagoga potentiam, quasi servum animam meam, & in proposuerunt te in conspectu suo.* Et Ecclesiastici 3. 30. *Synagoga superborum non erit sanitas.* Et Apoc. 2. 9. *Blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudaeos esse, & non sunt, sed sunt Synagoga Sathanae.* Et c. 3. 9. *Ecce dabo de Synagoga Sathanae, qui dicunt se Iudaeos esse, & non sunt, sed mentiuntur.*

Tertio, pro quibusdam aedificiis seu domibus, in quibus Iudaei singulis Sabbathis solent Scripturam legere & explicare. De his frequens est mentio in Evangelio. Matth. 4. 23. *Circuibat Iesus totam Galilaeam, docens in Synagogis eorum.* Et Marci 1. 21. *Et Sabbathis ingressus in Synagoga docebat eos.* Et Lucae 4. 17. *Intrauit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in Synagoga, & surrexit legere: & traditus est illi liber Isaiae Prophetae.* Et Ioan. 9. 22. *Iam conspirauerunt Iudaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagoga fieret, id est, interdiceretur publicis conuentibus, qui in Synagoga celebrabantur. Quod nos dicimus, excommunicari.*

2. Nos hic agimus de Synagoga primo modo sumpta, id est, de tota Iudaeorum congregatione seu Ecclesia, quatenus consistebat ex populo, & sacerdotibus. Et quaeritur 1. An fuerit visibilis. 2. An aliquando erraverit, vel defecerit à fide. 3. An fuerit figura Ecclesiae Christi. 4. An fuerit tam perfecta, quam Ecclesia Christi est. De Synagoga tertio modo sumpta, dicam aliquid cap. 12.

QUESTIO I.

An Synagoga fuerit visibilis?

DE Synagoga statendum est, sicut de qualibet communitate vel Republica: In qua tria spectari possunt. Primo, Multitudo seu collectio eorum hominum, qui in Republica sunt. Secundo, externum regimen, & Magistratus politicus gubernat suos subditos. Tertio, Interna affectio, qua subditi inter se, & cum suo Magistratu, tanquam membra cum capite, uniantur. Duo priora sunt visibilia, & externis sensibus percipiuntur.

capitulum
mus Ciuo
externam
ternum a
2. Io
Primo, M
nagoga. S
ficia, Sac
remonia
mnes v
rant vis
3. Id
ni: est vi
decendo
ministra
iuncti fu
cleria qu
ut ergo a
Veneram
spicuum
lem & co

L
fide
cum tote
tempore
lias, vi p
solus, &
Jeremia
uit bos p
tem men
meus: M
sternas d
pomeno
ro, & ab
re Passio
e remon
2. F
da sunt.
rando vi
Synagoga
uicæ & l
Moyse sp
ganique
ginci du
3. A
miae def
gna per
stabar d
bus. H
roboam
(3. Regu
tatem, i
vniuers
vsque ad
lominu
ab Idolo
Helia.
Nan
Dei, a
mibi in
curuata
Cum ir
Israel, h
salem,
Israel.
4.
fuerun
Joatha
staurat
Manat
tamen
mansit
que ad
bis 2. M
cerdote

cipiuntur. Tertium est inuisibile. Nam externis oculis videmus Ciues & Magistratum, qui in Republica sunt: Videmus externam politiam & gubernationem: sed non videmus internam affectum, quem quisque habet, aut habere debet.

2. Idem dico de Synagoga. Tria in ea spectari poterant. Primo, Multitudo seu collectio Iudæorum, qui erant in Synagoga. Secundo, Externum regimen Ecclesiasticum, Sacrificia, Sacramenta, Purificationes, Oblationes, & similes ceremoniarum Mosaicarum. Tertio, Interna Fides & Charitas, qua omnes vel erant, vel esse debebant inter se uniti. Duo priora erant visibilia; tertium inuisibile.

3. Idem de Ecclesia Christi. Sunt in ea visibiles Christiani: est visibile regimen, quo Prælati gubernant suos subditos docendo, hortando, iudicando, puniendo, Sacramenta administrando. Est interna fides & charitas, qua inter se coniuncti sunt. Unde sequitur, non aliter de Synagoga & Ecclesia quam de Republica vel ciuitate statuendum esse. Sicut ergo absolute loquendo, rectè dicimus, Rempublicam Veneram, aut Ciuitatem Viennensem esse visibilem & conspicuam: Ita similiter Synagoga & Ecclesiam esse visibilem & conspicuam. Est enim par ratio, ut explicatum est.

QVÆSTIO II.

An Synagoga aliquando errauerit, vel à fide defecerit?

Lutherani & Caluinistæ docent, sæpè illam errasse, & à fide defecisse. Primo, tempore Moysis, quando Aaron cum toto populo adorauit vitulum. (Exodi 32. 4.) Secundo, tempore Heliaz, quando nullus mansit fidelis, nisi solus Helias, ut ipsemet conqueritur. 3. Reg. 19. 14. *Derelictus sum ego solus, & quarunt animam meam.* Tertio, tempore Isaiæ & Jeremiæ, quando omnes recesserunt à Deo, Isaiæ 1. 3. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepe Domini sui: Israel autem me non cognouit.* Et Hieremiæ 2. 13. *Duo mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aqua viva; & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Et 2. Paralipomenon 15. 3. *Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote, Doctore, & absque lege.* Quarto, tempore Passionis Christi, quando tota Synagoga cum omnibus ceremoniis suis expirauit.

2. Respondeo. Hic multa asseruntur, quæ examinanda sunt. Primum est, Synagoga tempore Moysis in adorando vitulo defecisse à fide. Falsum est. Non defecit tota Synagoga, sed pars eius. Non defecit Moyses, nec Leuitæ & sacerdotes, ut patet ex illo, Exodi 32. 36. *Videns ergo Moyses populum, ait: Si quis est Domini, iungatur mihi. Congregati que sunt ad eum omnes filij Leui.* Erant autem filij Leui viginti duo millia, ut habetur Num. 3. 39.

3. Alterum est, Synagoga tempore Heliaz, Isaiæ, Jeremiæ defecisse à fide. Hic opus est distinctione. Nam duo regna pertinebant ad Synagoga: Alterum Iuda, quod constabat duabus; alterum Israel, quod constabat decem tribubus. Hoc posterius statim a principio, sub primo Rege Ieroboam, defecit à vera fide, & publicè cepit idola adorare. (3. Regum 12. 28.) & in eo statu permansit vsque ad captiuitatem, iuxta illud 4. Regum 17. 12. *Ambulauerunt filij Israel in vniuersis peccatis Ieroboam, quæ fecerat, & non recesserunt ab eis, vsquequo Dominus auferret Israel à facie sua in Assyrios.* Nihilominus semper aliqui fuerunt in illo regno, qui abstinerent ab Idololatria, & verum Deum agnoscerent, etiam tempore Heliaz.

Nam cum ipse putaret se solum relictum esse in cultu veri Dei, audiuit responsum à Domino 3. Reg. 19. 18. *Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genus non sunt inuertuata ante Baal.* Et similiter de Tobia legimus, Tobia 1. 5. *Cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat Rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium: sed pergebat in Ierusalem, ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel.*

4. In regno Iuda aliter res habuit. Nam aliqui Reges fuerunt boni & cultores veri Dei, ut Asa, Iosaphat, Azarias, Ioathan, Ezechias, & Josias, sub quibus vera religio, vel restituta, vel conseruata est. Alij mali & idololatræ, ut Achaz, Manasses, Amon. Alij denique non quidem idololatræ, sed tamen mali. Semper tamen in templo Salomonis videbatur mansisse vsus sacrificiorum secundum legem Mosaicam, vsque ad captiuitatem Babylonicam, ut colligitur ex illis verbis 2. Macha. 1. 19. *Cum in Persidem ducerentur Patres nostri, sacerdotes qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari*

occulto absconderunt in valle, ubi erat puteus altus & siccus. Luquitur de igne cœlitus à Deo misso, quo vtebantur sacerdotibus in quotidianis sacrificiis. (Leuit. 9. & 10.) Igitur ignis ille fuit conseruatus in templo, vsque ad illud tempus quo Iudæi in Persidem captiui adducebantur.

5. Tertium est, Synagoga tempore Christi expirasse. Hoc verum est, non quod tunc defecerit à vera fide, quam antea profitebatur; sed quia tunc repudiata est cum suis ceremoniis & sacrificiis: ac in eis locum successit Ecclesia Christi. Vbi obiter notandum est; potuisse hæc quinque spectari in Synagoga. 1. Legem Mosaicam. 2. Prophetiam de Christo. 3. Sacerdotium & sacrificia legalia. 4. Supremam potestatem iudicariam, quæ erat in Pontifice & Concilio. 5. Infallibilem Dei assistentiam, quæ illi potestati erat annexa. Quando & quomodo singula expirauerint, dicam paucis.

6. Lex Mosaicæ, quoad obligationem abrogata est in morte Christi, ut docet S. Thom. in 2. 2. q. 103. art. 3. ad 2. & alij passim. Tunc enim amittit vim obligandi, quia tunc *volunt templi scissum in duas partes à summo vsque deorsum.* (Matth. 27. 51.) Et tunc Christus dixit in Cruce, *Consummatum est.* Unde sequitur, ante mortem Christi, viguisse simul legem Mosaicam & Euangelicam: post mortem, solam Euangelicam.

7. Prophetia de Christo fuit multiplex: Alia de venturo Christo in hunc mundum; alia de eius doctrina & miraculis; alia de morte & passione; alia de descensu ad inferos; alia de resurrectione. Vnaquæque earum tunc expirauit, quando impletum fuit id, quod per eam prædicebatur. v. g. Prophetia de venturo Christo, expirauit per aduentum Christi. Matth. 11. 13. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, & sic deinceps.*

8. Sacrificia legalia sunt etiam abrogata per mortem Christi, sicut Lex Mosaicæ. Quod maxime verum est de cruentis sacrificiis, in quibus mactabatur animalia. Erant enim figuræ seu vmbre cruenti sacrificij, quo Christus in ara Crucis erat mactandus. Itaque adueniente hoc sacrificio, necesse fuit illa expirare: sicut adueniente sole, facessunt tenebræ.

9. Suprema potestas iudicaria, itemque diuina assistentia illi annexa, non videtur simul, seu eodem momento tota expirasse; sed successiue, & quasi per partes. Nam primo certum est, Christum habuisse maiorem potestatem iudicariam, & vberiore Deum assistentiam, quam habuerit Pontifex in Veteri Testamento, iuxta illud Matth. 28. 18. *Datus est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Itaque Pontifex, respectu Christi, non potuit amplius habere supremam, iametsi habuerit supremam in suo ordine actu.

10. Deinde, Assistentia diuina paulatim subtrahata est. Quod facile ostendi potest in ijs Concilijs, quæ post Christi Natiuitatem à Pontifice & sacerdotibus celebrata sunt. Tria potissimum recensabo. Primum tempore Herodis, quando tres Magi venerunt Hierosolymam. Alterum, tempore Lazari resuscitati, quando disputabatur, quid de Christo tot miracula faciente, statuendum esset. Tertium, tempore captiuitatis CHRISTI, quando à Caipha ad mortem condemnatus est. In primo mansit integra assistentia diuina; in altero diminuta est, in tertio penitus sublata. Quod sic de moaltro.

11. Primum Concilium conuocatum est propter Herodem, qui à Principibus sacerdotum sciscitabatur, ubi CHRISTUS, iuxta Prophetiarum vaticinia, esset natus: ut Matth. 2. 4. Et responsum est: *In Bethlehæm Iuda.* Sic enim scriptum est per Prophetam: *Et tu Bethlehæm terra Iuda, nequaquam minima es in Principibus Iuda. Ex te enim exiit Dux, qui regat populum meum Israel.* Quæ decisio fuit vera & infallibilis, ac proinde ex vera & infallibili Dei assistentia profecta.

12. Alterum celebratum fuit ea occasione miraculi, quo CHRISTVS Lazarum resuscitauit. Ioann. 11. 47. *Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei Concilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem: Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, ne cogitatis, quia expedit vobis, ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit; sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus esset pro gente, &c. Ex his verbis manifestè constat, Caipham ex vna parte errasse, ex altera non errasse: Et partim ex odio, more humano; partim ex assistentia Spiritus sancti, more Prophetico, locutum esse. In eo errabat, quod CHRISTVM innocentem morti adiudicaret: Et hoc ex inuidia & amulatione. (Matth. 27. 18.) In eo non errabat, quod*

quod prædiceret Christum moriturum pro salute Iudeorum: Et hoc non ex semetipso, id est, ex proprio iudicio & affectu humano, sed ex diuino instinctu, qui Pontifici ratione sui officij, solet assistere.

13. Tertium celebratum fuit, instante Christi passione, Matth. 26. 57. Vbi Sacerdotes querebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent. Et tandem lata est hæc sententia. *Reus est mortis. Quæ sine dubio fuit iniqua; nec vilo modo à Deo inspirata, sed potius à diabolo, ut iam antea dictum erat à Christo, Ioan. 8. 44. Vos ex patre diabolo estis, & desideria Patris vestri vultis facere: Ille homicida erat ab initio. Nec quicquam in illo Concilio gestum est, ex quo constare possit, diuinam assistentiam adfuisse.*

QVÆSTIO III.

An Synagoga fuerit figura Ecclesie Christi?

IN figura duo spectari debent. Primò, quod repræsentet rem figuratam, quo pacto cruenta sacrificia Mosaicæ, repræsentabant cruentum sacrificium Christi in Cruce. Secundo, quod sit imperfectior figurata, sicut umbra est imperfectior, quam corpus; & rudis delineatio imaginis est imperfectior, quam ipsa imago consummata; & vetus Testamentum est imperfectius, quam nouum. Vtrumque accommodandum est Synagoga, respectu Ecclesie.

2. Primò ergo quaeritur, in quo Synagoga repræsentauerit Ecclesiam? Respondeo. In his punctis. Primo, sicut Synagoga edificata fuit à Moysè, qui erat famulus Dei; ita Ecclesia à Christo, qui est Filius Dei (Hebræorum tertio, versu quinto. Secundo, sicut Moyses, fuit primus Monarcha seu visibile caput Synagoga; ita Christus Ecclesie. (Ephes. quinto, versu vigesimo tertio.) Tertio, sicut Synagoga post mortem Moysis semper gubernata fuit ab vno visibili capite, nempe à Pontifice; sic etiam Ecclesia post mortem Christi. (Ioan. 21. 17. *Pascite oves meas.*) Quarto, sicut Synagoga habuit sua sacramenta, sacrificia, & alias ceremonias ad cultum Dei pertinentes; sic etiam habet Ecclesia. Quinto, sicut Synagoga fuit visibilis, quoad externam populi gubernationem, & inuisibilis, quoad internam sibi semper ita Ecclesia.

3. Hic notandum est, sicut Synagoga fuit figura Ecclesie, ut iam dixi, ita Moysen fuisse figuram Christi. Est autem multiplex analogia inter vtrumque. Primò, Vterque natus est in aliena terra: Moyses in Ægypto; Christus in Bethleem. Secundo, Moyses positus est in fascella: Christus in præsepio. Tertio, Rex Pharaon persecutus est Moysen, & reliquos infantes Hebræorum in Ægypto: Rex Herodes persecutus est Christum, & reliquos infantes in Bethleem. Quarto, Moyses eduxit populum ex seruitute Ægypti: Christus ex seruitute diaboli. Quinto, Moyses duxit populum per mare rubrum: Christus per Baptismum. Sexto, Moyses fuit mediator veteris testamenti: Christus noui. Septimò, Moyses dedit legem veterem: Christus nouam seu Euangelicam. Octauò, Moyses, antequam daret legem, ieiunauit quadraginta diebus: Christus similiter. Nonò, Moyses accepit sponsam Æthiopsam: Christus sponsam Ecclesiam, de qua scriptum est. *Nigra sum, sed formosa.* Decimò, Moyses instituit septuaginta seniores: Christus septuaginta discipulos. Undecimò, Moyses misit duodecim exploratores in Palestinam: Christus duodecim Apostolos in orbem uniuersum. Duodecimò, Moyses per virgam suam fecit magna miracula: Christus maiora per lignum Crucis.

QVÆSTIO IV.

An Synagoga fuerit tam perfecta, quam Ecclesia Christi?

Respondeo. In multis fuit imperfectior. Primò, Synagoga fuit ancilla: Ecclesia est Domina. Galat. quarto, versu trigésimo primo. *Non sumus ancille filij, sed libera.* Secundo, Synagoga, quia erat ancilla, fuit repudiata: Ecclesia, cum sit Domina, nunquam repudiabitur. De illa dictum est. Galat. quarto, versu trigésimo. *Eijce ancillam & filium eius.* De hac verò, Isaia 54. 4. *Noli timere, quia non confundetur, neque erubescet.* Tertio, Synagoga habuit Prophetas & Sacerdotes, per quos Deus populo loquebatur: Ecclesia habet ipsum filium Dei incarnatum, qui in propria persona locutus est nobis. (Hebræorum 1. 2.) Quarto, Synagoga accepit à Moysè nudam legem præcipientem: Ecclesia accepit à Christo legem præcipientem, & gratiam adiuantem, (Ioan. primo, versu de-

cimo septimo.) Quintò, Synagoga fuit exigua, & intra Palestinam terminos comprehensa: Ecclesia est Catholica & toto orbe diffusa. (Marci 16. 15. Et Romanorum 10. 18.) Sextò, Synagoga non fuit mater omnium fidelium, sed tantum aliquorum; quia multi fideles extra Synagoga saluabantur, ut Niniuitæ, de quibus Matt. 12. 41. Ecclesia est mater omnium fidelium, & nemo extra illam saluari potest.

2. Hoc pulchre ostendit August. 1. de vnitæ Ecclesie, c. 19. cum ait: *Ad ipsam salutem ac vitam æternam nemo peruenit, nisi qui habet caput, Christum. Habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in eius corpore fuerit, quod est Ecclesia.* Quod etiam variis rationibus confirmat sermone 181. de tempore. 1. Quia in sola Ecclesia immolatur hostia Saluatoris. 2. In sola vinea laborantes accipiunt mercedem deuarij. 3. Omnes, qui extra Arcam Noë fuerunt, diluuiò extincti sunt. 4. Membrum, quod non manet in corpore, vitam habere non potest. Quintò, Ramus præscisus ab arbore, non potest germinare. Sextò, Riuis à fonte separatus exarescit.

3. Alij hanc addunt: Christus est Sponsus Ecclesie: At Christus non est adulter, nec generat filios ex adultera: Ergo non generat filios, nisi ex Sponsa sua Ecclesia. Nemo igitur filius Christi est, nisi matrem agnoscat Ecclesiam. Quò spectat illud Cyprianilib. de vnitæ Ecclesie: *Non habet Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem.* Quod etiam repetit Augustinus libro quarto de Symbolo ad Catechumenes capite 13.

CAPVT VII.

De Ministris Synagoga Ordinariis, qui erant Leuitæ, Sacerdotes, & Pontifex.

IN statu naturæ, qui duravit ab Adamo vsque ad Moysen, omnes primogeniti erant Sacerdotes, & diuino cultui peculiariter mancipati. At in statu legis Mosaicæ, qui duravit à Moysè vsque ad Christum, voluit quidem Deus omnes primogenitos sibi sanctificari. (Exod. 13. 2.) Sed tamen in illorum locum, ex duodecim tribubus Israel, elegit tribum Leui, eamque diuino seruitio præ cæteris destinari, iuxta illud Numerorum 3. 12. *Ego vultui Leuitas à filiis Israel pro omni primogenito in filiis Israel, eruntque Leuitæ mei.* Et cap. 8. 6. *Tolle Leuitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos.* Et infra. *Statuas Leuitas in conspectu Aaron & filiorum eius, & consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei. Et postea ingredientur tabernaculum fœderis, ut seruiant mihi.* Et iterum: *Tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel, ut seruiant mihi in tabernaculo, & orent pro eis, ne sit in populo plaga.*

2. Porro in tribu Leui, tria hominum genera distingui solent. Primò, Leuitæ propriè dicti. Secundo, Sacerdotes. Tertio, summus Sacerdos seu Pontifex. Tameñ enim omnes, qui erant ex tribu Leui, generatim vocati fuerint Leuitæ, seu filij Leui; tamen ex vsu Scripturæ, Leuitæ propriè dicti distinguebantur à Sacerdotibus & Pontifice. Nam illi soli vocabantur Sacerdotes, qui offerrebant victimas & sacrificia. Illi verò Leuitæ, qui sacerdotibus ministrabant. Inter sacerdotes, qui erat summus, vocabatur Pontifex.

3. De his omnibus, ac potissimum de Pontifice, agendum est hoc ordine. Primò, ex qua familia fuerit Pontifex. Secundo, quæ fuerit successio Pontificum. Tertio, quo ritu consecrati fuerint Leuitæ, Sacerdotes, & Pontifex. Quarto, quod fuerit illorum officium. Quintò, quo vestitu & ornatu fuerint vsi. Sextò, quos & quantos redditus habuerint. Septimò, An aliquando debuerint seruire continentiam ab vxoribus. Octauò, quanta fuerit illorum, & potissimum Pontificis autoritas apud populum. Nonò, quæ utilitas ex his omnibus colligi possit.

QVÆSTIO I.

Ex qua familia fuerit Pontifex?

IN tribu Leui erant multæ familiæ, quæ omnes seruitio diuino destinabantur. Pontificatus, seu summum Sacerdotium, secundum legem ordinariam, erat in sola familia Aaronis. Habuit autem Aaron quatuor filios, Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar. (Numerorum tertio, versu secundo.) Hi omnes simul à Moysè consecrati sunt; Aaron quidem in summum Sacerdotem seu Pontificem; filij eius in simplices, seu minores sacerdotes. (Exodi vigésimo nono per totum.) Duo primi,

primi, num obberis deo verisu sec in officio succeder Eleazar primogenit dotes

Aro se c Quod ad dem ant tionis. N dotes qu bus. (1. P 2. A te; & hu ris, prom 13. Eri num, qu rael. Et cepit res 45. 28.

3. F miserit cum ei d mogeni ne, succ promissi fuisse Po ex famil 4. A sistebat, autem P secundo genitus ficatur, n vicitur promiss perstes suis post 5. A nem illa mansit a iuris aliq leazar & verò Ich promissi tam, ac p promiss fuisse apud post eo funge se autem

6. E nem ten Pontifi sus seu ex steris ei derent. iure; Po

7. E Abisue, I steros I bro quin Primò, C peccati, manserit tempora (vt paulo tificatu Ophni & terque n potuit il tur reliq bud post cessit H

prisci, Nadab & Abiu, occisi sunt à Deo, quod ignem alienum obtulissent. (Leuitici decimo, versu primo) & sine liberis decesserunt. (primo Paralipomenon vigesimo quarto, versu secundo. Reliqui duo, Eleazar & Ithamar, manserunt in officio Sacerdotali, cum hoc tamen discrimine, vt Eleazar succederet Patri in Pontificatu, nō autem Ithamar: Et rursum Eleazaro succederet filius eius primogenitus; & huic etiam primogenitus, & sic deinceps. Alij omnes essent simplices sacerdotes.

QVÆSTIO II.

Qua fuerit successio Pontificum?

Aron fuit primus Pontifex à Deo constitutus, & à Moyse consecratus, cum iure successionis. (Ecclesiast. 45. 3. Quod addo, propter Moysen, qui fuit etiam Pontifex, & quidem ante Aaronem; sed extraordinarius, & sine iure successionis. Nam filij Moysis non erant Pontifices; imò ne sacerdotes quidem, sed tantum Leuitæ, qui seruibant sacerdotibus. (1. Paralip. 23. 14.)

2. Aarōni successit Eleazar, filius eius cum pari potestate; & huic similiter Phinees, cui propter zelum diuini honoris, promisit Deus sempiternum Pontificatum, iuxta illud 25. 13. *Erit tam ipsi, quam semini eius, pactum Sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israel.* Et 1. Mach. 2. 25. *Phinees pater noster zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotij æternum.* Idem repetitur Eccl. 45. 28.

3. Hic duæ occurrunt difficultates. Vna, cur Deus promiserit Phineæ & semini eius Pontificatum sempiternum, cum ei deberetur iure successionis? Nam Phinees erat primogenitus Eleazari: primogenitus autem ex Dei ordinatione, succedebat Patri in Pontificatu. Altera, quomodo hæc promissio fuerit impleta, cum constet, Heli & multos alios fuisse Pontifices, qui tamen non erant ex semine Phineæ, sed ex familia Ithamar?

4. Ad priorem sic respondeo. Ius successionis in eo consistebat, vt Patri succederet filius primogenitus, si viueret. Si autem Patre adhuc superstite, moreretur primogenitus, tunc secundogenitus in eius locum subrogaretur. Itaque primogenitus nunquam erat certus, se successurum Patri in Pontificatu, nisi mortuo Patre. Nam illo viuo, non erat certus, se victurum post Patrem. Deus ergo, viuentē adhuc Eleazaro, promisit fore, vt Phinees, qui erat primogenitus Eleazari, superstes esset parenti suo, & ei in Pontificatu succederet cum suis posteris, quod etiam factum est.

5. Ad posteriorem duplex est responsio. Vna, promissionem illam fuisse verè impletam, quia ius Pontificatus semper mansit apud posteros Eleazari & Phineæ, tamen vsus illius iuris aliquandiu fuerit in familia Ithamar. Itaque posteros Eleazari & Phineæ, semper fuisse Pontifices de iure, posteros verò Ithamar fuisse aliquando Pontifices de facto. Altera, promissionem illam non fuisse absolutam, sed conditionatam, ac proinde, quamdiu seruata est conditio, validam fuisse promissionem; quando autem desit seruari, reuocatum esse. Fuisse autem hanc conditionem, vt ius Pontificatus maneret apud posteros Eleazari & Phineæ, quamdiu benè ac legitime eo fungerentur: Si secus facerent, priuarentur illo iure. Fecisse autem secus: itaque priuatos esse.

6. Ego, saluo meliori iudicio, puto vtramque responsionem temperandam esse hoc modo. Duo spectari possunt in Pontificatu. Primum, ius seu potestas ordinaria. Secundò, vsus seu exercitium ius absolute promissum est Phineæ, & posteris eius. Vsus seu exercitium sub conditione, si non offenderent. Itaque posteri Phineæ semper fuerunt Pontifices de iure; Posteri verò Ithamar, fuerunt aliquando de facto.

7. Post Phinees, in eadem linea, successerunt hi tres, Abisue, Bocci, Ozi. Deinde translatus est Pontificatus ad posteros Ithamar; ac primum ad Heli, vt tradidit Iosephus libro quinto antiquit. in fine, & alij. Hic tria disputari solent. Primum, Quare hæc translatio facta sit? Respondeo. In penam peccati, & negligentia cultus diuini. Secundò, quamdiu manserit Pontificatus in familia Heli? Respondeo: vsque ad tempora Salomonis, qui eiecit Abiathar, & assumpsit Sadoc, (vt paulo post dicam.) Tertiò, quis successerit Heli in Pontificatu? Respondeo. Heli habuit duos filios Sacerdotes, Ophni & Phinees. (Primo Regum primo, versu tertio.) Vterque mortuus est ante Patrem. (1. Reg. 4. 11.) Itaque neuter potuit illi in Pontificatu succedere. Porro Ophni nullū legitur reliquisse filium. Phinees reliquit duos, Achitob, & Ichabod posthumum. (1. Reg. 4. 21. & 1. Reg. 14. 3.) Achitob successit Heli auo suo in Pontificatu, & alij deinceps hoc ordine.

- I. Heli, Pontifex & Judex 1. Reg. 1.
- II. Achitob, nepos Heli, 1. Reg. 14. 3.
- III. Achias, filius Achitob, sub Saule, ibidem.
- IV. Abimelech filius Achitob, & frater Achic (1. Reg. 14. 3. qui Dauidi fugienti dedit panes propositionis, & gladium Goliath. (1. Reg. 21.) & ob eam causam à Saule, cum alijs sacerdotibus, occisus est. (1. Reg. 21.)
- V. Abiathar, filius Achimelech, qui euasit manum Saulis & fugit ad Dauidē, (1. Reg. 22. 20. Mansit autem in Pontificatu vsque ad tempora Salomonis, (3. Regum 2. 27.)

8. Post Abiathar, iterum rediit Pontificatus ad familiam Eleazari & Phinees. Nam Salomon, vt insinuauit, eiecit Abiathar, propter conspersionem cum Adonia factam, & in locum eius subrogauit Sadoc, qui erat ex linea Eleazari, (3. Regum 2. 27.) Porro à Sadoc vsque ad captiuitatem Babylonicam, fuit hic ordo Pontificum, quantum ex Scripturis colligi potest.

- I. Sadoc vngitur in Pontificem sub Salomōne, (1. Paralip. 29. 22.)
- II. Achimaas } filij Sadoc.
- III. AZARIAS }
- IV. AMARIAS, sub Josaphat Rege. (2. Paralip. 19. 11.)
- V. JOIODA, sub Athalia & Joas. (4. Reg. 12. 7. & 2. Paralip. 12. per totum) Vxor eius fuit filia Regis Joram, (2. Paralip. 22. 11.) Mortuus cum esset annorum centum & triginta (2. Paralip. 24. 15.)
- VI. ZACHARIAS, filius Joiadæ, sub fine regni Joas, (2. Paralip. 24. 20.) qui iussu Regis à populo lapidatus est, in atrio domus Domini (ib. v. 21.)
- VII. AZARIAS, qui reprehendit Oziam Regem eo quod vellet adolere incensum super altare thymiamatis (2. Paralip. 26. 17.)
- VIII. VRIAS, sub Rege Achaz. (4. Reg. 16. 10.)
- IX. AZARIAS, sub Ezechia (2. Paralip. 31. 10.)
- X. SOBNA, sub eodem, contra quem propheta Isaias cap. 22. v. 15. vsque ad finem capituli.
- XI. ELIACIM, filius Helcia, sub Manasse, quem Isaias c. cit. v. 20. prædicit, loco Sobnæ collocandum in Pontificatu.
- XII. HELCIAS, sub Iosia (4. Reg. 22. & 23. Et 2. Paralip. 24.)
- XIII. SARAIAS, qui cum Sedecia Rege, ductus est in captiuitatem Babylonicam (4. Reg. 25. Jerem. 52. 24.)

9. Sub initium captiuitatis, cum Saraias Pontifex datus esset in Babylonem, successit illi Phasur, filius Emmet, qui Jeremiam vixit in carcerem. (Jerem. vigesimo, versu primo.) An autem fuerit verus & legitimus Pontifex, meritò à quibusdam dubitatur. Porro post captiuitatem Babylonicam, primus Pontifex fuit Josue, filius Josedec, ex familia Eleazari, cum hac successione.

- I. JOSUE, filius Josedec, sub Cyro & Dario (1. Esdræ 3. 2.) cepit cum Zorobabel ædificare templum in Ierusalem (1. Esdræ 5. 2.)
- II. JOACIM, filius Josue.
- III. ELIASIB, filius Joacim } 1. Esdr. 12.
- IV. JOADA, filius Eliasib } 10.
- V. JOATHAN, filius Joada
- VI. JEDDOA, filius Joathan (ibidem) qui ab alijs vocatur Jaddus. Hunc Alexander Magnus, Ierusalem accedens adorauit, teste Iosepho lib. 13. cap. vltimo. Cuius frater Manasses ædificauit templum Samaritanum in Garizim apud eundem Iosephum lib. 11. cap. 7.
- VII. ONIASI, Jaddi filius.
- VIII. SIMON, filius Oniæ, cognomento iustus. (Ioseph. lib. 12. cap. 3.)
- IX. ELEAZARVS, frater Simonis, qui petente Ptolomæo philadelpho, misit in Ægyptum 72. interpretes, qui vetus Testamentum ex Hebraico sermone in Græcum transtulerunt. (Ioseph. lib. 12. cap. 2.)
- X. MANASSES, Jaddi filius, Oniæ frater. (Ioseph. lib. 12. cap. 3.)
- XI. ONIAS 2. Simonis Iusti filius, qui iam senior, tributum Ptolomæo Euergetæ negauit. Vnde multa mala fuissent consecuta, nisi Iosephus Tobiæ & fororis pontificis filius, legationem suscepisset ad Ptolomæum.

- XII. SIMON 2. frater Oniæ secundi, de quo Iosephus libr. 12. cap. 4. sub finem.
- XIII. ONIAS 3. filius huius Simonis, ad quem Rex Spartatarum Arius misit legationem cum literis (1. Machab. 12. 20.) De hoc Onia viro sanctissimo multa habentur 2. Malac. 3. & 4.
- XIV. JASON, frater Oniæ, qui, vivente adhuc ONIA, malis artibus, ab Antiocho Rege Pontificatum obtinuit per triennium. (2. Machab. 4. 7.)
- XV. MENELAUS, qui cum non esset de genere Sacerdotali (erat enim ex tribu Benjamin) Jasonem post tres annos de Pontificatu deiecit, & sibi illum à Rege deferri curavit. [2. Machab. 4. 24.] Sed cum promissas Regi pecunias non solueret, iterum depositus est, subrogato in eius locum Lyfimacho. [2. Mach. 4. 29.]
- XVI. LISIMACHUS, Menelai frater, qui à populo interfectus est. [2. Machab. 4. 41.]
- XVII. ALCIMVS, ex familia Aaronis, qui merito pontificatum amisit, eo quod ritibus gentilium se contaminasset. [2. Machab. 14. 3.]
- XVIII. MATHATHIAS, Machabæorum pater, quem alij affirmant, alij negant fuisse Pontificem. Vide nostrum Serarium in Commentario libro 1. Machab. c. 2.
- XIX. JVDAS MACHABÆVS, Mathatiz filius, de quo Iosephus 12. cap. 17.
- XX. IONATHAS, frater Iudæ. [1. Machab. 12. 6.]
- XXI. SIMON, Iudæ & Ionathæ frater. [1. Mach. 14. 20.]
- XXII. IOANNES HIRCANVS, Simonis filius. [1. Machab. 16. 24.]

10. Reliqui Pontifices, qui deinde secuti sunt, vsque ad tempora Christi & Apostolorum, ex prophana historia petendi sunt. Nam in Scriptura nulla fit eorum mentio. Solum ex Evangelio constat, Annam & Caipham fuisse Pontifices, de quibus hic nihil dicendum est. Illud porro in hac tota serie & successione Pontificum notari debet: generalem fuisse legem seu ordinationem Dei ut nullus Pontificatus, nisi per mortem defungeretur; nec alius, priore adhuc vivente, subrogari possit. Quæ tamen lex, præsertim quando Reges & Principes sæculares immiserunt se rebus Ecclesiasticis, aliquoties servata non est. Primum, sub Salomone, qui eiecit Abiathar à summo sacerdotio, & subrogavit illi Sadoc. Secundo, sub Antiocho Rege, cuius autoritate, primum quidem Onias Pontificatu abire compulsus est: tum Iason & Menelaus successivè substituti; demum illi ipsi, de gradu iterum deiecti sunt. Tertio, sub Herode, qui pro suo arbitrio posuit, & removit, quos voluit. Et quidem Antiochus & Herodes in hac re abusi sunt potestate regia, & merito ab omnibus reprehenduntur. De Salomone, rectè ne an secus fecerit, quaestio est; de qua alibi.

QVÆSTIO III.

Quo ritu consecrati fuerint Levitæ, Sacerdotes, & Pontifex?

TAmetsi Levitæ, Sacerdotes, & Pontifex, iure successione haberent sua officia, non tamen poterant ea actu exercere, nisi prius certo ac legitimo ritu consecrati essent. Ritus consecrandi Levitæ habetur Num. 8. 6. Et tria potissimum in eo spectanda sunt. 1. Purificatio. 2. Consecratio. 3. Applicatio ad usum ministerij. Purificabantur Levitæ, ante consecrationem, quatuor modis. 1. Aspersione aquæ lustrationis, 2. Ratione pilorum totius corporis. 3. Lotione vestimentorum. 4. Oblatione sacrificij pro peccato.

2. Aqua lustrationis, seu expiationis, dicebatur, cui cineres vaccæ ruffæ infusæ erant. Huius aspersione mundabantur, quicumque contraxerant aliquam immunditiam legalem, siue ex contactu cadaveris, siue aliunde. Num. 19. per totum. Nec ulli immundo licebat accedere tabernaculum, nisi prius hac aqua mundatus & expiatus esset. *ibidem*.

3. Ratio pilorum totius corporis, & lotio vestimentorum, non solum in purificatione Levitarum, sed etiam in expiatione leprosum adhiberi solita est. Levitici 14. versu 7. Diverso tamen modo. Nam leprosi ideò radabant pilos capitis, barbæ, superciliorum, & totius corporis, & lauebant vestimenta, ut nihil apud se haberent, in quo lepra posset foueri aut occultari. Levitæ verò, ut per illam externam mundationem monerentur se interius ab omni lepra spiritali purgatos esse oportere: Nec Deum minus abhorreere ab ijs ministri-

stris, qui animo ac mente inquinati, quam homines ab ijs, qui lepra corporali infecti sunt,

4. Post peractam hanc purificationem Levitarum, sequebatur eorum consecratio, quæ in eo consistebat, quod Aaron acciperet eos à filiis Israel, loco primogenitorum, & offerret illos Deo in ministerium tabernaculi, & pro illis oraret, ut bene fungerentur, suo officio. Hoc significat illa verba Num. 8. 11. *Offerret Aaron Levitas, munus in conspectu Domini, à filiis Israel, ut seruiant in ministerio eius. Et iterum; Eleuavit eos Aaron in conspectu Domini, & orauit pro eis.*

5. Cum hoc modo iam essent consecrati, applicabantur ad usum ministerij, eo ipso, quod intromitterentur in tabernaculum fœderis Domini, iuxta illud; *ut purificati ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aaron & filiis eius.* Hæc de Levitis.

6. Ritus consecrandi Pontificem & Sacerdotes, quo usus est Moses in consecratione Aaronis & filiorum eius, habetur Exodi 29. & Leuit. 8. per totum. In quo etiam tria spectari debent: purificatio Pontificis & Sacerdotum. 2. Consecratio. 3. Applicatio ad usum ministerij. Purificatio fiebat duobus modis. Primum, lotionem totius corporis. Secundò, oblatione sacrificij pro peccato. Consecratio perficiebatur hoc ordine. 1. Post lotionem, Pontifex ornatus pontificali, & sacerdotes sacerdotali induebantur. 2. Pontifex ungebatur oleo vntionis in capite; non item sacerdotes. 3. Tam Pontifex, quam sacerdotes, in extremo auriculæ dextræ, & similiter in pollice manus ac pedis dextri, tingebantur sanguine arietis immolati. 4. Non solum Pontifex & Sacerdotes, sed etiam vestes eorum, sanguine arietis & oleo vntionis aspergebantur. Denique multa ex canistro panum, & ex ariete immolato, dabantur illis in manus, ut ea leuarent coram Domino: quo signo, non solum dabatur illis potestas sacrificandi, sed simul applicabantur ad usum ministerij, quod potissimum consistebat in sacrificando.

7. Cæterum, ut maior esset solennitas huius actionis, triplex in ea sacrificium offerrebat. 1. Vitulus in hostiam pro peccato. 2. Aries vnus in holocaustum. 3. Aries alter in hostiam pacificam. Igitur tota series actionis procedebat hoc modo & ordine. Primum, Aaron & filij eius, qui erant consecrandi, publicè coram toto populo adducebantur ad tabernaculum, & ibi lauabantur aqua. 2. Aaron induebatur habitu pontificali, & super caput eius fundebatur chrisma, seu oleum vntionis. 3. Filij Aaronis induebantur habitu Sacerdotali, non tamen fundebatur oleum vntionis super capita illorum. 4. Adducebantur ad ostium tabernaculi, vitulus & duo arietes: & præterea adferrebantur panes azymi in canistro, cum quibusdam alijs ad eundem usum pertinentibus.

8. Deinde, sequebatur primum sacrificium, id est, immolatio vituli pro peccato, hoc modo. 1. Aaron & filij eius imponebant manus super caput vituli, qui mactabatur. 2. Pars sanguinis ei ponebatur super cornua altaris; pars altera fundebatur ad basim eius. 3. Totus adeps, qui operit intestina, & reticulum iecoris, & duo renes cum suo adipe incendebantur super altare. 4. Carnes, corium, & fimus comburebantur foris extra castra.

9. Mox succedebat secundum sacrificium, id est, immolatio vnus arietis in holocaustum hoc ordine. 1. Impositis super caput eius manibus, mactabatur. 2. Sanguis eius spargebatur super altare per circuitum. 3. Corpus secabatur in partes. 4. Intestina lauabantur. 5. pedes & intestina lota ponebantur super caput & alias partes. 6. Hæc omnia incendebantur super altare.

10. Postea mactabatur alter aries in hostiam pacificam, hoc ritu. 1. Moyses sumebat de sanguine eius, & obliniebat extremam auriculæ dextræ Aaronis & filiorum eius; itemque pollicem manus ac pedis dextri. 2. Spargebat sanguinem super altare per circuitum. 3. Sumebat de sanguine, qui erat super altare, & de oleo vntionis, & aspergebat Aaronem, & filios eius, & vestes eorum. 4. Sumebat adipem, caudam, pinguedinem, quæ operit intestina, reticulum iecoris, duos renes cum adipe eorum, atrum dextrum, portionem panis, crustulam oleatam, & laganum, & tradebat Aaroni & filiis eius, ut leuarent coram Domino. 5. Suscipiebat iterum omnia de manibus eorum, & incendebat super altare in holocaustum.

11. Quæres primò, quamdiu durauerit hæc tota actio consecrationis Aaronicæ? Respondeo. Durauit septem diebus, ut expresse habetur Exodi 29. 35. *Septem diebus consecrabit manus eorum.* Et Leuit. 8. 33. *De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus, vsque ad diem, quo complebitur tempus consecrationis vestrae. Septem enim diebus finitur consecratio.* Quod tamen duobus modis intelligi potest, primò, quod tota actio consecratio-

erationis
sta sit: It
sacro hab
ceps, d
Secundò
remoni
quentes
eius, sep
pties vlt
oblata.
Et collig
crabis ma

12. nias fuisse
uidenter
tiones ia
tram que
tibus ac
postea po
repetita
tum. 2. In
ris. Nam
nelium il

13. Qu
rion in co
Tres cau
lis. Altera
puli seu s
ritus, cere
tiam, dig
nemo ad
re, nisi pri
lo in hun
sunt, qui
se sic con
Ozia. Ch
manus re

14. Se
ex illis ric
Primo qu
ros coram
rium ele
tem sanct
ris quant
sent collo
sapè occu
re. Nam si
pè vel) à su
magis con
nent. Hoc
Zacharias
Apostoli,
arbitretur

2. Corint
tius, in pla
casus sum,
ergo huius
beant aliq
teri Testa
quibus sac
bantur. Na
lectos ac d
ac proinde
libenti ac
persuadeb
lestum esse
tione cessu

15. Ter
rum soleu
fructus era
certo agne
missa esse
tiam prop
quo punct

16. Hi
sicut in ve
nisi à Deo
fer: sic etiã
4. Nec quis
quam Aar
nem intelli

erationis paulatim & successiue, spatio septem dierum peracta sit: ita vt Aaron & filij eius, primum quidē loti sint; deinde sacro habitu ornati; cum vncti, tincti, & aspersi; ac sic deinceps, donec tandem die septimo finis actioni sit impositus. Secundò, quod tota consecratio cum omnibus ritibus ac ceremoniis, primo die fuerit integrè absoluta, & postea per sequentes dies, quotidie integrè repetita; ita vt Aaron & filij eius, septies fuerint loti aqua, septies induri sacro habitu, septies vncti, tincti, & aspersi; & septies terna sacrificia Deo oblata. Hoc postorius tenent Iosephus, Lyranus, & plures alij: Et colligitur ex verbis paulo ante citatis: *Septem diebus consecrabis manus eorum.*

12. Dices, inde non sequitur, quotidie omnes ceremonias fuisse repetitas, sed tantum aliquas. Fateor, non sequi euidenter sed solum probabiliter. Et ideo, præter duas expositiones iam allatas, potest dari tertia, quæ sit media inter utramque: Nimirum, quod tota consecratio, cum omnibus ritibus ac ceremoniis primo die fuerit integrè absoluta: Et postea per sequentes dies aliquæ tantum ceremoniarum fuerint repetitæ, præsertim hæc quatuor. 1. Vnctio manuum Sacerdotum. 2. Immolatio vituli. 3. Mundatio altaris. 4. Vnctio altaris. Nam harum peculiaris sit mentio Exodi 29. 35. Vide Cornelium ibidem.

13. QUÆRES secundò, Quare tot ceremoniarum adhibita fuerint in consecratione Pontificis & Sacerdotum? Respondeo. Tres causæ assignari possunt. Vna ex parte officij Sacerdotalis: Altera ex parte ipsorum Sacerdotum: Tertia ex parte populi seu subditorum. Igitur prima causa est, quia Deus per tot ritus, ceremonias, ac solennitates, voluit ostendere præstantiam, dignitatem, & sanctitatem officij sacerdotalis. Et quod nemo ad officium tam sanctum & diuinum deberet accedere, nisi prius à Deo speciatim electus, & publicè coram populo in hunc finem esset consecratus. Hinc grauissimè puniti sunt, qui ingresserunt se in officium sacerdotale, cum non esse sic consecrati. Exemplum habemus in Chore, Ieroboam, & Ozia. Chore viuis à terra absorptus est. Num. 16. Ieroboam manus repente exaruit. 3. Reg. 13. Ozias lepra percussus est. 2. Paralip. 26.

14. Secunda causa est, vt ipsimet Pontifices & Sacerdotes, ex illis ritibus ac ceremoniis, caperent duplicem vtilitatem. Primo quidem, vt meminissent, se debere esse sanctos & purios coram Domino, qui ad tam sanctum & purum ministerium electi à Deo, & consecrati essent: Et sanè tanto maiorem sanctitatem ac puritatem ab ipsis, quam à populo requirit; quanto ipsi, quam populus, in sanctiori gradu ac statu essent collocati. Secundo, vt in aduersitatibus & periculis, quæ sæpè occurrunt in tali officio, possent seipos solari & erigere. Nam sicut illi, qui præsent alii in rebus temporalibus, sæpè vel à suis subditis, vel ab hostibus affliguntur, sic multo magis contingit illis, qui in cura animarum principatum tenent. Hoc in veteri testamento experti sunt Aaron. Num. 16. Zacharias, 2. Paralip. 24. Azarias, 2. Paralip. 26. Etio nouo, Apostoli, Mat. 10. v. 16. *Veniis hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur, obsequium se præstare Deo.* Et nominatim S. Paulus 2. Cor. 11. v. 23. *In laboribus plurimis, in carceribus abundantiis, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, &c.* Cum ergo huiusmodi viri, tot miseris expositi sint necesse est, habeant aliquid quo se solentur, ne oneri succumbant. Id in veteri Testamento factum est per solennes ritus ac ceremonias, quibus sacerdotes, & pontifices, ex mandato Dei consecrabantur. Nam inde certo illis constabat, se à Deo speciatim electos ac designatos esse, vt in tali officio Deo ministrarent; ac proinde, vt omnia aduersa, quæ tali officio annexa essent, libenti ac forti animo sustinerent. Ex quo vterius facile sibi persuadebant: quidquid ratione vocationis acerbum ac molestum eueniret, non nisi in bonum exitum, diuina ordinatione cessurum. Simile est in nouo Testamento.

15. Tertia causa est, vt etiam subditi ex tali ceremoniarum solennitate fructum aliquem perciperent. Qui quidem fructus erat duplex. Alter, quod ex publica consecratione certo agnoscerent suos pastores, quibus ipsorum salus commissa esset. Alter, quod scirent, quantum honorem, & reuerentiam propter sanctitatem officij præstare illis oporteret. De quo puncto alibi iterum dicendum est.

16. Hinc etiam apparet analogia veteris ac N. Test. Nam sicut in veteri nemo poterat exercere officium sacerdotale, nisi à Deo vocatus, & à pontifice solenni ritu consecratus esset: sic etiã sit in nouo. Quod disertè asserit Apostolus Heb. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron, id est, sicut Aaron vocatus est. Vbi per vocationem intelligit etiam consecrationem. Ritus autem, qui in N.*

Test. usurpantur, sunt varij. Nam aliqui habentur ex Scriptura, vt impositio manuum Episcopi 1. Tim. 4. 14. & 2. Tim. 1. 6. Alij ex traditione Apostolorum, vt vnctio, teste Dionysio Areopagita c. 4. de Hierarchia Ecclesiastica. Alij ex vsu & praxi Ecclesiarum, vt multi ex ijs, quorum sit mentio in Pontificali.

17. Solent Lutherani & Calvinistæ ridere vnctioem Sacerdotalem, quæ usurpatur à Catholicis, tanquam ceremoniam Iudaicam, ac proinde minimè tolerandam. Sed temerè: primo, quia impositio manuum non minus fuit vsitata à Iudæis, quam vnctio. Si ergo impositio manuum potest tolerari, & re ipsa ab Apostolis tolerata & usurpata est; cur etiam vnctio tolerari & usurpari non possit? Deinde, aliud est, vt aliqua ceremonia, qua vsi sunt Iudæi, aliud, vt ad eum finem, ad què vsi sunt Iudæi. Nos prius facimus, non postorius, v.g. Vtebantur ipsi ablutione aquæ ad abstergendam immunditiam legalem. Nos etiam vtimur ablutione aquæ in baptismo: Sed ad abstergendam maculam peccati originalis. Similiter, utebantur ipsi impositione manuum, vnctioe olei, pane sanctificato, aqua lustrationis; quibus etiam nos vtimur: Sed alium ipsi, alium nos finem & intentionem habemus. Ipsi erant in umbra; nos in luce sumus. Illi Christum venturum præfigurabant; nos præsentem honoramus. Vide Bellarminum de Sacramento ordinis cap. 12. in fine.

18. QUÆRES 3. An, quotiescunque post Aaronem facta fuit consecratio alicuius Pontificis, semper adhibita sint omnes ceremoniarum, quæ in consecratione Aaronis adhibita sunt: Nimirum lotio, ornatus, vnctio in capite, tinctio, aspersio, sacrificium; & solennitas septem dierum. Non videtur id factum esse in consecratione Eleazari, qui proximè successit Aaroni. Nam nihil aliud in ea factum est, quam quod in morte Hor, induerit vestem Pontificalem, quæ vsus fuerat Aaron, & cum ea descenderit ad populum, Num. 20. 25.

19. In hac difficultate sunt tres opiniones. Prima, quod Eleazarus ex speciali Dei voluntate ac dispositione, factus sit Pontifex, sine solenni ritu consecrationis, per solam assumptionem vestis Pontificalis. Altera, quod ritus consecrationis verè adhibitus sit, non quidem in monte Hor, propter defectum tabernaculi, quod manserat in inferiori loco, in medio castrorum, sed postea, cum ex monte rediissent ad tabernaculum; vel certè eum expugnassent & occupassent terram duorum Regum Amorrhæorum; vel denique, cum post transitum Iordanis, venissent in terram promissionis. Tertia, quod non opus fuerit adhibere totam solennitatem, sed solam vnctioem & ornatum Pontificalem. Ratio est, quia Eleazarus iam ante solenni ritu consecratus fuerat sacerdos, cum tribus fratribus & Aaron patre. Ergo iam adhibita fuerant omnes ceremoniarum, quæ erant communes sacerdotibus & Pontifici. Ergo solum necesse erat, eas adhibere, quibus Pontifex distinguebatur a sacerdotibus. Illæ autem erant duæ tantum, nempe vnctio in capite, & assumptio ornamenti Pontificalis. Vtraque potuit adhiberi in monte Hor. Et de altera quidem constat; de altera verò credibile est, adhibitam fuisse.

20. Ego, saluo meliori iudicio, sic sentio. primo, ex præcepto diuino necessarium fuisse, vt quicumque Pontifex crearetur, septem diebus maneret in tabernaculo, in habitu Pontificali. Secundo, vt vngeretur oleo vnctionis in capite. Tertio, vt pollex dextræ manus ac pedis, itemque extremum auriculæ, tingeretur sanguine aræ immolati. Hæc tria colliguntur ex verbis Exod. 29. 20. *Vestem autem sanctam, qua vteretur Aaron, habebunt filij eius post eum, vt vngantur in ea, & consecrentur manus eorum.* Nec dubito, quin seruata sint in consecratione Eleazari, tamen si Scriptura expresse id non dicat. De lotionem nihil certi definiti potest.

QVÆSTIO IV.

Quod fuerit officium Pontificis & Sacerdotum?

Respondeo. Pontifex habebat quædam officia communia cum aliis Sacerdotibus; quædam sibi propria ac peculiaris. Communia erant hæc decem. Primum, offerre victimas seu sacrificia super altare holocausti Leuit. 1. 3. Secundum, in eodem altari, in vsu sacrificiorum, alere seu nutrire perpetuum ignem, subiciendo illi quotidie ligna Leuit. 6. 11. Tertium, bis quotidie, id est, mane & vespere, ponere & adolere incensum super altare thymiamatis Exod. 30. 1. Erant enim duo altaria legitima: Vnum holocausti, in quo victimæ seu sacrificia offerrebantur; alterum thymiamatis, in quo aromata suauissimi odoris incendebantur. Hoc autem, illud aræ. Quartum, bis quotidie, affuso oleo oliuatum, concinnare lucernas, quæ erant in candelabro aureo, iuxta altare thymiamatis. Exodi 25. v. 37. & Leuit. 24. v. 2. Quintum, singulis Sabbatis duodecim panes calidos ponere super mensam propositionis, & veteres inde remouere ac comedere. Exod. 25. v. 23.

& Leuit.

& Leuit. 24. 5.) Sextum, immolare vaccam ruffam extra castra. Num. 19. 3. Septimum, adiuuare mulieres in casu zelotypia. Num. 5. 19. Octauum, discernere inter lepream & leprosum. Leuit. 13. per totum. Nonum, expiare seu mundare leprosum, puerperas, menstruas, & feminifuos. Leuit. 12. & sequentibus. Decimum, Legem Dei scire interpretari, & alios docere. Aggæi 1. 12. & Malachiæ 2. 7.

2. Propria erant hæc quatuor. Primum semel in anno, nimirum in solenni die expiationis, seu propitiationis introire in Sanctuarium, seu in Sancta Sanctorum, Hebr. 9. 7. & instituere publicam expiationem totius populi, ab omnibus peccatis & immunditiis toto anno contractis, Leuit. 16. per totum. Vbi notandum est, duplicem fuisse expiationem in V. Test. vnam priuatam & particularem, qua vel leprosi, vel puerperæ, vel alij, qui habebant aliquam immunditiam legalem, expiari solent: alteram publicam & vniuersalem, qua tota multitudo seu Ecclesia Israelitarum mundabatur. Prior fiebat sepe in anno; posterior, de qua hic agimus, semel duntaxat. Prior à quouis Sacerdote; posterior à solo Pontifice. Prior extra Sanctuarium, posterior partim in Sanctuario, partim extra. Fiebat autem hoc ritu. 1. Totus populus cessabat eo die ab omni opere seruilij, & ieiunabat vsq; ad vesperam. 2. Pontifex lauabat se aqua, & induebat vestes pontificales. 3. Antequam inciperet publicam expiationem, præmittēbat tres alias, quæ tamen publicæ subseruiebant. Vnam sui ipsius & familiaris suæ, oblatione vituli pro peccato, & arietis in holocaustum. Alteram tabernaculi & Sanctuarij, partim vapore seu nebula accensorum aromatū, partim septena asperzione sanguinis ex immolato vitulo & hircō. Tertiam altaris thymiamatis, sola asperzione sanguinis. His peractis, sequebatur publica expiatio, hoc modo: Pontifex, qui ab initio miserat sortem super duos hircos, vt alter immolaretur pro peccato, alter viuus mitteretur in desertum, hunc stangebatur in conspectu multitudinis, & posita vtraque manu super caput eius, confitebatur omnes iniquitates & peccata filiorum Israel, eaque capiti adstantis hirci imprecabatur; & sic mitterebat eum in desertum, quasi auferentem & portantem peccata totius populi. Vnde & hircus seu caper emissarius dictus est. Hæc omnia prolixè habentur Leuit. 16.

3. Secundum officium Pontificis erat consecrare Leuitas & Sacerdotes, iuxta eum ritum qui describitur Exodi 29. Leuit. 8. & Num. 8. De quo ritu superius actum est. Hoc officium Pontificis designabatur per vntionem capitis, vt rectè notat D. Thom. in 1. 2. q. 101. art. 5. ad 8. Et ratio est, quia sicut oleū vntionis, seu sacrum Chrisma, quod effundebatur in caput Pontificis, defluebat inde ad alia membra, iuxta illud Ps. 132. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbâ, barbam Aaron.* Sic potestas offerendi sacrificia, & ministrandi in tabernaculo, à Pontifice per legitimam consecrationem descendebat ad Sacerdotes & Leuitas, tanquam à capite Synagogæ in membra inferiora.

4. Tertium officium Pontificis erat, in controuersis legalibus agere supremum Iudicem, & pronunciate vltimam sententiam, cui omnes sub pœna mortis tenebantur obedire seu acquiescere. De hoc plura dicam capite vndecimo, vbi ex professo agitur de Iudice controuersiarū veteris Testamenti.

5. Quartum erat, in rebus gerendis, quæ maioris momenti essent, consulere Deum, & ab eo responsum accipere. Vnde quotiescunque circa res gerendas aliqua dubitatio maioris momenti oriebatur, recurrendum erat ad Pontificem, qui consulebat Deum, & accepto ab eo responso, docebat alios, quid faciendum esset. Erat autem duplex obligatio in hoc officio. Vna eorum, qui volebant rem aliquam maioris momenti aggredi. Nam antequam hoc facerent, tenebantur accedere ad Pontificem, & ab eo consilium petere. Altera Pontificis, qui debebat rem illam Deo proponere, & ab eo sciscitari, recte, an secus suscipi possit.

6. Vtraque obligatio colligitur ex illo Num. 27. 18. *Dixit Dominus ad Moysen: Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudo: & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloria tua, vt audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo, & cætera multitudo.* Hæc posteriora verba huc spectant. Quorum sensus est: Iosue, qui erit Dux populi, non progredietur cum exercitu, nec suscipiet bellum cum vicinis hostibus, nec vllam rem aliam magni momenti aggredietur, nisi ad mandatum & directionem Eleazari Pontificis, qui in huiusmodi casibus, quid faciendum sit, à Deo sciscitabitur, & Iosueam deinde certiores faciet.

7. Porro, non solus Iosue, sed alij quoque Principes ac

Reges, qui deinceps secuti sunt hoc præcepto obligabantur, semper in negotiis arduis debebant recurrere ad Pontificem, & ex arbitrio illius vel agere quippiam, vel omittere. Et bene cum ijs actum est, qui hoc fecerunt; malè cum ijs, qui neglexerunt. Exempla prioris generis sunt hæc. Primò, Dauid Rex cum intellexisset infidias sibi parari à Saule, accessit Abiathar Pontificem, & per eum quæsiuit à Deo, an tutò possit esse in vrbe Ceila? & an ciues Ceilitæ essent eum tradituri Sauli? (1. Regum 23. 9.) Secundo idem Dauid alio tempore, per eundem Pontificem consuluit Deum, an deberet persequi Amalecitas, qui spoliauerant & succenderant urbem Siceleg. (1. Regum 30. 6.) Quod autem Dauidi familiare fuerit, hoc modo interrogare Deum, patet 1. Regum vigesimosecundo versus decimoquinto, vbi Abimelech Pontifex accusatus apud Saulem, quod Dauidi adhereret, & pro eo Dominum consulisset, respondit Regi: *Nam hodie cepi pro eo consulere Deum?* quasi dicat, sapius ante hæc tempora id feci.

8. Exempla posterioris generis sunt hæc. Primò, Iosue & alij principes filiorum Israel, decepti sunt à Gabaonitis, eo quod fœdus cum illis pacti essent, non consulto prius per Pontificem Deo. Iosue 9. v. 14. Secundò, Saul elatus victoria, & præhsus suis viribus, eum vellet inconsulto Deo, Philistæos persequi, monitus à Pontifice est, ne id faceret. Et cum postea consulisset Deum, nullum responsum ab eo impetrauit. Itaque non potuit vti victoria, sicut animo destinauerat. (1. Reg. 14. 36.) Tertio, filij Israel pugnaturi cum Beniamitis, consuluerunt quidem Deum per Pontificem, sed tamen quia magis confidebant suis copiis, quàm Dei oraculo, multi ex ijs cæsi ac fugati sunt. Iudic. 20. 22.

9. Quæres, quo modo, vel ritu, solitus sit Pontifex consulere Deum in huiusmodi casibus? Respondeo. Aliter Moyses, aliter alij Pontifices, soliti sunt id facere. Moyses ingressus tabernaculum fœderis, facie ad faciem cum Deo loquebatur, sicut solet homo cum amico loqui, Exod. 33. 11. Alij Pontifices, qui postea secuti sunt, induti Ephod, loquebantur cum Deo, non quidem facie ad faciem, sed aliquo alio peculiari modo, qui tamen apud authores & Interpretes non satis compertus est, vt latius dicam in seq. q. 8. 16.

QUESTIO V.

Quo vestitu & ornatu vsi sint Sacerdotes & Pontifex?

Leuitæ non habebant sacrum ornatum, sed soli Sacerdotes & Pontifex. Nec tamen illo utebantur, nisi eo tempore, quo in Tabernaculo vel templo ministrabant? Erant autem octo ornamenta Pontificis. 1. fœminalia linea. 2. vestis linea. 3. balteo seu cingulo. 4. tunica hyacinthina. 5. Ephod, seu superhumeralis. 6. Rationale iudicij. 7. Cidaris seu tiara. 8. Lamina aurea. De his agitur Exodi 28. per totum. Et quidem quatuor ex ijs erant propria Pontifici, vt tunica hyacinthina, Ephod, Rationale, & Lamina aurea; reliqua communia cum alijs Sacerdotibus. De singulis aliquid dicendum est.

1. Igitur Pontifex, cum ad ministra dum accedebat, primo loco induebat fœminalia seu femoralia linea, ad tegendam carnem turpitudinis suæ, à renibus vsque ad femora, vt loquitur Scriptura, Exodi 28. 42. Erant autem hæc fœminalia veluti caligæ quedam, quas pedibus infertat (vt ait Iosephus) quasi dimidiatas braccas ad ilia constringebat. Aliqui putant ex bysso retorta fuisse confecta. Nobis sufficit, quod à Moysse linea appellentur.

2. Post fœminalia, proximè induebat tunicam lineam, quæ duplici nomine fuit appellata. Primò, linea stricta, Exod. 28. 4. Secundò, subucula linea, Leuit. 8. 7. Inuenio duas causas cur stricta fuerit appellata. Vna est, quia ad eam stringebatur. Non enim erat laxa & ampla, sed quantitati corporis commensurata. Altera, quia balteo seu cingulo stringebatur. Leuit. 8. 7. Probabile est, fuisse similem tunicæ Iob, de qua 2. Regum. 20. 8. Porro Iob vestitus erat à tunica stricta ad mensuram habitus sui. Nisi quod hæc fuerit exterior, illa interior.

3. Hæc vestis linea constringebatur balteo seu cingulo, inter vmbilicum & pectus. De quo D. Hieronymus ita scribit ad Fabiolam: *Hoc cingulum, in similitudinem pellis colubri, qui exiit sine clutem, sic in rotundum textum est. vt mar sup: um longius putes. Textum autem est sub regimine cocci, purpura, hyacintho, & stamine byssino, ob decorem & fortitudinem, atque ita polymita arte distinctum, vt diuersos flores ac gemmas, artificis manu non textas, sed additas arbiueris. Lineam tunicam, inter vmbilicum & pectus, hoc stringunt balteo. Similia habet Iosephus libro 3. antiquitatum, cap. 8.*

4. Post balteum sequebatur tunica hyacinthina, quæ erat laxa, per modum vestis calaris. In eius fimbria inferiori per

circu-

circu
la aure
Pontif
28. v. 33
sent, se
fecta er
6. S
humer
que a
parp
que lat
auro in
pra era
lapide,
xodi 2
7. I
ligaba
rale. G
autem
tho, pu
drang
ne & la
nali cr
per qu
nomin
exorn
supeth
v. 28. I
pectus
8. I
byllo
Pontif
v. 36. S
rissimo
eam vi
Pontif
9. C
D. Tho
cation
teram,
nem h
nea, si
Occan
qui hy
nitrua
6. Eph
chini,
cim ge
cœlum
denter
10.
Pontif
vestis
hyacin
sanam
le, su
cum n
pro fid
aurea
D. Tho
11.
verus
succes
ornam
duas g
rum, I
sculpta
strepit
dore, P
12.
supeth
que, pi
Re ges
Reg. 2
accidit
dum a
quinq
14. Da
lineo.
13.
V. Tes
co bis

circum pendebant alternatim mala punica & tintinnabula aurea, ut ex eorum sonitu perciperetur ingressus & egressus Pontificis, quando intrabat vel exibat Sanctuarium. Exodi 28. v. 35. Dicebantur autem mala punica, non quod reuera essent, sed quia ex Hyacintho, purpura & cocco bis tincto, confecta erant instar malorum punicorum, Exod. 28. 33.

6. Super tunicam Hyacinthinam, erat Ephod seu superhumeralis, quod tegebat humeros, & anteriorem partem usque ad cingulum. Erat autem contextum ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso retorta, Exod. 28. 6. In utroque latere versus humeros habebat duos lapides onychinos, auro inclusos: vnum ad dextris, alterum ad sinistris; in quibus sculpta erant nomina duodecim filiorum Israel; sex nomina in vno lapide, & sex in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum, Exodi 28. 9.

7. In anteriori parte superhumeralis, ad pectus Pontificis, ligabatur rationale iudicij Hebræi vocant Hosen, i. e. pectorale. Græci λόγιον, vel λογίον, id est, rationale. Confectabatur autem ex eadem materia, qua Ephod, nempe ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso retorta. Figura quadrangulum densitate, duplex ad Ephod relatum: longitudine & latitudine, mensura palmi, Exod. 28. v. 16. In hoc rationali erant duodecim lapides pretiosi, inclusi auro, & distincti per quatuor ordines: in quibus etiam sculpta erant duodecim nomina filiorum Israel. Ibidem v. 17. Atque ita confectum & exornatum, catenis aureis & fasciis tam firmiter affigebatur superhumerali, ut à se iuicem non potuerint separari, ibid. v. 18. Porro in rationali posita erat *Doctrina & veritas*, super pectus Pontificis. v. 30. Hebræicè *Vrim & Thummim*.

8. In capite erat Cidarid seu tiara, id est, mitra quædam ex bysso confecta, cui affigebatur lamina aurea, supra frontem Pontificis, cum hac in scriptione, *Sanctum Domino*, Exod. 28. v. 36. Sic enim loquitur textus: *Facies & laminam de auro purissimo, in qua sculpsit opere calatoris, Sanctum Domino. Ligabitur eam vitra hyacinthina, & erit super Tiaram imminens fronti Pontificis.*

9. Quæres 1. Quid significauerint ornamenta Pontificis? D. Thomas in 1. 2. quæst. 102. artic. 5. ad 8. adfert duas significationes: Vnam litteralem, alteram mysticam. Secundum litteralem, inquit, ornamenta Pontificis designabant dispositionem huius mundi, hoc modo. 1. Feminalia linea, & vestis linea, significabant terram, ex qua linum nascitur. 2. Balteus, Oceanum, qui cingit terram. 3. Tunica hyacinthina, ærem, qui hyacinthini coloris est. 4. Tintinnabula illius tunicæ, tonitrua æris. 5. Mala punica, coruscationes, quæ sunt in ære. 6. Ephod, seu superhumeralis, cælum siderium. 7. Duo onychini, duo hemisphæria, vel cæteræ Solem & Lunam. 8. Duodecim gemmæ in pectore, duodecim signa Zodoaci. 9. Tiara, cælum empyreum. 10. Lamina aurea, Deum omnibus præsentem.

10. At mysticè designabant virtutes, quæ debent esse in Pontifice. Ac primò, feminalia linea significabant castitatem: vestis linea puritatem vitæ: cingulum, discretionem: tunica hyacinthina, cælestem conuersationem: tintinnabula aurea, sanam doctrinam: mala punica, bonos mores: superhumeralis, iustitiam infirmitatum populi: rationale in pectore cum nominibus filiorum Israel, charitatem & sollicitudinem pro fidelibus: Tiara in capite, rectam intentionem: Lamina aurea in fronte, memoriam ac recordationem Dei. Hæc ex D. Thoma.

11. Alij non malè de Christo interpretantur. Nam ille fuit verus ac primarius Pontifex, cuius typum gesserunt Aaron & successores. In illo perfectissimè fuerunt omnes virtutes, per ornamenta Pontificalia designatæ. Ille suis humeris portauit duas gemmas, id est, pretium redemptionis duorum populorum, Iudæorum scilicet & Gentilium. Ille in suo pectore insculpta habuit nomina electorum. Ille quacunquè incessit, ex strepitu prædicationis Euangelij, & suauissimo virtutum odore, percipi potuit ac obseruari.

12. Quæres 2. An solus Pontifex vsus fuerit Ephod seu superhumerali? Ratio dubitandi est, quia legimus alios quoque, præter Pontificem vsos esse, nempe Leuitas, Sacerdotes, Reges. Nam de Samuele, qui erat Leuitas, sic habemus primo Reg. 1. v. 18. *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus Ephod lineo.* De Sacerdotibus 1. Reg. 2. v. 18. *Doeg Iudæus irruit in Sacerdotes, & trucidauit in die illa octoginta quinque viros vestitos Ephod lineo.* De Dauide Rege, 2. Reg. 6. 14. *Dauid saltabat totum viribus ante Dominum, accinctus Ephod lineo.*

13. Respondeo. Duplex fuit Ephod seu superhumeralis in V. T. est. Vnum contextum ex auro, purpura, hyacintho, cocco bis tincto, & bysso retorta. Alterum simplex, lineum, can-

didum priori solus Pontifex utebatur, posteriori alij. Ita D. Hieron. in Epist. 127. ad Fabiolam, & epist. 130. ad Marcellam. Abuleus lib. 1. Reg. cap. 22. q. 27. Ribera lib. 3. de templo c. 10. & alij passim.

14. Quæres 3. In quem finem solitus sit Pontifex gestare Ephod? Ex Scriptura constat, in tribus casibus solitum esse gestare. Primo, in consecratione. Quando n. mortuo Pontifice, alius subrogabatur, necesse erat solenni ritu eum consecrari, quod fiebat assumptione habitus Pontificalis; & vntione capitis, Exodi 29. 29. Secundo, in ingressu Sanctuarij, quando sacrificabat & deprecabatur pro populo, Exodi 28. 29. Tertio, quando consulebat Deum in rebus dubiis. De hoc casu potissimum hic agimus.

15. Igitur notandum est, in V. T. fuisse tres modos consulendi Deum in rebus dubiis, & accipiendi ab eo responsa. 1. Per visiones & somnia. 2. Per Sacerdotes. 3. Per Prophetas. Hoc colligitur ex illo 1. Regum 28. 6. *Consuluit Saul Dominum, & non respondit illi, neque per somnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas.*

16. Modus consulendi per Sacerdotes, [de quo solo hic agimus] sic habebat Rex, aut Princeps, aut populus Israëlitarum, si quando dubitabant, quid in rebus magni momenti agendum sibi esset, iubebatur adire Pontificem seu summum Sacerdotem, qui indutus Ephod consulebat pro ipsis Deum, Num. 27. 11. Eius rei varia exempla allata sunt, quæstione præcedenti. Nihilominus supersunt quædam dubia, quæ hoc loco discutiri possunt. Ac primò quæritur, an is, qui per Pontificem consulebat Deum, debuerit in propria persona præsens esse Pontifici? Respondeo. Tamen si sapius id fieret, non tamen erat necesse fieri. Nam sicut absens poterat agere cum Propheta, sic etiam cum Pontifice. Secundo, an immedie suam quæstionem proponeret Pontifici, an Deo coram Pontifice?

Respondeo: Immedie Pontifici, & Pontifex Deo. Ita plures sentiunt. Tertio, an hæc propositio debuerit fieri coram Arca? Respondeo: Fiebat coram Arca, si ad iller, secus si abesset. Quarto: Quomodo Deus solitus sit dare responsa Pontifici interroganti? Respondeo: Authores dissentiunt. Alij putant, per Angelum voce humana loquentem: Alij, per occultam Spiritus S. reuelationem. Alij, per schedulam. Alij, inter quos Iosephus, per splendorem gemmarum seu lapidum, qui erant in Rationali supra pectus Pontificis. Hæc sic explicant. Si lapides seu gemmæ plus solito splenderent, signum erat feliciter successurum: si minus solito, malè successurum. Si nec plus nec minus, sed more naturali splenderent, signum erat Deum non velle respondere. Et sic putant accidisse, quando Saul consuluit Deum per Sacerdotem.

17. Vltimò quæri potest, quando cessauerit hic modus consulendi Deum per Pontificem, & accipiendi ab eo responsa? Abulensis putat cessasse eo tempore, quod inter Alexandrum Magnum & Machabæos intercessit. Genebrardus, eo tempore, quo Joas Rex occidit optimum Pontificem Zachariam. Alij denique ab initio captiuitatis Babylonicæ, quando sacrificium cessauit. Nam verisimile est, Iudæos propter sua peccata, vno eodemque tempore, & oraculo & sacrificio spoliatis fuisse, quod contigit ad initium captiuitatis Babylonicæ. Quod videtur spectare illud Osæ 3. 4. *Dies multas sedebunt filij Israel sine Rege & sine Principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod.*

QVÆSTIO VI.

Quos & quantos redditus habuerint Sacerdotes & Pontifex?

Sicut Deus ex 12. Tribubus Israel, elegit vnam pro diuino seruitio, ut supra dictum est, nempe tribum Leui, in qua erant Leuitæ, Sacerdotes, & Pontifex: sic eandem tribum, tanquam sibi peculiariter mancipatam, voluit in suam curam suscipere, & de certis redditibus paternè illi providere, iuxta illud Num. 18. 20. *Dixit Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hereditas tua in medio filiorum Israel.* Hinc etiam postea factum est, ut in diuisione terræ promissionis, singulæ tribus acceperint suam portionem, excepta tribu Leui, quæ per reliquas tribus dispergebatur.

2. Porro Deus in stipendium pro ministerio, liberaliter illis concessit, quæ sequuntur. Primo, ut haberent quadraginta octo vrbes cum agris suis, ad paltum iumentorum Num. 35. 1. Secundo, ut aliarum tribuum decimis alerentur. Tertio, ut acciperent primitias. Quarto, ut haberent oblationes, quæ fiebant a populo. De his singulis breuiter agendum est.

3. Igitur vrbes quadraginta octo, erant hæc. 1. Hebron. 2. Lobna. 3. Jether. 4. Estemo. 5. Holon. 6. Dabit. 7. Ain. 8. Jeta. 9. Bethames. 10. Gabaon. 11. Habæ. 12. Anathoth. 13. Almon.

14. Sichem. 15. Gazer. 16. Cibsam. 17. Bethoron. 18. Eltheco. 19. Gabathon. 20. Aialon. 21. Gethremmon. 22. Thanach. 23. Gethremmon. 24. Gaulon. 25. Bosra. 26. Cefion. 27. Daberech. 28. Jaramoth. 29. Engannim. 30. Masal. 31. Abdon. 32. Halcath. 33. Rohob. 34. Cedec. 35. Hammotn Dor. 36. Carthan. 37. Iecnan. 38. Cartha. 39. Damna. 40. Naalol. 41. Bofor. 42. Iafer. 43. Iethson. 44. Mephaad. 45. Ramoth in Galaad. 46. Manaim. 47. Hesebon. 48. Iazer.

4. Ex his 48. ciuitatibus, tredecim primæ datæ sunt Sacerdotibus; reliquæ Leuitis, Iosue 21. Porro ex omnibus, sex erant ciuitates refugij, quarum nomina recensentur, Iosue 20. versu 7. Sunt autem hæc. 1. Cedec in Nephtali. 2. Sichem in Ephraim. 3. Hebron in Iuda. 4. Bofor in Ruben. 5. Ramoth in Galaad. 6. Gaulon in Manasse. Tres primæ citra, reliquæ trans Jordanem, Iosue 21. 7. Omnes æquali spatio inter se distabant, Deut. 19. versu 7. Omnes sitæ erant in montibus, vt eminus videri possent, excepta Bofor, quæ sola erat in plano, sed tamen patente loco & conspicuo. Iosue 21. 8.

De Decimis.

5. Duo certa sunt; duo controuersa. Primo certum est, Leuitas accepisse decimas fructuum, pecorum, & iumentorum à filiis Israel, id est, ab aliis tribubus, vt patet ex illo Num. 18. versu 21. *Filiis autem Leui dedit omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* Secundo, certum est, Leuitas ex his decimis, quas accipiebant ab aliis tribubus, iterum dedisse decimas summo Sacerdoti seu Pontifici, id est, dedisse decimas decimarum, vt patet ex eodem capite versu 26. *Præcipe Leuitis, atque denuncia; Cum acceperitis à filiis Israel decimas, quas dedit vobis, primitias earum offerte Domino, id est, decimam partem decimæ, vt reputetur vobis in oblationem primitiuorum: tam de arca, quam de territorialibus & vniuersis, quorum accipitis primitias, offerte Domino, & date Aaron Sacerdoti.*

6. Prior controuersia est, an Leuitæ communiter dicti, (id est, tota tribus Leui, vt complectitur Leuitas proprie dictos, Sacerdotes, & Pontificem;) an potius Leuitæ proprie dicti, quatenus distinguuntur à Sacerdotibus & Pontifice, acceperint decimas ab aliis tribubus filiorum Israel? Abulenti & quidam alij intelligunt de Leuitis proprie dictis. Alij rectius cum Iosepho de Leuitis communiter dictis, id est, de tota tribu Leui. Quod colligitur ex illo 2. Esdræ 10. versu 37. *Ipsi Leuita decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum. Et Leuita offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri.* Igitur Leuitæ & Sacerdotes simul accipiebant decimas à filiis Israel; & postea Leuitæ ex suis decimis dabant alias decimas Sacerdoti seu Pontifici. Hinc iam oritur.

7. Posterior controuersia, an decimæ decimarum, quæ dabantur à Leuitis proprie dictis, datæ fuerint soli Pontifici seu summo sacerdoti, an generatim omnibus sacerdotibus? Lyranus & Abulenti purant soli Pontifici fuisse datas, ex isto Num. 18. 29. *Datæ Aaron sacerdoti.* Iosephus non solum pontifici, sed generatim omnibus sacerdotibus. Alij denique, soli quidem pontifici, datas fuisse, sed ad custodiendum & distribuendum sacerdotibus, iuxta illud Num. 18. 8. *Locus est Dominus ad Aaron; Ecce dedi tibi custodiam primitiarum moorum, id est, vt custodias & distribuas filiis tuis sacerdotibus: Sicut mox sequitur; Omnia quæ sanctificantur à filiis Israel, tradidi tibi & filiis tuis, pro officio sacerdotali legitima sempiterna.* Quod etiam spectat illud, 2. Esdræ 10. 38. *Leuita offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad Gazophylacium in domo thesauri, id est, vt custodiatur in gazophylacio, & inde sacerdotibus suo tempore distribuatur.*

8. Igitur summa omnium hæc est. Tribus Leui, quæ tota erat diuino seruitio consecrata, accipiebat decimas ab aliis tribubus, quæ erant laicæ: porro cum in tribu Leui, essent tria hominum genera, nempe Leuitæ proprie dicti, Sacerdotes, & Pontifex; Leuitæ ex suis decimis, dabant iterum decimas Pontifici & Sacerdotibus, quia hi in altiori gradu & ordine seruebant Deo, quam Leuitæ; ac proinde sicut plus honoris, sic etiam plus bonorum temporalium pro sustentatione illis debebatur.

9. Pro maiori explicatione eorum, quæ dicta sunt, notandum est, apud Hebræos fuisse tria decimarum genera. Primum, earum quas cæteræ tribus singulis annis tenebantur dare tribu Leuiticæ, pro sustentatione. De his iam dictum est. Alterum earum, quas singuli patres familias debebant quotannis apud se seruare, & postea cum Leuitis comedere in loco, vbi erat Tabernaculum vel templum, idque tribus anni temporibus, nempe in paschate, pentecoste, & festo Tabernaculorum. De his intelligendum est illud Deut. 14. 22.

Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascuntur in terra per annos singulos, & comedes in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, vt in eo nomen illius inuocetur, &c. Tertium earum, quas tertio anno singuli separare debebant in propriis domibus, & cum Leuitis peregrinis, pupillis & viduis communicare, iuxta illud Deut. 14. 28. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas. Venietq; Leuites, qui aliam non habet partem, nec possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent & saturabuntur, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus. Et Deut. 26. 12. Quando compleueris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio, dabis Leuitæ & aduenæ, & pupillo, & viduæ, vt comedant intra portas tuas, & saturentur. Igitur Leuitæ, tametsi omnium harum decimarum essent aliquo modo participes; tamen ex primo genere potissimum sustentabantur, vt dictum est.

De primitiis & primogenitis.

10. Soli Sacerdotes & Pontifex, non autem Leuitæ proprie dicti, accipiebant primitias & primogenita à filiis Israel. Porro primitiæ soluebantur ter in anno, vt notant Lyranus & alij. Primò in paschate, de nouis spicis. Secundo in pentecoste, de nouis panibus. Tertio in Septembri in festo Tabernaculorum, de nouis fructibus. Nam illis tribus anni temporibus, tenebantur omnes mares venire ad locum, quem elegerat Dominus, Deut. 16. 16.

11. De primitiis spicarum, quæ in paschate offerebantur, intelligitur illud Leuit. 23. 10. *Cum ingressi fueritis terram, quæ ego dabo vobis; & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad Sacerdotem, qui eleuabit fasciculum coram Domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die Sabbati, & sanctificabit illum.* Ritus autem offerendi describitur Leuit. 2. 14. his verbis. *Si autem obruleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morem farvis, & sic offeres primitias tuas Domino, fundens supra oleum, & thus imponens, quia oblatio Domini est.*

12. De primitiis panum, quæ offerebantur in pentecoste, intelligitur illud Leuit. 23. 15. *Numerabis ergo ab altero die Sabbati, in quo obrulisti manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: & sic offeretis ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similita fermentata, quos coquetis in primitias Domini, &c.*

13. De primitiis nouorum fructuum, quæ offerebantur in Septembri, intelligitur illud, Num. 18. 13. *Vniuersa frugum initia, quas gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vestros tuos: qui mundus est in domo tua, vescatur eis. Et Deut. 18. 4. Dabunt sacerdoti primitias frumenti, vini & olei. Et Deut. 6. 2. 2. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in carallo, pergesq; ad locum quem Dominus Deus tuus elegerit accedesq; ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, &c.*

14. Est autem magna differentia inter hæc tria genera primitiarum. Primò, quia primitiæ in paschate erant ex solis spicis; in pentecoste, ex solis panibus; in Septembri, ex variis terræ fructibus. Secundo, primitiæ spicarum dabantur in ipsa collectione fructuum terræ, nec vili habebat quicquam comedere de nouis fructibus, antequam primitiæ spicarum Deo oblatae essent, Leuit. 23. 14. At primitiæ in pentecoste & Septembri, offerebantur ex fructibus iam collectis, & domi asseruatis. [D. August. q. 32. super Numeros.] Tertio, primitiæ panum & fructuum cedebant integrè in vsum Sacerdotum; primitiæ verò spicarum non integrè. Nam vnus manipulus spicarum consumebatur per modum sacrificij; reliqui comedebantur à sacerdotibus.

15. Porro, sicut primitiæ, sic etiam primogenita dabantur Pontifici & Sacerdotibus. (Exod. 13. 2. & Num. 3. 13.) Erant autem tria genera primogenitorum: alia hominum; alia pecorum mundorum; alia immundorum. Igitur singula primogenita primi & tertij generis redimebantur pretio quinque Siclorum, quod dabatur sacerdotibus; primogenita secundi generis, per se illis offerebantur. Num. 18. 15.

De Oblatis.

16. Per oblata, generatim loquendo, intelliguntur ea, quæ à filiis Israel offerebantur Deo in vsum Sacerdotum. Erant autem triplicia. Nam quædam ex præcepto offerebantur, vt decimæ, primitiæ, & primogenita, de quibus iam dictum est. Alia sponte & ex mera deuotione, alia deniq; ex voto. De hoc duplici genere multa habentur, Leuit. 22. 18. Leuit. 23. 38. Num. 15. 3. & alibi. Hæc iterum erant varia. Nam quilibet, vel sponte, vel ex voto poterat offerre hostias, libamenta, panes, pecuniam, & quæ similia sunt. Id autem potissimum fiebat

fiabat i
pe in P
enim t
vel Arc
17.
dotes i
accipie
dum es
Israel
chat, L
min. Iq
cem pa
referre
cætera
tiem pa
cimas,
tes iter
non lo
sed eti
mogen
thelau
cerdor

AN

t. R
culo v
Patres
mum.
num, s
nim po
capite.
lum, &
Moyse
tia ab
cans ill
& ne a
sancti
tur cita
ceptant
dire p
duo se
nem v
tamen
tempo
pro po
aliud f
catu i
minim
Domi
ri, vel
2.
nid in
Sacerd
tantur
bus. E
lieribus
do egre
polluta
non li
ficatio
abstin
quid n
bant h
qui ad
3.
guend
sancti
quo C
quana
mum
re, ne
quo i
huius
Aliqu
cerdor

fiabat in tribus anni temporibus, ut supra dictum est, nempe in Paschate, Pentecoste, & festo Tabernaculorum. Tunc enim tenebantur venire omnes ad locum, ubi erat Templum vel Arca propitiatorii. Deut. 16. 6.

17. Ex dictis colligi potest, quam diuites fuerint Sacerdotes in veteri Testamento, præ aliis omnibus. Nam primo accipiebant decimas à duodecim tribubus Israel. Vbi notandum est, præter tribum Leui fuisse duodecim tribus filiorum Israel, nempe tribum Ruben, Simeon, Iuda, Zabulon, Issachar, Dan, Gad, Aser, Nephthali, Ephraim, Manasse, Benjamin. Igitur singulæ hæc tribus, diuidebant sua bona in decem partes, & vnam dabant tribui Leui, reliquis nouem sibi referuatis. Quo fit, ut tribus Leui multo fuerit ditior, quam cæteræ. Nam singulæ cæterarum habebant tantum nouem partes; Tribus autem Leui duodecim. Præter has decimas, quæ communes erant omnibus in tribu Leui sacerdotibus iterum accipiebant decimas decimarum à Leuitis; & sic non solum erant ditiores, quam homines aliarum tribuum, sed etiam quam Leuitæ. Deinde accedebant primitiæ, primogenita, oblata; quæ, si omnia computentur, in magnum thesaurum ex crescere necesse erat redditus & possessiones sacerdotum.

QVÆSTIO VII.

An Sacerdotes & Pontifex aliquando debuerint seruare continentiam ab vxoribus?

1. **R**espondeo. Iure diuino debebant seruare continentiam ab vxoribus, pro toto eo tempore, quo in tabernaculo vel templo ministrabant. Hoc testatur scripturæ & Patres. Ex scripturis habemus aliquot testimonia. Primum. Exodi 19. 22. *Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificantur, id est. abstinant ab vxoribus.* In eo enim potissimum consistebat sanctificatio, ut patet ex eodẽ capite. Nam. v. 10. dicebat Deus ad Moysen: *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, lauenteque vestimenta sua.* Moyses autem intellexit illam sanctificationem de abstinentia ab vxoribus. Nam mox accedens ad populum, & explicans illi voluntatem Dei, dixit: *Estote parati in diem tertium. & ne appropinquetis vxoribus vestris.* Vbi notandum est, illam sanctificationem, seu abstinentiam ab vxoribus, de qua agitur citato capite, tam populo quam sacerdotibus fuisse præceptam; quia tam populus, quam sacerdotes, debebant audire promulgationem legis Mosaicæ, & ad illam toto biduo se disponere per abstinentiam ab vxoribus, & per lotionem vestimentorum, & castorum purgationem. Speciali tamen titulo præceptam fuisse sacerdotibus, pro omni eo tempore, quoungebantur officio sacerdotali, siue orando pro populo, siue hostias & sacrificia offerendo, siue aliquod aliud sacrum ministerium exhibendo. Hoc enim significatur illis verbis: *Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificantur.* Nam tunc dicebantur accedere ad Dominum, quando vel erant oraturi, vel sacrificium oblaturi, vel aliquid simile facturi.

2. Secundum testimoniũ. 1. Reg. 21. 1. *Venit autem Dauid in Nobæ ad Achimelech Sacerdotem.* Et infra: *Respondens Sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem Sanctum: si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus.* Et respondit Dauid Sacerdoti, & dixit ei: *Equidem si de mulieribus agitur, continemus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorũ sancta.* Porro via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Hic vides, non licuisse comedere panem sanctum, nisi præmissa sanctificatione, quæ in duobus consistebat. Primò, ac potissimũ, in abstinentia ab vxoribus. Secundò, in purificatione corporis, si quid maculæ in via cõtraxisset. Et certè si homines laici debebant hoc modo sanctificari, multo magis sacerdotes, quippe qui ad maiore puritatẽ, ratione status ac officij obligabantur.

3. Quod sic vltimo declaro. Duo hic præcepta distinguenda sunt. Vnum, quo laici prohibentur comedere panes sanctificatos, vel, ut alibi vocantur, panes propositionis. De quo Christus, Matth. 12. 3. *Non legistis, quid fecerit Dauid, quando esurijt, & qui cum eo erant: Quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solus Sacerdotibus?* Alterum, quo iubebantur abstinere ab vxoribus, qui manducaturi erant huiusmodi panes. De hoc quæstio est, quosnam obligauerit? Aliqui putant obligasse solos laicos. Ego cõtra obligasse et sacerdotes. Et quidem per se & primariò, sacerdotes. Quod tri-

pliciter probò. Primò, ex dictis, quia sacerdotes tenebantur ad maiorem puritatẽ, quàm laici. Secundo, quia esus panũ propositionis per se pertinebat ad solos sacerdotes: Ergo et sanctificatio requisita ad esum istorum panum per se pertinebat ad solos sacerdotes. Vnde, sicut laici non poterant comedere huiusmodi panes, nisi tantum per accidens, & in casu necessitatis; ita non tenebantur se sanctificare, nisi tantum per accidens, & in casu necessitatis. Tertio, quia si præceptum de abstinentia ab vxoribus pertinisset ad solos laicos, vel fuisset illis datum à Deo, antequam Achimelech loquebatur cum Dauide, vel ab ipso Achimelech, cum loqueretur cum ipso: Non prius, quia nunquam legitur in scriptura, quod Deus dederit tale præceptum pro solis laicis, antequam Achimelech loquebatur cum Dauide. Nec posteriori, quia Achimelech, cum dicebat Dauid: *Si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus;* non dabat nouum præceptum, sed supponebat iam antea Deo datum esse. At non erat aliud à Deo datum, nisi quo sacerdotes obligabantur abstinere ab vxoribus, quotiescunque fungerentur officio sacerdotali, seu quotiescunque aliquid sacri ministerij, siue orando, siue hostias offerendo, siue panes sanctos comedendum, peragerent. Itaque sensus Achimelech est hic: *Vobis quidem non licet comedere panes sanctificatos, sed solis sacerdotibus: Si tamen vultis propter præsentem necessitatem comedere, cum alij panes haberi non possint, necesse est, vos ea puritate & sanctitate id præstare, qua sacerdotes facere consueuerunt, qui abstinere ab vxoribus, quotiescunque huiusmodi panes comesturi sunt.* Idem ergo à vobis exigo.

4. Tertium testimoniũ. 1. Paralip. 24. 7. *Exiit autem sortibus prima loiarib, secunda Iedai, tertia Harim, &c. vbi recensentur viginti quatuor familiae Sacerdotum, qui per vices debebant ministrare in domo Domini, iuxta illud Luc. 1. 5. Fuit Sacerdos, quidam nomine Zacharias de vice Abia. Et paulo post: Factus est autem cum Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ, ante Deum, secundum consuetudinem Sacerdotij, sorte exijt, ut incensum poneret.* Constat autem sacerdotes, quando ministrabant Domino secundum vicem suam, debuisse multos dies perseverare in ministerio. Nam ibidem versu 23. de Zacharia sic legitur: *Et factum est, ut impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam.* Plerique auctores putant fuisse octo dies vniciquẽ deest natos, nempe à Sabbatho, vsque ad Sabbathum, ut Iosephus, Ambrosius, Theophylactus, & alij apud Maldonatum in Commentario illius loci. Et colligitur ex illo 2. Paralip. 13. 8. *Fecerunt ergo Leuitæ, & vnuerſus Iuda iuxta omnia, quæ præceperat Ieiada Pontifex: & assumerunt singuli viros, qui sub se erant, & veniebant per ordinem Sabbathi, cum his, qui impleuerant Sabbathum, & egressuri erant.*

5. Igitur sacerdotes per octo dies, relictis domibus & vxoribus suis, permanebant in templo, & ibi ministrabant. Et quidem tempore sacrificij erant in ea parte templi, vbi sacrificia offerebantur. Reliquo tempore habitabant in atrio templi, in domunculis ad id destinatis: quo non licebat vxores introducere. Vnde consequens est, debuisse à cohabitatione vxorum abstinere. De qua sic scribit Siricius Papa in Epistola ad Himerium Tharacensem Episcopum cap. 7. *Dicit mihi nunc, quiquis ille est sectator libidinum, præceptorq; vitiorum, si estimat, quod in lege Moysi passim sacris ordinibus à Domino laxat a sint frenata luxuria, cur eos, quibus committentur Sancta sanctorum, pramonet dicens: sancti estote, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester? Cur etiam procul à suis domibus, anno vicis suæ, in templo habitare iussi sunt sacerdotes? Hæc videlicet ratione, ne vel cum vxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientia integritate fulgentes, acceptabile Deo munus offerrent. Quibus etiam, expleto deseruitionis suæ tempore vxoribus vsus, solius successionis causa, fuerat relaxatus, quia non ex alia, nisi ex tribu Leui, quinquam ad Dei ministerium, fuerat præceptus admitti. (1. tom. concilior.)*

6. Idem, quod ad rem attinet, sentiunt alij Patres. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum longè post medium: *Nam & in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis, non erant, sed purificabantur ad tempus ab vxoribus separati; & vinum & sicram non bibebant, quæ solent libidinem prouocare.* Similia habet Innocentius 1. Epist. 2. ad Victricium Rhotomagensem Episcopum c.

9. Et Beda in cap. 1. Luca.

QVÆSTIO VIII.

Quanta fuerit auctoritas Pontificis apud Populum?

Respondeo. Deus multis modis in veteri testamento voluit Pontifici astruere & conciliare auctoritatem apud populum. Primo. publica & solenni consecratione, quæ præsentem populo, durabat per septem dies. Secundo. vnctio-
ne sacri olei, quod in nullum vsu prophanum adhiberi poterat. Tertio, ornata Pontificali, qui gemmis pretiosis, & aurea lamina, & tintinnabilis aureis; & malis punicis, omnium alium ornatum, etiam regum longè superabat. Quarto, magna copia reddituum annuorum, quæ quidem apud illum populum magis erat momenti. Quinto, frequenti colloquio cum Deo, præsertim in rebus dubiis proponendis. Sexto, variis ac illustribus miraculis. Ex his aliqua recensibo.

1. Primum contigit in primo sacrificio, quod Aaron obtulit in suo pontificatu. Tunc enim ignis de cælo descendit, qui coram populo holocaustum deuorauit. Quo miraculo ostendit Deus, se approbare sacerdotium seu Pontificatum Aatonis. Leuit. 9. 24. Apparuitq; gloria Domini omni multitudini. Et ecce egressus ignis à Domino, deuorauit holocaustum & adipem, qui erant super altare. Quod cum vidissent turba, laudauerunt Dominum ruentes in facies suas. Vide simile exemplum. 3. Reg. 18.

2. Secundum contigit in seditione Core, Dathan, & Abiron, qui cum suis sociis viui à terra absorpti sunt, eo quod rebellionem excitassent contra primatum Moysis & Aaronis. Nū. 16. 1. Ecce a. Core, & Dathan, atq; Abiron surrexerunt contra Moysen, alijq; filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proeres Synagoga, & qui tempore Concilij per nomina vocabantur. Cūq; stetit aduersum Moysen & Aaron, dixerunt: sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & tu in ipsis es Dominus. Cur eleuamini super populum Domini? Et infra v. 31. Confestim dirupta est terra sub pedibus eorum. & aperiens os suum deuorauit illos eum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum, descenderruntque viui in infernum.

3. Tertium contigit in seditione populi, qui partim incendio perierunt, partim per intercessionem Aatonis saluati sunt. Num. 16. 41. Murmurauit autem omnis multitudo filiorum Israel contra Moysen & Aaron, sequenti die dicens: vos interfecistis populum Domini. Cumq; oriretur seditio, & tumultus increpesceret, Moyses & Aaron sengerunt ad tabernaculum federis. Quod postquam ingressi sunt, operuit nubes, & apparuit gloria Domini. Dixitque Dominus ad Moysen: Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos. Cumque iacerent in terra, dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum, & hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut roges pro eis: iam enim egressa est ira à Domino, & plaga desauit. Quod cum fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quæ iam vastabat inconditum, obtulit thymiana, & stans inter mortuos ac viuentes pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. Fuerunt autem, qui percussis sunt quatuordecim millia hominum, & septingenti absq; his, qui perierunt in seditione Core.

4. Quartum contigit circa virgam Aaronis, hoc modo. Cum populus sæpè murmuraret contra Aaronem Pontificem, & alix tribus filiorum Israel ægererent, quod ex sola tribu Leui assumeretur Pontifex, qui aliis omnibus imperaret; voluit Deus in posterum præcauere huiusmodi murmura, & manifesto signo declarare, Aaronem legitimè à se electum esse, cui omnes tanquam summo sacerdoti, deberent obsequi. Iraque mandauit Moysi, vt acciperet duodecim virgas à duodecim tribubus Israel, in quibus singulis notata essent singula nomina Tribuum Israel. Has cum virga Aaronis poneret in Tabernaculo testimonij, & sequenti die iterum produceret, tunc enim fore, vt vna ex omnibus miraculosè floreret, & is deinceps, cuius virga floruisse, tanquam legitimus Pontifex haberetur. Factum est sequenti die, sola virga Aaronis inuenta est germinasse, & turgentibus gemmis emisisset flores, qui folijs dilatatis, in amygdalas deformati viscebantur. Ex quo omnes manifestè collegerunt, deinceps soli Aaroni, tanquam Pontifici à Deo electo & designato, non autem aliarum tribuum Principibus, in rebus ad Deum spectantibus, obtemperandum esse. Et ne posteros id lateret, mandauit Deus, vt virga Aaronis, ad perpetuam rei memoriam, in Arca conseruaretur. Hæc omnia habentur

in Arca conseruaretur. Hæc omnia habentur
Numer. 17. per totum.

* * *

QVÆSTIO IX.

Qua vtilitas colligi possit ex dictis?

1. **R**espondeo. Duplex vtilitas potest colligi. Vna ex parte Catholicorum. Altera ex parte aduerfariorum. Nā Catholici ex iis, quæ dicta sunt, sic possunt ratiocinari: Noster Pontifex multo excellentior & dignior est, quam fuit Pontifex veteris Testamenti: sicut anima perfectior est, quam corpus; spiritus, quam littera, imago, quam ymbra; libertas quam seruitus. Si ergo Hebræi, qui murmurabant contra suum pontificem, à Deo seuerè puniti sunt; quid nobis fiet, si similiter murmuremus? Et sanè Apostolus de hac re nos præmonuit. 1. Corinth. 10. 1. his verbis: Nolo vos ignorare fratres, quoniam Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyses baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt, (bibeant autem de spiritali conueniente eos, petra: petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam proftrati sunt in deserto. Hac autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt: neque idololatra efficiamus, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere: neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: Scripta sunt autem ad corruptionem nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt.

2. Ex quibus verbis tria colligimus, quæ maximè huic spectant. Primum est; quod omnes Hebræi magis beneficii à Deo affecti fuerint. Nam omnes miraculosè transierunt mare rubrum; omnes sub nube protecti sunt; omnes biberunt ex petra conueniente. Alterum, quod multi illorum abusi sint beneficiis sibi concessis, & ingrati in Deum extiterint: Et nominatim, quod aliqui murmurauerint contra Moysen & Aaronem pontificem. Tertium, quod propter a grauitè à Deo puniti sint. Hinc infert Apostolus: Si nos Christiani, qui maiora beneficia à Deo consecuti sumus, peccemus in Deum, & nominatim, si murmuremus contra Pontificem, fore vt multo grauius à Deo puniamur. Et sic est. Maneamus ergo coniuncti cum Pontifice & Episcopis, & sequamur consilium eiusdem Apostoli, qui nos alibi sic hortatur: Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hæc enim non expedit vobis. (Hebræorum decimotertio, vsu decimotertio.)

3. Aduerfarij sic possunt ratiocinari. Certè, si prudenter æstimemus ea, quæ in Veteri Testamento scripta sunt de Pontifice Hebræorum; iniquè agimus cum Pontifice Romano, & in multis eum accusamus, vbi innocens est. Primum obicimus illi arrogantiam, quod Pontificem Maximum se appellet. Et tamen constat hunc titulum concessum fuisse in Veteri Testamento: & quidem ab ipso Deo. Sic enim legitur Leuit 21. v. 10. Dixit Dominus ad Moysen: Pontifex, id est, Sacerdos Maximus, inter fratres suos caput suum non discooperiet. Qui titulus frequenter reperitur in libris Machabæorum, & in Euangelio sub hac voce, Summus Sacerdos. Si ergo Pontifici in Veteri Testamento licuit vsurpare hunc titulum cur in nouo non liceat præsertim eum Pontifex in nouo maior & excellentior sit, quam fuerit in veteri.

4. Secundo, obicimus illi pompam & splendorem in ornatu pontificali. Et tamen scimus Pontificem in V. Testamento, ex peculiari Dei institutione, gestasse purpuram, hyacinthum, byssum, tintinnabula aurea, & mala punicia in sacra veste: Tiaram cum aurea lamina in capite: Duodecim gemmas in pectore: Duos lapides onychinos in humeris auro inclusos. An etiam Deum accusabimus, qui hunc tantum & insignem ornatum præscripsit Pontifici in Synagoga Hebræorum? Dicamus potius cum Dauide: Dilixi decorem domus tuæ. Nec vsurpemus illam Iudæ proditoris vocem: Pe quid perditio hac?

5. Tertio, obicimus ipsi diuitias & potentiam temporalem. Sed immerito. Nam constat Pontificem in Veteri Testamento fuisse longè ditissimum: & quidem Deo sic disponente. Accipiebat decimas à duodecim tribubus Israel

Israel: d
oblation
annis ac
stiano: l
si deniq
delium;
in Veter
rare, cu
Testam
6.
ritum lu
etiam lu
Sed Deu
nes Aar
Singuli
necessit
illi sum
vt semp
tificæ R
clesia,
modera
lumus,
7.
ferie &
A. nihil
ecclio P
culo à l
Pontific
lias trib
vt virg
repente
seruaret
successi
uos mi
similes
erant de
cimo.)
8.
batum
de caus
semus.
sic argu
tici, pr
abstine
bernac
to maic
duè ver
niam vt
Luther
ratione
vsu, no
dores l
perulo
Apost
omnes e
num est
git: Q
placeat
mundi
mundi
9.
piscopi
Et per
pruden
cepisse
nis. Et
vestim
huius
sunt, n
Deo in
Cur er
sine &
atione
& illa
retine
Minis
me &
n. & quod
a pol. 1425
mi & ay?

Israel: decimas decimarū à Leuitis: primitias, primogenita, & oblationes à toto populo. Sanè, si Pontifex Romanus singulis annis acciperet decimas omnium bonorum à toto orbe Christiano: si decimas decimarum ab Ecclesiasticis & Religiosis: si denique primitias, primogenita, & oblationes omnium fidelium; fortasse ditior esset, quam modo est. Si ergo Deus in Veteri Testamento voluit Pontificem hoc modo occupare, cur nos similem fortunam inuidemus Pontifici in nouo Testamento?

6. Quartò, obiciamus illi nimiam auctoritatem, qua vritur in Ecclesia Christi. In quo similes sumus Hebræis, qui etiam suum Pontificem Aaronem hac calumnia onerabant. Sed Deus, & miraculo, & vltione testatus est, se velle, vt omnes Aaroni obedirent. Quid ergo nos volumus & molimur? Singuli superiores esse non possumus. Vnum aliquem esse necesse est, qui aliis præsit. Si is Pontifex est, quid molesti illi sumus? Nimirum hæc nostra cæcitas, & inimitas est, vt semper aliquid carpamus. Et certum est, si abrogato Pontifice Rex aliquis vel Imperator præfesset omnibus in Ecclesia, simili calumniæ fore obnoxium. Igitur post hæc moderatius agendum nobis est, & si verè Christiani esse volumus, ab omni iniqua criminatione abstinendum.

7. Quintò, obiciamus illi, quod gloriatur de continua serie & successione suorum antecessorum in Ecclesia Romana. At nihil culpæ hic est. Nam etiam in veteri Testamento successio Pontificum accuratissimè seruata est, & speciali miraculo à Deo confirmata. Voluit enim Deus successione Pontificum manere in tribu Leui, & nullo modo transire in alias tribus. Et in eius rei perpetuam memoriam effecit, vt virga solius Aaronis, non autem virgæ aliarum tribuum, repente floresceret, & frondefcens in Arca Testamenti conseruaretur. Nos hic impiamus. Nam relicta legitima successione, quæ est in Ecclesia Romana, institumus novos ministros, qui alios ante se nullos agnoscunt. In quo similes sumus Ieroboamo, qui asciuit Sacerdotes, qui non erant de tribu ac successione Leui. (tertio Regum duodecimo.)

8. Sextò obiciamus illi, sicut & aliis sacerdotibus celiatarum; & vrgemus matrimonium. Sed profecto non alia de causa, quam vt nostram lasciuia & turpitudinem excusemus. Alioqui, si ex veteri Testamento pensanda res est, sic arguentari oportebat: Pontifex & alii Sacerdotes Leuitici, propter sanctitatem officij, quod gerebant, tenebantur abstinere ab vsu matrimonij toto illo tempore, quo in tabernaculo vel templo ministrabant: At in nouo Testamento maior est sanctitas officij sacerdotalis, & in illo officio assidue versandum illis est: Ergo magis debent coele castimoniam vitam, quam in veteri Testamento factum est. At nos Lutherani & Calvinistæ id non facimus, quia nulla habita ratione ministerij nostri, maeremus in perpetuo matrimonij vsu, non minus, quàm homines seculares: In qua re, nec sacerdotes Leuiticos, nec Pontificios; sed nescio quo, lasciuos ac perulcos homines videmus imitari. Pastaret sequi consilium Apostoli primæ Corinthiæ septimo, versu septimo: *Volo omnes esse, sicut me ipsum. Et infra: Dico autem non nuptis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego.* Et rationem adiungit: *Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo; Qui autem cum vxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est.* Hoc saluberrimum documentum nos contemnimus.

9. Septimò, obiciamus illi, quod tam ipse, quam alij Episcopi & sacerdotes, solenni ritu vnguntur & consecrantur: Et per contemptum solemus appellare vatos. Sed parum prudenter. Nam constat, Deum in veteri Testamento præcepisse, vt Pontifex in capite vngeretur oleo sanctæ Vnctionis. Et similiter, vt tam Pontifex quàm sacerdotes, & eorum vestimenta, sanguine & oleo aspergerentur. Et quanquam huiusmodi caremonia, quæ in Veteri Testamento seruata sunt, non necessariò seruari debeant in Nouo; tamen cum à Deo introductæ & approbatæ fuerint, malæ esse non possunt. Cur ergo vel eadem, vel similes vsurpari non liceat, si bono fine & intentione adhibeantur? Alioqui quid dicemus de vntione Regum & Imperatorum in nouo Testamento? An & illa repudianda est? Nemo hoc dixerit. At si illam retinere fas est, cur in alterum tam iniqui sumus? Nostri Ministri, qui sine vntione & consecratione, sine successio-

me & vocatione, vel ex contrinis, vel ex populis, in officia Ecclesiastica subito se ingerunt, nullum possunt proferre exemplum ex tota antiquitate, quo rucise queant.

CAPVT VIII.

De Ministris Synagoge extraordinariis, qui erant prophete.

Duplices erant Prophetæ in V. Testamento. Alii veri, qui à Deo mittebantur: Alii falsi, qui à Deo non mittebantur. Priores, vel vocabantur Prophetæ absolute, vel Prophetæ Domini, vel videntes. Posteriores, vel Pseudoprophetæ, vel Prophetæ Baal, vel Prophetæ lucorum. Quibus annuerant sunt Pythonissæ. De his omnibus dicam hoc ordine: 1. Quinam fuerint veri Prophetæ in V. Testamento. 2. quod fuerit illorum officium. 3. quomodo probauerint se à Deo missos. 4. an omnes de Christo prophetauerint. 5. quis illorum fuerit præcipuus, Moyses, an Ioannes Baptista. 6. quomodo intelligendum sit, quod Christus ait in Evangelio: *Omnes Prophetæ vsq; ad Ioannem.* 7. quomodo verum sit, Omnes Prophetas Hierosolymis occisos esse. 8. quinam fuerint falsi Prophetæ. 9. quomodo veri à falsis discernentur. 10. quid de Pythonissis sentiendum. 11. an etiam in nouo Testamento sint veri & falsi prophetæ.

QVÆSTIO I.

Quinam fuerint veri Prophetæ in veteri Testamento?

1. Respondeo. Hi fuerunt præcipui.

1. Moyses. Num. 12. 6. & Deut. 34. 10.
2. Iosue. Ecclesiastici 46. 1.
3. Samuel. 1. Reg. 9. 6.
4. Dauid.
5. Gad. 1. Reg. 22. 5.
6. Nathan. 2. Reg. 7. 2. & 2. Paralip. 9. 29.
7. Ahias Silonites. 3. Reg. 11. 29. & Paral. 9. 29.
8. Addo 2. Paral. 9. 29.
9. Michæas, filius Iemla. 3. Reg. 22. 8.
10. Helias Thesbites. 3. Reg. 17. 1.
11. Helizæus. 3. Reg. 19. 16.

Deinde quatuor illi, qui vocantur maiores prophetæ, quorum nomina sunt hæc. 1. Isaias filius Amos. 2. Ieremias, filius Helcia, de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathod. 3. Ezechiel, filius Buzi, sacerdos. 4. Daniel, qui & Balthasar. Et alij duodecim, qui vocantur minores prophetæ, vt Osæe, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Moristites, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias.

2. Quibus addi possunt tres alij, qui vixerunt sub finem veteris, & initium noui Test. Primus Ioannes Baptista, de quo dictum est Luc. 1. 76. *Et tu puer Prophetâ Altissimi vocaberis.* Secundus, Zacharias, pater Ioannis Bapt. ista, de quo ibidem v. 67. *Et Zacharias pater illius repletus Spiritu sancto, & prophetans dicens: Benedictus, &c.* Tertius, Simeon, de quo Luc. 2. 26. *Responsus acceperat à spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.*

3. Præter hos fuerunt etiam aliquot scemina prophetis, vt Maria soror Moyis. Exo. 15. 20. Et Deborâ vxor Lapidorb. Iudic. 4. 4. Et Holda, vxor Sellum filij Thecuz. 4. Reg. 22. 14. Et Elisabeth, mater Ioannis Baptistæ, Luc. 1. 41. & Anna filia Phaluel de tribu Aser, Luc. 2. 36. & quatuor filia Philippi Diaconi, Act. 21. 9. Quibus omnibus præferenda est Beata Dei genitrix Maria, quæ prophetauit dicens: *Beata me dicent omnes generationes: non gentilium, Turcarum, Iudæorum, sed verè fidelium.*

4. QVÆRES: An non fuerint plures prophetæ veteris Testamenti, quàm qui iam enumerati sunt? Videntur fuisse plures. Nam 1. Reg. 10. 5. legimus, gregem prophetarum iussu obuiam Sauli, postquam à Samuele in Regem vnctus est. Respondeo. Nomen prophetæ sumitur variis modis in scriptura. Primo, pro iis qui futura prædicunt. Et hoc sensu nos agimus hic de prophetis. Eorum officia paulò post explicabimus. Secundo, pro iis, qui ex peculiari motione Spiritus sancti, Deum laudant in citharis, psalteriis: & cymbalis. Sic sumitur loco citato, vbi Samuel ait ad Saulem: *Obuiam habebis gregem Prophetarum descendentium de extel-*

se, & ante cospalcerium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes, (id est, Deum laudantes.) & insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis, (id est, Deum pariter laudabis.) Sic etiam sumitur Numer. 11. 25. vbi de septuaginta senioribus, qui Moyse adiuncti erant, ita legitur: Cumque requiescissent in eis spiritus prophetauerunt, id est, Dei laudes celebrarunt. Et 1. Reg. 19. 20. Qui cum vidissent cuneum Prophetarum vaticinantium, & Samuellem stantem super eos, factus est etiam spiritus Domini in illis, & prophetare ceperunt & ipsi, id est, Deum laudate: Ita Emanuel saibid. Abulenensis & Cornelius Num. 11. 23. Tertio pro iis, qui diuino spiritu, vel scripturam explicant, vel ad pietatem exhortantur. Sic sumitur 1. Cor. 14. 3. Qui prophetat hominibus loquitur ad edificationem, & exhortationem, & consolationem.

QVÆSTIO II.

Quod erat officium Prophetarum in veteri Testamento?

Respondeo. Primarium officium erat docere, instruere & reformatum populum in cultu veri Dei; cumque hoc modo ad Christi aduentum disponere. Et quidem Moyses docuit populum, quando dedit & explicauit illi legem Decalogi, & Deuteronomij. Reliqui prophetae, qui diuersis temporibus secuti sunt, reformatum populum, & aberrantem à lege reuocarunt in viam. Quo spectat illud Ioan. 4. 37. Alius est, qui seminatur, & alius est, qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Vbi Christus loquitur de prophetis & Apostolis. Prophetae seminauerunt; Apostoli messuerunt. Prophetae laborauerunt; Apostoli eorum laboribus fructi sunt. Quomodo hoc? quia prophetae antequam venirent Apostoli, multum laborauerunt in erudiendo populo, & eorum corda ad Christum recipiendum, preparauerunt. Quod si non fecissent, plus laborandum fuisset Apostolis. Vide Originem Irenæum, Augustinum, Chrysostomum, & alios apud Maldonatum in illum locum.

1. Huic primario officio annexa erant tria alia. Primum est, arguere, reprehendere, & obiurgare eos, qui vel à vero Dei cultu, vel ab aliqua alia diuina lege recederent. Sic Samuel reprehendit Saulem Regem, eo quod non obediisset voci Domini. (1. Reg. 15. 19. Sic Nathan reprehendit Dauidem propter adulterium & homicidium. (2. Reg. 12. 9.) Sic Helias populum claudicantem in duas partes. (3. Regum 18. 21.) Daniel duos senes, quod falso accusassent Susannam de adulterio. Dan. 13. 52. & ita deinceps.

2. Alterum est, prædicere futura. Quod fiebat dupliciter. Nam Prophetae aliquando prædicebant futura bona, ad populi consolationem, vt aduentum Messiae, & alia Mysteriorum Redemptionis humani generis. Isa. 7. 14. Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Et cap. 11. 1. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et cap. 14. 1. Propet est, vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Miserabitur enim Dominus Iacob. Et cap. 40. 1. Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Aliquando prædicabant & minabantur futura mala, quæ imminabant populo propter sua peccata, vt famem, bellum captiuitatem. Ierem. 1. 14. Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terra. Et cap. 5. 15. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus. Et comedet segetes tuas, & panem tuum: deuorabit filios tuos & filias tuas: comedet gregem tuum & armenta tua: conteret vrbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam. Et cap. 19. 3. Ecce ego inducā afflictionem super locum istum, ita vt omnes, qui audierint illam, tinniant aures eius, eo quod dereliquerunt me. Et infra v. 11. Sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.

3. Tertium est, secreta seu occulta cognoscere. Sic Samuel sciebat omnia, quæ erant in corde Saulis quærentis asinas patris sui. 1. Regum. 9. 19. sic Helisæus sciebat omnia, quæ à famulo absente erant perpetrata. 4. Reg. 5. 25. Itemq; omnia secreta consilia Regis Syriæ. 4. Reg. 6. 12. sic Daniel sciebat occultum somnium Nabuchodonosoris. Dan. 2. 26. Hinc obiter colligitur, mirum non esse, si sancti in cælo sciantea, quæ apud nos geruntur.

QVÆSTIO. III.

Quomodo Propheta probabant se à Deo missos esse.

Necessè erat, vt Prophetae, qui dicebant, se immediatè à Deo missos esse, ad reformandum & arguendum populum, certis ac euidentibus signis confirmarent suam missionem; alioqui populus nõ credidisset ipsis, sed pro impostoribus habuisset. Quod fatetur Moyses de seipso. Cum enim Deus dixisset illi. Exodi. 3. 10. Veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educau populum meum Israel de Aegypto. Respondit Moyses cap. 4. 1. Non credent mibi, neque audient vocem meam sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.

2. Dupliciter autem probabant, se à Deo missos esse. Primum, per miracula. Sic probauit Moyses, quando virgam in serpentem mutauit, aquas Aegypti in sanguinem conuertit; & alia prodigia patrauit, quæ plagæ Aegypti appellari solent. Sic Samuel, sic Helisæus, sic alij Prophetae plures. Luculentum habemus exemplum in Helia, quod est huiusmodi: Tempore Achab Regis fuit disceptatio inter Heliam & prophetas Baal. Tam hi, quam ille, legitimè se missos affirmabant. Quid factum? Helias conuocato vniuerso populo, qui in duas partes claudicabat, non alio argumento vtius est, q. à quod diceret, se suam missionem euidentè miraculo confirmare posse; Prophetas Baal non posse. Quod etiam contigit hoc modo: Duo boues in frusta concisi, & super ligna positi sunt in holocaustum: alter pro Helia, alter pro prophetis Baal. Hi inuocato nomine Dei sui, non potuerunt de cælo impetrare ignem, quo holocaustum consumeretur. Helias inuocato Deo Israel, impetrauit. Itaque holocausto ab eo positum, igne de cælo missò, consumptum est. Quo miraculo permotus populus, Heliam tanquam à Deo missum acceptauit: & Prophetas Baal veluti impostores, interfecti sunt. 3. Reg. 18. 20. Omittit similia exempla.

3. Secundo, probabant suam missionem per veracem prædictionem eorum, quæ breui erant euentura. Sic Helias prædixit, tribus proximis annis non fore rorem & pluiam. 3. Reg. 17. 1. Sic Michæas Regem Achab infeliciter pugnaturum in Ramoth Galaat. 3. Regum 22. v. 17. sic Helisæus, post vnum diem fore tantam annonæ vilitatem, vt duo modij hordei em. hntur vno statere. 4. Reg. 7. 1. sic Isaias, proximo anno fore abundantiam frugum; sequenti, pomorum copiâ; tertio, plenam messem & vindemiam, cap. 37. 30. sic Hieremias, breui futurum, vt Nabuchodonosor Rex vastator sit terram Aegypti cap. 46. 13. Et quia hæc omnia euenerunt, eo modo, quo ab illis prophetis dicta sunt, ideo magnam auctoritatem sibi conciliant. Sicut è contrariis, quia non euenerunt ea, quæ à falsis prophetis prædicebantur, nulla illis fides habebatur. Et hoc signo discernendum esse inter veros & falsos prophetas, constat ex illo Deut. 18. 31. Quod si tacita cogitatione responderis: quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit, & idcirco non timebis eum.

4. Vnde D. Hieronymus in cap. 37. Isaie, super illud: Tibi autem hoc erit signum, sic scribit: Idcirco vel maxime Propheta apud populum habebant fidem, quia non solum de his, quæ multa post secula futura erant, sed etiam quæ in continentè, & post non grande temporis spatium essent implenda, memorabant: vt quod intra biennium Rex Assyrius interiret, & vrbi Ierusalem securitas redderetur.

5. Et Rupertus in prologo in Oseam? Cum Propheta mitterentur ad pronuntiandum, de longinquo Christi aduentum, simul etiam de propinquo ad eum vel iniunctam est illis, prophetare illud, in quo citius veraciter comprobari possent, scilicet imminentem ab Assyrijs Israeli captiuitatem: itemque instantem Iuda quoq; Babylonis transmigrationem, & præterea nonnulla etiam minora, quæ litteris eorum legitur inserta. Cum igitur cito euenisset captiuitas seu transmigratione illa, sicut per illos veritas prophetica prædixerat, palam constitit, quod veraciter fuissent locuti in nomine Domini, & quod Dominus mississet eos. Atq; ita completa Prophetia pars, illud quoque, quod reliquum vel maximum eius de promissione & aduentu Messie vrsum fore conuincabant.

QVÆSTIO IV.

An omnes Propheta veteris testamenti de Christo
Prophetauerint?

1. **R**espondeo. Omnes vel clarè, vel obscure de Christo vaticinati sunt. Quod generatim colligi potest ex duobus scripturarum testimoniis. Vnum est, Lucæ 1. 68. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebi suæ. Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui: Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. id est, Deus prædixit per omnes prophetas, qui fuerunt ab initio mundi, venturum Redemptorem ex familia Dauid. Alterum Luc, 24. 27. Et incipientes (Christus) à Moysè & omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant.*

2. Speciatim verò potest sic ostendi. Prophetia dupliciter fieri solet. 1. verbis. 2. signis vel figuris. Igitur aliqui Prophetæ verbis de Christo vaticinati sunt: aliqui signis & figuris. Priori modo, Moyses. Deut. 18. 15. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.* (vide Act. 3. 22. Dauid, Psalm. 15. 10. *Non derelinquas animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem* (Act. 2. 31.) Et Psalm. 95. 13. *Indicabit orbem terræ in aequitate, & populos in veritate sua.* Et Pf. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli eius* Heb. 1. 6. Et psal. 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* Matth. 22. 42.

3. *Isaias cap. 7. 14. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel.* (Luc. 1. 31) Et cap. 55. 4. *Deus ipse veniet, & saluabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt.* Et cap. 44. 3. *Effundam aquas super siccitatem & fluentem super aridam.* Et cap. 53. 4. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et infra, Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tonante se obmutescet. Et infra. Cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.* Luc. 22. 37.

4. *Ieremias c. 23. 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex. & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra.* Et cap. 31. 22. *Creauit Dominus nouum super terram, Examina circumdabit virum.*

5. *Ezechiel cap. 32. 7. Et operiam, cum extinctus fueris, calum, & nigrescere faciam stellas eius: solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum.*

6. *Daniel. cap. 9. 24. Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consumeretur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum.*

7. *Osce cap. 6. 3. Visificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos.* Et cap. 11. 1. *Ex Aegypto vocaui filium meum, Et cap. 13. 14. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, morsus tuus ero: inferne.*

8. *Ioel. cap. 2. 28. Et erit post hæc: effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra.*

9. *Amos cap. 9. 11. In die illa suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit: & reedificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant, instaurabo, Act. 15. 16.*

10. *Michæas cap. 5. 2. Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis* Matth. 2. 6.) Et cap. 7. 6. *Filius contumeliam facit Patri, & filia conjurget aduersus matrem suam, nurus aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum saluatorem meum.* Mat. h. 10. 35.

11. *Nahum. cap. 1. 15. Ecce super montes pedes Evangelizantis & annunciantis pacem.* Rom. 10. 15.

12. *Habacuc. cap. 2. 3. Adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.*

13. *Sophonias cap. 3. 14. Lauda filia Sion, & tubila Israel: latere & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos, Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. Et ibi. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit.*

14. *Aggæus cap. 2. 7. Hac dicit Dominus exercituum. Adhuc unum modicum est, & ego commouebo caelum & terram, &*

mare & aridam. Et mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.

15. *Zacharias cap. 2. 10. Lauda & latere filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et cap. 3. 9. Ecce ego adducam seruum meum orientem. Et cap. 12. Ecce vir, oriens, nomen eius. Et cap. 8. 3. Hac dicit Dominus exercituum: Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Ierusalem: & vocabitur Ierusalem ciuitas veritatis. Et cap. 99. Ecce Rex tuus veniet iustus & saluator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinae. Et cap. 11. 12. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et cap. 12. 10. Effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratia & precum: & aspicient ad me, quem confixerunt. Et cap. 13. 7. Percute Pastorem, & dispergentur oves.*

16. *Malachias cap. 11. 1. Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Et cap. 3. 1. Ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos queritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis. Et cap. 4. 2. Orietur vobis, timentibus nomen meum, Sol iustitia.*

17. Posteriori modo, nempe per signa & figuras, multi prophetæ de Christo vaticinati sunt. Primò, Ionas cap. 1. 1. *Erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus. Secundo omnes illi, qui prædixerunt Iudæis liberationem ex captiuitate Babylonica; quæ erat figura liberationis totius mundi, qua Christus nos erat liberaturus à captiuitate peccati. Tertiò omnes illi, qui expresserunt typum vel figuram Christi, siue quoad Incarnationem, siue quoad mortem & passionem, siue quoad resurrectionem, siue quoad alia mysteria. De quibus videri potest Prosper in libro de Prædictionibus.*

QVÆSTIO V

Quis fuerit præcipuus omnium Prophetarum veteris testamenti?

1. **A**liqui Moysen, Alij Ioannem Baptistam præferunt. Verèque enim habet peculiare testimonium suæ eminentiæ. Moyses quidem, Num. 12. 6. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: & palam, & non per enigmata: & figuras Dominum videt. Ioannes vero, Matthæi vndecimo, versu nono. vbi Christus de illo loquitur: sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, Et plus quam Prophetam.*

2. Respondeo Moyses fuit præcipuus, non quidem simpliciter & omni modo, sed in duplici sensu. Primo, quia Deus loquebatur illi facie ad faciem, sicut amicus amico loquitur; reliquis non item, vt constat ex testimonio allato. Et hæc comparatio procedit de Moysè & alijs prophetis, excludendo Ioannem Baptistam, iuxta illud *Lex & Propheta usque ad Ioannem.* Secundo, quia in multis gessit typum seu figuram Christi, vt prolixè explicatum est, cap. 6. §. 7.

3. Nihilominus alij alij Prophetæ, ex alia parte, præferendi sunt Moysi. Nam Isaias plura de Christo in particulari vaticinatus est, quam Moyses. Ioannes Baptista non venturum, vt Moyses, sed præsentem annuntiavit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Nota: Tria de Ioanne Baptista legimus. 1. quod fuerit propheta. 2. quod non fuerit propheta. 3. quod fuerit plus quam propheta. Primò asseruit Zacharias pater eius. Luc. 1. 76. *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis.* Alterum asseruit ipse. Cùm enim interrogaretur à Sacerdotibus: *Propheta es tu?* Respondit: *Non sum.* Tertium asseruit Christus *Quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam Prophetam.* Quæ omnia bene inter se coherent. Fuit enim Propheta, quia spiritu Prophetico agnouit Christum, nemine iudicante. Non fuit Propheta, quia non erat propheta more aliorum, qui de Christo longè post venturo vaticinabantur. Fuit plus quam propheta, quia reliqui prophetæ ad homines; Ioannes ad ipsum Christum missus est. Vnde peculiari modo de illo prædixit Deus per Malachiam cap. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam.* Est enim Angelus, non qualiscunque, sed missus ante faciem Christi; quod de alijs prophetis dici non potest. Vide Maldonatium in cap. 11. Matth. 10.

QVÆSTIO VI.

Quomodo intelligendum sit illud Christi omnes Prophetas
vsque ad Ioannem?

1. **R**atio dubitandi est, quia etiam post Ioannem fuerunt aliqui Prophetæ, vt Ioannes Euangelista, Paulus, Agabus, & alij, de quibus quæstione vndecima dicendum est. Respondeo. Verba Christi sunt hæc, Matthæi. 11. 31. *Omnes enim Prophetæ; & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt.* Quorum verborum varia est explicatio: sed duæ præ cæteris probabiliores. Vna, Christum loqui de omnibus Prophetis veteris Testamenti, qui Ioannem & Christum præcellerunt. Vt hic sit sensus: Omnes Prophetæ V. Testamenti prædixerunt Christum venturum: Ioannes fuit primus, qui præsentem annuntiauit, Ita Chrysostomus, Hieronymus, Beda, Euthymius. Altera, legem & Prophetas vsque ad Ioannem Prophetas, id est, viguisse, vim habuisse, officio suo functos esse, durasse. Ita Maldonatus. Et hoc colligit ex antithero, quod sequitur: *A diebus autem Ioannis Baptistæ regnum cælorum vmparitur.* Vbi regnum cælorum opponitur legi & prophetis, id est, nouum Testamentum opponitur veteri. Vt hic sit sensus: Lex & Prophetæ viguerunt vsque ad Ioannem Baptistam: At tempore Ioannis Baptistæ incepit Euangelium, seu nouum testamentum.

2. **D**icis: Lex durauit etiam post Ioannem Baptistam, quia non fuit abrogata, nisi per mortem Christi. Respondeo illa particula, *vsque ad Ioannem*, non significat, vsque ad natiuitatem Ioannis, quasi tunc lex abrogata sit: sed vsque ad prædicationem Ioannis, quia tunc cæpit paulatim deficere, sicut tenebræ paulatim deficiunt, quando aurora accedit. Verum tamen est, non fuisse penitus abrogatam, nisi per mortem Christi, vt cap. 6. quæst. 2. §. 6. dictum.

QVÆSTIO VII.

An verum sit, omnes Prophetas Hierosolymis occisos
esse?

1. **R**atio dubitandi sumitur ex verbis Christi, Luc. 13. 33. *Non capit Prophetam perire extra Ierusalem.* Græcè est, *ex iudæis*, id est, non contingit, seu impossibile est, occidi aliquem Prophetam extra Ierusalem. Quod tamen non videtur verum. Primò, quia Ieremias in Ægypto, Ezechiel in Chaldea occisi sunt; vt testatur Epiphanius in eorum vitis, & Dorotheus in synopsi. Secundò, multi prophetæ occisi sunt à Iezabel in Samaria, vt habetur 3. Regum 19. 10.

2. Respondeo. Christus non vult significare, nunquam omnino contingere, vt aliquis Prophetam extra Ierusalem occidatur (quia hoc constat falsum esse:) sed rarò contingere. Vt utitur autè hyperbole, vt exaggeret ingratitude illius ciuitatis, quæ non agnoscebat beneficium à Prophetis acceptum, sed eos, vbicumque poterat, persequatur & occidebat. Et hinc colligit Christus, se etiam ibi occidendum, quod & factum est.

3. Hæc expositio patet ex ipso textu, qui sic habet: *Accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere.* Et ait illis: *Ite & dicite vulpi illi: Ecce eicio demonia & sanitas sperficio hodie, & cras, & tertiam die consummor. Veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Ierusalem.* Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui mittuntur ad te. &c. Hæc facta sunt in Galilæa, vbi Herodes dominabatur. Distabat autem Galilæa à Ierusalem itinere trium dierum. Et propterea dixit Christus: *Oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare.* nempe vt ex Galilæa veniam in Ierusalem; quia communiter fit, vt Prophetæ non alibi, quam in Ierusalem moriantur. Itaque sensus verborum Christi consistit in his duobus. 1. non est in potestate Herodis, vt anticipet tempus moriendi, quod mihi à Deo constitutum est. 2. Ibo hinc in Ierusalem, vt ibi occidat, vbi omnes ferè Prophetæ occisi sunt.

* *
* *

QVÆSTIO VIII.

Quinam fuerint falsi Prophetæ in veteri
Testamento?

1. **R**espondeo. Duplices erant falsi Prophetæ apud Iudæos, vt patet Ieremiæ 23. 13. Alij in Samaria qui prophetabant in Baal: alij in Ierusalem, qui quidem dicebant se prophetare in vero Deo, & ab eo inissos esse, sed mentiebantur. Priores erant idololatræ; posteriores non item. De prioribus est frequens mentio in libris Regum, præsertim 3. Reg. 18. v. 19. Vbi Elias interfecit quadringentos & quinquaginta Prophetas Baal, & quadringentos Prophetas luorum, qui comedebant de mensa Iezabel. Item 3. Reg. 22. 6. Vbi quadringenti prophetæ prædixerunt Regi Israel victoriam contra Ramoth Galaad. Item 4. Reg. 10. 19. Vbi omnes Prophetæ Baal, qui tunc erant, à Iehu Rege interfecit in templo Baal. De posterioribus fit mentio in libris Prophetarum vt Ierem. 14. 14. *Dixit Dominus ad me: Falso Prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos. Visionem mendacem, & diuinationem, & fraudulentiam, & seductionem cordis sui prophetant vobis.* Et cap. vigesimo tertio versu vigesimo primo. *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* Et cap. 27. versu 15. *Ipsi prophetant in nomine meo mendaciter.* Et Ezechiel. 13. 6. *Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: At Dominus cum Dominus non miserit eos &c.*

2. Ex prioribus genere fuit Sedecias, filius Chanana, qui percussit Michæam in maxillam. (3. Reg. 22. versu 24.) Ex posteriori, Hananias, filius, Azur, Prophetæ de Gabaon (Ierem. 28. versu 1.) Item Achab, filius Coliæ, Sedecias filius Maasæ, & Semeias Nebelanes, qui cum populo Iudæorum in Babylonem erant translati, & falsò prophetabant, breui fore finem captiuitatis. (Ierem. 28. versu vigesimo primo, & sequentibus. Item, senex quidam Prophetæ in Bethel, qui deceperat alium prophetam vaticinantem contra altare, quod crederat Ieroboam. 3. Reg. 13. 11.)

3. Hi, & similes falsi Prophetæ, semper ferè contradicebant veris prophetis. Vt quando veri prædicebant famem, bellum, captiuitatem, & alias poenas à Deo infligendas propter peccata populi; tunc falsi prædicebant fertilitatem, pacem, & prosperitatem, vt patet Ierem. 14. versu 13. *Et dixi, Demine Deus: Prophetæ dicunt eis, Non videbitis gladium & famem non erit in vobis, sed pacem veram dabit vobis in loco isto.* Et dixit dominus ad me: *Falso prophetæ vaticinantur in nomine meo.* Huius rei multa occurrunt exempla. Sedecias, qui erat vnus ex prophetis Baal, contradicebat Michææ, qui erat Prophetæ Domini. Ille assererat Regem Israel feliciter expugnaturum Ramoth Galaad; quod negabat Michæas. (3. Regum 22. versu 11.) Item Hananias contradicebat Ieremiæ. Ille assererat, Vasa templi, quæ abstulerat Nabuchodonosor, post biennium remittenda esse in Ierusalem; Ieremias negabat id tam citò futurum. (Ierem. 28. 2.) Item Achab, Sedecias, & Semeias contradicebant eidem Ieremiæ. Illi dicebant, populum mox rediturum ex captiuitate Babylonica: hic, septuaginta annis mansurum in captiuitate. Ierem. 29. 21.

4. **Q**UÆRES, quæ fuerit causa huius contradictionis? Respondeo. Fuit hæc Veri prophetæ quærebant salutem populi Iudæorum; ideoque minabantur captiuitates & afflictiones, vt populum reuocarent à peccatis, & per penitentiam Deo reconciliarent. At falsi prophetæ studebant proprio commodo & vtilitati; ac proinde, vt populo placerent, & ab eo munera acciperent, promittebant pacem, prosperitatem, & rerum omnium abundantiam: Et sic miserè decipiebant populum. Hoc conuenit Deus, Isaia 3. 12. *Populum meum axactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatae sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.* Et Ezechielis 13. versu 10. *Deceperunt populum meum dicentes: Pax & non est pax.* Et infra versu 19. *Violabant me ad populum meum, propter frugillum hordei; & fragmen panis, vt interficerent animas.* Et cap. 22. versu 25. *Coniuratio prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens, rapientique prædam, animas deuorauerunt. opus & pretium acceperunt.*

5. **D**ICIS Præter falsos Prophetas qui erant in Ierusalem & Samaria, fuerunt etiam alij, vt Balaam. Num. 22. 5. & 2. Petri 2. 15. Respondeo. Nos hic tantum agimus de illis, qui fuerunt apud Iudæos, siue fuerint in Iudæa, siue in Samaria. Inter eos non fuit Balaam. An autem Balaam, quem constat fuisse

stat fuisse gentilem, fuerit Propheta Dei, an Diaboli, quæstio est. Engubinus putat fuisse Prophetam Dei. Primo, quia rogatus à Balac Rege Moabitarum, vt malediceret populo Israel: voluit prius consulere Deum, quia etiam suggestit illi, quid faciendum esset (Num. vigesimo tertio, versu tertio.) Secundo, quia Hebræi tradunt fuisse amicum Iob (qui in libro Iob vocatus fit Eliu) & initio quidem fuisse virum Sanctum & Prophetam Dei; sed postea propter inobedientiam & auaritiam, factum esse malum. Quod posterior etiam testatur Petrus loco citato. Nec obstat, quod fuerit gentilis; quia multi alij gentiles à Deo consecuti sunt donum Prophetiæ; Vt Mercurius, Trismegistus, & Sybilla apud Ægyptios, Zoroastres apud Persas; Orphæus apud Græcos; Abaris apud Hyperboreos; Zamolxis apud Getas.

6. Alij docent non Dei, sed Diaboli Prophetam fuisse; quod videtur probabilius. Primò, quia vocatur *Ariolus* (Num. 22. 5.) Et ob hanc causam magni authores aiunt, fuisse magum, vt Cyrillus lib. 6. de adoratione, Theodoretus quæst. 40. August. serm. 103. de tempore, & alij. Secundo, quia quæsiuit augurium (Numer. 24. 1.) & ad illud captandum septem aras exstruxit ipsi Baal, etique victimas immolabat (Numer. 23. 22. 41. & cap.) Tertiò, quia sicut alij sæpè maledixerat, ita etiam rogatus à Balac Rege Moabitarum, voluit maledicere populo Israel; & in hunc finem captauit; auguria & vaticinia Diaboli. At Deus præueniens, occurrit illi, & quasi inuitum cogit populo Israelis benedicere, quod alioqui non erat facturus. Quattò, nec verum est, Balaam fuisse Eliu amicum Iob. Nam Eliu fuit Idumæus seu ex regione Ausridis, vt dicunt septuaginta interpretes; cap. 32. Iob. v. 2. Balaam vero fuit ex Melopotamia, vt patet Deut. 23. versu 4. Vide Cornelium in cap. 22. Numerorum. versu 3.

CAPVT IX.

Quomodo falsi Propheta à veteris discernantur?

1. **R**espondeo. Duobus modis, vt colligitur ex ijs, quæ quæst. 3. dicta sunt. Primò, per virtutem miraculorum. Nam veri Propheta, vt probarent se missos esse à Deo, suam missionem miraculis confirmabant. At falsi non poterant id præstare, vt patet exemplo Prophetarum Baal, qui non poterant ignem de cælo impetare, ad comburendum sacrificium, quod offerebant: Elias autem impetrauit. Secundo, per veraces prædictiones. Nam veri prædicebant aliqua, quæ statim fiebant; & sic fidem & auctoritatem astruebant sibi apud populum. At falsi falsas habebant prædictiones. Et ex hoc capite populus inebatur; discernere, an quiuis qui Prophetam se dicebat, missus esset à Deo, nec ne, vt habetur Deuteronom. decimo octauo, versu vigesimo.

2. Quod confirmari potest varijs exemplis. Nam Propheta Baal prædixerunt Regi Israel: *Ascende in Ramoth Galaad, & vade prostrare, & tradet Dominus in manus Regis.* 3. Regum 22. versu 12. Non est factum. Similiter Hananias prædixit: *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contritum iugum Regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini, quæ tulit Nabuchodonosor Rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem.* Ierem. 28. versu 2. Neque hoc factum. Idem dici potest de Achab, Sedecia, Semeia, & alijs; quorum prædictiones constat fuisse falsas.

QVÆSTO X.

Quid de Pythonibus & Pythonissis sentiendum?

1. **D**E illis extant aliqua Scripturæ testimonia, quæ hic recensere. Primum est, Deut. 18. 9. *Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue, ne imitari velis abominationes illarum gentium, nec inueniatur in te, qui lustrat filium suum, aut filiam ducens per ignem: aut qui ariolos seiscitetur, & obseruet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos, aut quærat à mortuis veritatem.* Omnia enim hæc abominantur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo.

2. Secundum est, 1. Regum 28. 3. *Saul abstulit magos, & ariolos de terra. Congregati que sunt Philistim. Et vidit Saul castra Philistim, & timuit, & expaui cor eius nimis. Consuluitque Dominum, & non respondit ei, neque per somnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas. Dixitque Saul seruis suis: Quarite mihi mulierem habentem Pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor, per illam. Et dixerunt serui eius ad eum: Est mulier Pythonem habens in Endor. Mutauit ergo habitum suum: vestitusque est alijs vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cum eo, venerunt que ad mulierem nocte, & ait illi: Diuina mihi in Pythone, & suscita mihi, quem dixeris tibi.*

3. Tertium est, 4. Reg. 21. 6. *Manasses traduxit filium suum per ignem: & ariolatus est, & obseruauit auguria, & fecit Pythones, & aruspices multiplicauit. Quartum est, 4. Reg. 23. 24. sed & Pythones & ariolos, & figuræ idolorum, & immunditias & abominationes, quæ fuerant in terratuda & Ierusalem, abstulit Iosias.*

Quintum Isaia 6. 19. *Cum dixerint ad vos: Quarite à Pythonibus, & à diuinis, qui strident in incantationibus suis. Numquid non populus à Deo suo requirit pro viuus à mortuis?*

Sextum, Isaia 19. 3. *Dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo: Et interrogabunt simulacra sua, & diuinos suos, & Pythones, & ariolos.*

Septimum, Isaia 29. 4. *Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum: Et eris quasi Pythonis de terra vox tua, & de humo eloquium tuum mustirabit.*

Octauum, Act. 16. 16. *Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum Pythonem, obuiare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando. Hæc subiecta Paulum, & nos, clamabat, dicens: Isti homines serui Dei excelsi sunt, qui annunciant vobis viam salutis. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, & conuersus: spiritus dixit: Præcipio tibi in nomine Iesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora.*

4. Circa hæc testimonia solent multa disputari. 1. quid sic lustrare filium, vel filiam per ignem. 2. Qui dicantur arioli, Aruspices, Pythones, diuini incantatores. 3. Quid somnium & augurium. 4. Quid sit quætere veritatem à mortuis. Et quæ similia sunt. Nobis sufficit explicare, quod proposui; nēpe, qui sint Pythones & Pythonissæ. Nihil dicam de etymologia nominis, sed de vsu. Vt obtinuit, vt illi dicantur Pythones, qui ex instinctu dæmonis diuinant de rebus futuris. Et quidem, si viri sunt, vocantur pythones, pythonici, pythij: si feminae, pythonissæ, pythiæ, pythonem aut spiritum pythonis habentes. Vt hoc melius intelligatur, notanda sunt, quæ sequuntur.

5. Prædictio futurorum, quatenus excedit captum humanum, duplex est. Vna sit ex instinctu Dei, altera ex instinctu Dæmonis. Prior ordinariè vocatur prophetia, à qua prophetæ: posterior, diuinitio, à qua diuini didi sunt. Diu. Th. in 2. 2. quæstione 97. art. 1. & 2.

6. Rursum, diuinitio duplex est. Vna per explicitam; altera per implicitam Dæmonis inuocationem. Tunc aliquis censetur explicitè inuocare Dæmonem, quando vel expressis verbis illum inuocat, vel cum eo pactum inuit, vel aliquid re ipsa facit ex pacto iam inuito, vel sciens & volens aliquid usurpat, quo dæmon solet futura prædicere. Tunc implicitè seu tacitè, quando id, quod occultum est, conatur inuestigare per media vana & indebita, quæ per se nihil proficiunt ad certam futurorum cognitionem. Tametsi enim in tali casu, non petat expressè subsidium à dæmone, tamen dæmon sponte se ingerit, & homini curioso persuadet, euenturum id, quod vana & indebita media futurum esse significatur. (D. Thom. ibid. artic. 3. Sanchius. lib. 2. Moralium cap. 38. n. 3. & alij ab illo citati.)

7. Prior diuinitio, quæ est per explicitam Dæmonis inuocationem, varijs modis fieri solet, prout varijs modis dæmon consulitur, aut respondet.

Primò consulitur per suos prophetas & pythonissas, de quibus nunc agimus. Et tunc per eosdem respondet. Quomodo autem respondeat, quæstio est. Quamuis enim certum sit dæmonem præsentem esse in ventre pythonicorum & pythonissarum, tamen non satis constat inter auctores, an loquatur per os eorum, more humano: an vero per vmbilicum, aut vicinas partes, Aliqui hoc, alij illud asserunt. Nec obstat, quod veteres ventiloquum appellant. Hoc enim potest vtroque sensu accipi: vel quod loquatur per vmbilicum, aut vicinas partes, quæ circa ventrem sunt: vel quod vox illius, tametsi exeat per os humano more, tamen ex imo ventre prodire videatur. Vide Lotinum in cap. 16. Act. v. 16.

8. Secundo consulitur per sacrificia animalium: & tunc respondet per signa quædam apparentia in extis animalium.

Hoc

Hoc genus diuinandi vocatur Aruspicium. Vnde Aruspices dicti sunt.

9. Tertiò consulitur per inuocationem & preces in idolis. Et tunc respondet per idola. Quod vocatur oraculum.

10. Quartò consulitur per somnia, vt quando quis cubat vel certo loco, vel cum certa vactione, vel cum aliis ceremoniis, eo fine, vt inter somnium accipiat à Dæmone noticiam rerum futurarum.

11. Quintò consulitur per præstigiū; vt quando dæmon ex pacto apparet alicui in externa forma, quæ oculos præstringat, & de occultis illum instruit.

12. Sextò per varia signa, siue in corporibus terrestribus apparentia, vt in ligno, metallo, lapide: siue in aere, siue in aqua, siue in igne.

13. Septimò per mortuos, vt quando quis petit à dæmone excitari mortuum, qui respondeat de aliquo futuro euentu. Sic fecit Saul, petens à Pythoniſſa: vt ope Diaboli suscitaret Samuelem. 1 Reg. 28. 8. An autem Samuel apparuerit ope dæmonis, an potius virtute Dei, quaestio est alterius loci. D. Th. Sanchez loco citato, & Lessius capite 43. dubio 5.

QVÆSTIO XI.

An etiam in N. Testamento sint veri & falsi Prophetæ?

Nouum Testamentum incipit à Christo & Apostolis. Est ergo quaestio, an à tempore Christi & Apostolorum fuerint aliqui Prophetæ, qui futura prædixerint? Ratio dubitandi sumitur ex illo, Matth. 11. 13. Omnes Prophetæ & lex usque ad Ioannem prophetauerunt. Ergo nullus post Ioannem Baptistam prophetauit. Item ex illo. Hebr. 1. 1. Olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nonissimè diebus ista locutus est nobis in filio. quasi dicat: Olim loquebatur per Prophetas, id est amplius per Prophetas, sed per Filium.

1. Respondeo: In nouo Testamento sunt etiam veri & falsi Prophetæ. Veri sunt hi. Primò, Christus ipse, qui prædixit suam mortem & Passionem Matth. 20. 19. Crucifixionem, Ioan. 3. 14. & c. 8. 18. & c. 12. 23. Ascensionem, Ioan. 3. 13. & cap. 6. 62. Spiritus Sancti missionem, Ioan. 7. 39 & c. 14. 16. & 15. Et multa alia.

2. Secundo, Ioannes Euangelista, qui prædixit multa in Apocalypsi, quæ teste Hieronymo in epistola ad Paulinum. tot habet Sacramenta, quod verba.

3. Tertiò, Paulus Apostolus, qui duo potissimum prædixit. Primò, sua vincula Act. 20. 23. Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur dicens: Quoniam vincula & tribulationes Ierosolymis me manent. Deinde suam & locorum liberationem ex compellente maris. Act. 27. 22. Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amisso enim nullius anima erit ex vobis, præterquam nauis. Astitis enim mihi hac nocte Angelus Dei, cuius sum ego, & cui de seruo, dicens: Ne timeas Paulus, Casari te oportet assistere: Et ecce dimisit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum. Propter quod bono animo esto: viri: Credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi.

4. Quartò, Agabus, qui etiam duo legitur prædixisse. Primò, futuram famem. Act. 11. 27. In his diebus superueniant ab Ierosolymis prophetia Antiochiam: Et surgens vnus ex eis nomine Agabus significabat per spiritum, famem magnam futuram in Iudæa, in Ierusalem, & in Syria, quæ facta est sub Claudio. Secundo, Paulum à Iudæis vincendum, Act. 21. 10. Superuenit quidam à Iudæa Prophetæ, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus dixit. Hæc dicit Spiritus sanctus: Verum, cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi, & tradent in manus gentium.

5. Quintò, Filiz Philippi Diaconi, de quibus Act. 16. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

6. Præter hos Prophetas Noui Testamenti, quorum fit mentio in scripturis, fuerunt multi alii post tempora Aposto-

rum, qui etiam Prophetæ donum consecuti sunt: de quibus videri possunt Vita Sanctorum, & Martyrologia. Porro Prophetæ Noui Testamenti partim conueniunt cum Prophetis Veteris Testamenti, partim ab eis discrepant. In duobus conueniunt. Primò, quod utrique vel per miracula, vel per veracem prædictionem, probauerint, se à Deo missos esse. Secundo, quod aliquando verbis, aliquando externis signis futura prædixerint. Hoc posteriori modo multa prædixerunt Isaias, Ieremias, Ezechiel, Oseas; Agabus, & alij Isaias quidem, dum nudus, & discalceatus ambularet per plateas, cap. 20. 2. Ieremias dum indueret lumbare lineum, & postea abscederet illud iuxta Euphratē in foramine petrae, & putrefactum inde extraheret. cap. 13. 2. Ezechiel, dum in latere describeret obsidionem ciuitatis Ierusalem, & panem stercore conuersum comederet, (cap. 4. 1. & sequentibus.) Oseas, dum acciperet uxorem fornicariam, & ex ea prolem generaret, cap. 1. 2. Agabus, dum alligaret manus & pedes suos zonâ Pauli Apostoli, (Act. 13. 6. & sequentibus.) veru vndecimo.

8. In eo discrepant, quod Prophetæ Veteris Testamenti prophetauerunt de Christo venturo: Prophetæ N. Test. de aliis rebus, quæ post Christum futurae erant. Vnde illud, quod initio obicitur, Omnes propheta vsq. ad Ioannem prophetauerunt, sic debet intelligi: Omnes, vsque ad Ioannem, prophetauerunt de venturo Christo: Ioannes Christum præsentem demonstrauit: Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollis peccata mundi.

9. Hæc de veris Prophetis. De falsis generatim loquitur Christus Matth. 7. 15. Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: A fructibus eorum cognoscetis eos. Et Matth. 24. 11. Multi pseudoprophetae surgent, & seducunt multos. Et Apostolus 1. Ioan. 4. 1. N. lite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. Tais fuit Elymas magus, quærens Sergium proconsulem auertere à fide. (Act. 13. 6. Tais Hymenæus & Philetus, qui docebant reuerentiam esse iam factam, & subvertebant quorundam fidem. (2. Timoth. 2. 18. Tales illi, de quibus Apost. ad Galat. 1. 7. Sunt aliqui, qui vos consturbant. Tales Marcus, Montanus, Marcianus, apud Barontium. (com. 2. Annalium. Tales denique, vt vno verbo dicam, omnes hæretici: non modò veteres, sed etiam moderni, qui simillimi sunt falsis prophetis in veteri Testamento. Quia falsi prophetæ dicebant, se missos esse à Deo. 1. Non poterant probare, se missos esse. 2. Semper faulta, & quæ populo grata erant vaticinabantur, vt pacem, victoriam, fertilitatem & rerum omnium abundantiam. Ierem. 14. 13. Et ideo à plebique libenter audiebantur.

10. Similiter faciunt moderni nostri prophetæ. Primò, se à Deo missos esse ad reformandam Ecclesiam. Secundo, non possunt probare se missos esse: Nec vilo miraculo aut vetaci prædictione id hæctenus probauerunt. Prædixit quidem Lutherus: pestis erant viuus, moriens erant mortuus, Papa: sed fuit mendax prædictio. Mortuus est Lutherus viuus adhuc Papa. Tertiò, tempore faulta, & quæ populo grata sunt, vaticinantur. Eorum vox est: per fidem saluabimini: Bona opera nihil proderunt: Non opus est ieiuniis & castigatione corporis: Crescite & multiplicamini: Si non vult vxor, veniat ancilla. Hanc vocem plebique liberique libentius audiunt, quam illam Christi & Apostolorum: Pœnitentiam agite: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: Abstineat à carnalibus desideriis: Sobrius estote, & vigilate.

CAPVT IX.

De Religiosis Synagoga, qui erant Nazaræi, & Rechabite.

Dixeret Leuitas, Sacerdotes, Pontifices, & Prophetas, de quibus dictum est, erant etiam alij in Veteri Testamento, qui à communi populo distinguebantur. Primò, quidem Nazaræi & Rechabite, qui erant quasi Religiosi. Deinde Esseni, Pharisei, & Saducei, qui erant quasi sectarii. De vtrisque agendum est. De prioribus in hoc capite: De posterioribus in sequenti.

Nazarej.

2. Igitur Nazarej, apud Iudæos erant homines Religiosi, (seu viri, seu feminae) qui voto se consecrabant, Deo, & à communi aliorum consuetudine separabant. Erant autem duplices, Alij temporarij, qui ad certum tempus obligabant se voto, vt ad vnum mensem, duos, tres, vel vltra. (Num. 6. 13. & sequentibus.) Alij perpetui, qui ad totam vitam erant obstricti, vt Samson & Samuel, Iudic. 13. 7. & 1. Reg. 1. 28. Vocabantur autem Nazarej, id est, separati, consecrati, comati, (Cornelius in c. 6. Num. v. 9. & Castrus in c. 4. Lamentationum Ierem.) Et poterant esse ex quauis tribu. Nec, quatenus præcisè erant Nazarej, ad vllam Leuiticam aut Sacerdotalem functionem obligabantur. (Serarius in cap. 13. Iudicum q. 5.)

3. Statuta eorum describuntur à Moyse, Num. 6. Erant autem hæc. 1. Abstinebant à vino & omni potu, qui inebriare potest: itaque ab aceto, & vuis, tam siccis, quam recentibus, 2. Alebant comam toto tempore separationis suæ. Vel, vt scriptura loquitur. *Nonacula non transibat per caput eorum.* 3. Non ibant ad funus vel cadaver mortui, ne quidem Patris aut Matris. Et generatim non debebant super mortuo contaminari. Quare, In fine voti seu separationis, (quod intelligendum est de temporariis) offerrebant ad ostium tabernaculi tres victimas. 1. Agnum anniculum in holocaustum. 2. Agnam auiculum in sacrificium pro peccato. 3. Arictem in hostiam pacificam: Et præter hæc, Canistrum panum azymorum, qui conspersi erant oleo: & lagena absque fermento vncta oleo; ac libamina singulorum. His peractis, radebantur ante ostium tabernaculi; & capilli eorum, qui erant Deo consecrati igne comburebantur. Et sic erat finis voti separationis. Vide infra cap. 15.

4. Circa tertium statutum, notandum est, Iudæos variis modis solere contaminari super mortuo. 1. Si essent in domo, in qua quis erat moriturus. 2. Si rangerent cadaver mortui, aut ossa illius. 3. Si attingerent vasa, quibus fuerat vntus. 4. Si rangerent illius sepulchrum. 5. Si irent ad funus mortui. (Num. 19. 11. & sequentibus.) His omnibus modis contaminabantur etiam Nazarej: Et insuper alto peculiari modo; si nimirum essent in aliquo loco, vbi quis moreretur. Si ergo aliquo istorum modorum fuissent contaminati tempore separationis suæ, debebant raso capite & oblato sacrificio expiari, & de nouo consecrari, non secus, ac si antea non fuissent Nazarej. (Num. 6. 9.) Itaque si quis illorum vouisset separationem per decem menses, & in aliquo istorum mensium fuisset contaminatus, debebat ab initio inchoate decem menses, perinde ac si antea non fuisset separatus, (Num. 6. 12.)

5. Erant autem Nazarej in magno honore apud Iudæos. Et merito. Nam ipsemet Deus per Prophetam Amos, cap. 2. recens beneficia, quæ præstitit populo Iudæorum, commemorat potissimum hæc tria. 1. Ego sum, qui ascendere vos feci de terra Aegypti. 2. Ego exterminavi Amorhaum. 3. Ego suscitavi de filiis vestris in Prophetas, & de iuuenibus vestris Nazareos. Quod etiam confirmatur ex lib. 1. Machabæorum, cap. 3. v. 49. Cum enim Iudæi congregati, essent in Maspha, & audiret appropinquate exercitum Antiochi Regis: maxime fuerunt solliciti de Nazareis, vt illi in tuto collocarentur. Textus sic habet: *Attulerunt ornamenta Sacerdotalia, & primitias & decimas: & suscitauerunt Nazareos, qui impleuerant dies: & clamauerunt voce magna in calum, dicentes: Quid faciamus istis, & quo eos ducemus?*

6. Quæres. 1. Quamdiu durauerit institutum Nazareorum? Respondeo: Durauit ab initio legis Moisaicæ, vsque ad tempora Apostolorum. Nam descripsit illorum institutum, vt paulò ante dixi. Et Paulus Apostolus cum quibusdam alijs institutum amplexus est, vt patet 18. 16. Et Act. 21. 23. Nec obstat, quod Ioseph Patriarcha, qui diu vixit ante legem Moisaicam, vocetur Nazareus. (Gen. 49. 26.) Non enim vocatur Nazareus ratione instituti seu voti, sed ratione vocabuli; quia Nazareus idem est, quod separatus. Ioseph autem fuit separatus à fratribus. Et quidem multis modis. 1. Moribus & innocentia. 2. Conuersatione, quia fratres oderant illum, & abhorrebant ab illius consortio. 3. Loco, quia venditus fuit in Aegyptum, & per multos annos separatus à fratribus habitantibus in Chanaan. 4. Carcere, in quo mansit innotis criminibus, ac quasi Deo relictus & consecratus. Vide Cornelium in cap. 49. Genesis vers. 26.

7. Quæres. 2. Qui apud Christianos sint similes Nazareis Iudæorum? Respondeo. Religiosi, quorum typum seu

figuram gesserunt Nazarej, vt notat Nazianzenus orat. in laudem S. Basilij, Gregorius lib. 2. moral. cap. 59. D. Thom. in 2. 2. quæst. 186. a. 6. Figura consistit in his. Primò, sicut Nazarej speciali gratia à Deo suscitabantur. Amos 2. 11. ita etiam Religiosi. Secundò, sicut illi erant separati à communi hominum conuictu & consuetudine, ita & hi. Tertio, sicut illi, ratione voti, abstinebant à vino & omni potu, qui inebriare potest; ita & hi, ratione voti, sectantur pauertatem & frugalitatem. Quarto, sicut illi cauebant ab omni immunditia legali, etiam minima; ita & hi à minima labe peccati. Quintò, sicut illi non ibant ad funera parentum suorum, ita & hi depouunt omnem affectum carnalem erga parentes & amicos. Sexto, sicut illi alebant in capite comam Deo consecratam; ita & hi alunt pijs meditationibus de rebus ad Deum pertinentibus. Septimò, sicut illi, quia Deo consecrati erant, à populo honorabantur; ita & hi. Denique sicut illi in fine separationis offerrebant Deo victimas immaculatas; ita & hi, in fine vitæ offerunt Deo animas immaculatas. Vide eundem Cornelium in capite 6. Num. v. 9.

Rechabitæ.

8. Rechabitæ dicti sunt à Rechab, qui fuit Pater Ionadab. Hic Ionadab præcepit filijs & posteris suis hæc tria. 1. vt non biberent vinum. 2. Vt non aedificarent domos, sed habitarent in tabernaculis. 3. Vt non sererent sementem, nec plantarent vineas. Quæ omnia accuratissime ipsi seruabant. (Ierem. 35. 6. & sequentibus.) Ob hæc causam Monachi à D. Hieronymo appellati sunt (Epist. 13. ad Paulinum.)

9. Vixit autem Ionadab sub Iosia Rege Iudæ, de Iehu Rege Israel. Nam. 4. Reg. 10. 15. sic legimus: *Cumque abiisset in eam, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait ad eum: Nunquid est cor tuum rectum, sicut cor meum cum corde tuo? Et ait Ionadab. Est. Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se, in currum: dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meum pro Domino. Et impositum in curru suo duxit illum in Samariam. Et percussit omnes, qui reliqui fuerant de Achab in Samaria usque ad vnum, iuxta verbum Domini, quod locutus est per Eliam. Congregauit ergo Iehu omnem populum, & dixit ad eos: &c.*

10. Potrò Rechab, à quo dicti sunt Rechabitæ, fuit filius Hemath, ducens originem ex locero Moyse Raguele, qui alio nomine dictus est Iechro, Princeps Madian. Exod. 3. 1. & Cinæus, qui erat ex stirpe Cin. Iudic. 1. 16. Vnde sæpè pro eodem vsurpantur hæc duo nomina. Cinæi, & Rechabitæ, vt 1. Paralip. 2. 15. *Hi sunt Cinæi, qui vixerunt de calore patris domus Rechab* Vel vt Hebræi & septuaginta dicunt: *Qui venerunt de Homath patre domus Rechab, id est familia Rechabitarum.*

11. Quod autem Deo placuerit institutum Rechabitarum, aperte constat ex Ieremia loco citato, vbi sic legimus. Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino in diebus Ioachim filii Iosia Regis Iudæ, dicens: *Vade ad domum Rechabitarum, & loquere eis, & introduces eos in domum Domini in vnam exedram thesaurorum, & dabis eis bibere vinum &c. Et introduxi eos in domum Domini, &c. Et posui coram filiis Rechabitarum scyphos plenos vino, & calices, & dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab, Pater noster præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum vos, & filij vestri usque in sempiternum: Et domum non aedificabitis, & sementem non seretis, & vineam non plantabitur, nec habebitur: sed in tabernaculis habitabitur cunctis diebus vestris, vt vinitis diebus multis super faciem terræ, in qua nos peregrinamini. Obedimus ergo voci Ionadab filij Rechab, Patris nostri in omnibus, quæ præcepit nobis, ita vt non biberemus vinum cunctis diebus nostris, nos, & mulieres nostra, filij & filia nostra: & non aedificaremus domos ad habitandum: & vineam & agrum, & sementem non habuimus: sed a habitauimus in tabernaculis, & obedientes fuimus circa omnia, quæ præcepit nobis Ionadab Pater noster &c. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens: Hac dicit Dominus exercituum Deus Israel: Vado & die filiis Iudæ, & habitatoribus Ierusalem: Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis, dicit Dominus? prauauerunt sermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filiis suis, vt non biberent vinum: & non biberunt usque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto Patris sui. Ego autem locutus sum ad vos, de mane consurgens & loquens, & non obedistis mihi. Missi ad vos seruos meos Prophetas, consurgens diluculo & dicens: Conuertimini vnusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra, &c. Et non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Firmauerunt*

falsa. Eodem spectat illud Apostoli Pauli, Act. 16. 5. *Secundum certissimam sectam nostram religionis vixi Pharisæus.* Si fuit certissima, non potuit esse falsa.

2. Hæc tria testimonia explicanda sunt, & ex eorum explanatione patebit, quid de proposita questione statuendum sit. Illud igitur, *Cauete à fermento*, id est, doctrina Pharisæorum, manifestè significat, aliqua saltem eorum dogmata fuisse falsa. Quænam illa fuerint, ex variis authoribus colligi potest. Primò, docebant omnia fato euenire, vt refert Epiphanius hæresi 16. Secundo, valde additi erant astronomiæ; & maiorem, quàm par est, efficaciam tribuebant plantis & sideribus, teste eodem Epiphaniò. Tertio, dicebant animas iustorum migrare de corporibus in corpora; nonit in animas malorum (Iosephus l. 2. Cap. 12. Hinc natus ille Iudæorum error, quod alii dicerent; Christum esse Heliam, alii Ieremiã, alii vnum ex alijs Prophetis. Putabant enim animam alicuius Prophetæ migrasse in Corpus Christi. Quarto, nimium urgebant traditiones seniorum, inter quas aliquæ erant inutiles. Quod sæpè illis obiecit Christus in Evangelio. Quintò, malè sentiebant de pietate filiorum erga parentes, vt cap. 1. quæstione vltima explicatum est. Sexto, similiter malè de religione iuramenti, iudicium. Septimò, respuebant Baptismum Ioannis. Luc. 7. 30. Octauo, negabant Christum esse Deum, & Saluatorem à Prophetis promissum. Quæ omnia repugnabant veritati. Itaque propter eiusmodi dogmata, merito dixit Christus: *Cauete à fermento Pharisæorum.*

3. Alterum Testimonium est, *Super Cathedram Moysis sederunt Scriba & Pharisæi.* Omnia ergo, quæcumq; dixerint vobis seruare & facite. Quæritur, quid significet illa particula. Omnia? An absolute omnia, quæcumq; dixerint? Nullo modo. Alioqui oportuisset etiam facere, quæ falso docebant Pharisæi. Quæ ergo omnia? Variæ sunt interpretationes. Maldonatus sic interpretatur. Omnia quæcumq; lex, & Moyses vobis dixerint: Scribis & Pharisæis recitantibus, seruare & facite. Alij sic: Omnia, quæcumq; Scriba & Pharisæi, prælegendos libros Moysis, dixerint vobis, seruare & facite. Sensus idem est. Sed manet quæstio. An omnia, quæ dixerint scriba & Pharisæi recitando verba Moysis; an etiam quæ dixerint, explicando verba Moysis? Hoc posterius multi concedunt, cum hæc limitatione: Quæ dixerint, explicando verba Moysis in Cathedra, id est, publica auctoritate. Vide Augustinum lib. 4. de doctrina Christiana cap. 17. & lib. 16. contra Faustum cap. 19. & Epist. 166. Et Serarium lib. 2. Trihæresij cap. 6.

4. Dices, ergo Iudæi debebant credere, Christum non esse Prophetam illū, quem Deus promissit per Moysen, Deut. 18. 15. Sequela patet, quia scriba & Pharisæi publica auctoritate, & in pleno concilio damnarunt Christum, nec agnouerunt pro tali Propheta. Si ergo quæcumq; illi dicebant publica auctoritate, debebant fieri, necesse erat, Iudæos non agnoscerent Christum, tanquam Prophetam à Deo promissum. Respondeo. Propter hanc objectionem, nonnulli aliter explicant verba Christi. Nimirum sic. Omnia præcepta legis Mosæica, moralia, ceremonialia, & iudicialia, quæ à scribis & Pharisæis publica auctoritate vobis proponuntur seruare & facite: Secundum vero opera eorum nolite facere. Causam addit: *Dicunt enim & non faciunt.* Quæ sunt illa, quæ dicunt & non faciunt? sequitur: *Alligant enim opera grauiora & importabilia, nempe præcepta legis Mosæica, quæ seruare difficilia sunt, Et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere,* id est, alios onerant multitudine præceptorum; & ipsi nullum ex illis seruant. Vide Chrysostomum in catena aurea, & Emanuelem in notationibus.

5. Tertium testimonium est, Act. 26. 5. *Secundum certissimam sectam nostram Religionis, vixi Pharisæus.* Græcè est, *ἀσκησάμενος*, exquisitissimam, accuratissimam. Syriacè, primam, seu præcipuam & principalem. Quo sensu id dixerit, quæstio est. Respondeo. secta Pharisæica dupliciter spectari potest. Primò, quoad primam suam originem & institutionem: secundo, quoad vitia, quæ postea irrepperunt.

Priori modo fuit certissima & accuratissima; posteriori in multis errauit. Non quod singuli errarint, sed maior pars, vt latius explicabo sequenti quæstione, §. 5.

* *
* *

QUÆSTIO IV.

Quæ fuerint mores, & instituta Pharisæorum?

1. Hoc generatim constat exiis, quæ Christus in Evangelio illis obiecit. Nam primò, vocauit illos hypocritas, auaros, stultos, inanis gloriæ cupidos, sepulchra dealbata, plenos rapina & immunditia, plenos hypocriti & iniquitate, serpentes, gemina viperarum, filios gehennæ, generationem malam & aduleram. Secundo, dixit de illis: *Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Tertio, obiecit illis Matth. 15. 3. *Quare vos transgredimini mandata Dei, propter traditionem vestram?* Quarto, grauissimè ac sæpius in eos inuectus est, repetendo illud: *Va vobis scriba & Pharisæi.* Matth. 23. & Luc. 11.

2. Speciatim hæc illis obiecta sunt. 1. *Omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus* (Matth. 23. 5. 2. Quando dant elemosynam, vel orant, faciunt hoc publicè in plateis & synagogis, vt honorificentur ab hominibus. Matth. 6. 2. 3. Iaias de illis prædixit: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Matth. 15. 8. 4. Dilatant Phylacterias suas, & magnificant simbrias. Matth. 23. 5. 5. *Amant primos recubitus in cænis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi.* Sexto, claudunt regnum caelorum ante homines: *Ipsi enim non intrant, nec introeuntes sinum intrare.* Octauo, *Circumdant mare & aridam, vt faciant pro se lyrum: & cum factus fuerit, faciunt eum filium gehennæ duplo, quam seipfos.* Nono, *Decimant mentem & rutam, & omne olus; & relinquunt iudicium, misericordiam & fidem.* Decimò, exterius mundi sunt; interius pleni spurcitia. Undecimo, ædificant sepulchra Prophetarum, & dicunt: *si fuissetis in diebus Patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum.* Itaque testantur esse filios eorum, qui Prophetas occiderunt. Hæc & similia habentur Matth. 23.

3. Quæres, An omnes Pharisæi fuerint tales? Repeto quod supra dixi. Aliud est loqui de secta Pharisæica secundum se, quoad primam institutionem; aliud de vitis, quæ postea irrepperunt. Secta Pharisæica secundum se, & ex prima sua institutione, fuit bona & laudabilis, siue doctrinam, siue mores spectemus. Et hoc sensu intelligitur illud: *secundum certissimam sectam nostram religionis vixi Pharisæus.* At postea, vt fieri solet, exorta sunt superstitiones, & falsa dogmata, quibus obnoxij fuerunt posteriores Pharisæi tempore Christi; ideoque grauiter ab eo reprobati. Non quod omnes, sed plerique fuerint tales. Nam constat aliquos fuisse immunes ab illis vitis, vt Nicodemum, Gamaliel, & discipulum eius Paulum, qui de seipso scribit Actorum 12. 3. *Eruditus iuxta veritatem paterna legis.* Et Philippens. 3. 5. *secundum legem Pharisæus secundum iustitiam, quæ in lege est, conuersatus sine querela.*

4. Idem fit in Nouo Testamento. Multi Ordines Religiosi ab initio bonam ac salutarem regulam professi sunt, qui postea in multis à regula deflexerunt: non vitio sui instituti aut vocationis, sed negligentia humane fragilitatis. Cõtra accidit Calvinistis. Qui si primam Caluini doctrinam & institutionem sequantur, boni esse non possunt: sin ea deficiant, melioris vitæ spem ac subsidium habent. Vide quæ diximus in opusculo de Ecclesia.

QUÆSTIO V.

Quando, & quo authore cepert Pharisæi?

1. Serarius lib. 2. Trihæresij cap. 11. putat eos cepisse ante tempora Ionathæ Machabæi, plusquam 130. annis ante Aduentum Christi. Quod tripliciter probat. Primò, ex illis Iosephi verbis: *Circa hoc tempus (Ionathæ) erunt tres Iudæorum hæreses.* Secundo, quia Pharisæi antiquiores sunt Sadducæis: At hi fuerunt ante tempora Ionathæ: ergo multo magis illi. Tertio, quia constat ex historijs, tempore Ioannis Hyrcani, qui vixit 14. annis post Ionatham, fuisse numerum, & auctoritatem Pharisæorum. Ex quo colligi potest, eos cepisse ante tempora Ionathæ, quia si tunc primum cepissent, (quod aliqui putant) non potuissent tam paucis annis in tantum numerum excrecere, præsertim cum non nisi viri docti ad eorum sectam admitterentur.

2. Quod attinet ad ipsorum autorem seu institutorem, omnibus, sed noua quaedam dogmata commentus est, ut iam videbimus.

QVÆSTIO VIII.

Que fuerint dogmata & instituta Sadducæorum?

1. **R**espondeo. Hæc potissimum. Primò, non admittebant Prophetas, aut alios libros Veteris Testamenti, nisi libros Moïsi, ut refert Hieronymus. in c. 22. Matthæi, Tertullianus lib. de præscript. cap. 45. Maldonatus in cap. 3. Matth. vers. 7. & alij. Hinc, Christus disputans contra sadducæos de resurrectione mortuorum, non alijs testimonijs, quam Pentateuchi usus est, quia solum Pentateuchum ipsi pro vera scriptura agnoscebant. Alioqui ex psalmis & prophetis potuisset clariora testimonia adducere. Vide Hieron. loco citato.

2. Secundo nullam admittebant traditionem: nullam scripturæ interpretationem à Moïse, vel Prophetis, vel Doctoribus acceptam: ut refert Elias in Thisbi, Verbo, sadoc, ubi sic scribit: *Duos discipulos habuit Antignus vir Sochaus, quorum alteri Zadok, alteri vero Baieshos nomen erat: qui deficientes à præceptore ad homines malos, ceperunt negare legem orientis traditam. Neq; fidem habuerunt, nisi ei, quod in lege scriptum erat. Hancq; ob causam vocati Caraim.* Hinc nata est illa distinctio Iudæorum, ut alij dicantur Rabbinistæ, qui admittunt traditiones & interpretationes Rabbinorum: alij Caraim, id est, lectionarij, scripturarij, textaurarij, qui illas respiciunt. Vide scaligerum lib. 2. de emendatione temporum & serar. l. 2. Trihæresij cap. 31.

3. Tertio, Non credebat resurrectionem, nec animorum immortalitatem, neque Angelum, neque spiritum: Neque aliud quidpiam, quod non sensu, aut manifesta ratione comprehenderent. Matt. 22. 23. *Accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, neq; Angelum, neq; spiritum. Pharisei autem utraq; constantur.* Hinc perpetua erat diffidia inter duas illas sectas, sadducæorum, & Phariseorum. Quod ibidem etiam insinuat, his verbis: *Facta est dissensio inter Phariseos & sadducæos.*

4. Quarto, ubique molesti erant Christo. Et quidem varijs modis. Primò, petendo ab eo signum de cælo. (Matt. 16. 1.) secundo, proponendo illi captiosas quæstiones. (Matt. 22. 23.) Tertio, ægre ferendo, quod discipuli eius docerent populum. (Act. 4. 3.) Quarto, eosdem capiendo & in carcerem coniciendo. (Act. 5. 17.) Quintò (illos in iudicium adducendo. (Act. 35. 6.)

QVÆSTIO IX.

Qui hoc tempore sint similes Phariseis & Sadducæis?

1. **R**espondeo. si vllialij, maxime prædicantes Lutherani & Calviniani sunt illis similes. Hoc facile demonstratur ex dictis in hunc modum. Primò, pharisei & sadducæi introduxerunt nouam doctrinam, discrepantem à doctrina synagogæ. Hi quidem negando resurrectionem, spiritum & Angelum: illi vero asserendo omnia facta euenire, & animas bonorum de corporibus in corpora transmigrare. Idem faciunt Lutherani & Calvinistæ. Introducunt nouam doctrinam discrepantem à doctrina Ecclesiæ. Hi quidem asserendo, Deum esse auctorem peccati, & prædestinare homines ad æternam damnationem, sine vlla ipsorum culpa. Illi verò, docendo, corpus Christi esse vbiq; in Eucharistia manere substantiam panis eam substantia Corporis Christi, infantes in Baptismo habere propriam fidem actualem.

2. Secundo, Pharisei & sadducæi, inter se quidem erant hostes insensissimi, sed in oppugnando Christo mirè inter se conspirabant. Sic Lutherani & Calvinistæ, dum inter se agunt, multis conuictis se mutuo profcindunt ac lacerant: At in oppugnanda Christi Ecclesia, malignosè inter se consentiunt. Vtrique docent, Ecclesiam multi: sæculis ante Lutheri aduentum errasse in fide: & ut ipsi loquuntur, adulteram ac meretricem factam esse. Vnde consequenter fateri debent, omnes filios, qui illis sæculis in Ecclesia per Baptismum, nati sunt, adulteros fuisse ac spurcos: nec Christum

QVÆSTIO VI.

An Pharisei fuerint distincti à Scribis?

1. **T**riahic statuenda sunt. Primò, scribas fuisse legis peritos, seu legis Doctores, qui Græcè *ρομαιοι*, vel *ρομαιοδιδασκαλοι* appellati sunt, ut notat Maldonatus in capite, 2. Matth. versu. 4. & Serarius lib. 2. Trihæresij capite. 7. Et constat ex Luc. 7. 30. & Lucæ 11. 45. Secundo, scribas seu legis peritos, fuisse distinctos à Phariseis, ut passim patet ex Euangelio, Matth. 23. 13. *Verbois Scriba & Pharisei.* Tertio, aliquando tamen factum esse, ut iidem simul essent scribae & Pharisei. Scribae quidem, ratione officij, quia legem docebant: Pharisei autem ratione sectæ, quia sectam Phariseorum profitebantur. Sicut apud nos, aliquando iidem sunt Doctores Academici, & Dominiani Doctores, ratione officij: Dominiani, ratione instituti. Hoc patet Matth. 22. 34. *Pharisei autem audientes, quod silentium imposuisset Sadducæis, conueniunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctor.* Ecce vnus ex Phariseis, erat legis Doctor, id est, scriba. Sic enim interpretatur Marcus cap. 12. v. 28. *Et accessit vnus de Scribis.* Nempe ille idem, quem Matthæus dixit esse vnum ex Phariseis. Per iude ac si aliquis de me diceret: *Accessit ad eum Becanus, vnus ex Doctoribus Academicis. Et alter: Accessit ad eum Becanus, vnus ex Iesuitis.*

2. Vbi notandum est, aliter inter se distingui Scribas & Phariseos, aliter Phariseos & Sadducæos. Nam scribae & Pharisei distinguuntur inter se, sicut Doctores Theologiæ & Religiosi: vel, sicut medici & milites. Nam sicut fieri potest, ut vnus idemque homo, simul sit Doctor Theologiæ & Religiosus: aut simul medicus aut miles: sic etiam, ut vnus idemque homo simul sit scriba & Phariseus, ut ex Euangelio ostensum est. At Pharisei & Sadducæi distinguuntur inter se, sicut duæ sectæ oppositæ: ita ut nullus Phariseus simul possit esse Sadducæus, nec vllus Sadducæus simul Phariseus. Vide Abulensem in c. 23. Matth. q. 12.

QVÆSTIO VII.

Vnde Sadducæi dicti?

1. **R**espondeo. Vel à Sadoc, seu Zadok, primo sectæ illius conditore: vel à Zaddic, seu Tzedek, quod est iustus, quasi nominati essent iusti, seu iustitiarum. Priorem etymologiam tradunt Phylastrius, & multi Rabini apud Serarium cap. 19. Posteriorem Epiphanius hæresi 14. Hieronymus in cap. 22. Matthæi, Abulenensis in idem caput, qu. 123.

2. Potrò Sadoc, primus sectæ sadducæorum auctor, fuit discipulus magni illius & veteris Pharisei Antigni, sed postea adiunxit se Dositheo, qui ex Iudæo factus fuit samaritanus. De quo sic scribit Tertullianus libro de præscriptionibus cap. 4. 5. *Taceo Iudaismi hæreticos. Dositheum, inquam, Samaritanum, qui primus ausus est Prophetas, quasi non in spiritu sancto locutos, repudiare. Taceo Sadducæos, qui ex huius erroris radice surgentes, ausi sunt ad hanc hæresin, & resurrectionem carnis negare.* Vide plura apud Epiphanium hæresi decima tertia.

3. Ex dictis duo colligo. Primo, Phariseos antiquiores esse, quam sadducæos. Nam Sadoc primus auctor sadducæorum fuit discipulus Antigni, qui erat ex secta Phariseorum. Secundo, sadducæos aliquo modo ortos esse ex samaritanis. Nam Sadoc auctor sadducæorum, delerta Antigni Pharisei disciplina, confugit ad Dositheum, è Iudæo samaritanum factum. Non tamen lectus est sectam Dosithei in

stum ipsdem seculis, nisi spurios & adulterinos fœtus ex sua sponſa suscepiſſe ac educaſſe; quæ est magna in Christum blasphemia.

3. Tertio, Sadducæi pro suo arbitratu, quosdam Scripturæ libros admittebant; alios reiiciebant. Admittebant libros Moſis: reiiciebant reliquos. Idem faciunt Lutherani & Calviniſtæ. Vtrique reiiciunt libros Judith, Tobię, Sapientię, Eccleſiaſtici, Machabæorum. Lutherani inſuper, Apocalypſin, Epistolam Iacobi, & nonnullas alias, prout ipsis opportunum. Catholici admittunt omnes, quos antiqui Patres, Innocentius primus, Auguſtinus, & alij, communi conſenſu admilerunt.

4. Quarto, Sadducæi nullam admittebant traditionem: nullam Scripturæ interpretationem à Moſe, vel Prophetis, vel Doctõibus acceptam. Similiter faciunt Lutherani & Calviniſtæ. Reiiciunt traditiones diuinas & Apoſtolicas, contra illud Apoſtoli 2. Theſſalon. 2. 14. *Tenete traditiones, quas didicistis.* Reiiciunt interpretationem Scripturæ, quam per traditionem ab Apoſtolis & alijs Eccleſiæ Doctõibus accepimus. Suo arbitrio Scripturam interpretantur.

5. Quinto, Sadducæi nihil volebant credere, niſi quod ſenſu aut manifesta ratione comprehenderent. Idem faciunt Calviniſtæ. Non credunt Christum præſentem eſſe in Euchariftia. Quare? Quia aiunt, ſe non poſſe ratione naturali comprehendere, quomodo idem corpus eodem tempore poſſit ſimul eſſe in duobus locis. Cum ergo conſtet, Christum eſſe in celo: putant euidenter ſequi, non eſſe in altari vel Euchariftia.

6. Sexto, Sadducæi in oppugnanda reſurrectione mortuorum, ridiculo argumento vtebantur contra Christum. hoc modo: Vna mulier ſucceſſiue habuit ſeptem viros. Si ergo reſurrectio admittenda, quis illorum in reſurrectione recepturus eſt illam mulierem? Quibus reſpondit Chriſtus: *Erratis, neſcientes Scripturas, neq; virtutem Dei.* Similiter faciunt Calviniſtæ: Ridiculè argumentantur contra præſentiam Corporis Chriſti in Euchariftia, in hunc modum: Scriptum eſt *Matt. 15. 17. Omne, quod intrat in os, in ventrem vadit, & in ſecum emittitur.* Si ergo Corpus Chriſti eſt præſens in Euchariftia, & intrat in os, vt Catholici aſſerunt; ergo in ventrem vadit, & in ſecum emittitur. Quibus, quid aliud reſpondendum, quam quod Sadducæis reſponſum eſt? *Erratis, neſcientes Scripturas, neq; virtutem Dei.*

7. Hæc de Doctrina. Si mores ſpectemus, fareor, non modo Lutheranos & Calviniſtas, ſed etiam aliquos Catholicos poſſe ſimiles eſſe Phariſeis, & illorum vitia imitari. Nam, vt ait Poëta, *Aliacos intra muros peccatur, & extra.* Sed tamen duo Phariſæorum vitia præ cæteris expendenda ſunt. Vnum eſt, quod fuerint ſuperbi, arrogantes, ambitioſi, amantes honorem ac titulum. Sic faciunt noſtri aduerſarij. Superbi ac arrogantes ſunt, quia contempnunt antiquos Patres, & ſuam ſententiam ac iudicium ipsis præferunt. Amantes ſunt titulum, quia volunt vocari Euangelicij, Orthodoxi, Reformati, à Deo docti. Alterum eſt, quod opinionem ſanctitatis aucupandam ſoliti ſunt legem Dei ſcribere in membranis, & affigere fronti, brachijs, & parietibus. Nec aliud inſonare, quam legem & Prophetas. Sic etiam noſtri aduerſarij. Nihil aliud in ore habent, quam *verbum Dei.* Vbiq; in templis, in hoſpitijs, in parietibus aſſigunt hanc ſententiam: *Verbum Domini manet in æternum.*

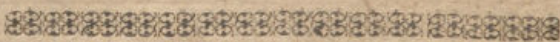
QUÆSTIO X.

Esseni vnde dicti, & que illorum dogmata, & instituta?

Vnde dicti ſunt Eſſenæ, (quos alij vocant Eſſæos, alij Heſſeos, alij Haſidæos vel Aſidæos) non ſatis conſtat. Serarius lib. 3. Tribareſij cap. 1. adfert varias coniecturas & opiniones. Non eſt res tanti momenti, vt magnopere laborandum ſit. Quiſque ſequatur opinionem, quam velit.

2. Quæ autem fuerint eorum dogmata & inſtituta, paucis explicandum eſt ex Iosepho & Serario. Præcipua fuerunt hæc. 1. Abhorrebant à voluptate, & vivebāt cœlibes. 2. Habebant bona communia, more Religioſorum. 3. Non vtebantur ſamulis, ſed ipſi ſibi miniſtrabant. 4. In victu ſectabantur auſteritatem. 5. Albis vtebantur veſtibus. 6. In qualibet vrbe erant multi ſimul. 7. Maxima apud eos hoſpitalitas. 8. Sine viatico faciebant iter, quia vbiq; ſerè iuuentebant ſuæ fortis homines, à quibus gratuito habebant hoſpitiũ. 9. Peculiari ratione dediti erant pietati. 10. Manente ſolis ortum nihil profani loquebantur, ſed præcibus ac orationibus erant intenti. 11. Poſt preces, quiſque conferebat ſe ad ſuos labores.

12. Deinde iterum in vnum collecti, & lineis velaminibus præcincti, frigida aqua ſe lauabant & purificabant. 13. Poſt hanc lotionem ibant modèſtè ad cœnaculum, vbi Sacerdos ante, & poſt cibum, orabat, reliquis aſtantibus. 14. Finito prandio, redibant ad conſuetos labores. 15. Quibus finitis, eorū cœnabant, quo antea pransi erant. 16. Seruabant accuratè ſilentium. 17. Nihil ſerè agebant, niſi ex Curatorum ſuorum imperio. 18. Sine Curatorum facultate, nihil conſanguineis poterant dare. 19. Nouitios quadricenio probabant. 20. Accuratè ſeruabant Sabbathum. 21. Credebant animarum immortalitatem. 22. Aliqui inter illos futura prædicebant. Hæc omnia ſerè proſequitur Serarius ex Iosepho Flauiſo. Qui etiam aſſerit, multos Eſſenorum, ad fidem Chriſtianiſm fuiſſe conuerſos.

CAPVT XI.

De Iudice controuerſarum in Veteri Teſtamento.

Ueritur. 1. An Pontifex in veteri Teſtamento fuerit Iudex controuerſarum. 2. An Pontifex in dirimendis controuerſijs fuerit inſallibilis Iudex, ita vt non poterit errare. 3. An etiam in nouo Teſtamento ſit aliquis Iudex inſallibilis, & quis ille ſit.

QUÆSTIO I.

An Pontifex in Veteri Teſtamento fuerit Iudex controuerſarum?

Reſpondeo. Certum eſt, fuiſſe. Hoc teſtatur Iosephus lib. 2. contra Apionem, cum ait, *Pontifex ante alios Sacerdotes Deo ſacriſicat, leges cuſtodit, dyudicat controuerſias, conſiſcios delicti punit: cui qui non obedit, in pœnas luit, tanquam in Deum impius.*

1. Et manifeſtè colligitur ex illo Deut. 17. 8. *Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram & lepram: & iudicium intra portas videris verba variari: ſurge & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesq; ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem, qui fuerit illo tempore, quareſq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies, quodcuq; dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, ſequerisq; ſententiam eorum. Non declinabis ad dexteram, neq; ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbuerit, nolens obedire ſacerdoti imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, merietur homo ille.*

3. Circa hunc locum aliqua notanda ſunt. Primum eſt, quod variæ fuerint controuerſiæ in populo Iudæorum. Hic quidem duæ ſpeciatiim recenſentur. Vna de ſanguine; altera de lepra. Alibi tamen ſummatim inſinuantur quatuor genera, vt 2. Paral. 19. 10. *Vbiq; quaſtio eſt, de lege, de mandato, de ceremonijs, de iuſtificationibus.* Nam aliquæ, vt ibi interpretatur Lyranus, oriebantur ex lege Decalogi: aliæ ex mandatis moralibus, quæ ſunt extra legem Decalogi: aliæ ex præceptis ceremonialibus, ad diuinum cultum ſpectantibus: aliæ denique ex præceptis iudicialibus, quæ ad externam pacem & iuſticiam conſeruandam erant accommodatæ.

4. Alterum eſt, quod in ſingulis ciuitatibus conſtituti fuerint inferiores Iudices, qui ex officio debebant huſmodi controuerſias dirimere, vt habetur Deut. 16. 18. *Iudices & Magiſtros conſtitues in omnibus portis tuas, quas Dominus Deus dederit tibi, per ſingulas tribus tuas, vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declinent.* Et 2. Paralip. 19. 5. *Conſtituit Iudices terra in cunctis ciuitatibus Iuda munus per ſingula loca.*

5. Tertium eſt, quod quando inferiores Iudices non poterant inter ſe conuenire, nec controuerſias ad ſe delatas, propter peculiarem aliquam difficultatem dirimere: nec eſſe fuerit conſugere Hieroſolymam ad ſuperiores Iudices, quibus tanquam ſupremus Iudex, præſidebat Pontifex: & illius ſententiæ, ſub pœna mortis, oportebat acquieſcere. Hoc patet ex verbis paulò ante citatis: *Si difficile & ambiguum apud te (id eſt, in ciuitate tua, in qua habitas) iudicium eſſe perſpexeris, &c.*

6. Hinc colligimus, duplex apud Iudæos fuiſſe Tribunal & Concilium: Vnum maius, alterum minus. Inter ea fuit multiplex diſcrimen. Primum, quia maius erat tantum in Ieruſalem: minus in ſingulis ciuitatibus. Secundo, in maiori diuidicabatur maiores controuerſiæ; in minori, faciliores. Tertio:

in maiori præsidebat Pontifex: non item in minori. Quare à minori licebat appellare ad maius; non contra, à maiori ad minus. Quinto, in maiori erant septuaginta personæ, præter Pontificem: in minori, viginti tres. Sexto, maius vocabatur Sanedrin, vel Synedrin, vel Concilium Seniorum: minus non item. De maiori sæpè fit mentio in Evangelio, vt Marci 14. 51. & Luc. 9. 22. & Act. 4. 5. Videantur Interpretes.

7. Vtrumque Concilium habuit suam originem sub Mose. Et minus quidem institutum est, ex consilio Jethro: maius vero, ex mandato Dei. Occasio minoris instituti describitur Exod. 18. v. 13 his verbis: *Altera autem die sedit Moses, vt indicaret populum, qui assistebat Mose à mane vsque ad vespèram. Quod cum vidisset cognatus eius, ait: Quid est hoc, quod facis in plebe? cur solus sedes? & omnis populus præsolatur de mane vsque ad vespèram? Cui respondit Moses: Venit ad me populus, quaerens sententiam Dei. Cumq; acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei, & leges. At ille: Non bonam, inquit, rem facis: stulto labore consumes & tu & populus iste, qui tecum est. Vltima vires tuas est negotiū: solus illud non poteris sustinere, sed audi verba mea, atq; consilia, & erit Deus tecum. Proinde de omni plebe viros potentes, & timētes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constituit ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & Decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo iudicent: leuiusq; sit tibi paritio in alios onere. Quibus audiens, Moses fecit omnia, quæ ille suggererat: Et electis viris strenuis de cunctis Israël, constituit eos Principes populi, tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & Decanos, qui iudicabant plebem omni tempore: Quia quid autem grauius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes.*

8. De maioris Concilij institutione sic legimus, Num. 11. vers. 16. *Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri: & duces eos ad iustitiam Tabernaculi fœderis, faciesq; ibi stare tecum, vt descendant, & loquantur tibi: Et auferam de spiritu tuo, & tradamq; eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solū graueris. Et intra v. 24. Venit ergo Moyses & narrauit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israël, quos stare fecit circa tabernaculū. Descenditq; Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dāns septuaginta viros. Cumq; requiescisset in eis spiritus, prophetae rursus, nec ultra cessauerunt.*

9. Porro cum vtrumque concilium, progressu temporis, pene collapsum esset; iterum restitutum & renouatum fuit à Josaphat Rege Iuda; vt habetur 2 Paral. 19. 4. his verbis: *Habitauit ergo Josaphat in Ierusalem: rursumq; egressus est ad populum de Bersabee vsq; ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum Deum Patrum suorum. Constituitq; Iudices terra in cunctis ciuitatibus Iuda miniis per singula loca. Et præcipiens Iudicibus, vt lete, ait, quid faciatis: non enim homini exerceo iudicium, sed Domini: Et quodcumq; iudicaueritis, in vos redundabit. Hæc omnia intelliguntur de minori Concilio. Jam sequitur de maiori. In Ierusalem quoq; constituit Leuitas & Sacerdotes, & principes familiarum ex Israël, vt iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Præcepitq; eis dicens: Sit ageris in timore Domini fideliter & corde perfecto. Omnem causam, qua venerit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in orbibus suis, inter cognationem & cognationem, vbicunq; questio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos, & super fratres vestros. Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in his, qua ad Deum pertinent, præsidebit. Porro Zabadias filius Ismael, qui est dux in domo Iuda, super ea opera erit, qua ad Regis officium pertinent. Vbi vides, Pontificem fuisse præsidem, seu caput concilij Seniorum.*

10. Igitur, vt verbo repetam, quæ dicta sunt, sub Mose in deserto, res ita gesta est. Primo, solus Moyses (qui erat Pontifex extraordinarius) iudicabat omnes omnino contouersias, quæ in populo oriebantur. Deinde, vt hoc onere non nihil subleuaretur, additi sunt illi Tribuni, centuriones, quinquagenarij, & decani, qui minores causas iudicarent, & grauiores ad illum remitterent. Denique ad maius solatium, septuaginta Seniores electi sunt, qui etiam in causis grauioribus illi assisterent. Post mortem Moysi, cum iam filij Israël venissent in terram promissionis, duplex Tribunal ac Iudicium constitutum est: vnum Hierosolymis, pro causis difficultioribus: alterum in singulis ciuitatibus, pro facilioribus. Hoc posterius respondebat Concilio Tribunalium ac Decanorum: illud prius Concilio septuaginta Seniorum.

11. Hæc addi potest, aliter in deserto sub Mose, aliter in terra promissionis sub alijs Pontificibus, actum esse. Et qui-

dem duplici discrimine: altero ex parte Pontificis, altero ex parte Concilij Seniorum. Nam Pontifex post ingressum in terram promissionis, non dirimebat contouersias, nisi ex lege scripta. At Moyses, præsertim antequam lex integrè scripta esset, multas dirimebat ex viua Dei voce & oraculo. Cuiusmodi sunt illæ tres. Prima, quid faciendum esset cum ijs, qui propter immunditiam legalem non poterant cum alijs celebrare Pascha? Num. 9. 6. Secunda, quæ pœna deberet affici, qui inuentus erat colligere ligna in die Sabbati? Num. 15. 32. Tertia, an filij Salphaad possent habere hæreditatem inter cognatos patris sui? Num. 27. 1. De his contouersijs nihil tunc erat scriptum in lege. Igitur Moyses viua voce consuluit Deum, & accepto responso, voluntatem Dei executus est. Ac tunc primum hæc omnia in legem scriptam relata sunt.

12. Ex parte Concilij Seniorum, hoc erat discrimen. Septuaginta Seniores, qui à Mose electi sunt, acceperunt spiritum prophetiæ in ipsa electione N. 11. 25. De alijs, qui postea in illorum locum per interualla temporis, subrogati sunt, nõ constat accepisse. Hoc tamen credibile est, singularem Dei assententia vlos esse, quorū de rebus difficultioribus consultandum esset: & maxime hanc assententiam Pontifici, qui omnibus præsidebat, speciatim concessam fuisse, quando supremi Iudicis officio, in ferenda sententiaungebatur. De qua re dicam aliquid paulo post.

13. Dices: Hæc omnia procedunt de contouersijs legalibus, in quibus Pontifex erat supremus Iudex, vt bene probatum est, non autem de contouersijs fidei, in quibus sola Scriptura erat Iudex. Respondeo. Hoc sine fundamento dicitur. Nam omnes contouersie, siue essent de fide, siue de alijs rebus, vocabantur legales, duplici de causa. Primo, quia oriebantur ex ipsa lege, non satis bene intellecta. Secundo, quia per veram legis interpretationem erant dirimendæ. Deut. 17. 10. Omnes porro, sine vlla exceptione, pertinebant ad Pontificem, tanquam ad supremum Iudicem: etiam illæ, quæ erant de fide & religione. Hoc manifestè constat ex illis verbis, paulo ante citatis: *Amarias Pontifex vester, in his, qua ad Deum pertinent, præsidebit.* At contouersie de fide & religione, maxime ad Deum pertinent: ergo Pontifex in illis contouersijs præsidebat. Quid autem est, præsidere in contouersijs, nisi iudicem agere? Item, ex verbis præcedentibus: *Vbicunq; questio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de iustificationibus.* Omnes hæc quæstiones deferrebantur ad Pontificem: Et præter has, non erant vllæ aliæ: ergo nulla erat exempta à iurisdictione Pontificis.

14. Et confirmatur exemplo. Nam inter contouersias fidei (de quibus maxime nunc agimus) erat vna præcipua de Messia. At hæc ipsa, quando dubium fuit tempore Herodis: An Messias iam natus esset, deferrebat ad Concilium Sacerdotum, in quo Pontifex præsidebat, vt patet ex Evangelio Matthæi 2. 3. *Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, & Scribas populi, sciscitabatur ab eis, vbi Christus nascetur. At illi dixerunt ei: In Bethleem Iuda. Sic enim scriptum est per prophetas: Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: Ex te enim exiit Dux, qui reges populū manū Irael. Vbi tria notanda sunt. primo, quod Rex Herodes, & totus Hebræorum populus dubitauerit de loco, in quo Messias esset nasciturus. Secundo, quod hanc dubitationem non ausi fuerint ipsi per se discutere, sed detulerint illam ad ordinariū Concilium Sacerdotum. Tertio, quod Sacerdotes, vt satisfacere officio suo, dissoluerint hanc dubitationem ex Scriptura, tanquam ex Norma & regula, cui se conformabant.*

QVÆSTIO II.

An Pontifex fuerit infallibilis Iudex?

Aliqui ex Lutheranis concedunt quidem, fuisse Iudicem contouersiarum, sed negant fuisse infallibilem. Quod nos affirmamus. Et tripliciter probari potest. primo, ex discrimine, quod erat inter summum Pontificem, & alios inferiores Iudices. Nam quando oriebatur aliqua contouersia difficultior; in cuius decisione inferiores Iudices vel dissentiebant, vel veritatem attingere non poterant; volebat Deus, vt partes litigantes deferrent eam ad Pontificem in superiori Concilio præsentem, cum hac promissione, quod ab eo accepturi essent iudicij veritatem. Deut. 17. 9. At si Pontifex in tali casu fuisset fallibilis, non accepissent ab eo iudicij veritatem, nec promissio Dei fuisset impleta: Ergo dicebatur est, in tali casu falli non potuisse.

2. Secundo, ex mandato Dei. Nam Deus, sub pœna mortis, mandabat omnibus, vt acquiescerent sententiæ Pontificis. Deuter. 17. 12. At certum est, non mandasse, vt acquiescerent sententiæ falsæ, præsertim in negotio fidei ac religionis;

Nis dicta cap. 8. hujus de rebus. c. p. 1. 2. 3.

nis; Er
gotio
liari D
3.
public
vel à l
qui ill
pitris
tant
pote
popul
rifex i
4.
Conc
varijs
dolola
Exod.
nouu
eo fac
omne
quia t
loqueb
remia
Sacer
Jerem
bis, &
catus
5.
Aaron
nec fu
exemp
nis ex
lum fa
confli
Deo, &
tabera
mo, &
thor id
1. Vidi
ses, con
nos pra
6. S
Conci
Conci
gis Ac
rem fa
la in re
non m
blicæ f
faliam
errauit
7.
non in
sæos,
falem
vt inter
textu,
fos Isra
stia ag
tores, ei
tes lar
uitatem
congre
sorum
bo, [qu
do gen
pulo c
propte
randam
ru(sale
bæ & P
mo, pro
ipli vol
sunt, vt
litatem
14. Cae
& Pha
minas
cundo
ignau

nis, Ergo certum est, sententiam Pontificis, præsertim in negotio fidei ac religionis, non potuisse esse falsam, sed ex peculiari Dei assistentia infallibilem.

3. Tertiò, Ex parte litigantium. Nam si Pontifex, quando publicè in Concilio pronunciabat sententiam, potuisset falli, vel à legitimo scripturæ sensu aberrare; nunquam litigantes, qui illum consulebant, fuissent securi. Cur ergo sub pœna capituli tenebantur sequi illius decisionem? Cur altera pars, cum tanto onere, debebat subiacere sententiæ contra se latæ, quam poterat suspicari falsam & iniquam esse? Deique cur totus populus in negotio religionis iubeatur id sequi, quod Pontifex iudicabat sequi oportere, si Pontifex errare poterat?

4. Obijciunt Lutherani, Pontificem, etiam cum toto Concilio sæpè errasse in negotio religionis. Quod probant variis exemplis. Primò, quia Aaron Pontifex fuit Author idololatriæ, quando proposuit populo vitulum adorandum Exod. 32. 4. Secundo, quia Vrius contra legem Dei exstruxit novum altare in templo, ad formam altaris Damasceni, & in eo sacrificia obtulit 4. Reg. 16. 10. Tertiò, quia tempore Isaie, omnes speculatores populi, erant cæci Isaie 56. 10. Quarto, quia tempore Jeremiæ, à Propheta usque ad Sacerdotem, omnes loquebantur mendacium. Jerem. 6. 13. Quinto, quia idem Jeremias, propter verbum Domini, publico decreto omnium Sacerdotum & Prophetarum, fuit condemnatus ad mortem, Jeremiæ 26. 11. Sextò, quia Christus à Pontificibus, scribis, & senioribus populi, in publico Concilio, morti adiudicatus est.

5. Respondeo. Frustra hæc obijciuntur: Primò, quia Aaron nec erat Pontifex, quando vitulum ex auro constituit; nec fuit author idololatriæ. Nihil ergo iuvat Lutheranos hoc exemplum. Quod non fuerit Pontifex, certum est. Nam à Mose consecratus est in Pontificem, anno secundo egressionis ex Aegypto, prima die mensis primi, quando tabernaculum fuit erectum. Exod. 40. versu 55. At vitulum iam antea constitutus erat, cum adhuc Moses fuit in monte Sinai cum Deo, & acceptis ab eo tabulis lapideis, iubeatur construere tabernaculum per Beeseleel filium Vri. Exod. trigesimo primo, & trigesimo secundo. Similiter, quod populus fuerit author idololatriæ, non autem Aaron, disertè habetur Exod. 32. 1. *Videns populus, quod moram faceret descendendi de monte Moses, congregatus adversus Aaron, dixit: Surge, fac nobis Deos, qui nos præcedant.*

6. Secundo, Vrius non erravit, tanquam Iudex & præses Concilij, in diiudicandis controversiis legalibus; sed extra Concilium, erravit in facto, volens satisfacere mandato Regis Achaz, quod non negamus. Itaque nec hoc exemplum ad rem facit. Non enim est questio inter nos, An Pontifex nulla in re potuerit errare, aut peccare? Potuit certè in multis, non minus, quam alij. Sed questio est, an in sententia publicè ferenda, circa controversias legales, potuerit errare, vel falsam sententiam dicere? Non potuit. Nec Vrius hoc modo erravit.

7. Tertiò, Isaïas per speculatores, quos ait cæcos esse, non intelligit Pontifices sui temporis, sed Scribas & Phariseos, qui erant futuri tempore Apostolorum, quando Jerusalem erat vastanda à Romanis, sub Vespasiano Imperatore, ut interpretatur sanctus Hieronymus. Et patet ex ipso contextu, qui sic habet: *Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel: adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestie agri venite ad deuorandum, uniuersa bestia saluti. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt uniuersi: canes muti, non volentes latrare. Sensus est: ait Dominus Deus: Ego post captiuitatem Babylonicam, in qua dispergentur Iudæi, iterum congregabo illos in Jerusalem [quod contigit sub Cyro Persarum Rege 1. Esdræ 1.] Deinde etiam gentiles eis aggregabo, [quod factum est tempore Christi & Apostolorum, quando gentiles ad lucem Euanglij vocati sunt, & ex utroque populo coaluit vna Ecclesia.] Postea, dicam Romanis (qui propter infidelitatem, vocantur bestie agri) *venite ad deuorandum*, id est, ad deuiandam & euerendam ciuitatem Jerusalem. Sed ob quam causam? Quia speculatores eius, Scribæ & Pharisei, merebuntur hanc pœnam, duplici titulo. Primo, propter suam cæcitatem & incredulitatem. Nam neque ipsi volent Christum agnoscere pro Messia; neque permittuntur, ut Iudæi in eum credant. Et sic vtrique propter incredulitatem digni erunt, qui puniantur. Vnde Christus Matth. 15. 14. *Cæci sunt, & duces caecorum.* Et cap. 23. 13. *Va vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnum caelorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare.* Secundo, quia erunt canes muti, non valentes latrare, id est, ignaui Pastores, non defendentes gregem sibi concreditam,*

nec vitia subditorum reprehendentes. Ex hac interpretatione, quæ textui, & Hieronymo conformis est, nihil potest colligi, quod sit contra nos. Nam nostra assertio est, Pontificem in veteri testamento non potuisse errare in definiendis legalibus controversiis, quæ ad ipsum in Concilio deterebantur. Hæc non euetur per hoc, quod Pharisei tempore Apostolorum, fuerint cæci, & increduli in Christum.

8. Quarto, Nec dictum Jeremiæ, quod Lutherani obijciunt, ipsis patrocinatur. Non enim intelligendum est de errore vel mendacio Pontificis in decisione controversiarum legalium; sed de dolo seu mendacio Sacerdotum & Prophetarum in prædicatione futurorum. Cum enim Jeremiæ, & alij Propheta à Deo missi, prædicerent fore, ut populus propter scelera sua puniretur, & in captiuitatem duceretur; Sacerdotes & Pseudopropheta blandiebantur populo, & omnia prospera vaticinabantur; & sic miserè illum decipiebant. Hic sensus colligitur ex ipso textu. Nam Jeremiæ prædictio erat hæc: *Vir cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. Et transibunt domus illorum ad alteros, agrus & vineæ pariter; quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad maiorem omnes auaritia student. Quid porro Sacerdotes & Pseudopropheta? sequitur: A Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem populi mei cum ignominia dicentes: Pax, Pax, & non erat pax. Vel ut septuaginta vertunt: A Sacerdote usque ad Pseudopropheta omnes fecerunt mendacium, & curabant contritionem populi mei parui pendentes & dicentes: Pax, & ubi est pax? quasi dicat. Quidquid ego ædifico; hoc mali Sacerdotes & Propheta destruant. Ego reprehendo scelera populi, & prædico illi captiuitatem; ut hac ratione perueniam ad dolorem & contritionem. Illi contra, dolo & mendacio decipiunt populum, promittendo prosperitatem & pacem; & sic conantur abstergere & curare contritionem, quam ex mea comminatione conceperat. Ex hoc sensu quid inferent aduersarij? Vel nihil, vel hoc: Sacerdotes & Prophetae in veteri Testamento mentiebantur in prædicatione futurorum. Ergo Pontifex errabat in decisione controversiarum legalium. Illatio aduersariis digna.*

9. Quintò, quod obijciunt, Jeremiam publico decreto Sacerdotum & Prophetarum fuisse coadematam ad mortem, non spectat ad præsentem questionem. Primo, quia tamen Sacerdotes & Propheta peccarunt in hoc facto, non tamen errarunt in decisione alicuius controversiæ legalis (de quo errore hic disputamus) sed tantum in eo, quod dicerent falsam esse prædictionem Jeremiæ de imminente euerfione Jerusalem, ut iam explicauimus. Deinde, non solum Sacerdotes & Propheta, sed etiam populus condemnauit illum ad mortem. Cum enim dixisset Jeremias ex persona & mandato Dei. *Dabo domum istam sicut Silo, & vrbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terra; mox sequitur: Et audierunt Sacerdotes & Propheta, & omnis populus Jeremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Et paulo post: Apprehenderunt eum Sacerdotes & Propheta, & omnis populus, dicens: Morte moriatur. Quare prophetauit in nomine Domini, dicens: Sicut Silo, erit domus hæc, & vrbis ista desolabitur, eo quod non sit habitator? Igitur sententia condemnationis non fuit legitime & iudicialiter lata in Concilio seu Synedrio, in quo Legales controversiæ decidebantur; sed in tumultuario concursu ac seditione vulgi, ut etiã ab Hieronymo notatum est. Et hoc patet ex euentu. Nam principes Iuda, cum audissent tumultum populi, & conspirationem factam contra Jeremiam; venerunt ad introitum templi (vbi seditio excitabatur) & liberarunt Jeremiam à sententia mortis; quod non facile fecissent, si sententia à summo Pontifice in Concilio fuisset pronunciata. Inspectiatur textus.*

10. Ad id denique, quod afferitur de Christo à Pontifice & senioribus morti adiudicato, facilis responsio est. Fateor Caiapham, qui tunc erat Pontifex, errasse cum Concilio, nec amplius habuisse infallibilem Dei assistentiam, quia Synagoga iam ferè exspirabat. Vide quæ dicta sunt de hoc puncto cap. 6. quæst. 2. §. 5. & sequentibus.

QVÆSTIO III.

An etiam in nouo Testamento sit aliquis Iudex controversiarum, & quis?

Certum est, aliquè esse. Quis ille sit, questio est. Lutherani & Caluinistæ volunt scripturam esse; Nos, non scripturam, sed Ecclesiam, seu Pontificem, qui est pastor & Caput Ecclesiæ. Quod

Quod probauit sex argumentis in particulari tractatu de Iudice controuersiarum. Quae breuiter hic reponam.

1. Primum sumitur ex officio Iudicis, hoc modo: Qui est Iudex inter duos litigantes, debet ita pronuntiare sententiam, ut uterque litigantium clarè intelligat, quænam sit sententia Iudicis: Et alter eorum fateatur illam pro se, alter contra se latam esse: Alioqui nisi id fiat, non cessabunt à lite, sed uterque suam causam prosequetur. At scriptura non potest hæc præstare: Ergo non potest esse Iudex controuersiarum. Maior per se clara est. Minorem probō, quia Lutherani & Calvinistæ multis iam annis litigant de his punctis. 1. De Baptismo paruulorum. 2. De reali præsentia Christi in Eucharistia. 3. De prædestinatione. 4. De Persona Christi. 5. De Exorcismo. 6. De numero & Canone librorum Scripturæ. Et tamen Scriptura, quam volunt esse Iudicem, non potest dirimere aut finire has ipsas controuersias. Nec hæcenus additum est, ita pronuntiasse sententiam, ut vel Lutherani, vel Calvinistæ falsi sint, contra se pronuntiatam esse. Hoc constat ex euentu. Nam utriusque pergit in studio & ardore litigandi: quod sine dubio non facerent, si putarent sententiam clarè semel esse latam. Tunc etiam, vel vtro cessarent à suscepta contentione, & sententia acquiescerent: vel certe, si existimarent inultè secum actum esse, ad alium Iudicem pronocarent. Neutrum fit.

2. Secundum argumentum sumitur ex parte Scripturæ, in qua duo spectanda sunt. Littera, & sensus: sicut in homine, corpus & anima. De illis, ut aliqui interpretantur, locutus est Apollolus 2. Corinth. 3. 6. cum ait: *Littera occidit, spiritus autem uiuificat*, q. d. Si sequaris uerum Scripturæ sensum, qui est quasi spiritus & anima uiuificans, proderit tibi ad salutem. Si autem, neglecto uero & legitimo sensu, heretas tantum in externa littera, & contendas illum sensum quem externa littera præ se fert, sæpè errabis. Quam interpretationem sequitur August. serm. 70. de tempore.

3. Hoc posito, duo probanda sunt. Vnum est, quod Scriptura, si litteram spectes, non possit esse Iudex controuersiarum. Alterum, quod neque si sensum spectes, possit esse Iudex. Priorem partem sic probō: Ille non potest esse infallibilis Iudex controuersiarum, qui ducit homines in errorem & hæresim: At Scriptura, si nudam illius litteram spectemus, ducit homines in errorem & hæresim: Ergo non potest esse infallibilis Iudex controuersiarum. Maior per se nota est, quia propterea quærimus infallibilem Iudicem, ne erremus: Ergo qui ducit nos in errorem, non est infallibilis Iudex. Minor patet ex Apollolo, quia Scriptura secundum litteram occidit, id est, in lapsum & errorem ducit.

4. Sic olim occidit Iudæos, qui omnia, quæ in Moise & Prophetis prædicta erant de Christo, intelligebant secundum externam litteram & Iesum interius latentem non percipiebant. Et hoc est, quod ait Apollolus 2. Cor. 3. 15. *Vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, uelamen positum est super cor eorum*, id est: Adhuc Iudæi non intelligunt Moysen, quem quotidie legunt, quia non penetrant internum ipsius sensum, sed externa littera contenti sunt. Vel clarius: Non agnoscunt Christum, qui in Moise sub externis ceremoniis ac sacrificiis, tanquam sub uelamine occultatus est. Adhuc hærent in ipso uelamine, & non considerant, quid sub illo lateat reconditum. Quod etiam obijcit illis Christus, Ioan. 5. 39. *Scrutamini Scripturas, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere: Et illa sunt, quæ testimonium perhibent de me: Et non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis*. q. d. Si uultis certò cognoscere, me esse Messiam à Deo promissum, de quo Moyses & Propheta scripserunt, non tantum debetis legere scripturas, quoad externam litteram; sed multo magis scrutari internum sensum & spiritum, qui sub externa littera, quasi sub umbra aut figura delitebat. Hoc hæcenus non fecistis. Tamen enim persuasum uobis sit, in scripturis sitam esse uitam æternam; tamen nescitis, in qua parte sita sit. Non est sita in externa littera, in externis ceremoniis & figuris, ut uos putatis; sed in spiritu, in sensu, in mysterio. Ibi me querite, & inuenietis.

5. Posteriores sic probō: Scriptura, quoad uerum & legitimum sensum, sæpè est obscura, & difficilis intellectu: ac proinde, sæpè oritur controuersia de uero & legitimo ipsius sensu. Omnis autem controuersia requirit aliquem Iudicem: Debet ergo esse aliquis Iudex, qui definiat; hunc esse legitimum sensum, illum non esse. At hic Iudex non potest esse ipsa scriptura, de cuius mente & sententia controuersia mouetur: Ergo aliquis alius, distinctus à Scriptura.

6. Tertium argumentum sumitur ex parte controuersiarum. Multæ enim sunt controuersie circa fidem & religionem, quarum uel nulla sit mentio in Scriptura, uel certe non sufficiens ad hoc, ut scriptura de illis sententiam ferre possit:

Ergo in ijs dirimendis, alius Iudex quærendus est. Eiusmodi autem controuersie sunt hæc. 1. An libri Tobia, Judith, Sapientia, Ecclesiastici, & Machabæorum sint Canonici & diuini, nec ne? 2. Quot sint Sacramenta nouæ legis? 3. An exorcismus, & aliæ ceremonie in Ecclesia Catholica usitate, possint adhiberi in Baptismo? 4. An baptizati ab hæreticis, sint rebaptizandi? 5. An baptismus uia meritione conferri debeat? 6. An Christiani, loco Sabbati, debeant colere diem Dominicam? 7. An B. Maria manserit uirgo post partum? 8. An Petrus Apollolus fuerit Romanæ Ecclesiæ Episcopus? 9. An symbolum fidei sit uerè canonicum & Apollolicum? 10. An in ueteri Testamento fuerit aliquod externum remedium pro scæminis contra peccatum originale?

7. Quartum sumitur ex usu & praxi ueteris Testamenti. Nam omnes controuersie legales, quæ erant maioris momenti, à summo Sacerdote seu Pontifice, tanquam à supremo in terris Iudice, non autem à Scriptura, debebant dirimi ac definiti, ut supra copiosè ostentum est.

8. Quintum ex usu & praxi noui Testamenti, ubi idem hæcenus seruatum est. Nam tempore Apollolorum fuit orta controuersia de circumcisione: An scilicet noui Christiani, qui tunc fidem Euangelij recipiebant, non possint saluari, nisi circumciderentur, & legalia seruarent? Quæ controuersia potissimum intelligebatur de gentilibus ad hanc conuersis. Erat autem duplex de hac re sententia: Vna quorundam, qui ex Iudæis facti erant Christiani; qui dicebant gentiles per fidem Christi non posse saluari, nisi circumciderentur, & ceremonias legis Moisaicæ obseruarent. Altera Pauli & Barnabæ, qui asserabant, non opus esse circumcisione, & obseruatione legalium. Actuum 15. 1. At quomodo decisa & definita est hæc controuersia? An ad solam Scripturam; tanquam ad communem Iudicem delata est? Nihil minus. Sed potius ex consensu utriusque partis delecti sunt aliqui, qui Hierosolymam irent ad Apollolos, ut ipsi in solenni Concilio de tota re cognoscerent, & definitiuam sententiam pronuntiarent. Quod & factum est. Nam ex vna parte designati sunt Paulus & Barnabæ; & ex altera, alij: qui simul Hierosolymam profecti, Apollolos & seniores adierunt. Hi coacto concilio, & inuocato Spiritu sancto, responderunt his uerbis: *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil uolera imponere uobis onerum, quam hæc necessaria; ut abstineatis uos ab immolatione simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

9. Post tempora Apollolorum, alie atque alie controuersie sunt, diuersis locis atque ætatibus exortæ sunt, quas similiter à Pontifice Romano, uel à conciliis ab eo approbatis, decisas ac direptas esse, notum est ex hystoria Ecclesiasticis. Et qui illorum sententia noluerunt acquiescere, pro hæreticis habiti & damnati sunt. Huius rei multa exempla adduxi in supradicto tractatu de Iudice Controuersiarum.

10. Sextum sumitur ex analogia Iudicis controuersiarum ciuilium. Quod sic propono. Inter res fidei ac religionis ex vna parte, & inter res ciuiles ac politicas ex altera, potest spectari multiplex analogia. 1. Sicut in politis ac ciuilibus sæpè oriuntur lites ac controuersie; quæ requirunt aliquem Iudicem, qui sententiam ferat inter partes litigantes; sic etiam fit in fide ac religione. 2. Sicut in controuersis ciuilibus distinguuntur hæc tria: Iudex, Lex scripta, & consuetudo: sic etiam in Controuersis fidei, hæc tria: Iudex, Scriptura utriusque Testamenti, & Traditio. 3. Sicut Princeps uel Magistratus sæcularis fungitur officio Iudicis in decisione controuersiarum ciuilium: Sic etiam Princeps Ecclesiæ, uel Synodus Ecclesiastica fungitur officio Iudicis in decisione controuersiarum fidei. 4. Sicut lex scripta est quasi Norma quædam seu Regula, quam sequitur Iudex sæcularis in decidendis controuersis ciuilibus: sic etiam Scriptura utriusque Testamenti est quasi Norma quædam seu Regula, quam sequitur Iudex Ecclesiasticus in decidendis controuersis fidei. 5. Sicut sola lex scripta non est sufficiens & integra Norma omnium controuersiarum ciuilium, sed lex scripta & consuetudo simul: sic etiam sola Scriptura utriusque Testamenti non est sufficiens & integra Norma omnium controuersiarum fidei, sed Scriptura & Traditio simul. Hæc clara sunt Obiectiones alibi solutæ.

* * *

CAPVT XII.

De Instrumentis diuini cultus.

Dixi hæcenus de ministris Synagogæ, qui ad diuinum cultum erant deputati: Nunc dicendum est de instrumentis, quibus diuinus cultus peragebatur. Deinde de ipso cultu, qui consistebat in sacrificiis, Sacramentis, & obseruantis legalibus. Et quidem instrumenta diuini cultus erant hæc. 1. Tabernaculum. 2. Templum, quod successit in locum Tabernaculi. 3. Arca fœderis, quæ prius fuit in Tabernaculo, postea in Templo. 4. Propitiatorium, quod erat supra Arcam. 5. Candelabrum habens septem lucernas. 6. Mensa panum propositionis. 7. Altare thymiamatis. 8. Altare holocausti. 9. Vasa sacra. 10. Vestes sacerdotales. De quibus D. Thomas in 1. 2. quæst. 101. artic. 4. Et quidem de vestibus sacerdotalibus iam antea dictum est, cap. 8. quæst. 5. De reliquis hic dicendum. Addam aliquid de Synagogis & cathedris, in quibus scriptura legebatur & explicabatur.

Tabernaculum & Templum.

2. Tabernaculum erat mobile & portabile, quod per partes poterat dissolui & conuolari, quando mouenda erant castra Exodi 26. Templum vero à Salomone ædificatum erat fixum & immobile, de quo 3. Reg. 6. & seq. Ratio duplex est. Vna literalis; altera mystica. Literalis est, quia Iudæi ab egressu ex Ægypto, vsque ad tempora Salomonis, non fuerunt quieti. Nam primò per 40. annos errant in deserto. Postea habuerunt perpetua bella cum vicinis gentibus in Palestina. Itaque conueniens fuit, vt haberent tabernaculum mobile, quod possent transferre de loco in locum, non autem fixum & immobile, ne à gentibus occuparetur. At tempore Salomonis, cum essent in summa pace & quiete, poterant sine vilo periculo habere templum fixum & immobile, in quo Deo seruirent. Mystica est, quia per tabernaculum, quod erat mobile & mutabile, significabatur status vitæ præsentis, quæ similiter mutationibus obnoxia est. Per Templum vero, quod erat fixum & stans, significabatur status futuræ vitæ immutabilis. Vnde etiam legimus, quod in ædificatione templi, non sic auditus sonitus mallei vel securis 3. Regum 6. v. 7. quia nec in futura vita erit vllas strepitus aut turbatio Apocal. 21. v. 4.

3. Quod ad structuram vtriusque attinet, tabernaculum erat longum triginta cubitis: latum decem: altum decem. Et diuisum in duas partes; quarum vna dicebatur Sanctum, habens viginti cubitos in longitudine: Altera, Sanctum Sanctorum, habens decem cubitos. Itaque Sanctum erat quadrangulum, habens longitudinem viginti, & latitudinem decem cubitorum. Inter vtrumque erat velum, quo Sanctum diuidebatur à Sancto Sanctorum. Et quidem in Sancto erat candelabrum, mensa panum propositionis, & altare thymiamatis: In Sancto Sanctorum, Arca fœderis cum propitiatorio. In Sanctum quotidie ingrediebantur Sacerdotes mane & vespere: tum vt adolerent thymiamata; tum etiam vt vespere accenderent lucernas candelabri, & mane eas extinguerent. At in Sanctum Sanctorum, solus Pontifex ingredi poterat, idque semel in anno, nempe in festo expiationis, Leuit. 16.

4. Erat autem tabernaculum constructum ex viginti tabulis lignorum setim inauratis, in longitudine versus meridiem: Et rotidem in longitudine versus Septentrionem. At versus Occidentem, vbi erat latitudo, habebat octo tabulas. Versus Orientem, nullam. Ibi enim erat ingressus in Tabernaculum, ideoque nihil aliud ibi erat, nisi quinque columnæ inauratæ, quæ velo regebantur: ita vt Sacerdotes eleuato velo, possent introire, Exodi 26. 15. & sequentibus.

5. Tegebatur autem tam supernè, quam ad latera. Primò quidem, decem cortinis, factis ex cocco, purpura, hyacintho ac bysso: quæ per modum tentorij erant tense & expansæ. Secundo, vnde decem sagis seu stragulis cilicinis. Tertio, pellibus arietum rubricatis. Quarto, pellibus ianthinis, contra pluuias & procellas. Exodi 26. 1. & sequentibus. Dices: Si tabernaculum fuit vndique reatum & velatum, quomodo potuit lumen admittere? Respondeo. Admittebat lumen per illam partem Orientalem, vbi Sacerdotes, submoto velo, ingrediebantur. Ibi enim nulla erat tabula, vt dictum est, sed tantum quinque columnæ inauratæ.

6. In circuitu tabernaculi erat Atrium, supernè patens,

& sub dio, quod vndiqueque ambiebat tabernaculum; ita vt tabernaculum staret in medio Atrij, sicut apud Christianos templum solet stare in medio cimiterij, Exodi 40. 31. Hoc atrium erat quadrangulum, habens centum cubitos in longitudine, & quinquaginta in latitudine, & quinquaginta in altitudine. Exodi 27. 18. Cingebatur sexaginta columnis æneis; quarum viginti erant ad Meridiem; viginti ad Aquilonem; decem ad Occidentalem; & decem ad Orientem. In istis columnis eminebant paxilli, id est, clauis, e quibus tenoria, id est, vela vel cortinæ suspendebantur. Exodi 27. versu 10. & sequentibus. Exodi 35. versu 17. In introitu atrij, erat teutorium, seu cortina cubitorum viginti, pendens ex quatuor columnis, Exodi vigesimo septimo, versu 16. Ab introitu atrij vsque ad tabernaculum erat longitudo & latitudo quinquaginta cubitorum, vt caperet populum. Nam iste locus erat quasi templum laicorum, in quo orabant & sacrificia offerebant. Non enim poterant intrare in tabernaculum. In eodem atrio, non quidem versus introitum, sed versus tabernaculum erat altare holocausti sub dio; & inter altare & tabernaculum erat labrum æneum, ad lauandum. Exodi trigesimo, versu decimo octauo.

7. Templum, quod Salomon postea ædificauit, fuit multo maius ac capacious, quam tabernaculum. Et tria in eo spectari debent. 1. Templum ipsum. 2. Atria circa templum sub dio. 3. Porticus Salomonis sub tecto. Porro templum ipsum, sicut etiam de tabernaculo dictum est, continebat duas partes. Vna respondebat Sancto, in qua erant candelabra, mensæ & altare thymiamatis. Altera Sancto Sanctorum, in qua erat Arca fœderis, cum propitiatorio. Inter vtramque partem erat velum, de quo Matth. 27. 51. Et ecce velum templi scissum est in duas partes, à summo vsque deorsum.

8. De atrijs quæstio est, quot fuerint? constat vnum tantum fuisse iuxta tabernaculum: plura, quam vnum, iuxta templum. At quot? Aliqui distinguunt. Aiuunt duo fuisse, tempore Salomonis: Vnum interius iuxta templum, pro Leuitis & Sacerdotibus, vbi erat altare holocaustorum, & mare æneum: alterum exterius, pro populo, vbi laici orationis causa conueniebant. De vtroque intelligitur illud 1. Paralip. 4. 9. Fecit etiam atrium Sacerdotum, & basilicam grandem. Tria vero tempore Herodis: Primum pro Sacerdotibus: Secundum pro laicis. Tertium pro immundis & gentilibus. Vide Azorium lib. 6. Instit. mor. c. 53. & Cornelium in cap. 17. Exodi versu 9.

9. Nota, secundum atrium fuisse quasi templum laicorum, in quo orabant, victimas Sacerdotibus offerebant, sacrificia spectabant, hostias pacificas comedebant: ideoque in Evangelio templi nomine appellari. Matth. 21. 12. Intrauit Iesus in templum Dei, & eiecit omnes vendentes & emittentes in templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euerit, & dicit eis: Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur. Et infra: Pueros clamantes in templo, & dicentes, Hosanna filio David. Quæ omnia intelliguntur de atrio laicorum. Nam in templum propriè dictum, nulli licebat ingredi, nisi Sacerdotibus Aaronicis, Hebr. 9. 6. Nec Christus aut pueri vquam illud ingressi. Vide Maldonatum in cap. 21. Matth. v. 12. & Cornelium loco citato.

10. De porticu Salomonis similiter quæstio est, an fuerit aliquid distinctum ab atrio seu templo laicorum? Probabile est, fuisse distinctum. 1. quia porticus erat sub tecto; atrium sub dio. 2. in porticu ambulabant Iudæi: in atrio orabant. De porticu dicitur Ioan. 10. 23. Ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. De atrio, Domus mea domus orationis vocabitur. Vide Azorium lib. 6. c. 53. q. 3.

Arca fœderis.

11. Arca fœderis (de qua Exodi 25. 10.) primò fuit in tabernaculo, postea in templo. Et quidem, quamdiu fuit in tabernaculo, sæpè de loco in locum translata est. Nam post finitam peregrinationem in deserto, cum iam filij Israel ingressi essent terram promissionis; primò posita fuit in Galgalis. Secundo, in Silo. Tertio, in Nobe. Quarto, in Gabaa. Quinto, in Hierusalem. Ratio literalis est, quia Arca manebat ordinariè in illo loco, vbi Pontifex residebat: At ille sæpè mutabat locum, antequam templum erat ædificatum à Salomone. Mystica est, quia Arca fuit figura cœtus Beatorum. At beati in hac vita, erant variis mutationibus obnoxij: In altera, sunt quieti & constantes. Nam hæc vita comparatur tabernaculo, quod mouebatur: altera, templo Salomonis, quod certo loco consistebat.

12. Forma Arce erat quadrangula, non quadrata. Habebat enim duos cubitos, & dimidium longitudinis. vnam eū dimidio

dio, latitudinis: & vnum cum dimidio, altitudinis. In quatuor angulis habebat quatuor circulos aureos, quibus inducebantur vestes inaurati, ad portandum. Erat autem facta ex lignis Setim inauratis, in eum finem, vt in ea reponerentur tabulae legis Decalogi. Vnde etiam dicta est Arca Testimonij, id est, Legis, quia lex continebat attestacionem diuinæ voluntatis: Et in ea Deus testatum reliquerat, quid a nobis fieri vellet. Item, Arca testamenti seu fœderis, quia lex quæ seruabatur in Arca, erat conditio fœderis inter Deum & Hebræos initi.

13. Et ob hanc causam summa erat veneratio Hebræorum erga Arcam: quod etiam ex his colligi potest. Primo, quia ponebatur in Sancto Sanctorum, tanquam in loco honoratissimo, Heb. 9. 3. Secundo, præcedebat castra, quando populus proficiscebatur, & super illam columna nubis incumbebat Num. 10. 33. Tertio, portabatur ordinariè à Leuitis, 1. 2. Paralip. 15. 15. Extraordinariè à Sacerdotibus, vt in transitu Jordanis, & in demolitione murorum Jericho. Josue 6. 6. Nunquam à laicis. Vnde etiam morte punitus est Oza, quod cum laicus esset, ausus fuisset, non dico portare, sed vel manu attingere Arcam Domini. 2. Reg. 6. 7. Quarto, quando à Leuitis eleuabatur Arca vt præcederet castra, tunc orabat Moses coram illa, dicens: Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tua. Quando vero deponebatur, dicebat Moses: Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel. Num. 10. 34. Propter has & similes causas vocabatur gloria Israel. Vnde vxor Phinees. 1. Reg. 4. 21. Translata est inquit gloria de Israel, quia capta est Arca Domini.

14. Est autem verus questio, an præter duas tabulas legis Decalogi, fuerit aliquid aliud in Arca? Nam quod nihil aliud in ea fuerit, colligi potest ex illo 3. Reg. 8. 9. In Arca autem non erant aliud, nisi duas tabulae lapideae, quas posuerat in ea Moses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filijs Israel. At Apostolus affirmat, præter duas tabulas fuisse etiam manna, & virgam Aton. Sic n. scribit Heb. 9. 4. Tabernaculum habens Arcam Testamenti, in qua urna aurea, habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulae Testamenti. Ad hanc questionem respondent Chrysostomus & Theophylact. s. tempore Moysis in Arca nihil fuisse nisi tabulas legis; sed postea à Jeremia, circa tempus captiuitatis Babylonicæ, appositam fuisse urnam cum manna, & virga Aaron. Idque Paulum Apostolum per traditionem accepisse à Gamalielo præceptore suo, de quo ipse meminit, Act. 22. 3. Alij aliter respondent, vt videte est apud Riberam & Cornelium in caput nonum Hebræorum.

15. Est & alia questio: An Arca, quæ primò fuit in tabernaculo, deinde in templo Salomonis vsque ad tempus captiuitatis Babylonicæ, postea etiam fuerit in templo secundo, quod post reditum ex captiuitate Babylonicæ edificatum est? Respondeo. Non fuit. Quod sic ostendo: Jeremias Propheta, antequam templum Salomonis vastaretur, ex instinctu Dei abstulit Tabernaculum, Arcam & altare thymiamatis, & portauit (ope Angelorum, vt multi volunt) in montem Nebo, & ibi in quadam spelunca occultauit, vt exptesse habetur 2. Mach. 2. 4. his verbis: Erat autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum & Arcam iussit Propheta diuino resp. nso ad se factu comitari secum, vsquequo exiit in montem, in quo Moyses ascendit, & vidit Dei habitationem. Et veniens ibi Ieremias, inuenit locum spelunca, & tabernaculum, & Arcam, & altare in conspectu illuc, & ostium obstruxit. Et mox additur: Et accesserunt quidam similes, qui sequabantur, vt notarent sibi locum, & non potuerunt inuenire. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit: Quod ignotus erit locus donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat, & tunc Dominus ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini. Ex quo colligit Epiphanius in vita Moysis, Dorotheus in Synopsi, & alij boni Authores, Tabernaculum, Arcam, & altare thymiamatis occultanda, vsque ad finem mundi, & tunc deum manifestanda, ad conuersionem Iudæorum. Si ita est, sequitur primò, non fuisse Arcam in templo secundo, quod post reditum ex Babylone edificatum est. Secundo falsum esse, quod aliqui asserunt eo tempore, quo templum secundum à Romanis euersum est, Arcam à Tito in triumphum ductam esse. Quod ideo sibi persuadent, quia Romæ in arca Titus triumphali, apparet depicta Arca. Sed errant. Non est Arca, sed mensa panum propositionum, vt affirmat Josephus, qui triumphus spectator fuit. Vide Cornelium in cap. 25. Exodi, & Serarium in cap. 2. lib. 2. Machab. 9. 27. 28. 29.

Propitiatorium.

16. Super Arcam, quæ superne patebat, erat operculum ex puro auro factum, quod dicebatur propitiatorium, vel oraculum. Super illud stabant duo Cherubim, seu duo Angeli Cherubini, similiter ex puro auro: alter in dextro latere, alter in

sinistro, qui expansis & coniunctis alis, tegebant propitiatorium: & super illas alas sedebat Deus, tanquam in throno, habens sub se arcam cum operculo, id est, cum Propitiatorio, tanquam scabellum pedum suorum, Exodi 25. versu 17. & sequentibus. Quo etiam spectant hæc testimonia. 4. Reg. 19. 15. Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, id est, super alas Cherubinorum. Et 1. Paralip. 28. 2. Cogitavi, vt edificarem domum, in qua requiesceret Arca fœderis Domini, & scabellum Dei nostri. Et Psal. 98. 5. Adorate scabellum pedum eius, id est, adorare Arcam; vel, prosternite vos ante arcam, quæ est scabellum pedum Domini Dei, sedentis super alas Cherubin. Vide Bellarm. in Commentario illius Psalmi, Cornelium in cap. 25. Exodi, Azorium lib. 6. Inskitur. moralium capite 44. & 45.

17. Porro operculum arcæ dictum est, vel propitiatorium, vel oraculum. Propitiatorium, quia erat locus placationis, vbi Deus loquens cum Mose, placabatur, & propitiabatur populo, Exodi 25. 22. Loquar ad te supra propitiatorium, & de medio Cherubin, qui erunt super Arcam testimonij. Oraculum verò, quia Deus dabat ibi responsa, seu viæ vocis oracula; quando Moyses consulebat illum de rebus dubiis, vel futuris. Num. 7. 89. Cum ingrederetur Moyses Tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super Arcam Testimonij inter duos Cherubim. Vnde & loquebatur ei. Vide, quæ dicta sunt cap. 7. qu. 4. §. 9. & quæ sit. §. 16.

Candelabrum,

18. Dictum est de Arca & Propitiatorio, quæ erant in Sancto Sanctorum. Nunc dicendum est de candelabro, mensa panum propositionis, & altari thymiamatis, quæ erant in Sancto. Candelabrum quidem ad meridiem; mensa ad Septentrionem; altare in medio vtriusque. Exodi 40. 20. Loquor autem de unico Candelabro, quod fuit in tabernaculo, non de decem candelabris, quæ fuerunt in templo Salomonis.

19. Igitur candelabrum constabat ex auro purissimo. Ex illius hastili procedebant sex candelæ ieiunij, qui omnes æqualiter cum hastili in altum affurgebant. Superius erant septem lucernæ, vna in hastili; reliquæ in sex ramis. Exodi 25. 31. Hæc lucernæ illum habebant mensam panum propositionis, & altare thymiamatis, sed tantum nocte. Quod intelligitur ex illo Exodi 27. 20. Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum pil quæ contum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, extra velum, quod oppositum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron & filij eius, vt vsque mane lucens coram Domino. Vbi notandum est illud, vsque mane, vt sensus sit: Luceat nocte, & non die. Igitur quotidie per totum annum, vel pere Sacerdotes accendebant lucernas, vt tota nocte arderent. Mane verò eas extinguiebant, mundabant, componebant, & oleum infundebant. Quod apertius explicatur Leuitici vigesimoquarto, versu secundo: Præcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis purissimum ac lucidum, ad concinnandas lucernas iugiter, extra velum testimonij in tabernaculo fœderis. Poneque eas Aaron à vespere vsque ad mane coram Domino. (Vide etiam 1. Reg. 3. v. 3. & 2. Paralip. 13. v. 11.) Præter candelabrum, erant emunctoria ex auro purissimo, quibus lucernæ emungebantur: & thuribula, seu vasa, in quibus ea; quæ emuncta erant, extinguiebantur, Exodi vigesimoquinto, v. 38.

Mensa panum propositionis.

20. Hæc mensa facta erat ex lignis Setim, auro obductis: longa duos cubitos, lata vnum, alta vnum & medium. Superne labio seu limbo aureo, & clausura aurea circumdata, ne panes deciderent. Habebat quatuor pedes, quibus fulciebatur. Singuli pedes habebant singulos annulos, in quos vestes lignei, & auro obducti inferebantur, ad mensam tollendam, & de loco in locum transportandam, Exodi 25. 21.

21. In hac mensa ponebantur duodecim panes, de quibus notanda sunt hæc. Primò, erant duodecim, quia totidem erant tribus filiorum Israel. Secundo, dicebantur panes propositionis, vel panes faciles, quia in conspectu Dei proponebantur, Exodi 15. v. 30. Tertio, erant azymi ex simila purissima, & singuli ponderabant duas decimas. Leuit. 24. §. 5. Quarto, sex ponebantur in vna parte mensæ, & totidem in altera. ibid. vers. 6. Quinto, his panibus imponebatur thus, ad significandum, Deo oblatos esse. ibidem versu 7. Sexto, singulis Sabbatis auferebantur veteres, & ponebantur noui adhuc calidi. ibidem versu 8. Septimo, veteres comdebantur à solis Sacerdotibus, Matt. 12. 4. Octauò, noui pinseban.

sebantur à Levitis. (1. Paralip. 9. 31.) Nono, similia, ex qua fiebant, offerebatur à populo. (Leuit. 24. 5.) Vnde sequitur, & Laicos, & Levitas, & Sacerdotes aliquid egisse circa hos panes. Laici offerebant materiam; Levitæ pinsebant; Sacerdotes manducabant. Ealsa igitur est Hebræorum Traditio, de qua Hieronymus in cap. 1. Malachiæ: *Panes propositionis, iuxta Traditiones Hebræicas, ipsi Sacerdotes serere, ipsi demerere, ipsi molere, ipsi coquere debebant.*

Altare thymiamatis.

22. Altare erat duplex: Vnum thymiamatis seu incensum, in quo incendebatur thus, & alia aromata suauissimi odoris: alterum holocaustorum, in quo omnes victimæ offerebantur. Igitur de altari thymiamatis, de quo nunc sermo est, hæc notanda sunt. (Exodi 30.)

23. Primò, factum erat ex lignis Setim inautatis; longum cubitum vnum; latum cubitum vnum; altum cubitos duos. Habens quatuor cornua; & coronam auream per gyrum. In medio habens craticulam reticulatam, per quam fauilla & cineres aromatum incensorum decidebant sub altare, vt inde suo tempore eximerentur. Habens insuper quatuor annulos, per quos inferebatur duo vectes, quibus portabatur à Sacerdotibus per desertum.

24. Secundò, Hoc altare positum erat in Sancto, inter candelabrum & mensam panum propositionis, obuersum propitiatorio seu oraculo, quod erat in Sancto Sanctorum super Arcam. Vnde etiam vocari solet altare Oraculi; quia ita erat obuersum Oraculo, vt per aperturam, quæ erat supernè in pariete, diuidente Sanctum à Sancto Sanctorum, ascenderet fumus aromatum ex altari thymiamatis, & perueniret ad ipsum Oraculum, vbi Deus residens super alas Cherubim; dabat responsa: idque eo fine, vt Deus isto suffitu ac odore aromatum, tanquam supremus omnium Dominus, honoraretur.

25. Tertio, in hoc altari nullæ victimæ, sed tantum thymiamata, seu aromata suauissimi odoris incendebantur: non tantum à Pontifice, sed etiam à minoribus Sacerdotibus, qui quotidie bis, semel manè, & semel vespere illud præstabant, vt cap. 7. quæst. 4. §. 1. dictum est. Non quod Deus delectaretur ciuilibus odoribus, (cum sit incorporeus) sed quod esset signum magnæ venerationis, ac reuerentiæ erga Deum, tanquam supremum Dominum; vt iam ante insinuauimus.

Altare holocausti.

26. Hoc altare, in quo holocausta, & quæstis alta sacrificia Deo immolabantur & cremabantur, non erat in tabernaculo, sed in Atrio Sacerdotum, sub dio positum, propter ignem, fumum & nitorem victimarum, vt supra dixi. De quo similiter hæc notanda sunt, (Exodi 27. & 38.)

Primò, erat factum ex lignis Setim, quæ æneis tabulis interioribus & exterius tegebantur, ne ab igne laderentur. Longum cubitos quinque; latum totidem; altum tres. Interius canum & inane, ad continendum ignem pro comburendis sacrificijs. (Exodi 27. v. 1. & 8.)

Secundò, habebat supernè craticulam æneam, foraminibus plenam, instar retis, quæ totam altaris longitudinem & latitudinem occupabat. Huic craticulæ imponebantur victimæ, vt à subiecto igne cremarentur, & earum cinis per foramina craticulæ sub altare deciderent.

Tertio, ex eadem craticula pendeat arula ænea, vel focus æneus, in ipsa altaris cavitare: in quo focus erat ignis ad comburendas carnes, quæ in superiori craticula ponebantur. Hic ignis (qui de cælo fuerit missus) quotidie nouis lignis appositus fouebatur à Sacerdotibus, ne vaquam extingueretur. Focus, in quo erat ignis, pendeat in cavitare altaris, & supernè per quatuor catenulas alligabatur ad quatuor altaris & craticulæ cornua.

Quarto, altare habebat quatuor annulos aureos, per quos duo vectes inferebantur ad portandum altare. Totidem annulos & vectes habebat craticula, distinctos ab annulis & vectibus altaris, vt seorsim portari possit.

Quinto, in hoc altari, manè & vespere quotidie, primo immolabatur Agnus, quali iuge sacrificio, de quo sequenti capite. Deinde alie victimæ, siue essent votiuæ, siue spontaneæ, siue præceptæ, ob aliquod festum incidens.

Labrum æneum, & reliqua vasa sacra.

27. Vasa, quæ seruiebant pro Tabernaculo & Atrio, erant potissimum hæc. Primò, labrum æneum. (Exodi 20. v. 18. & cap. 38. v. 8.) Secundò, Acetabula, phialæ, thuribula, cyathi.

(Exodi 25. v. 19.) Tertio, Lebetes ænei (Exodi 27. v. 3.) Quarto, mortatiola & crateres. (Num 4. 7.) De singulis dicam aliquid.

28. Labrum æneum erat vas quoddam ex ære factum, vt in eo lauarentur Sacerdotes, antequam accederent ad sacrificia. Et similiter partes victimarum, antequam immolarentur. Erat autem factum ex æneis speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi, vt habetur Exodi 38. v. 8. Apud Hebræos vocabatur Concha; apud Septuaginta Interpretes *ἀστὴρ*, id est, lauatorium. Hinc simile curauit fieri Salomon, sed multo capacius, quod ob magnitudinem dictum est *Mare æneum*. De quo 3. Regum 7. versu 23. *Fecit quoque mare fusile decem cubitorum à labio usque ad labium, rotundum in circuitu. Et stabat super duodecim boues, à quibus tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Orientem.*

29. Acetabula, phialæ, Cyathi, thuribula, facta erant ex puro auro, & seruiebant in usum mensæ; & in ea tanquam in repositoio, asseruabantur. Hoc sensu intelligendum est illud Exodi 37. 16. *Et vasa ad diuersos vsus mensæ, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula, ex auro puro, in quibus offerenda sunt libamina.* Vilapandus lib. 4. de templo c. 57. per acetabula intelligit crateres aureos, quibus singuli panes imponebantur. Per thuribula, eorum opercula, ne panes à pulueribus, vel à mulcis scedarentur. Per phialas, vasa, quibus imponebatur thus supra ipsos panes. Per cyathos, vasa, quibus vinum pro panibus libabatur.

30. Alij sic explicant. Acetabula erant scutellæ vel catini, ad excipiendam & continendam simlam, quæ offerebatur. Phialæ erant vasa parua & concaua, parata ad vinum, & alia libamina in sacrificijs fundenda. Septuaginta vocant *δυσκοας*, id est, mortaria. Hieronymus sæpe appellat mortariola. Cyathi ad eundem usum seruiebant: thuribula facta erant ad duplicem usum. 1. ad offerendum thymiamata, quod adolebatur. 2. ad asseruandum thus, quod ponebatur super panes propositionis (Leuit. 24. 7.) Noster alibi crateres, Septuaginta, *libatoria* veniunt.

31. Lebetes ænei (de quibus Exodi 27. 3.) subseruiebant altari holocaustorum, ad suscipiendos cineres victimarum, qui cadebant per foramina craticulæ positæ supra altare, vt habetur loco citato: *faciesque in vsus eius (altaris) lebetes ad suscipiendos cineres, &c.*

32. Quæres, quid hæc omnia significauerint? Vel, cuius rei figura fuerit tabernaculum, & reliqua, quæ iam recensita sunt? Respondeo. Tabernaculum fuit figura Ecclesiæ Christi, quatenus complectitur Ecclesiam militantem in terris, & triumphantem in cælis. Quod sic declaro. Tria spectari poterant in tabernaculo. 1. Atrium, quod erat circa tabernaculum. 2. Sanctum, quod erat vna pars tabernaculi. 3. Sanctum Sanctorum, quod erat altera pars tabernaculi.

Igitur Atrium fuit figura Ecclesiæ militantis, quoad communem vitam Christianorum. Nam in Atrio erant tria. 1. Locus orationis laicorum. 2. Labrum æneum, ad abluendas sordes. 3. Altare holocausti, ad cremanda animalia. Similiter tria sunt in communi vita Christianorum. 1. Communis oratio. 2. Sacramentum poenitentiae, quo abluuntur peccata. 3. Mortificatio vitiorum, per ieiunium, & alia pia opera.

Sanctum fuit figura eiusdem Ecclesiæ militantis, quoad vitam perfectorum. Nam in Sancto erant tria. 1. mensa panum propositionis. 2. altare thymiamatis. 3. Candelabrum lucens. Sic tria sunt in vita perfectorum. 1. Sacramentum Eucharistiæ, quod fuit significatum per panes propositionis, vt docent Hieronymus, Cyrillus, Damascenus, & alij. 2. Iugis oratio & contemplatio, quæ fuit præfigurata per aromata, quæ incendebantur in altari thymiamatis. (Apoc. 5. 8.) 3. Doctrina & Sanctitas, cuius typum gessit Candelabrum lucens (Matth. 5. 5.)

Sanctum Sanctorum fuit figura Ecclesiæ triumphantis. Nam tria erant in Sancto Sanctorum. 1. Arca foederis. 2. Propitiatorium. 3. Cherubini. Sic tria sunt in cælo. 1. Cæcus Beatorum. 2. Humanitas Christi gloriosa. 3. Angeli sancti. Rursum, in Arca erant tabulæ Decalogi, vna cum manna, & virga Aaronis florens. Sic in cætu beatorum, est perfecta charitas Dei & proximi, abundantia diuinæ suauitatis, & gloriosa Sanctorum corpora.

Synagoga & Cathedra.

33. Synagoga, vt initio capitis sexti dictum est, erant ædificia sacra, in quibus Iudæi singulis Sabbatis solebant scripturam legere & explicare. Dicitur autem Synagoga,

id est, congregationes, quia erant domus seu Ecclesiae, in quibus Iudaei congregabantur. Sicut enim Christiani hoc tempore solent congregari in templis, ad audiendas conciones diebus festis; ita Iudaei soliti erant congregari in Synagogis, ad legendam & audiendam legem Mosaicam. (Matth. 23. 21. & Luc. 4. 16. & Act. 13. 14.)

34. In singulis Synagogis erant Cathedrae, seu sedilia, in quibus sedebant, tum illi, qui legebant & explicabant legem Mosaicam; tum illi, qui audiebant, ut patet Matth. 23. 6. ubi de Scribis & Pharisaeis dicitur: *Amant primas Cathedras in Synagogis.* Ex quo sequitur, quasdam fuisse cathedras honoratioris pro Pharisaeis & legis Doctores; alias minus honoratas pro populo, qui ab illis instruebatur.

35. *Quaerit 1.* In quomodo usum fuerint aedificatae Synagogae: Respondeo. In triplicem usum, ut colligitur ex scriptura. 1. Ad docendum & praedicandum Moysen ac Prophetas. 2. Ad orandum. 3. Ad puniendos delinquentes. Ita Toletus in c. 16. Ioannis, annot. 2. & Turnellus in analibus, anno mundi 2594. n. 14. Nam primò, solebant Doctores populi singulis Sabbatis convenire ad Synagogas, ibique legere & explicare libros Moysis ac Prophetarum. Act. 13. 21. *Moses à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui cum praedicant in Synagoga, ubi per omne Sabbatum legitur.* Et quidem ordinarij Doctores erant Scribae & Pharisaei, Matth. 23. 2. *Super cathedram Moysis sederunt Scribae & Pharisaei.* Quod tamen officium sepe usurpavit Christus, Matth. 23. 21. *Sabbatis ingressus in Synagogam, docebat eos.* Et Luc. 4. 15. *Et ipse docebat in Synagoga eorum.* Et alibi. Solebant aliquando ordinarij Doctores, postquam legis & explicassent aliquem scripturæ locum, offerre etiam alijs oportetatem legendi & explicandi, praesertim aliunde accedentibus. Sic obrulerunt Paulo & Barnabae, Act. 13. 14. *Ingressi Synagogam die Sabbatorum, sederunt. Post lectionem autem legis & Prophetarum, miserunt Principes Synagoga ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite.* Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens, ait: *Viri Israelita, &c.* Sic etiam videntur obrulisse Christo, Luc. 4. 16. *Intrauit secundum consuetudinem suam die Sabbati in Synagogam, & surrexit legens.* Et traditus est illi liber Isaiae Propheta: *Et ut resoluisset librum, invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me. Et cum plucisset librum, reddidit ministro, & sedii. Et omnium in Synagoga oculi erant intenti in eum.* Cœpit autem dicere, &c. Ceteri ministri, qui obtulerunt illi librum Isaiae, fecerunt hoc iussu Scribarum & Pharisaeorum, qui Synagogam praesidebant.

36. Secundò, solebant etiam Iudaei, orationis causa, venire ad suas Synagogas, ut patet, Iudic. 6. 21. *Conuocatus est orans populus.* & per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt, petentes auxilium à Deo Israel. Vbi per Ecclesiam non potest aliud intelligi, quam Synagoga illius loci. Sicut etiam Psal. 25. 12. *In Ecclesia benedicite Deo Domino.* Et Psal. 67. 27. *In Ecclesia benedicite Deo Domino.* Quod aperte confirmatur ex illo Matth. 6. 5. *Cum oratis, non eritis sicut hypocrite, qui amant in Synagoga, & in angulis platearum stantes orare.* Vbi reprehenduntur Scribae & Pharisaei, non ideo praesertim, quod orarent in Synagoga (quia hoc erat licitum & vtilitatum) sed quod ibi orarent, ut viderentur ab hominibus. Itaque non tam oratio in Synagoga, quam inanis gloria fuit à Christo reprehensa.

37. Tertio, solebant denique in suis Synagogis punire eos, qui vel vere deliquerant, vel falso putabantur deliquisse. Quod faciebant dupliciter. Primò, eiciendo illos extra Synagogam. Quam poenam valde formidabant Iudaei. Ioan. 9. 22. *Hac dixerunt Parentes eius, quoniam timebant Iudaeos. Iam enim conspirauerant Iudaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam ferret.* Et Ioan. 12. 42. *Ex Principibus multi crediderunt in Christum: sed propter Pharisaeos non confitebantur, ut in Synagoga non eicerentur.*

Secundò, alias poenas corporales, in ipsis Synagogis, infligendo. Matth. 10. 17. *In Synagoga vestra flagellabunt vos.* Et Matth. 23. 34. *Mitto ad vos Prophetas, & ex illis flagellabitis in Synagoga vestra.* Et Act. 2. 19. *Ego eram concludens in carcere, & cadens per Synagogas eos, qui credebant in te.* Et cap. 26. 1. *Per omnes Synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare.*

38. *Quaerit 2.* Quando primum ceperint aedificari Synagogae: Aliqui putant tempore captiuitatis Babylonicæ. Tunc enim Iudaei in exilio constituti, non habebant templum, in quo orarent, & Legis Mosaicæ explicationem audirent. Itaque necesse fuit, ut aedificarent quasdam domos, in quibus id praestare possent. Alij rectius sentiunt, multo ante id factum esse, ut Toletus & Turnellus loco citato. Ratio est, quia ante Captiuitatem Babylonicam, tempore Regum

ac Iudicum, necesse fuit, Iudaeos habere aliquem locum, in quo singulis Sabbatis orationi & lectioni Legis Mosaicæ vacarent. Hoc autem non potuit fieri in eo tantum loco, ubi erat Tabernaculum vel Templum; quia moraliter erat impossibile, omnes Iudaeos singulis Sabbatis ex tota Iudæa in vnum locum conuenire (hoc enim ter solum fiebat in anno, nempe in Paschate, ut habetur Deut. 16. 16.) Ergo necesse est, in varijs locis fuisse Synagogas, in quibus commodè id fieret. Et hoc probant testimonia superius citata, Psal. 25. 22. Et Psal. 67. 27. Itemque illud 2. Paralip. 17. 9. *Docebant populum in Iudæa, habentes librum legis Domini, & circumdabant cunctas urbes Iudæa, atque erudiebant populum.* Quod sine dubio factum est in Synagoga, quæ erant in vrbibus Iudæa.

39. *Quaerit 3.* Quæ fuerit antiquissima inter omnes Synagogas: Toletus, Turnellus, & Rabini putant illam fuisse antiquissimam, quæ erat in Maspha. Ibi enim constat fuisse domum quandam seu Ecclesiam tempore Iudicum & Regum, ad quam de iudicibus causa solebant conuenire Israelitæ. Iudic. 11. 11. *Locutus est Iephthae omnes sermones suos coram Domino in Maspha.* Et cap. 10. 1. *Egressi sunt omnes filij Israel, & pariter congregati ad Dominum in Maspha: Et conuenerunt in Ecclesiam populi Dei.* Et 1. Reg. 7. 5. *Dixit autem Samuel. Congregate vniuersum Israel in Maspha, ut orem pro vobis Dominum.* Et 1. Machab. 3. 46. *Congregati sunt, & venerunt in Maspha, contra Ierusalem: Qui locus orationis erat in Maspha ante in Israel.* Ex his testimonijs tria colligo. 1. In Maspha fuisse Ecclesiam populi Dei. 2. Fuisse ibidem locum orationis. 3. Idque tempore Iephthæ, Samuelis, & Machabæorum.

40. Dices: Hæc omnia possunt intelligi de Tabernaculo & Arca fœderis, quæ erant in Maspha. Respondeo. Non possunt. Nam Tabernaculum & Arca, nec tempore Iephthæ, nec tempore Samuelis, nec tempore Machabæorum, fuerunt in Maspha. Imò nunquam ibi fuisse, verisimile est. Quod sic ostendit. Tabernaculum primo fuit in Galgalis, tempore Iosue, Ios. 5. 10. Deinde, in Silo, tempore Samuelis, 1. Reg. 4. 5. 3. Tertio in Nobæ, tempore Dauidis; 1. Reg. 21. 1. & cap. 22. 7. 9. Quarto, in Gabaa, tempore Salomonis; 3. Reg. 3. 4. & 1. Paralip. 21. 29. Quinto in Ierusalem in templo Salomonis, 3. Reg. 8. 4. Vbi autem manserit tempore captiuitatis Babylonicæ, non constat. Similiter Arca fœderis, primo quidem fuit in ipso Tabernaculo, in Galgalis, & in Silo, usque ad tempora Samuelis. Deinde separata fuit à Tabernaculo, & ex Silo translata in castris Israelitarum pugnantium contra Philistæos, sub eodem Samuele, 1. Reg. 4. 3. Postea capta fuit à Philistæis, & in Azoto posita in templo Dagon, cap. 5. v. 1. & 2. Inde translata in Accaron, v. 10. Inde in Agrum Iosue Bethsamitæ, cap. 6. v. 14. Inde Cariathiarim in domum Abinadab in Gabaa, cap. 7. v. 1. Inde in domum Obededom Gethi, 2. Reg. 6. 10. Inde in ciuitatem Dauid, v. 12. Nunquam legitur fuisse in Maspha. Unde sequitur, domum seu Ecclesiam, quæ fuit in Maspha à tempore Iosue usque ad Machabæos, nihil aliud fuisse, quam Synagogam, in quam orationis causa conueniebant Israelitæ.

41. *Quaerit 4.* Quam multæ fuerint Synagogae: Respondeo. In initio fuerunt paucae: sed postea, crescente populo, multiplicatae sunt. Ad eod quidem, ut tempore excidij Ierosolymitani numeratae fuerint 480. Synagogae in sola vrbe Ierosolym: quæ iam ante erant pro ciuibus, alia pro Iudæis aduenis, qui religionis causa veniebant Ierosolymam, ut tradunt Toletus & Turnellus loco citato, & Genebrardus in Chronologia, ubi agit de rebus gestis sub Ioachim summo Sacerdote. Quod enim Iudaei aduenæ habuerint Ierosolymis suas Synagogas, constat ex illo Act. 6. 9. *Surrexerunt quidam de Synagoga, quæ appellatur Libertinorum & Cyrenensium & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia.* Erant etiam plurimæ extra Ierusalem in alijs ciuitatibus, quarum sit mentio, Matth. 4. 23. & Luc. 4. 15. & alibi.

42. *Quaerit 5.* An in sola Iudæa fuerint Synagogae: Respondeo. Etiam extra Iudæam fuerunt multæ, ut Damasci, Salamini, Antiochia, Pithidiæ, Iconij, Thessalonicæ, Beroæ, Athenis, Corinthi, Ephesi, ut habetur in Actibus Apostolorum, cap. 9. 2. cap. 13. 5. & sequentibus, cap. 14. 1. cap. 17. 1. & sequentibus, cap. 18. 4. & sequentibus. Nam in illis ciuitatibus habitabant Iudaei permixti cum gentilibus, ut patet ex locis citatis. Unde etiam Synagogae, quæ ibi erant, non appellabantur Synagogae gentilium, sed Iudaeorum. Act. 13. 5. *Cum venissent Salamini, praedicabant verbum Dei in Synagoga Iudaeorum.* Et cap. 14. 1. *Factum est autem Iconij, ut simul introirent in Synagogam Iudaeorum.* Et cap. 17. 1. *Venerunt Thessalonicam, ubi erat Synagoga Iudaeorum.*

43. *Quaerit 6.* An omnes Synagogae aedificatae fuerint à solis Iudæis: Respondeo. Non omnes. Nam etiam Gentiles, qui

qui be
illis ex
Senior
hoc illi
adifica

44.
de qu
Deu
Prim
fieri T
ment
fueru
ad fab
multi
promp
Taber
necessa
inatre
qui &
uendu
v. 2. F
mih
domu
ac alij
Cin
diren
& Pr
maxi
reddi
portin
diti;
ces in
in lib
exper
do de
Tem
abdu

666

666

pecc
dic
alia
quib
& lib
pro
fac
Sae
Tel
tum

1
faic
ta
rum
vt c
res
pul
san
erg
vid
rib
ret
cot
no
par

qui bene affecti erant erga Iudæos, solebant Synagogas pro illis extruere. Habemus exemplum in Centurione, de quo Seniores Iudæorum ad Christum, Lucæ 7. v. 7. *Dignus est, ut hoc illi prestes: Diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse edificauit nobis.*

Epilogus huius Capituli.

44. Hic obiter notandum est, instrumenta diuini cultus, de quibus actum est hactenus, fuisse magni momenti apud Deum & homines. Quod ex triplici capite colligi potest. Primum, ex parte ipsius Dei. Nam ipse speciatim mandauit fieri Tabernaculum, Arcam, Propitiatorium, & alia instrumenta, quæ recensimus. Secundò, ex parte Iudæorum, qui fuerunt valde prompti ac liberales in faciendis expensis, quæ ad fabricam erant necessaræ. Exodi 35. v. 10. *Egressa omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysis, obtulerunt mente promptissima atq; deuota primitias Domino, ad faciendum opus Tabernaculi testimonij. Quidquid ad cultum, & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & in aures, annulos, & dextralia, &c.* Tertiò, ex parte gentium, qui & ipsi, ex instinctu Dei, multa contulerunt ad promouendum Dei cultum. Vt Cyrus Rex Persarum, de quo 1. Esdræ 1. v. 2. *Hæc dicit Cyrus Rex Persarum: Omnia regna terre dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit mihi, ut edificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa.* Et Seleucus Rex Asiæ, ac alij vicini Reges, de quibus 2. Machab. 3. 1. *Igitur cum sancta Ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime custodirentur, propter Oniam Pontificis pietatem; fiebat, ut & ipsi Reges & Principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent: ita ut Seleucus Asia Rex, de redditibus præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.* Hinc discant Christiani Pontifices, Reges, lubditi, quid sit officij sit in in promouendo Dei cultu. Pontifices imitentur Oniam in pietate: Reges, Cyrum & Seleucum in liberalitate: Subditi populum Israeliticum in conferendis expensis. Nisi hoc faciant, eueniet ipsis, quod Iudæis, quando desecerunt à cultu Dei, contigit. Ierusalem euertitur. Templum incendio consumitur: omnes in captiuitatem abducti sunt.

CAPVT XIII.

De Sacrificijs Mosaicis.

Sacrificia Mosaica tripliciter diuidi possunt. 1. ratione materiæ. 2. ratione formæ ac finis. 3. ratione temporis. Et quidem, ratione materiæ, diuiduntur in victimas, oblationes, & libamenta. Ratione formæ ac finis, in holocausta, hostias pacificas, & hostias pro peccato. Ratione temporis, in iuge sacrificium, quod quotidiè; & in sacrificium Agni Paschalis, quod in Paschate; & in alia sacrificia, quæ in alijs solennitatibus offerebantur. De quibus dicam hoc ordine. 1. De victimis, immolationibus, & libaminibus. 2. De holocaustis, hostijs pacificis, & hostijs pro peccato. 3. De iuge sacrificio. 4. De agno paschali. 5. De sacrificijs aliarum solennitatum. 6. De igne, quo vrebantur Sacerdotes in sacrificijs. 7. Addam aliquid de sacrificio noui Testamenti, quod per sacrificia Mosaica fuit præfiguratum.

De Victimis, Immolationibus, & libamentis.

1. Igitur, ratione materiæ, triplicia erant sacrificia Mosaica. 1. Victimæ seu hostiæ. 2. Immolationes. 3. Libamenta. Erat enim triplex materia à Deo designata, quæ in Iudæorum sacrificijs offerri poterat ac debebat. Primum, animalia; ut oues, capræ, hædi, boues, vituli, columbæ, passeret, turture. Secundò, fructus terræ; ut panis, similia, sal, thus, manipulus spicarum vireatum, & triticum. Tertiò, Liquores; ut sanguis, vinum, oleum, aqua. Nec aliquid his amplius. Cum ergo fiebat sacrificium ex animalibus, vocabatur hostia seu victima: cum ex fructibus terræ, immolatio: cum ex liquoribus, libamen seu libamentum.

3. Erat autem diuersus modus offerendi in hoc triplici rerum genere. Nam animalia offerebantur mactatione & combustione: fructus terræ, immutatione: liquores, effusione. Porro illa immutatio fructuum erat etiam varia. Nam panis in frustra dissecebatur; similia, sarragine, clibano, vel

craticula coquebatur; sal vrebatur; thus adolebatur; manipulus spicarum torrebatur; triticum conterebatur.

4. Hic queri potest, cur non alia animalia, nec alios fructus, nec alios liquores, liceret offerre in sacrificijs Mosaicis, quam quæ iam numerata sunt? Ratio dubitandi est, quia præter illa, sunt alia multò præstantiora. Optima autem quæque Deo offerenda sunt. Hinc sacrificium Abelis fuit Deo gratum, non autem Cain; quia Abel obtulit de primogenitis animalium: Cain vero, non de primitijs frugum, sed de communibus frugibus. Respondeo. In hæc re debet nobis sufficere voluntas Dei, qui in lege Mosaica sic voluit & ordinauit. Nec tamen desunt rationabiles causæ, cur id factum sit; de quibus videri potest, D. Thomas in 1. 2. q. 102. & 103.

De Holocausto, Sacrificio pro peccato, & hostia pacifica.

5. Ratione formæ ac finis, erat etiam triplex sacrificium in lege Mosaica. 1. Holocaustum. 2. Sacrificium pro peccato. 3. Hostia pacifica. Vide D. Thom. 1. 2. q. 102. artic. 2. ad 8.

6. Holocaustum erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota res oblata comburebatur, & in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat; ita ut nihil inde cederet in vsum humanum. Per hoc enim perfectissime designabatur, omnia esse ipsius Dei, & omnia ad ipsius honorem referenda. Et in hunc finem erat potissimum institutum hoc genus sacrificij: tamen interdum etiam pro peccato populi & Sacerdotum offerri poterat.

7. Sacrificium pro peccato, partim cremabatur, partim cedebat in vsum Sacerdotum, qui in atrio templi ex eo vescerentur. Per hoc significabatur (vt notat D. Thomas) quod expiatio peccatorum fiat quidem à Deo, sed per ministerium Sacerdotum. Solet autem offerri pro peccatis quibusdam æternis, & pro peccatis commissis per ignorantiam, vel negligentiam circa ceremonias legis, Leuit. 4. & 5. Item, pro peccato furti, periurij, calumniæ, Leuit. 6. & 7. Porro, sicut diuersa erant peccata, & diuersæ personæ, quæ peccabat; ita etiam diuersa erant sacrificia pro peccato. Aliud enim offerebatur pro periurio, aliud pro alijs peccatis. Similiter, aliud pro Pontifice, aliud pro Rege, aliud pro Synagoga, aliud pro priuatis hominibus.

8. Hostia pacifica poterat ex duplici titulo offerri. 1. In gratiarum actionem, pro beneficijs à Deo acceptis. 2. Ad noua beneficia à Deo impetranda. Diuidebatur autem in tres partes: quarum vna comburebatur ad honorem Dei; altera cedebat in vsum Sacerdotum; tertia in vsum offerentium. Per hoc significabatur, quod salus hominis procedat à Deo, per directionem Sacerdotum, & cooperationem illius, qui saluatur.

9. Ab hac diuisione, quæ iam explicata est, parum differt illa, quæ sacrificium diuiditur in Latreuticum, Eucharisticum, Imperatorium, & Propitiatorium, Latreuticum dicitur, quod solum fit ad Deum colendum, testando eius principatum, & nostram seruitutem seu subiectionem. Hoc potissimum fit holocausto. Eucharisticum dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. Imperatorium, pro beneficijs accipiendis. Verumque in veteri lege dicebatur *hostia pacifica*. Propitiatorium est, quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est, quod sacrificium pro peccato.

10. Adhuc tria notanda sunt ex D. Thoma, q. 102. artic. 3. ad 8. & 10. Vnum est, quod si conferamus hæc sacrificia Mosaica inter se, ratione sanctitatis & præstantiæ; primum locum obtineat Holocaustum; Secundum, hostia pro peccato; Tertium, Hostia pacifica pro beneficio accepto; Quartum, Hostia pacifica pro beneficio accipiendo. Ratio est, quia hæc sacrificia instituta sunt ad cultum & honorem Dei: Ergo, quo maior vel minor est obligatio colendi Deum, eo maior vel minor dignitas est sacrificij, quo illum colimus. Obligamur autem hoc ordine. 1. propter infinitam ipsius maiestatem. 2. propter offensam in ipsum commissam. 3. propter accepta beneficia. 4. propter sperata beneficia. Ergo iuxta hunc ordinem. Primo loco censei debet Holocaustum; Secundo, hostia pro peccato; Tertio, hostia pacifica pro beneficio accepto; Quarto, hostia pacifica pro beneficio accipiendo. Idem ordo dignitatis colligi potest ex parte ipsius sacrificij. Nam holocaustum totum comburebatur in honorem Dei; cætera non item: Ergo ex hac parte, cæteris erat præstantius. Hostia pro peccato, partim cremabatur ad honorem Dei, partim comedebatur: sed à solis Sacerdotibus, non à populo; & in solo atrio, non alibi; & ipso die sacrificij,

non alio. Hostia pacifica pro beneficio accepto, partim cremabatur ad honorem Dei, in quo erat pars hostiæ pro peccato; partim comedebatur, non tamen à solis Sacerdotibus, sed etiam à populo: nec in solo atrio, sed vbique in Ierusalem: & in hoc erat infetior. Hostia pacifica pro impetrando beneficio, poterat comedi, non solum à populo, & extra atrium; sed etiam extra diem sacrificij. Poterat enim consecrari in sequentem diem; & in hoc erat infra sanctitatem Hostiæ pro beneficio accepto.

11. Alterum est, quod tamen carnes victimarum sæpe venirent in vsum Sacerdotum & populi, vt iam dictum est; nunquam tamen sanguis, aut adeps. Nam sanguis effundebatur ad credidinem altaris in honorem Dei: adeps vero adurebatur igne. Huius rei varias assignat causas D. Thomas. Vide infra cap. 15. §. 12. & seqq.

12. Tertium est, quod tamen pro diuersitate peccatorum, diuersa fuerint instituta sacrificia; non tamen seruabatur illa proportio, vt quo maius esset peccatum, eo præstantior esset oblatio in sacrificio: sed contra potius, quo maius esset peccatum, eo vilior species animalis offerebatur, vt ex Rabbi Mose notauit D. Thomas. Nam capra, quod est vilissimum animal, offerebatur pro idololatria, quod est grauissimum peccatum. Pro ignorantia verò Sacerdotis, offerebatur vitulus; pro negligentia Principis, Hircus, Leuit. 4. & seqq.

De iugi sacrificio, quod quotidie offerebatur.

13. Iudæi ex præcepto diuino, iuebantur quotidie offerre duos agnos anniculos, & immaculatos in holocaustum: alterum manè, & alterum vespere. Et cum illis similia consperam oleo, & vinum pro libamine. Hæc autem oblatio vocabatur iuge sacrificium, vel holocaustum sempiternum, quia quotidie fiebat, & nunquam intermittebatur. Sic enim legitur Exodi 29 v. 38. Hoc est, quod facies in altari: agnos anniculos duos per singulos dies iugiter, vnum agnum mane, & alterum vespere, decimam partem simila conspersa oleo raso, quod habeat mensuram quartam partem hin, & vinum ad libandum eiusdem mensura in agno vno. Alterum vero agnum offeres ad vespere, iuxta ritum matutinae oblationis, & iuxta ea, quæ diximus, in odorem suauitatis. Sacrificium est Domino, oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, vbi constitutam, vt loquar ad te. Et Num. 28. 3. Hæc sunt sacrificia, quæ offerre debetis. Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: vnum offeretis mane, & alterum ad vespere.

14. Hoc iuge sacrificium veteris Testamenti fuit figura sacrificij Missæ in nouo Testamento. Primum ratione rei oblatæ. Nam sicut in illo offerebatur agnus immaculatus: ita in hoc offertur Christus, qui est Agnus sine macula. Ioan. 1. v. 29. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Secundò, ratione loci. Sicut ille offerebatur in tabernaculo; ita hic in Ecclesia. Tertio, ratione durationis. Sicut ille offerebatur quotidie; ita Christus offertur quotidie. Vnde etiam apud Danielem cap. 12. 11. vocatur iuge sacrificium. Quarto, ratione determinationis temporis. Sicut illud offerebatur mane & vespere; ita Christus à principio mundi vsque ad finem Apoc. 13. 8. Agnus qui occisus est ab origine mundi, non quidem reipsa, sed per energiam. Quintò, ratione adiuncti. Sicut ille offerebatur cum simila & vino; ita Christus quotidie offertur sub specie panis & vini.

De Agno Paschali.

25. Hoc sacrificium Agni paschalis à Deo institutum est, paulò ante egressum filiorum Israel ex Ægypto: ac primo celebratum, pridie egressions ad vespere: cum mandato, vt postea singulis annis, primo mense anni, die 14. mensis ad vespere, repeteretur. Quod, an semper factum sit, postea videbimus. Ad maiorem illius notitiam, hæc breuiter examinanda sunt. 1. Qualis debuerit esse agnus. 2. An pro agno licuerit aliud animal immolare. 3. Quo tempore immolandum fuerit Agnus. 4. Quo loco. 5. Quo ritu. 6. Quinam potuerint ex illo comedere. 7. In quem finem institutum sit hoc sacrificium agni. 8. Quoties celebratum à Iudæis.

16. Est ergo prima quæstio, qualis debuerit esse agnus? Respondeo. Debuit habere tres conditiones. 1. vt esset masculus. 2. vt annulus, seu vnus tantum anni. 3. vt sine macula, id est, sanus & integer, non morbidus aut vitiosus. Hoc patet ex illo Exodi 12. 3. Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Erit autem agnus absque macula, masculus, annulus. Quæ autem maculæ seu vitia nocerent quocunque animal à sacrificio, explicat Moses

Leuit. 22. 11. his verbis: Homo qui obtulerit victimam, tam de bobus, quam de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile sit: Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretur ea Domino, nec adolebitis ex eis super altare Domini.

17. Altera quæstio est, an pro agno licuerit aliud animal immolare? Respondeo. Non licuit aliud immolare, nisi hœdum, qui similiter debebat esse masculus, annulus, & sine macula. Sic enim legitur Exodi 12. 5. Erit autem agnus absque macula, masculus, annulus: iuxta quem ritum tolletur & hœdum. Obijci potest illud Deut. 16. 2. Immolabatur phæse Domino Deo tuo, de ouibus & bobus. Ergo præter agnum & hœdum, licebat etiam bouem aut vitulum immolare. Respondeo. Nomen Phæse, dupliciter sumi solet. Primò, proprie ac strictè pro agno paschali, qui immolabatur decimo quarto die mensis primi ad vespere: Et hoc sensu, non licebat pro agno immolare aliud animal, nisi hœdum, vt dictum est. Secundò, improprie & late, pro hostijs pacificis, quæ durante solemnitate paschali, offerebantur in diebus azymorum, qui sequebantur vespere & immolationem agni paschalis. Huiusmodi autem hostiæ poterant sumi etiam ex bobus: Et hoc sensu intelligitur, quod allatum est ex Deuteronomio. Vide quæ scripta sunt Num. 28. v. 16. Vnde patet, tam agnum paschalem, quam cæteras victimas illius solennitatis, vocari Phæse in Scriptura. Hinc facillè explicatur illud Ioan. 18. 28. Erat autem mane, & ipsi non introibant in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha. Vbi per pascha non intelligitur agnus paschalis, quem Iudæi pridie ad vespere comederant: sed victimæ pacificæ, quæ sequentibus azymorum diebus comedi solent, non tamen nisi à mundis & purificatis.

18. Tertia quæstio est, quo tempore immolatus fuerit Agnus? Respondeo. Die decimo quarto mensis primi ad vespere. Sic enim præcepit Deus Exodi 12. 3. Decima die tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Et seruabitur eum vsque ad quartam decimam diem huius, immolabitque eum vnusquisque multitudine filiorum Israel ad vespere. Hoc præceptum, quoad posteriorem partem, semper seruatum est. Nam Hebræi, non solum in Ægypto ante egressionem, sed etiam postea in monte Sinai & alibi, solebant immolare agnum paschalem die decimo quarto mensis primi ad vespere. Excipio vnum casum. Nam si eo die immundi essent, poterat differri vsque ad diem decimum quartum sequentis mensis: quod aliquando etiam factum est. Prior pars difficultatem habet. Nam aliqui putant, Iudæos nunquam, nisi in Ægypto, iustos fuisse quætere agnum die decima, quem postea immolarent die decimo quarta ad vespere: sed vnique liberum fuisse, vt quæreret, quo die vellet. Ita Abulens. in cap. 12. Exodi quæst. 1. Ribera lib. 5. de templo cap. 31. & nonnulli alij. Et duplex illorum ratio est. Vna, quia postea, quotiescunque fit mentio immolationis agni, nunquam reperitur illa pars præcepti de die decimo, quod debebat quæri agnus; sed solum altera pars de die decimo quarto, quod debebat immolari. Ergo signum est, quod illa pars, de die decimo non obligauerit, nisi in Ægypto. Altera, quia erant legitime causæ, cur in Ægypto debuerint agnum prius quætere & præparare, quam veniret dies immolationis: quæ tamen causæ postea locum non habuerunt. Erant autem hæc. 1. quia sciebant, se post paucos dies egressuros esse ex Ægypto, & ideo erant valde occupati circa ea paranda, quæ ad futuram profectionem putabantur esse necessaria. Ne ergo propter hanc occupationem, obliuiscerentur agni paschalis, iusti sunt tempore illud quætere & præparare. 2. Vt tanto plus temporis haberent ad explorandum, an agnus esset talis, qualis ex præcepto Dei requirebatur, nempe annulus, masculus, sine macula. 3. Vt illis diebus, quibus agnus asseruabatur, ex ipsius aspectu & balatu, facillius cogitarent de futura liberatione ex Ægypto.

19. Neutra ratio videtur convincere. Non prior, quia etiam postea, quotiescunque fit mentio immolationis agni, nunquam reperitur illa pars præcepti, quod deberet comedi cum capite, pedibus, & intestinis. Et tamen ita fieri oportebat. Nec posterior, quia illæ tres causæ non magno opere videntur. Imò prima & tertia non coherent inter se. Nam si in futuram profectionem ita intenti erant Israelitæ, vt periculum esset, ne obliuiscerentur agni paschalis; quid necesse fuit, vt ex aspectu & balatu agni reducerentur in recordationem futuræ profectionis? Secunda nihil efficit. Cur enim in Ægypto indigebant, certis diebus ad explorandum, an agnus esset annulus, masculus & sine macula; si postea non indigebant? An minus cauti & solertes erant in Ægypto, quam extra Ægyptum? Non video, cur id asseramus.

20. Quarta quæstio est, quo loco immolandus fuerit agnus paschalis? Respondeo. Distinguenda sunt quatuor tempora. Primum egressus ex Ægypto. Secundum peregrinationis in deserto. Tertium ingressus in Iudæam. Quartum habitationis in Iudæa. Igitur, cum adhuc in Ægypto essent Hebræi, singuli patresfamilias in sua domo iubebantur immolare, & comedere agnum, Exodi 12. At tempore peregrinationis, immolarunt & comederunt in deserto Sinai, Num. 9.1. Porro in ingressu in Iudæam, post transitum Iordanis, in campibus Iericho, Iosue 5.10. Denique tempore habitationis in Iudæa, nusquam licebat id facere, nisi in illo loco, ubi esset tabernaculum, iuxta illud Deut. 16.5. *Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habiter nomen eius ibi, immolabis Phase vespere ad Solis occasum, quando egressus es de Ægypto.* Locus autem, in quo habitavit nomen Domini, fuit varijs temporibus varijs. Primò Galgala. Secundò Sila. Tertio Nobe. Quarto Gabon. Quintò Ierusalem, ædificato templo Salomonis. Et hæc caua est, cur sæpe in sacris literis fiat mentio eorum, qui tempore Paschali Hierosolymam ascendebant, vt secundo Paralip. 30. v.1. Lucæ 2. v.41. & alibi.

21. Quinta quæstio est, quo ritu coquendus & comedendus fuerit Agnus? Respondeo. In prima immolatione, quæ in Ægypto contigit, seruatus est hic ritus & ordo. 1. Mactabatur agnus, & sanguis eius ponebatur super utroque poste ianue, & super liminati domus in qua edendus erat. 2. Excorticabatur, dissindebatur, & eluebatur. 3. Assabatur igne. 4. Assatus comedeatur cum capite, pedibus & intestinis. 5. Adhibebantur azymi panes, cum lactucis agrestibus. 6. Nihil ex eo licebat conseruare in sequentem diem: sed si quid residuum fuisset, igne comburendum erat. 7. Qui illum comelturi erant, debebant accincti esse renibus calcæati, baculum mabibus gestantes, festinantes. Vide Exod. 12. Duo hic quæri solent. 1. An hæc omnia sint etiam seruata? 2. An Iudæi comedentes Agnum, debuissent stare, an sedere? Nihil certi de utroque.

22. Sexta quæstio est, quinam potuerint comedere de agno paschali? Respondeo. Soli Iudæi, non autem alienigenæ, nisi prius essent circumcisi, Exodi 12.43. Et ratio est, quia circumcisio erat figura Baptismi: & agnus paschalis, sacrificij Eucharistia. Sicut ergo in nouo Testamento, nemo potest esse particeps sacrificij Eucharistia, nisi sit baptizatus: ita in veteri Testamento, nemo poterat edere de agno Paschali, nisi esset circumcissus. Sed an omnes circumcisi poterant? Certum est, in mundos non potuisse. Vnde si qui Iudæi, vel alienigenæ circumcisi, eo die, quo ordinariè immolabatur agnus Paschalis, immundi fuissent, debebant prius mundari, & expectare vsque ad diem decimum quartum sequentis mensis, sicut factum est, Num. 9.6. §.2. Paralip. 30.15.

23. Septima quæstio est, in quem finem institutum fuerit hoc sacrificium Agni? Respondeo. In duplicem finem. Primò, in memoriam illius beneficij, quod Iudæi consecuti sunt ea nocte, quæ secuta est immolationem Agni Paschalis in Ægypto. Tunc enim Deus percussit omnia primogenita Ægypti, intactis primogenitis Iudæorum: & liberauit Iudæos à seruitute Pharaonis. Secundò, in typum & figuram Christi, qui tanquam Agnus Innocens immolatus & occidendus erat pro humano genere. De priori fine intelligitur illud, Exodi 12. v.14. *Habebitis hunc diem in monumentum, & celebrabitis eam solemnem Domino generationibus vestris cultu sempiterno.* Et v.26. *Et cum dixerint vobis filij vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victimam transiit Dominus in Ægypto, percussit Ægyptum, & domos nostras liberans.* De posteriori loquitur Apostolus 1. Cor. 5.7. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Duo autem spectanda sunt in Agno. 1. Immolatio, quæ erat figura Christi in Cruce immolandi. 2. Comeditio, quæ erat figura Christi in vltima Cæna comedendi sub specie panis & vini. Prior figura in his consistit. Primò, sicut per immolationem Agni Paschalis, & per aspersionem sanguinis eius super postes & liminaria, liberati sunt Israelitæ à captiuitate Pharaonis, & ab Angelo percutiente: sic per immolationem Christi in Cruce, & per effusionem sanguinis illius, liberatum est genus humanum à seruitute peccati & Diaboli. Secundò, sicut Agnus vespere immolatus est: sic Christus in fine sæculi mortuus est pro nobis. Tertio, sicut Agnus immolabatur à tota multitudine populi Israelitici: Sic Christus morti additus est, clamante tota Iudæorum multitudine, *Crucifige, Crucifige.* Quarto, sicut Agnus erat masculus, anniculus, & sine macula: sic Christus in patiendo fortis, in flore ætatis, & sine vilo peccato. Quintò, sicut os non confinge-

batur in Agno: sic Christi crura in Cruce non sunt fracta: quam figuram expressit Euangelista, Ioan. 19.33. Sextò, sicut pro Agno poterat hœdus subrogari: sic Christus in Eucharistia Agnus esset, tamen inter iniquos, id est, inter hœdos reputatus est. Et sicut hœdus solet esse victima pro peccatis: sic Christus pro peccatis totius mundi oblatus est. Hinc etiam Iacob Patriarcha, hœdinis pellibus obuolutus fuit, vt Christum præfiguraret. Posterior figura consistit in his. Primò, sicut Agnus fuit comestus à Iudæis: sic Christus in Eucharistia comeditur à Christianis. Secundò, sicut ille à solis Iudæis & circumcisis, & in sola ciuitate Ierusalem: ita hic à solis Christianis & baptizatis, & in sola Ecclesia. Tertio, sicut ille assatus igne corporali: ita hic assatus igne charitatis. Quarto, sicut ille cum azymis panibus, & lactucis agrestibus: ita hic cum magna puritate, & dolore de peccatis. Quintò, sicut ille cum capite, pedibus, & intestinis: ita hic cum diuinitate, & humanitate, latente sub specie panis & vini. Denique, sicut ille à Iudæis succinctis & peregrinantibus ad terram promissionis: ita hic à Christianis, properantibus ad cœlestem patriam.

24. Octaua quæstio est, quoties à Iudæis celebratum sit Pascha? Resp. Constat ex Scriptura, & sæpe celebratum, & sæpe omisium esse. Ac primò celebratum est in egressu ex Ægypto, Exodi 12.28. Secundò, in deserto Sinai, anno secundo egressus, Num. 9.7.1. Tertio, in campibus Iericho, Iosue 5.10. Quarto, in Ierusalem sub Ezechia Rege, 2. Paralip. 30.1. Quintò, in Ierusalem sub Iosia Rege, 4. Reg. 23. v.21. & 2. Paralip. 35.1. Sextò, post reditum ex captiuitate Babylonica in Ierusalem, 1. Esdræ 6.19. Septimò, tempore Christi & Apostolorum, Matth. 26.17. Omisium autem est primo, toto tempore peregrinationis, exceptis duobus primis annis. Nam primo anno celebratum est in Ægypto: secundo, in deserto Sinai, vt dictum est. Ab eo tempore, per 38. annos, vsque ad transitum Iordanis, omisium est. Non enim Iudæi, qui transibant Iordanem, erant circumcisi, ac proinde non poterant celebrare Pascha. Vnde Iosue, cum vellet post transitum Iordanis in Galgala, seu in campibus Iericho, renouare immolationem Agni: prius mandauit omnes circumcidi, Iosue 5.2. Deinde, tempore Regum, sæpe omisium est. Vnde Ezechias & Iosias hortati sunt populum, vt omnes venirent Ierusalem, & ibi iuxta legem celebrarent Phase, 4. Reg. 13.21. & 2. Paralip. 30.1. Denique, intermissum est tempore captiuitatis Babylonica. Vnde post captiuitatem, cum Iudæi redissent Ierusalem, cœperunt iterum immolare, 1. Esdræ 6.19. Atque hæc ex Scripturis dicta sufficiant.

De alijs aliarum solennitatum sacrificijs.

25. Præter iuge sacrificium, quod quotidie, & præter Agnum Paschalem, qui in Paschate offerebatur, erant alia sacrificia, quæ in reliquis solennitatibus offerri debebant ex præscripto legis. Erant autem hæc solennitates. 1. Sabbathum. 2. Neomenia, seu initium mensis lunaris. 3. Solennitas azymorum, quæ incipiebat post diem Paschatis. 4. Pentecoste. 5. Festum tubarum. 6. Festum Expiationis. 7. Scenopogia, seu festum Tabernaculorum. 8. Festum Cærus atque Collectæ. De quibus fusius cap. 15. §.51. & sequentibus.

26. Sacrificium Sabbathi describitur Num. 28.9. his verbis: *Die autem Sabbathi offeretis duos Agnos anniculos immaculatos, & duas decimas similia oleo conserisa in sacrificio, & libra quæ rite funduntur per singula Sabbata in holocaustum sempiternum.*

27. Sacrificium Neomenia, ibid. v.11. In Calendæ autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, & tres decimas similia oleo conserisa in sacrificio per singulos vitulos: & duas decimas similia oleo conserisa per singulos arietes: & decimam decimam similia oleo conserisa in sacrificio per agnos singulos. Holocaustum suauissimi odoris atq; incensum est Domino. Libameta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt. Media pars hinc per singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt. Hircus quoq; offeretur Domino pro peccato.

28. Sacrificium solennitatis azymorum, ibid. v.16. *Mense autem primo, quarta decima die mensis, Phase Domini erit, & quinta decima die solennitas. Septem diebus vescetur azymis. Quarum dies prima venerabilis & sancta erit: omne opus seruilis non facietis in ea, offeretisq; incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: & sacrificia singulorum ex similia, quæ conserisa sunt oleo, tres decimas per singulos vitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimam per agnos singulos, id est, per septem agnos. Et*

hircum pro peccato unum, ut expietur pro vobis, prater holocaustum matutinum, quod semper offeretis. Ita facietis per singulos dies septem dierum in fomitem ignis, & in odorem suauissimum Domino, qui surget de holocausto, & de libationibus singulorum, &c.

29. Sacrificium Pentecostes, Leuit. 23 v. 15. Numerabitis ergo septem hebdomadas plenas, id est, quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duas de duabus decimis simila fermentata, quos coquetis in primitias. Offeretisq; cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitulum de armento unum, & arietes duos, & erant in holocaustum cum libamento iuis, in odorem suauissimum Domino. Facietis & hircum pro peccato, duosq; agnos anniculos hostias pacificorum. Cumq; eleuauerit eos Sacerdos, cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum eius. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atq; sanctissimum.

30. Sacrificium festi Tubarum, Leuit. 23. 24. Mensis septimo, prima die mensis, erit vobis Sabbathum, memoriale, clangentibus tubis, & offeretis holocaustum Domino. Quale autem debeat esse hoc holocaustum, discrete explicatur, Num. 29. v. 1. Mensis septimi prima dies venerabilis & sancta erit vobis. Omne opus seruuile non facietis in ea, quia dies clangoris est, & tubarum. Offeretisq; holocaustum in odorem suauissimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos septem: & in sacrificijs eorum simila oleo conuersa tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem. Et hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi, prater holocaustum Calendarum cum sacrificijs suis, & holocaustum sempiternum cum libationibus solitis. Vbi nota, in festo Tubarum, tria fuisse sacrificia offerenda. Vnum, ratione festi Tubarum. Alterum, ratione Neomeniæ. Tertium, iuge sacrificium, quod quotidie offerebatur. Et hoc significat Scriptura, cum dicit, prater holocaustum calendarum, & holocaustum sempiternum: quasi dicat, prater illa duo sacrificia, offeretis etiam illud tertium, quod iam prescripsi.

31. Sacrificium festi Expiationis, Leuit. 23. 27. Decimo die mensis septimi, dies Expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus: affligetisq; animas vestras in eo, & offeretis holocaustum Domino. Hoc holocaustum describitur Num. 29. v. 7. his verbis: Decima dies mensis huius septimi erit vobis sancta, offeretisq; holocaustum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: Et in sacrificijs eorum simila oleo conuersa tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem: Et hircum pro peccato, absq; his, que offerri pro delicto solent in in expiationem, & holocaustum sempiternum, cum sacrificio & libationibus eorum. Vbi iterum nota, prater hircum pro peccato, deuisse offerri, primo, vitulum, cuius sanguis inferebatur in sanctuarium: secundo, hircum alium, super quem Sacerdos confitebatur peccata populi, & sic emittebatur in desertum, Leuit. 16. Tertio, iuge sacrificium. Vide Lyranum in cap. 19. Numerorum.

32. Sacrificium Scenopægiæ, seu Tabernaculorum, Leuit. 23. 34. A quindicesimo die mensis septimi, erunt ferie tabernaculorum septem diebus Domino. Septem diebus offeretis holocausta Domino. Hæc holocausta septem dierum sigillatim exprimentur, Num. 29. 3. his verbis: Primo die offeretis vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim, & in libamentis eorum simila oleo conuersa tres decimas per vitulos singulos, duas decimas arietibus duobus, & decimam decime agni singulis: Et hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, & sacrificio, & libamine eius. In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, &c. die tertio, vitulos undecim, &c. Et sic deinceps. Hoc solum aduerte, quod illis septem diebus, omnia sacrificia sunt eadem, excepto numero vitulorum. Nam primo die offerebantur tredecim vituli: secundo, duodecim: tertio, undecim: quarto, decem: quinto, nouem: sexto, octo: septimo, septem. Singulis autem diebus, duo arietes, quatuordecim agni, hircus pro peccato, & iuge sacrificium.

3. Sacrificium Coetus atque Collectæ, quod transactis septem diebus Tabernaculorum, celebrabatur octauo die, describitur Leuit. 23. 36. Dies quoq; octauus erit celeberrimus, & offeretis holocaustum Domino: est enim Coetus atq; Collecta. Et Num. 29. 35. Die octauo, offeretis vitulum unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: sacrificiaq; & libamina singulorum per vitulos, & arietes, & agnos rite celebrabitis: Et hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificioq; eius ac libamine. Sequitur communis clausula: Hæc offeretis Domino in solennitatibus vestris: prater vota, & oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, & in hostijs pacificis. Vnde

constat, generatim loquendo, duplicia fuisse sacrificia: quædam necessaria ex præscripto legis: alia spontanea ex arbitrio & deuotione offerentium. De prioribus, quæ fiebant in solennitatibus, dictum est hæcenus. De posterioribus nihil necesse dicere in particulari, quia parum ad nostrum institutum.

De igne, quo utebantur Sacerdotes in sacrificijs.

34. Quinque certa sunt ex scripturis. Primum est, ignem quendam à Deo cælitus datum esse, qui consumpsit primum sacrificium, quod obrulit Aarón in deserto, postquam Sacerdos à Mose consecratus est; quod contigit anno secundo egressione filiorum Israel ex Ægypto. Sic enim legitur Leuit. 9. 24. Apparuit gloria Domini omni multitudini: Et ecce egressus ignis à Domino, deuorauit holocaustum, & adipem, qui erant super altare. Quod cum vidissent turba, laudauerunt Dominum, ruentes in facies suas.

35. Alterum est, hunc ignem debuisse perpetuo nutiri & conseruari à Sacerdotibus, ne vnquam in altari deficeret. Leuit. 6. 12. Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet Sacerdos, subiciens ligna mane per singulos dies. Et infra: Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.

36. Tertium est, non alio, quam isto igne potuisse vti Sacerdotes ad sacrificia. Hoc inde constat, quia Nabad & Abiu, filij Aaronis, à Deo puniti sunt, quod alieno igne vti essent. Leuit. 10. 1. Arreptusq; Nabad & Abiu filij Aaron, thuribus, posuerunt ignem, & incensum de super, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressusq; ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino. Vide D. August. in quaestioibus super Leuit. 9. 31.

37. Quartum est, hunc ignem à secundo anno egressione ex Ægypto, quo cælitus à Deo datus est, perpetuo conseruatum fuisse in altari Tabernaculi, vsque ad tempus captiuitatis Babylonicæ, quo & templum incensum est, & Iudæi in Babylonem abducti sunt. Tunc enim in quodam puteo à Sacerdotibus abscondus. 2. Machab. 1. 19. Cum in Puteo ducerentur Patres nostri, Sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari, occulte absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo conseruati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. Hinc sequitur, ignem illum, in toto tempore, quod præcessit captiuitatem, toties mirasse locum, quoties tabernaculum cum altari de loco in locum translatum est. Fuit ergo per 39. annos in solitudine. Postea cum filij Israel, transitu Iordanis, venissent in terram promissionis, fuit successus in varijs locis. 1. in Galgala. 2. in Silo. 3. in Nobe. 4. in Gabaon. 5. in in Ierusalem, ædificato iam Salomonis templo. Ibiq; mansit vsque ad captiuitatem, vt dictum est.

38. Quintum est, eundem ignem, post solutam captiuitatem, iubente Nehemia, quantum fuisse à neporibus eorum Sacerdotum, qui illum in puteo absconderant, nec tamen inuentum: Sed pro eo repertam fuisse aquam crassam, quæ, oblato sacrificio, diuinitus in ignem conuersa est. 2. Machab. 1. 20. Cum autem praterissent anni multi, & placuit Deo, vt mitteretur Nehemias à Rege Persiarum, nepotes Sacerdotum illorum, qui ascenderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et iussit eos haurire & adferre sibi: & sacrificia, qua imposita erant, iussit Sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, & ligna, & qua erant superposita. Vtq; hoc factum est, & tempus adfuit, quo Sol resursit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. Porro, diem illum, quo ignis hic diuinitus accensus est, habuerunt Iudæi pro solennitate, & deinceps Festum seu dies dati ignis appellata est. Est postea in secundo templo, eodem igne vti sunt in sacrificijs.

39. Porro in hoc igne, de quo hæcenus dictum est, tria spectanda sunt, quæ mysterium habent. Primum, quod sit à Deo datus. Secundum, quod illo solo, & non alio liceret vti in sacrificijs. Tertium, quod cum perisset, ex aqua crassa, per ministerium Sacerdotum, non sine magno miraculo, recuperatus sit. Hæc inquam, tria mysterium habent. Ex primo discimus, ignem illum, quo nos in N. T. perficimus sacrificium, celestem esse; nec alium, quam ignem diuinæ charitatis. Ex secundo, nullum sacrificium Deo gratum esse sine hoc igne charitatis. 1. Cor. 13. 3. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ex tertio, hunc ignem charitatis aliquando in nobis perire pro peccato mortale, & quod habet se inflat aqua crassa: sed postea, accedente absolutione Sacerdotali, non sine magno miraculo reuiuiscere & recuperari. De hoc igne loquitur Christus Luc. 12. 49. Ignem veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt accendatur? Vide Augustinum in Psalm. 96.

De sacrificio noui Testamenti, quod per sacrificia
Mosaica fuit praefiguratum.

40. In nouo Testamento duplex est sacrificium. Vnum cruentum; quo Christus in ara Crucis Deo Patri oblatus est pro expiatione nostrorum peccatorum. Alterum incruentum, quo idem Christus quotidie sub specie panis & vini offertur in altari, partim in memoriam cruenti illius sacrificij, partim ob has causas. 1. Ad colendum Deum. 2. Ad gratiarum actionem pro beneficijs acceptis. 3. Ad impetrandam noua beneficia. 4. Ad placandum Deum.

41. Haec duo sacrificia possunt dupliciter spectari. Primum, quoad rem oblatam: & sic non sunt duo, sed vnum. Nam in utroque est vna & eadem res oblata, nempe Christus Dominus. Secundum, quoad modum & ritum offerendi: & sic duo sunt. Nam Christus in altero oblatus est cruento modo, & in propria specie humana, per realem sui occisionem. In altero offertur incruento modo, & sub specie aliena, sine reali sui occisione.

42. Vtrumque sacrificium est quasi primum prototypum, ad quod praefigurandum omnia sacrificia veteris Testamenti ordinata sunt: siue illa fuerint Mosaica, de quibus actum est; siue antiquiora Mosaicis, ut sacrificium Abrahamae, Melchisedech, Job. Ut omittam reliqua. Nam haec omnia fuerunt typi seu figurae nostri sacrificij. Quod breuiter sic explico:

43. In sacrificio cruento, quo Christus in cruce oblatus est, multa spectari possunt. Primum, quod fuerit vnigenitus Dei filius. Secundum, quod a Patre oblatus in mortem. Tertium, quod Patri obsequentissimus. Haec tria optime praefiguntur per sacrificium Abrahamae, quo obtulit vnigenitum filium suum Isaac. Quartum, quod re ipsa occisus sit. Hoc significant omnia sacrificia Mosaica, quae erant ex animalibus. Quintum, quod effusione sanguinis liberauerit nos a seruitute Diaboli. Hoc significat sanguis Agni Paschalis, qui sua per postea domorum aspersus, liberauit filios Israel a seruitute Pharaonis. Sextum, quod suo sanguine mundauerit nos a peccatis nostris. Hoc significat sanguis hircorum & aliorum animalium, teste Apostolo Hebr. 9. 13. *Si enim sanguis hircorum & taurorum iniquitatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis.* Septimum, quod innocens occisus sit. Hoc significat mactatio Agni Paschalis. Vnde Isaias cap. 53. 7. *Sicut ovium ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutat, & non aperiet os suum.* Octauum, quod tamen etiam innocens fuerit, tamen cum latronibus deputatus sit. Hoc significat Hircus, qui loco Agni Paschalis offerri poterat. Hircus enim animal foetidum est. Non enim, quod crura eius non sint fracta. Hoc significat Agnus Paschalis, de quo scriptum est Exodi 12. 46. *Os non comminetur ea.* Decimum, quod se totum Patri obtulerit, nulla parte sibi reseruata. Hoc significat omnia holocausta.

44. Similiter in sacrificio incruento multa spectari possunt. Primum, quod quotidie offeratur in Eucharistia. Hoc significat iuge sacrificium, de quo supra. Secundum, quod caro Christi vere comedatur in hoc sacrificio Ioan. 6. 35. *Caro mea vere est cibus.* Hoc significat caro Agni Paschalis, quae vere comedebatur ab offerentibus. Tertium, quod Christus sumatur sub specie panis & vini. Hoc significat sacrificium Melchisedech, qui panem & vinum obtulit. Quartum, quod comesturi ex hoc sacrificio, debeant esse puri a peccatis, ne indignè accedant. 1. Corinth. 11. 29. *Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans Corpus Domini.* Hoc significat sanctificatio filiorum Iob. Quintum, quod debeant habere veram contritionem & dolorem de peccatis praeteritis. 1. Corinth. 11. 28. *Probet autem se ipsum homo.* Hoc significant lactucae agrestes in esu Agni Paschalis. Sextum, quod debeant esse parati ad currendam viam mandatorum Dei, & contendere ad caelestia. Hoc significant Iudaei qui accincti lumbis, & calceati, & tenentes baculum in manibus, festinanter comedebant Agnum Paschalem. Haec ferè praecipua sunt. Alia minora omitto.

CAPVT XIV.

De Sacramento Mosaicis.

Sacramenta sunt quaedam externa signa seu ceremoniae, quae ex Dei institutione habent vim significandi & efficiendi aliquam sanctitatem, ut passim docent Theologi. Est autem duplex sanctitas. Vna vera & in-

terna, quae est idem, quod gratia iustificans. Altera legalis & externa, quae consistit in quadam munditia legali, id est, a lege Mosaica praescripta. Sicut enim lex Mosaica reputabat quosdam immundos seu irregulares, qui hoc vel illo modo affecti essent, aut certa quaedam opera facerent: Ita etiam reputabat quosdam mundos & sanctos, si certas quasdam ceremonias a Deo institutas vsurparent. Hoc posito, quaeritur primo, Quae & quot fuerint Sacramenta Mosaica. 2. Quam vim & efficaciam sanctificandi habuerint. 3. An fuerint tam perfecta, quam nostra Sacramenta. 4. Quid de singulis in particulari statuen dum sit.

QUESTIO I.

Quae & quot fuerint Sacramenta Mosaica.

Generatim loquendo, fuerunt duplicia. Quaedam pertinebant ad totum populum, ut Circumcisio, Eius Agni Paschalis, Purificationes ab externis immunditijs, expiationes à peccatis. Quaedam ad Ministros Synagoga, vt Consecratio Sacerdotum, Ablutio manuum ac pedum, rasio pilorum, eius panum propositio, & quorundam aliorum, quae Sacerdotum vsibus deputabantur. (D. Thom. in 1. 2. q. 102. art. 5.)

2. Haec omnia erant figurae seu typi Sacramentorum nouae legis. Nam primo, Circumcisio erat figura Baptismi. 2. Eius Agni Paschalis, & eius panum propositio, figura Eucharistiae. 3. Purificationes & expiationes, figura Pœnitentiae. 4. Consecratio Sacerdotum, figura facti Ordinis. (D. Thomas ibid. art. 5. ad 3.)

3. Quaes, cur nulla fuerit figura reliquorum Sacramentorum, vt Confirmationis, extremae Vnctionis, & Matrimonij? D. Thomas assignat hanc causam; quia Confirmatio est Sacramentum plenitudinis gratiae, Galat. 4. 4. & Hebr. 7. 19. Similiter, Extrema Vnctio est quasi immediata quaedam preparatio ad introitum regni caelestis. At in V. T. nemini patebat introitus in regnum caeleste, quia ianua regni caelestis nondum erat aperta, eò quod Christus nondum persoluerat pretium redemptionis nostrae, per effusionem sui sanguinis, Hebr. 9. 8. & cap. 10. 19. Denique, Sacramentum Matrimonij significat indissolubilem coniunctionem Christi cum Ecclesia, quam Matrimonium Iudaeorum non poterat significare, quia per Libellum repudij poterat dissolui, Deut. 24. 1.

4. Dices 1. Videntur plura fuisse Sacramenta, quam quae iam enumerata sunt; vt Manna, & aqua scaturiens de petra, quae erant figurae Sacramenti Eucharistiae. Respondeo. Erant quidem figurae Sacramenti Eucharistiae, vt bene obijciunt; sed tamen non erant proprie Sacramenta. Non enim erant externae ceremoniae a Deo institutae, quae ordinariè deberent vsurpari, quamdiu duraret Synagoga. Nota. In V. T. fuerunt duplex figurae nostrorum Sacramentorum. Quaedam erant figurae & Sacramenta simul; vt Circumcisio, Eius Agni Paschalis, & reliqua superius enumerata. Quaedam non erant Sacramenta, sed tantum figurae; quo pacto transitus maris rubri, erat figura Baptismi: Et Manna, figura Eucharistiae. Neutrum tamen Sacramentum. (D. Thomas 3. p. quaest. 70. art. 1. ad 2.)

5. Dices 2. Si non fuerint alia Sacramenta Mosaica, quam quae enumerata sunt; necesse est, pauca fuisse Mosaica, quam sint nostra, quod est contra Augustinum in Psal. 73. asserentem, plura fuisse Mosaica. Sequela patet, quia nostra Sacramenta sunt septem. At Mosaica non fuerunt septem, sed tantum quatuor, correspondentia Baptismo, Eucharistiae, Pœnitentiae, sacro Ordini, vt dictum est. Respondeo. Mosaica fuerunt multo plura, quam quatuor, fuerunt enim variae purificationes ab immunditijs legalibus, & similiter variae expiationes à peccatis. Quae tamen inter se diuersae essent, representabant tamen vnum Sacramentum nouae legis, nempe Sacramentum Pœnitentiae. Eodem modo fuerunt multa, quae representabant Eucharistiam.

QUESTIO II.

Quam vim, & efficaciam sanctificandi habuerint
Sacramenta Mosaica?

1. Sensus est, quam sanctitatem significauerint & effecerint Sacramenta Mosaica? Tria probanda sunt. 1. Quod

significauerint gratiam iustificantem, quæ est vera & interna sanctitas. 2. Quod tamen non effecerint aut contulerint gratiam iustificantem. 3. Sed quod contulerint sanctitatem, seu munditiam legalem. Sic ergo

2. PRIMA CONCLUSIO. Sacramenta Mosaica erant signa gratiæ iustificantis, quæ in N. T. danda erat per Christum. Ita passim Theologi, qui asserunt, Sacramentum in genere nihil aliud esse, quam signum rei sacræ: vel, inuisibilis gratiæ signum visibile. Et hoc interesse inter Sacramentum V. ac N. T. quod hoc signum gratiæ præsentis: illud fuerit signum gratiæ per Christum danda. Nam sicut nos in N. T. credimus, Christum venisse; ita Iudæi in V. T. credebant, venturum esse: Vnde, sicut nostra Sacramenta significant gratiam, quæ ipsa datur per Christum; ita illorum Sacramenta significant gratiam, quæ danda erat per Christum. Et hoc sensu dicit Apostolus Hebr. 10. 1. *Vmbra habens lex futurorum, non ipsam imaginem rerum.*

3. SECUNDA CONCLUSIO. Sacramenta Mosaica non efficiebant gratiam iustificantem, quam significabant: vel, Non erant signa practica gratiæ iustificantis: vel, Non habebant vim iustificandi, aut remittendi peccata, quoad culpam. (Quæ omnia fere pro eodem usurpantur.) Ita D. Tho. in 3. p. q. 62. a. 6. & alij passim, exceptis paucis. Et probatur primò ex ijs Scripturæ locis, vbi Sacramenta Mosaica vocantur *egena, infirma, & inutilia*. Egena, quia non continebant gratiam infirma, quæ non poterant à peccato liberare: Inutilia, propter eandem causam. Gal. 4. 9. *Quomodo conuertimini iterum ad infirma & Egena elementa?* id est, ad ceremonias & Sacramenta Mosaica. Et Hebr. 7. 18. *Reprobatio fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem.* Vbi per mandatum intelligitur legem Mosaicam, quæ ideo reprobata est, quia erat infirma & inutilis. Tamen enim præciperet multas ceremonias & Sacramenta, non tamen per ea poterat hominem saluare. Quod etiam confirmatur ex sequentibus testimonijs. Ioan. 1. 17. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* id est, Moyses dedit populo nudam legem, nudas ceremonias, nuda Sacramenta. At Christus dedit etiam gratiam, quam Moyses dare non potuit. Et Galat. 3. 11. *In lege nemo iustificatur apud Deum, id est, vilegis: vel, sacrificiorum & Sacramentorum, quæ a lege præcepta sunt.* Et ibid. v. 21. *Si data esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia.* At ex lege non est iustitia. Ergo lex non potest viuificare. Ratio sumitur ex præcedenti conclusione: quia si Sacramenta Mosaica contulissent gratiam, iam fuissent signa præsentis gratiæ, & non futuræ. Nec Apostolus dixisset: *Vmbra habens lex futurorum honorum;* sed potius, *Habens præsentia bona, id est, præsentem gratiam, iustitiam & salutem.*

4. TERTIA CONCLUSIO. Sacramenta Mosaica conferebant quandam munditiam & sanctitatem legalem, quæ quidem non erat vera & interna sanctitas, sed tamen figura veræ & internæ sanctitatis. Hæc conclusio clara est, si loquamur de purificationibus ab externis immunditijs, & de expiationibus ab externis peccatis. De reliquis Sacramentis sic ostenditur. Consecratio sacerdotum (quo etiam spectat ablutio manuum, & calicis pisorum) efficiebat, vt aliqui è numero aliorum segregati, speciatim deputarentur ad cultum diuinum peragendum. Quæ deputatio erat quædam sanctitas legalis, quam non habebant Laici. Similiter, Circumcisio efficiebat, vt homo qui antea reputabatur inter immundos & incircumcisos, transferretur ad populum sanctum, & à Deo peculiariter electum, de quo scriptum est, Exodi 19. 6. *Vos eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens sancta.* Et Deut. 7. 6. *Populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram.* Ad hunc populum nemo admittebatur, nisi per Circumcisionem. Denique, Eius Agni Paschalis, & panum propinationis efficiebat, vt homines fierent participes cibi sanctificati, quæ erat quædam sanctitas legalis.

An Sacramenta Mosaica fuerint tam perfecta, quam nostra?

1. Lutherani & Calvinistæ docent, nihil interesse inter Sacramenta Mosaica & nostra, quoad vim & efficaciam iustificandi: Ac proinde eandem vim & efficaciam habuisse Mosaica, quam habent nostra. Quod perinde est, ac si dicas, nihil interesse inter vmbra & imaginem; inter figuram & rem figuratam; inter ancillam & dominam; inter seruos & filios; inter Moysen & Christum. Quæ omnia absurda sunt.

2. Catholici assignant duplex discrimen. Vnum, quod

Mosaica non contulerint gratiam iustificantem, vt ostensum est. Nostra conferant, vt patet Act. 2. 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu in remissionem peccatorum vestrorum.* Brad Tit. 3. 5. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Hoc discrimen agnoscit Augustinus in Psal. 73. *Alia sunt, inquit, Sacramenta danti salutem; alia promittentia Saluatorem. Sacramenta Noui Testamenti dant salutem: Sacramenta Veteris Testamenti promittebant Saluatorem.* Et ibidem: *Mutata sunt Sacramenta: facta sunt faciliora, pauciora, salubriora, feliciora.* Vide eundem Epist. 118. ad Ianuarium, & lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 9. & lib. 19. contra Faustum, cap. 13.

3. Alterum est, quod Mosaica constabant rebus, & non verbis: Nostra, rebus & verbis. Ita D. Thom. 3. p. q. 60. art. 6. ad 2. & 3. Et probatur, quia in V. T. vbi præscribuntur præcipui ritus Sacramentorum, nulla fit mentio verborum, vt patet Genes. 17. vbi præscribitur ritus Circumcisionis. Et Exodi 12. vbi præscribitur ritus Agni Paschalis. Et Leuit. 18. vbi præscribitur ritus ordinationis. Et sic deinceps. At in Nouo Testamento non tantum rerum, sed etiam verborum fit mentio. Nam in Baptismo est ablutio aquæ, & verba baptizantis, Matth. 28. 19. In Eucharistia, est panis & vinum, & verba consecrationis, Matth. 26. 26. In Confirmatione, est impositio manuum, & oratio, Act. 8. 15. & 17. In Extrema Vnctione, est Vnctio & oratio, Iacobi 5. 14. Rationem huius discriminis assignat D. Thomas, quia status V. T. erat imperfectior, quam est status noui Testamenti. Et habebat Fidem obscuriorem ac magis implicatam, quam nos habemus: Ergo etiam debebat habere Sacramenta obscuriora, id est, magis obscure significanda. Cum ergo verba sint, clariora ad significandum, quam extera ceremoniæ; non debebant Sacramenta Mosaica constare verbis, sed solis ceremonijs: Alioquin fuissent æquæ clara ac nostra; quod est contra analogiam & differentiam veteris ac noui Testamenti, quæ initio huius libri explicata est.

4. Contra prius discrimen obiicit Calvinus illud 1. Cor. 10. v. 3. *Omnes eandem escam spirituales manducauerunt, & omnes eandem potum spirituales biberunt.* Ex quo colligit, Iudæos eandem escam manducasse in manna, quam nos manducamus in Eucharistia: ac proinde manna & Eucharistiam esse ejsdem virtutis & efficaciæ. Et confirmatur, quia esca illa, teste Apostolo, erat spiritualis: Ergo habebat effectum spirituales; & non tantum corporalem aut legalem. Vnde August. tract. 26. in Ioannem, disputans de illo loco Pauli, dicit Sacramenta noua & vetera fuisse diuersa specie visibili, sed paria virtute spiritali.

5. Respondeo. Apostolus non confert nos cum Iudæis, sed Iudæos inter se: Neque dicit, Iudæos eandem escam nobiscum manducasse; sed omnes Iudæos, inter se collatos, eandem escam manducasse, vt patet ex contextu, qui sic habet: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escam spirituales manducauerunt.* Quod non potest secundum sensum litteralem intelligi de Christianis, sed de solis Iudæis. Sensus igitur Apostoli est hic: Quemadmodum Iudæi, tametsi omnes idem manna cœlestis manducarent, & eandem aquam diuinis datam biberent; non tamen omnes salui facti sunt, sed multi in deserto perierunt, propter sua peccata: Ita nos Christiani, tametsi omnes eodem Baptismo, & eadem Eucharistia vtamur, non tamen omnes saluabimur, nisi à peccatis abstinamus.

6. Nec obstat Augustinus, cuius verba sunt hæc: *In signis diuersa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt, id est, Sacramenta vetera & noua sunt paria, quoad rem significatam; quia eundem Christum significant.* Hinc non sequitur, esse paria quoad efficaciam, sed solum quoad significationem. Nam vetera significabant Christum venturum: noua significant Christum præsentem. Et hoc sensu, tam vetera, quam noua, dicuntur spiritalia.

7. Contra posterius discrimen obijci potest, quod etiam in veteri Testamento, quando præscribuntur ritus Sacramentales, fiat mentio verborum, vt patet Leuit. 4. 26. vbi describitur ritus sacrificij pro peccato, & postea subditur: *Rogabitq; pro eo Sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei.* Respondeo. Non est certum, quod illud sacrificium fuerit Sacramentum. Et, si non fuit Sacramentum, cessat obiectio. Deinde, oratio Sacerdotis non erat essentia sacrificij pro peccato; sed solum addebatur ad facilius impetrandam peccati remissionem. Hoc inde colligitur, quia in sacrificio pro peccato Sacerdotis nulla oratio adhibebatur; sed solum in sacrificio pro peccato alicuius de populo, vt patet ex loco citato.

QUESTIO IV.

Quid statuendum sit de Circumcisione?

1. **H**Actenus dixi de Sacramentis in genere. Nunc specialitatem agendum est, 1. de Circumcisione. 2. de purificationibus ab externis immunditijs. De reliquis actum est ante: praesertim de Esu Agni Paschalis, cap. 13. §. 11. & sequentibus. De expiationibus à peccato, ibid. §. 31. De consecratione Sacerdotum cap. 7. quæst. 3.

2. Igitur de Circumcisione, quædam certa, quædam dubia sunt apud Theologos. Certa sunt hæc. Primò, quod Circumcisio à Deo instituta sit pro Abrahamo, & tota eius posteritate mascula, Genes. 17. 10.

3. Secundò, quod debuerit fieri octavo die, ibid. v. 12. Nec poterat citius fieri, quia ante illum diem, propter infantis teneritatem, fuisset periculum mortis. Poterat tamen iusta de causa differri post octavum diem; sicut dilata est in deserto per quadraginta annos, ob continuam peregrinationem, Iosue 5. v. 6. Vide ibi Serarium, & Vasquez in 3. parte disp. 163. cap. 2.

4. Tertiò, quod debuerit fieri in carne præputij, Gen. 17. v. 11. Quia Adamus in isto membro sensit primum effectum suæ inobedientiæ, nempe rebellionem carnis, Genes. 2. 11.

5. Quartò, quod ob varios fines instituta sit. Primò, ut esset signum fœderis seu pacti inter Deum & Abraham cum suis posteris, Genes. 17. 11. *Ut sit signum fœderis inter me & vos. Hoc autem fœdus, ex parte Dei, tale est: Ut sim Deus tuus, & seminis tui post te.* Ex parte Abrahami: *Et tu ergo custodias pactum meum, & seminem tuum post te in generationibus suis.* Vno verbo: Deus promittebat Abrahamo & posteris eius perpetuam protectionem. Hi vicissim promittebant Deo obedientiam & legis observationem. Secundò, ut esset signum fidei Abraham, & iustitiæ per fidem adeptæ, Rom. 4. v. 11. Tertiò, ut esset typos seu figura Baptismi, Coloss. 2. 11. Nam sicut Baptismus est signum, quo Christiani distinguuntur à non Christianis; ita Circumcisio fuit signum, quo Iudæi distinguuntur ab alijs gentibus. Et sicut nemo potest usurpare alia Christianorum Sacramenta, nisi prius sit baptizatus; ita nemo poterat usurpare Sacramenta Mosaica, nisi prius fuisset circumcisus. Denique, sicut susceptio Baptismi est quædam protestatio fidei Christianæ; ita susceptio Circumcisionis fuit quædam protestatio fidei Abraham. Vide D. Thom. 3. p. quæst. 7. art. 1.

6. Dubia sunt hæc. Primò, An Circumcisio debuerit fieri cultro lapideo. Secundò, Quare Moyses non circumcidit filium suum. Tertiò, Quare Iudæi non fuerint circumcisi in deserto per 40. annos. Quartò, an etiam gentiles debuerint circumcidi. Quintò, An licuerit circumcidere filios gentiliū, inuitis parentibus. Et alia similia, de quibus Vasquez in 3. parte, disp. 163. cap. 3. & disp. 164. cap. 1. & disp. 155. cap. 8. Et Cornelius in cap. 4. Exodi vers. 24. & in sap. 17. Genes. vers. 12. & alij.

7. Præcipua dubitatio est, An etiam Circumcisio fuerit instituta in remedium peccati originalis? Et consequenter, an contulerit gratiam iustificationem? Multi affirmant cum Augustino. Alij rectè in negant cum Iustino, Irenæo, Chrysostomo, ut Bellarminus lib. 2. de Sacramentis cap. 15. & 17. & Vasquez in 1. 2. disp. 130. cap. 2. Et probatur primo ex illo Genes. 17. v. 10. *Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me & vos. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetur carnem præputij vestri, ut sit in signum fœderis inter me & vos.* Vbi assignatur finis, ob quem instituta fuit Circumcisio: Et nulla fit mentio remedij contra peccatum originale.

8. Secundò, ex illo Rom. 3. 1. *Quid ergo amplius Iudæo est? aut qua utilitas circumcisionis? Multum quidem per omnem modum, quia credita sunt illi eloquia Dei.* Vbi Apostolus ex professo quærit, quid Circumcisio profuerit Iudæis? Nec dicit profuisse ad remissionem peccati originalis (quod tamen maximè dicere debuisset, si verum esset) sed solum ad hoc profuisse, ut Iudæi per Circumcisionem separati à gentilibus, acceperint legem Mosaicam.

9. Idem docent ipsimet Iudæi, præsertim Philo in libro de Circumcisione, & Iosephus lib. 1. Antiquit. cap. 12. qui ambo rerum Iudaicarum fuerunt peritissimi. Accedit duplex ratio. Vna, quia Circumcisio debebat differri vsque ad octavum diem. Si ergo fuisset remedium peccati originalis, omnes infantes, qui moriebantur ante octavum diem, caruissent illo remedio, quod est durum asserere. Altera, quia

Iudæi per 40. annos in deserto non fuerunt circumcisi, Iosue 5. vers. 6. Quis autem credat, remedium peccati originalis tamdiu fuisse neglectum, sciente & consentiente Moysè?

10. Solet obijci illud Genes. 17. 14. *Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Ex quo colligit Augustinus, omnes masculos, non circumcisos, perire, quia peccarunt in Adamo, & irritum fecerunt pactum de non comedendo fructu arboris; circumcisos autem non perire, quia per Circumcisionem liberati sunt ab illo peccato. Respondeo. Illud pactum, cuius ibi fit mentio, non est pactum de fructu arboris non comedendo, ut putat Augustinus; sed est pactum, quod inter Deum & Abrahamum, & eiusque posteros initum est, ut ante explicavi. Est igitur hic sensus: Quicumque masculus ex posteris Abraham non fuerit circumcisus, non censetur pertinere ad populum Dei electum; quia feci hoc pactum cum Abrahamo & posteris eius, ut nemo, nisi circumcisus, ad populum Dei admittatur.

11. Secundo obijcitur: Circumcisio fuit figura Baptismi: At Baptismus institutus est in remedium peccati originalis: Ergo & Circumcisio. Respondeo. Non sequitur, ut patet in hoc simili discursu: Agnus Paschalis fuit figura Eucharistiæ: At Eucharistia instituta est ad constendam gratiam ex opere operato: Ergo & Agnus Paschalis. Vel in hoc: Salomon fuit figura Christi: At Christus est Redemptor humani generis: Ergo & Salomon. Vel in hoc: Synagoga fuit figura Ecclesiæ. At Ecclesia est Catholica seu universalis: Ergo & Synagoga. Ratio est, quia figura in duobus deficit à re figurata. 1. Quod non repræsentet rem figuratam in omnibus, sed in aliquo tantum. 2. Quod in eo ipso, in quo illam repræsentat, imperfectior sit quam res figurata. v. g. Circumcisio est figura Baptismi. In Baptismo multa spectari possunt. 1. Quod sit signum discernens, seu segregans Christianos ab alijs. 2. Quod conferat gratiam sanctificantem, & ea mediante, tollat peccatum originale. 3. Quod fiat per abluitionem aquæ. 4. Quod perficiatur per invocationem Sanctissimæ Trinitatis. Circumcisio non est figura Baptismi, vel non repræsentat Baptismum in his omnibus, sed tantum in primo. Et in eo ipso adhuc deficit. Est enim carnale signum, discernens Iudæos ab alijs. Baptismus est spirituale signum, discernens Christianos à non Christianis. Item, Baptismus est signum necessarium ad salutem, quia nemo sine Baptismo salvari potest, Ioan. 3. v. 5. Circumcisio non est signum necessarium ad salutem, quia Ninivitis & alij sine Circumcisione salvari sunt.

12. Eodem modo, manna est figura Eucharistiæ. At in Eucharistia multa spectari possunt. 1. Quod sit cibus & potus. 2. Quod contineat verum Corpus & Sanguinem Christi. 3. Quod conferat gratiam iustificationem. Et plura alia. Manna non repræsentat Eucharistiam in his omnibus; sed in eo, quod sit cibus. Et in hoc ipso deficit. Non enim est cibus animæ, sicut Eucharistia; sed tantum corporis. Neque confert immortalitatem, sicut Eucharistia; sed relinquit hominem mortalem. Ioan. 6. v. 48. *Pater vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Idem dicendum est de Salomone respectu Christi, & de Synagoga respectu Ecclesiæ.

13. Ex hoc duplici defectu satis apparet, non licere argumentari à re figurata ad figuram, secundum æqualitatem aut paritatem sed tantum, secundum quosdam analogiam, qualis est inter umbram aut corpus; inter rudem delineationem imaginis, & perfectam imaginem. Itaque non valent hæc consequentiæ. Primò, Circumcisio est figura Baptismi: At Baptismus tollit peccatum originale: Ergo & Circumcisio. Secundò, Baptismus spiritualiter discernit Christianos ab alijs: Ergo & Circumcisio. Tertiò, Baptismus fit per abluitionem aquæ, & invocationem Sanctissimæ Trinitatis: Ergo & Circumcisio. Hæc tamen valet: Circumcisio est figura Baptismi: Ergo debet esse aliqua Analogia inter utrumque, qualis est inter umbram & corpus; sicut inchoatum & perfectum. Hæc in eo consistit, quod sicut Circumcisio in carne distinguit Iudæos à gentilibus; ita Baptismus in anima distinguit Christianos à non Christianis, nempe per spirituales characterem, qui animæ indelebiter impressus est.

14. Tertiò obijcitur: Non potest assignari aliud remedium peccati originalis in V. T. quam Circumcisio: vel, si potest, assignetur. Resp. Assignetur huiusmodi remedium pro femellis, quæ non circumcidebantur; tunc assignabo pro masculis.

masculis. Aut si nos latet, quo remedio vsa sint foemellae, quid mirum si lateat, quo remedio vsi sint masculi? Iudaei debebant vtrunque scire per Traditionem. Nam ex Scriptura nihil certi haberi potest. Vide, quae cap. 1. quaest. vltima de Traditionibus dicta sunt.

QVAESTIO V.

Quid statuendum de Purificationibus ab immunditia legali?

1. Iudaei, qui contraxerant immunditiam legalem, debebant purificari, antequam admitterentur, vel ad ingressum templi, vel ad sacras oblationes, vel ad aliorum consortium. De hac purificatione breuiter agendum est per sequentes quaestiuiculas.

2. Quaesit. 1. Quinam secundum legem Mosaicam erant immundi? Respondeo. Erant duplices immundi. Alij in se: 1. Puerperae, Leuit. 12. 2. Leprosi, Leuit. 13. & 14. 3. Seminisui, Leuit. 15. 2. 4. Polluti ex coitu, siue legitimo, siue illegitimo, Leuit. 15. 16. 5. Menstruatae, Leuit. 15. 19. 6. Haemorrhoidisae, id est, quae multis diebus patiuntur fluxum sanguinis, extra tempus menstruale, Leuit. 15. 25.

3. Ex contactu autem rei immundae fiebant immundi, qui sequuntur. 1. Qui tangebant leprosum, feminisuum, pollutum ex coitu, menstruatae, haemorrhoidisae, aut illorum vel illarum vestes, aut sedilia, vt patet ex locis allegatis. 2. Qui tangebant reptilia, aut alia animalia immunda, quibus non licebat vesci, Leuit. 11. 43. 3. Qui tangebant cadauera animalium immundorum, Leuit. 11. 24. 4. Qui tangebant cadauera animalium mundorum, quae sponte erant mortua, Leuit. 11. 39. 5. Qui tangebant cadauera, aut ossa, aut sepulchra hominum mortuorum, Num. 19. 11. 6. Qui ingrediebantur domum vel tentorium, in quo iacebat mortuus, Num. 19. 14. Qui tangebant aquas expiationis, quibus immundi expiabantur, Num. 19. 21.

4. Quaesit. 2. Quomodo purificabantur, qui erant immundi in se? Respondeo. Non omnes eodem modo. Puerperae purificabantur hoc modo. Si peperissent masculum, immundae erant septem diebus, & manebant triginta tribus in sanguine purificationis. Et tunc offerebant agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbae siue turturem pro peccato. Vel, si pauperes essent, duos turtures tantum, vel duos pullos columbarum. Si autem peperissent foemellam, immundae erant quatuordecim diebus: & sexaginta sex diebus manebant in sanguine purificationis. Et tunc offerebant pro foemella, sicut pro masculo, Leuit. 12. per totum.

5. Leprosi, antequam curata esset lepra, iuebantur haec praestare. 1. habere vestes diffusas. 2. caput nudum. 3. os veste contextum. 4. clamare, sordidos se esse, Leuit. 13. 44. Quando autem curata erat lepra; expiabantur hoc modo. 1. Sacerdos aspergebat illos sanguine passeris, per alium passerem alligatum baculo cedrino, cum coeco & hyssopo: & mox passerem viuum permittebat auolare. 2. Ipsimet lauabant vestes suas, radabant pilos corporis, ac deinde lauabant seipos. 3. die octaua, si diuites erant, offerebant agnum pro delicto, & agnum pro peccato, & ouem anniculam in holocaustum, cum tribus decimis similiae, & olei sextario. Si pauperes, offerebant agnum pro delicto, & duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, cum tribus decimis similiae & olei sextario. 4. Sacerdos sanguine agni tangebant aurem illorum dexteram, & pollices dexterae manus & pedis. 5. Ex oleo aspergebat septies coram tabernaculo: reliquum olei fundens super extremum auriculae dexterae, & super pollices manus ac pedis dexteri, & super caput, Leuit. 14. per totum. Simili modo lustranda erat vestis aut domus, quando a lepra erat curata.

6. Seminisui, id est, qui durante seminis fluxum patiebantur ex debilitate naturae, debebant sic purgari. Quando sanati erant, numerabant septem dies, & tunc lotis vestibus ac toto corpore, erant mundi. Die autem octauo offerebant duos turtures, vel duos pullos columbarum: vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, Leuit. 15. v. 13.

7. Polluti ex coitu (siue viri, siue foeminae) lauabant totum corpus aqua, & erant immundi vsque ad vesperam, Leuit. 15. 16. Menstruatae septem dies separabantur, ibid. vers. 19. Haemorrhoidisae, quando sistebatur sanguis, numerabant septem dies, sicut seminisui, & octauo die, offerebant duos turtures, vel duos pullos columbarum: vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, ibid. v. 28. & 29.

8. Quaesit. 3. Quomodo purificabantur, qui erant immundi ex contactu rei immundae? Respondeo. Haec fere regula seruabatur. Eo die, quo tangebant rem immundam, manebant immundi vsque ad vesperam, seu vsque ad Solis occasum, & loti aqua expiabantur, vt patet Leuit. 15. vbi haec verba saepe repetuntur: *Qui tetigerit* (hanc vel illam rem immundam) *lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua, immundus erit vsq. ad vesperum.* Expiabantur tamen, qui fiebant immundi ex contactu mortui, vel morticini, vel sepulchri hominis mortui. Nam illi manebant immundi septem dies: & die tertio & septimo aspergebantur aqua lustrali, & sic expiabantur, Num. 19. v. 11.

9. Quaesit. 4. An omnes immundi, quomodo erant immundi, debuerint extra castra habitare? Respondeo. Omnes quidem atcebantur ab ingressu templi, & a lacris oblationibus: Non tamen omnes exiiebantur extra castra. Sed hi soli. Primo, leprosi, seminisui, & polluti super mortuo, Num. 5. v. 2. Secundo, polluti ex nocturno somnio, Deut. 23. v. 10. Praeter hos immundos, omnes omnino, siue mundi, siue immundi debebant egredi castra, quoties ibant ad requisita naturae, iuxta illud Deut. 23. 11. *Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturae, gerens paxillum in balteo: Cumq. sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies, quo releuatus es.* Idque ob duas causas, vt ibidem insinuat. 1. vt castra seruarentur munda contra morbos. 2. propter honorem Arcae foederis, in qua Deus habitabat in medio castrorum.

10. Quaesit. 5. An omnes immundi, qui contrahebant immunditiam legalem, simul contraxerint peccatum? Vel: An omnis immunditia legalis fuerit peccatum? Respondeo. Non omnis. Erat enim duplex immunditia Hebraeorum. Vna erat verita praeepto Dei, vt comedere carnes immundae, sanguinem, adipem, Leuit. 11. per totum. Item, comedere morticinum, vel laniam a bestiis, Leuit. 22. 8. Item, tangere morticina immundorum, & tangere reptilia, Leuit. 11. 43. Igitur per horum usum vel contactum, non tantum contrahebatur immunditia legalis, sed etiam peccatum. Altera immunditia non erat verita praeepto Dei, sed solum indicata & statuta: vt tangere leprosum, vel seminisuum, pati lepram, fluxum seminis, menstrua. Nam de his non dicitur: *Ne tangatis ea, sed, qui tetigerit, immundus erit.* Vnde haec non erant peccata, sed tantum inducebant irregularitatem legalem. Vide Cornelium in cap. 15. Leuitici.

11. Quaesit. 6. Qualis erat illa aqua, qua immundi aspergebantur & mundabantur? Respondeo. Erat aqua lustralis, seu aqua lustrationis, vel expiationis, cui cineres ruffae vaccae erant infusa. Fiebat autem hoc modo: Sacerdos accipiebat ruffam vocatam sine macula, qua non portauerat iugum. Hanc immolabat extra castra, & totam comburebat cum ligno cedrino, coeco bistincto, & hyssopo. Illius cineres collecti spargebantur in aquam viuam, id est, fontanam, seu fluentem. Et tunc aqua illa cineribus inspersa adhibebatur ad immundos purificandos, Num. 19. 2.

12. Nota. 1. Haec vacca in deserto immolabatur extra castra. In terra vero Palestina immolabatur Ierosolymis extra portam. Et inde cineres deferrebantur ad singula oppida, vt vbique haberent aquam lustrationis pro vsu quotidiano. Omnes enim immunditiae per hanc aquam tollebantur, vt colligitur ex illo Heb. 9. 13. *Si enim sanguis hircorum & iauorum, & cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, &c.*

13. Nota. 2. Tradunt Hebraei, & ex eis Burgensis addit. 2. in c. 19. Num. quod sex tantum vaccae ruffae fuerint immolatae per totam durationem a Moysse vsque ad Christum. Prima, tempore Moysis. Secunda, tempore Esdrae. Tertia & quarta, tempore Simeonis iusti, qui fuit Pontifex per annos octoginta. Quinta & sexta, tempore Ioannis Pontificis, qui fuit pater Machabae, a quo descenderunt Machabaei. Quod tamen non est verisimile. Nam pauci cineres vnus vaccae, quae tempore Moysis immolata est, non poterant sufficere per tot annos, quot inter Moysen & Esdram elapsi sunt, praesertim pro tanta Iudaeorum multitudine, & pro quotidianis purificationibus, quae ex praeepto Dei fiebant. Vnde verisimilius est, quod tradunt Lyranus & Cornelius, singulis annis vnam vaccam esse immolatam.

14. Quaesit. 7. Quid significabant tot ac tam diuersae purificationes Iudaeorum? Respondeo. Erant figurae sacramenti Poenitentiae, & significabant, quam serua futura esset contritio, confessio, purificatio, & munditia Christianorum, quam accuratum examen conscientiae, quam diligens sollicitudo ad elucendam vel minimam labeculam animae.

CAPVT XV.

De Observantijs Legalibus.

Observantijs legales, quibus Iudæi discernabantur à Gentilibus, erant variz. 1. discretio ciborum mundorum ab immundis. 2. Abstinentia à sanguine & adipe. 3. Ieiunia. 4. Vota. 5. Iuramenta. 6. Solennitates Festorum. 7. Annus remissionis. 8. Iubilæum. 9. Rasio vel tonsio capitis ac barbæ. 10. Certus vsus vestium. Vide D. Thom. in 1. 2. quæst. 102. art. 6. Dicam aliquid de singulis.

De discretione ciborum mundorum ab immundis.

1. De hac discretione potissimum agitur Leuit. 11. & Deut. 14. Ex quibus locis colligi possunt aliquot regulæ. 1. De pecoribus. 2. de piscibus. 3. de avibus. 4. de alijs. Et quidem de pecoribus est hæc regula generalis: Omne animal, quod in duas partes dividit vngulam, & ruminat, comedetis: vt bouem, ouem, capram, ceruum, capream, bubalum, tragelaphum, Pygargum, Orygem, camelopardalum, Leuit. 11. 3. & Deut. 14. 4.

2. Ex quo deducuntur aliz tres. Prima, quod nec ruminat, nec vngulam dividit, immundum est, Leuit. 11. 6. Secunda, Quidquid autem ruminat quidem, sed vngulam non dividit, etiam immundum est, vt camelus, lepùs, cherogryllus, Leuit. 11. 4. & Deut. 14. 7. Tertia, Quidquid non ruminat, etiam si vngulam dividat, immundum est, vt sus, Leuit. 11. 7. & Deut. 14. 8.

3. De piscibus sunt duæ regulæ. Prior: Omne quod hæbet pinnulas & squamas, tam in mari, quam in fluminibus & stagnis, comedetis. Posterior: Quidquid non habet pinnulas & squamas, immundum & abominabile est, Leuit. 11. 9. & Deut. 14. 9.

4. Aues immundæ, quibus non licebat vesci, erant hæc: Aquila, Gryps, Halicetus, Ixion, Miluus, Vultur, Coruus, Struthio, Noctua, Larus, Accipiter, bubo, Mergulus, Ibis, Cygnus, Onocrotalus, Porphyrio, Herodius, Charadrius, Vpupa, Vespertilio, Leuit. 11. 13. & Deut. 14. 12.

5. De alijs erant hæc regulæ. Prima, Omne de volucribus, quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis, Leuit. 11. 20. Secunda, Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, vt est Bruchus, attacus, ophiomagus, locusta, Leuit. 11. v. 21. Tertia, immunda seu polluta sunt, Mustela, mus, crocodilus, Mygale, Chamæleon, Scellio, lacerta, talpa, Leuit. 11. v. 29. Quarta, Omne quod reptat super terram, abominabile erit, Leuit. 11. v. 41. Quinta, Quidquid super pectus quadrupes graditur, & multos habet pedes, siue per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est, Leuit. 11. 42.

6. Nota 1. Immundum dupliciter sumitur in Scriptura. Primò, pro polluto, abominabili, execrando, quod non liceat comedere. Sic sumitur locustis citatis. Secundo, pro debili vel maculoso, quod liceat quidem comedere, sed non offerri in sacrificium. Sic sumitur Deut. 12. v. 15. *Si autem comedere volueritis, & reclusus carnis delesteris, occide, & comede iuxta benedictionem Dei tui, quam dedit tibi in vrbibus: siue immundum fuerit hoc est, maculatum & debile: siue mundum, hoc est, integrum & sine macula, quod offerri licet, sicut capream & ceruum, comedes: absque sanguine, quem super terram quasi aquam effundas.*

7. Nota 2. Præter immunda animalia, de quibus iam dictum est, erant etiam alia, quæ tamen ex suo genere munda essent, tamen continebantur immunda propter aliquam circumstantiam. De quibus intelligi debent hæc scripturæ testimonia. Exodi 11. 28. *Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedetis carnes eius.* Et Exodi 22. 31. *Carnem, quæ à bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed projicetis canibus.* Et Leuit. 7. 19. *Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni.* Et Leuit. 11. 34. *Omni cibum, quem comedetis, si supra fuerit super eum aqua, immundus erit.* Et Deut. 14. 21. *Quidquid autem mortuum est, ne vescamini ex eo.*

8. Quæres 1. Quid significabat illa discretio ciborum mundorum ab immundis, in vet. Testamento? Respondeo. Significabat discretionem Iudæorum & Gentilium. Nam

Iudæi in V. T. censebantur mundi, sancti, impolluti: Gentiles vero immundi, & polluti. De Iudæis dictum est Deut. 14. v. 2. *Populus sanctus es Domino Deo tuo.* De Gentilibus vero Matth. 7. 6. *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et Matth. 15. v. 26. *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.*

9. Quæres 2. Quis sustulit hanc discretionem inter Iudæos & Gentiles? Respondeo. Christus, qui ex Iudæis & Gentilibus fecit vnam Ecclesiam: Et abstulit mediam partem, quo à se mutuo diuidebantur Ephe. 2. 14. Huc etiam spectat illud Rom. 3. 29. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium?* Et Rom. 10. 12. *Non est distinctio Iudæi & Græci.* Et Galat. 3. 28. *Non est Iudæus neque Græcus: non est seruus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.*

10. Quæres 3. Quis primò cognouit hoc mysterium? Respondeo. In veteri Testamento fuit incognitum, Ephe. 3. v. 5. In nouo, primo omnium reuelatum est Petro, quando vidit colum apertum, & descendens vas quoddam, velut lintheum magnum, in quo erant simul animalia munda & immunda. Quo significabatur, in Ecclesia simul fore Iudæos & Gentiles, Act. 10. v. 12. Hoc intellige eo sensu, quo explicatum est capite secundo, quæst. 9. §. 2.

11. Quæres 4. An etiam in nouo Testamento sit discretio ciborum mundorum ab immundis? Respondeo. Non est. Nam, vt ait Apostolus, ad Titum 1. 5. *Omnia munda mundis.* Et 1. Tim. 4. 4. *Omni creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Vbi nota discrimen inter Iudæos, Christianos, & hæreticos. Iudæi abstinebant à quibusdam cibis, ex præcepto Dei, propter immunditiam legalem. Christiani abstinent in quadam mensura à carnibus ex præcepto Ecclesie, non propter immunditiam, sed propter deuotionem. Hæretici abstinent à quibusdam cibis ex errore, propter falsam persuasionem, 1. Tim. 4. v. 2.

De abstinentia à sanguine & adipe.

12. De hac abstinentia extat præceptum, Leuit. 17. 17. *Ture perpetuo, in generationibus, & cunctis habitaculis vestris, nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.* Vbi aliqua notanda sunt. Primo, quod Iudæis in lege Moisaica non tantum prohibitus fuerit sanguis immolatiuus, id est, sanguis victimarum: sed etiam sanguis quorumcumque animalium, quæ domi ad esum macerabantur, vt patet Leuit. 17. v. 10. *Homo qui lebet de domo Israel, & de aduentu qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo, quia anima carnis in sanguine est.* Et infra v. 14. *Sanguinem vniuersæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est.*

13. Secundò, quod hoc præceptum non tantum Iudæis fuerit datum in lege Moisaica, vt iam ostendi: sed etiam Noë & posteris eius in lege nature Genes. 9. 3. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.* Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis. *Sanguinem enim animarum vestrarum vtque vtam de manu cunctarum bestiarum.* Et postea noui Testamenti in lege Euangelica. Act. 15. 29. *Vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato.* Itaque tribus vitæ prohibitus est etiam sanguinis in lege nature, antequam introd. Et discretio ciborum mundorum ab immundis. 2. in lege Moisaica, quando vigeat illa discretio. 3. in lege Euangelica, quando eadem discretio fuit abrogata.

14. Hæc triplex prohibitio facta est ob triplicem causam. Prima causa est, vt homines abstinerent ab effusione sanguinis humani, Genes. 9. 5. Altera est, quia sanguis est vehiculum, nutrimentum, & tutela vitæ ac spirituum vitalium. Vita autem solus Dei est: Ergo & sanguis soli Deo offerri debet. Quæ causa adducitur in secunda prohibitione. Leuit. 17. 11. *Quia anima carnis in sanguine est.* Tertia, vt Iudæi & Gentiles facilius possent vniui seu coalescere in vnam Ecclesiam. Quæ causa fuit, cur Apostoli interdicerent etiam sanguinis. Nam Gentiles comedebant sanguinem: Iudæi non item. Ne ergo fieret inter illos dissensio, vtique iussi sunt abstinerere à sanguine (altem ad initium nascens Ecclesie) vt esset firmior illorum concordia & vniui.

15. Hæc abstinentia à sanguine multò differebat ab abstinentia ab adipe. 1. Quia abstinentia à sanguine præcepta fuit in lege nature, in lege Moisaica, & in lege Euangelica, vt dixi. Abstinentia vero ab adipe, solum in lege Moisaica. 2. Iudæi debebant abstinerere ab omni sanguine, non tamen ab omni adipe. Debeant quidem abstinerere ab adipe, qui seorsim in intestinis contineatur: non tamen ab eo, qui carni adhæret & illi

& illi quodammodo immixtus est. Rursum, debebant abstinere ab adipe illorum animalium, quæ erant munda ad sacrificium; ut ab adipe ouis, capræ, bouis: Non tamen ab adipe aliorum, quæ tantum erant munda ad comedendum; ut ab adipe cervi, bubali, & similibus, de quibus supra §. 1. Vide Cornelium in cap. 3. Leuit. v. 17.

De Ieiunijs.

16. Duplicita erant Iudæorum ieiunia. Alia communia seu publica: alia priuata. Communia rursum duplicita. Alia statuta & ordinaria, quæ singulis annis repetebantur. Alia extraordinaria, quæ indiciebantur ob aliquam præsentem vel ingruentem calamitatem, & non repetebantur singulis annis. De prioribus intelligitur illud Zachariæ 8. 19. *Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domus Iudæ, in gaudium & lætitiâ, & in solennitates præclaras.* Vbi insinuatur quatuor ieiunia, quæ ordinariè à Iudæis seruabantur, ut notat S. Hieronymus, Rupertus, & Ribera in locum citatum, Turnellus in Anna libris, Anno mundi 2545. num. 42. Cornelius in cap. 32. Exodi v. 19. & alij.

17. Primum erat, ieiunium quarti mensis, quod Iudæis indictum fuit ob tabulas legis contractas. Cum enim Moses descendens de monte Sinai, deferret tabulas legis ad castra, & videret populum choros ducere, & vitulum aureum adorare, iratus est, & ex pio zelo protulit tabulas ad radicem montis & confregit. Exod. 32. 19. Putabat enim indignum esse, si tabulas legis, quas ieiunio quadraginta dierum obtinuerat, offerret populo, qui per ebrietatem & idololatram factus erat transgressor legis. Hoc sensu Ambrosius lib. de Helia & Ieiunio cap. 6. ait: *Tabulas legis, quas accepit abli- nentum, conteri fecit ebrietas.* Et quia hæc contractio tabularum facta est die decimo septimo quarti mensis, ideo indictum fuit ieiunium eodem die, ut patet ex Calendario Hebræorum apud Genebrardum in commentarijs super Psalmos.

18. Secundum erat, ieiunium quinti mensis, quod ideo fuit indictum, quia Hebræi quinto mense prouidentur ex Cadesbarne ascendere montem Idumæ, & sic breui tempore recta transire in proximam terram promissionis: Sed iussit eos in solitudine per viam maris rubri, & quadraginta annis errare in solitudine, in penam murmuratiõis contra Deum. Et quia non obtemperauerunt Deo, sed in montem Idumæ ascenderunt, plerique occisi sunt ab Amoræis, qui in illo monte habitabant. Num. 14. 33. Et Deut. 1. v. 40. & sequentibus.

19. Tertium erat, ieiunium septimi mensis, quod indictum fuit ob eadem Godoliæ, quæ fuit Hebræis valde perniciosa 4. Reg. 25. v. 25.

20. Quartum erat, ieiunium decimi mensis, quod ideo indictum fuit, quia illo mense Ezechiel, & cæteri, qui erant cum illo in captiuitate Babylonica, audierunt Ierusalem esse captam, & templum in cenitum. Vide auctores supra citatos, qui hoc ferè modo explicant hæc quatuor ieiunia.

21. Præter hæc ordinaria ieiunia, erant alia extraordinaria, quæ indiciebantur ob aliquam præsentem vel imminentem calamitatem. Sic Iosaphat Rex Iudæ indixit ieiunium vniuerso populo, quando Moabitis, & Ammonitis veniebant contra illum ad bellum 2. Paralip. 20. 3. Sic Esdras indixit ieiunium profecti ieiunare, ne ab hostibus infestaretur, quando cum socijs suis, ex consensu Regis Artaxerxis è captiuitate Babylonica profectus est in Ierusalem ad domum Domini in laurandam (1. Esdræ 8. 21.) Sic filij Israël ieiunauerunt tota die, quando à Egiptiis cæsi & fugati sunt, Iudic. 20. 16. Similiter, quando à Philistæis propter sua peccata affligebantur, 1. Regum 7. 6. Item, quando Holofernes venit contra illos cum ingenti exercitu, Iudith 4. 8. Itemque, quando crudele edictum Regis Assueri contra ipsos promulgatum est, Esther 4. 3. Ad denique, quando volebant auertere iram Dei, tempore Ioachim filij Iobæ Regis Iudæ, Ierem. 36. 9.

22. Hæc de publicis seu communibus ieiunijs. Priuata erant, quæ quique libi, vel ex propria deuotione, vel ex Dei instinctu assumebat. Sic Moses accepturus à Deo legem Decalogi ieiunauit quadraginta diebus, Exod. 34. 28. Sic Helias fugiens persecutionem Iezabelis, & tendens in montem Dei Horeb, ieiunauit totidem diebus, 1. Regum 19. 8. Sic David audita morte Abner, ieiunauit vsque ad occasum solis, 2. Reg. 3. 35. Sic idem David, ægotante filio suo, deprecatus est pro eo Dominum & ieiunauit, 2. Reg. 12. 16. Sic Sara filia Raguels, cum obijceretur ipsi, quod septem viros occi-

disset, ieiunauit tribus diebus & tribus noctibus, Tob. 3. 10. Sic Daniel, orando & ieiunando obtinuit à Deo, ut abbreviarentur anni desolationis Ierusalem, Daniel. 9. 3.

23. Christus in nouo Testamento, tribus potissimum modis commendauit nobis ieiunium. Primo, suo exemplo, quia ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus in deserto, Matth. 4. 2. Secundo, ostendendo, quanta sit vis & efficacia ieiunij. Matth. 17. v. 20. *Hoc genus Daemoniorum non eicitur, nisi per orationem & ieiunium.* Tertio, prædicendo fore, ut ipsius discipuli, id est, veri Christiani, post ipsius mortem essent ieiunaturi. Matth. 9. v. 13. *Veniens dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* & hoc factum est tempore Apostolorum, Actuum 13. 2. *Ministrantibus autem illis Domino, & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus.* Ecce Spiritus sanctus loquitur ieiunantibus: Idem post tempora Apostolorum obseruatum est ab omnibus veris Christianis, vsque ad hæc nostra tempora; ut patet partim ex historijs Ecclesiasticis, partim ex præxi & antiqua consuetudine, quam à maioribus nostris accepimus. Videant nunc, an sint veri Christiani, qui nunquam ieiunant. Au de illis Christus locutus sit, cum dixit: *Veniens dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.*

De Votis.

24. Vouere nihil aliud est, quam Deo aliquid promittere. Porro in lege Mosaiica, de qua nunc potissimum agimus, erant variae leges circa votum. Vna generalis: Alia specialis. Generalis erat hæc, Deut. 23. 21. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requirit illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labijs tuis, obseruabis; Et facies sicut promisisti Domino Deo tuo.*

25. Speciales erant triplices: Alia de valore & irritatione voti: Alia de redemptione: Alia de materia. Leges primi generis, de valore & irritatione voti, erant hæc. Prima de voto Nazareorum, Num. 6. 4. *Vir, siue mulier, cum fecerint votum ut sanctificentur, & se voluerint Domino consecrare, à vino & omni, quod inebriare potest, abstinebunt.* Hoc votum erat ratum. Poterat tamen irritari, quoad mulieres, ut patet ex sequentibus.

26. Secunda de voto filia, quæ erat sub potestate Patris. Nam si aliquid vouisset, & pater, re cognita, eodem die non contradixisset, votum erat ratum, & seruandum: Si contradixisset, erat irritum, Num. 30. 4. Quod dicitur de filia, debet etiam intelligi de filio, sub potestate patris existente. Et quod de patre, debet etiam intelligi de tutore, qui mortuo patre, succedit in ius & regimen paternum. Nota. Si pater semel absoluit consentisset in votum filia, non poterat, illud postea irritare.

27. Tercia de voto vxoris: quæ similiter si aliquid vouisset, & vir eius, re intellecta, non statim eodem die contradixisset, ratum erat votum: irritum, si tacet. Ibidem vers. 7. Nota. Si sponsa antequam nuberet, fecisset votum patre consentiente, iuxta secundam legem; & postea nupsisset, poterat sponsus statim post contractum matrimonium, votum eius irritare: non minus, quam si votum fecisset in matrimonio. Ita Abuleus in c. 30. Num. q. 35. Quod intellige, si sponsus, ante initum matrimonium, nihil sciebat de huiusmodi voto. Ratio est, quia aliqui potuissent fieri, ut ipsi sponsus, etiam inuito & ignoranti, per huiusmodi votum præcedens, iniiceretur aliquod onus, quod ipse nec voluisset nec tenebatur acceptare.

28. Quarta de voto vidua & repudiate: quæ si aliquid vouissent, votum erat ratum, & tenebantur seruare. Ibidem v. 10. Non enim subiectæ erant vel patri vel marito, à quo votum ipsarum irritari posset.

29. Leges secundi generis, de redemptione voti, erant hæc. Prima: Homo, qui seipsum Deo obtulerat per votum, ut seruiret in Tabernaculo, redimebat se pretio à lege taxato, Leuit. 27. 2. Hoc intellige de laicis, non autem de Leuitis & Sacerdotibus. Erant enim duplicita munia in Tabernaculo. Alia propria Sacerdotum aut Leuitarum: Alia, quæ poterant prestari à Laicis, ut portare aquam & ligna pro sacrificijs, vertere Atrium; surta recta templi curare. Ad priora, soli Sacerdotes & Leuitæ poterant se offerre per votum. Ad posteriora, laici. Si ergo Sacerdotes & Leuitæ vouissent, se semper in suis officijs ministraturos Domino, tenebantur id facere ex voto. Sic fecit Samuel Leuita, quem mater Deo deuouerat, 1. Reg. 1. v. 11. Si autem laici vouissent, se reliqua munia obituros, id est, portaturos aquam & ligna in vsum Tabernaculi, debebant votum suum pretio redimere. Idque duplici de

de causa. 1. ut illud pretium daretur Levitis & Sacerdotibus pro sustentatione. 2. quia non necesse erat, Hebræos portare aquam & ligna, cum Gabaonitæ in pœnam fraudis, qua deceperant Hebræos, ad id essent destinati Iosue 9. 22.

30. Secunda lex: Si quis vouisset Deo animal, quod immolari non poterat, debebat vendi pretio à sacerdote taxando. Quod pretium si ipse vouens dare voluisset, debebat insuper addere quintam pretij partem Levit. 27. 11. Nota. Omnia animalia, quæ Deo vouebantur, poterant redimi à vouente, exceptis animalibus mundis ad sacrificium. Quando autem redimebantur à vouente, tunc ultra pretium à sacerdote taxatum, debebat addi quinta pars pretij pro ipso sacerdote, qui sustinebat onus taxandi & reuendendi. Quod si vouens noluisse redimere animal, quod Deo voueret, poterat sacerdos illud retinere, vel alteri vendere aut donare, ut colligitur ex illo Num. 18. 14. *Omne, quod ex voto reddideris filij Israel, tuum erit.*

31. Tertia lex: Si quis vouisset Deo domum suam, debebat vendi pretio à sacerdote taxando. Quod si vouens voluisset illam redimere, debebat ultra taxatum pretium addere quintam pretij partem. Levit. 27. 14. Hæc lex est similis præcedenti.

32. Quarta lex: Si quis vouisset Deo agrum suum hæreditarium, debebat æstimari pretium agri, iuxta mensuram sementis. Et si vouens voluisset illum redimere, addebat quintam pretij partem, ut in præcedentibus Levit. 27. 16. Nota. Qui vouebant Deo rem aliquam immobilem, ut domum vel agrum, libenter illam redimebant, etiam si ultra taxatum pretium deberent addere quintam pretij partem. Ratio est, quia si non redemissent, illa nunquam ab eos fuisset reuersa, ne quidem in Jubilæo; sed absolute transfuisset in dominium Sacerdotum, qui quidem poterant eam vendere, sed ita, ut in Jubilæo ad eos, tanquam ad veros Dominos reuertetetur Levit. 27. 21.

33. Quinta lex: Si vouens agrum, non fuisset hæres illius, sed emptor, debebat illum redimere pretio à sacerdote taxando, & illud pretium dare sacerdoti: ita ut ager in Jubilæo posset redire ad Dominum hæreditarium Levit. 27. 22.

34. Lex tertij generis, de materia voti, erat hæc: Primogenita munda ad sacrificium, ut primogenitum bouis, ouis, capræ; non debebant Deo voueri. Levit. 27. 26. & Num. 18. 17. Ratio ibidem insinuat, quia illa primogenita iam antea erant Deo consecrata & debita ratione primogenituræ: Ergo non debebant iterum consecrari & offerri per votum; ne votum videretur aliquid derogare priori consecrationi, quasi illa non fuisset plena & perfecta, sed voto potuisset perfici & firmari. Primogenita verò, quæ non poterant immolari, vel debebant redimi à vouente, vel si ipse noluisse redimere, Sacerdos poterat ea sibi reseruare, aut alteri vendere vel donare. Levit. 27. 27.

35. Tres super sunt difficultates. 1. de voto Jephthe. 2. de votis Christianorum. 3. an liceat rem præceptam Deo vouere? Vel, an res, quæ est in præcepto, possit esse materia voti? Est ergo prima quæstio, quid statuendum sit de voto Jephthe? In quo duo spectanda sunt. 1. ipsum votum. 2. impletio voti. Votum ipsum describitur Iudic. 11. 30. his verbis: *Votum vouit Domino Iephthe, dicens: Si tradideris filius Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filio Ammon, eum holocaustum offeram Domino.* Impletio voti consistit in eo, quod ipse filiam suam vnigenitam, quæ ei reuertenti ex bello prima occurrebat, obtulerit Deo in holocaustum. Nunc quæritur, an ipse, & vouendo, & votum implendo, peccauerit, necne? Aliqui dubitant, ut Augustinus quæst. quadragesima nona super Iudices, vbi que veramque partem statuit esse probabilem. Item Caietanus in cap. 11. Iudicum.

36. Alij putant illum peccasse. Primò, quia votum ipsius, ratione materiae, repugnabat legi Mosaicæ. Vel enim vouerat se immolaturum Deo, quemcunque hominem primo egressientem & occurrentem; vel quodcunque animal. Neutrum licebat. Non prius, quia verum erat lege Mosaica, immolare hominem Deut. 12. 31. Nec postèrius, quia similiter verum erat, immolare quodcunque animal. Non enim licebat immunda animalia immolare. Num. 18. 15. Secundo, quia si Deus approbasset ipsius votum, fuisset contentus solo voto, & impediuisset executionem; non permittendo filiam ipsius interfici: sicut fuit contentus pia voluntate Abrahami, & impediuisset executionem, non permittendo filium Isaac immolari. Hanc sententiam sequuntur Tertullianus lib. 3. contra Marcionem c. 4. Anastasius Nicænus q. 36. Procopius in c. 11. Iudic. Auctor quæstionum veteris Testamenti, qu. 43. apud Augustinum. Et multi Rabini, qui hoc insuper addunt,

votum Jephthe (quod aiunt fuisse stultum ac temerarium) potuisse quidè irritari à Phinees Pontifice, qui tunc viuebat; sed tantam fuisse superbiam vtriusq; ut nec Iephthe, utpote Princeps populi dignatus sit petere ab eo voti relaxationem; nec Phinees, utpote Pontifex, dignatus sit eam illi offerre. Ideo vtrumq; à Deo punitum esse. Vide Serarium in cap. 11. Iudic. quæst. 17.

37. Alij rectius putant, illum non peccasse. Primò, quia fecit, ex instinctu Spiritus sancti fecit, ut docent Chrysostom. hom. 14. ad populum, Emilianus sermon. de natali virginum, Ioannes Arboreus lib. 9. c. 6. Lorinus in cap. 23. Actuum. Et patet ex illo Iudic. 11. 29. *Factus est ergo super Iephthe Spiritus Domini.* Et mox sequitur: *Votum vouit Domino.* Sicut ergo Abraham non peccauit, offerendo filium suum vnigenitum ad immolandum, quia ex instinctu diuino fecit: Ita nec Iephthe peccauit, offerendo filiam suam vnigenitam ad immolandum, quia similiter ex instinctu diuino, fecit.

38. Secundò, quia per illud votum impetrauit à Deo victoriam contra Ammonitas. Ergo signum est, Deo placuisse ipsius votum. Et si votum placuit, etiam voti impletionem placuisse necesse est, præsertim cum à Deo non sit impedita. Et confirmatur, quia scriptura nunquam reprehendit ipsius votum, aut voti impletionem. Ipsum vero sæpè laudat, præsertim Hebr. 11. 32. vbi ait, illum per fidem vicisse regna, & operatum esse iustitiam.

39. Tertiò, si peccasset vouendo, fuisset monitus ab aliquo Propheta vel Sacerdote, ne impletet votum. At à nullo monitus est, toto illo spatio duorum mensium, quod inter votum & voti impletionem intercessit. Ergo verisimile est, non peccasse vouendo: Maxime cum constet, alios Reges ac Principes populi, si quando peccauerit, fuisse monitos ac reprehensos.

40. Quarto, populus non fuisset passus filiam Iephthe occidi & immolari, nisi putasset votum fuisse ratum & Deo acceptum; sed eripuisse illam à morte, sicut eripuit Ionatham filium Saulis, quando Saul, ratione iuramenti, quo se obstrinxerat, volebat illum interficere. 1. Reg. 14. 45. Est enim par ratio. Nam populus putabat iuramentum Saulis fuisse stultum ac temerarium; & ideo impediuit impletionem. Si ergo similiter putasset, votum Iephthe fuisse stultum, ac temerarium, etiam illius impletionem impediuisset. At non impediuit. Putauit igitur votum & voti executionem fuisse bonam.

41. Quinto, sicut Abraham offerendo filium suum Isaac ad immolandum, expressit typum passionis & motus Christi, quoad voluntatem, non quoad executionem: Ita consentaneum fuit, ut aliquis exprimeret typum illius, non solum quoad voluntatem, sed simul etiam quoad executionem. Hoc fecit Iephthe, qui non solum paratus fuit immolare filiam suam vnigenitam, sed reipsa immolauit. Et sicut prior typus erat in sexu virili; ita posterior in sexu femineo: quia pro vtroque sexu passus & immolatus est Christus. Et sanè filia Iephthe videtur optimè expressisse figuram Christi, quoad promptam moriendi voluntatem. Nam sicut Christus, quando ipse à Deo Patre proponebatur mors, promptum se obtulit, dicens: *Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam.* Heb. 10. 7. Ita filia Iephthe, quando intellexit à Patre, se ab ipso morti destinatum esse, respondit: *Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumq; pollicitus es.* Iudic. 11. 36.

42. Ad argumenta contraria sic respondeo. Ad 1. Iephthe vouerat se immolaturum, non generatim, quodcunque animal, sed speciatim, quemcunque hominem primo egressientem & sibi occurrentem. Ita Augustinus quæst. 49. super Iudices. Et probatur, quia Iephthe, ad tanti momenti victoriam impetrandam, voluit aliquid magnum vouere Deo. At non fuisset magnum, si vouisset bouem, aut ouem, aut capram. 2. quia illa ipsius verba: *Quicumque primus fuerit egressus, & occurrerit mihi reuertenti cum pace;* non possunt intelligi nisi de homine. Soli enim homines solent obuiam ire victori, & ipsi de victoria gratulari. Quod obicitur, veterum fuisse lege Mosaica, immolare hominem, verum est: sed Deus, qui vetuit, potuit sua auctoritate permittere.

43. Ad 2. negatur consequentia. Non enim sequitur: Deus approbat hoc vel illud votum: Ergo impedit illius impletionem. Alioqui impediret impletionem omnium votorum, quæ laudabiliter facta sunt; quod est absurdum, Impediuit quidem impletionem boni propositi in Abrahamo, non tamen ideo necesse est, ut impediatur etiam in alijs; hoc ipsius arbitrio ac dispositioni relinquendum est. Ipse habet iustas causas, cur in vno impediatur; in altero non impediatur. Et quidem, cur non impediatur in filia Iephthe, dari possunt hæc causæ. 1. ut esset typus Christi, prompte offerentis se ad mortem. 2. ut fides Iephthe, & religio erga Deum magis in-

claresceret. 3. ut similiter pietas filiae erga Deum, erga parentem, erga patriam, & simul magnitudo animi in sexu foemineo, commendaretur. 4. ut nos discamus hoc exemplo quam prompte praestanda sint, quae uouemus Deo, etiam si videantur difficilia, & naturae maxime contraria.

44. Altera quaestio est, An etiam Christianis in nouo Testamento licitum sit uouere, sicut licuit Iudaeis in veteri? Respondeo. Omnino licitum est. Primo, quia Propheeta praedixit hoc futurum. Isai. 19. 21. *In illa die colent eum in hostijs & in muneribus: & uota uouebunt Domino, & soluent.* Vbi sermo est de Christianis, ut notat Hieronymus, Cyrillus, & alij Interpretes. Quo etiam spectat illud Psal. 75. 12. *Uouete & reddite Domino Deo uestro, omnes qui in circuitu eius adfertis munera: Quod etiam Augustinus interpretatur Christianis dictum esse. Quisquis inquit, quod potest, uoueat, & reddat. Non sitis pigri ad uouendum: non enim uiribus uestris implebitis.* Secundo, idem constat ex euento. Nam quod praedictum est in veteri testamento de uoto, hoc in Nouo impletum est, & quotidie impletur. Eius rei habemus triplex exemplum in Scriptura. Primum, Beatae Mariae Virginis. Secundum, Eunuchorum, qui se castrauerunt propter regnum caelorum. Tertium, quarundam foeminarum, quae propter uoti continentiae transgressionem, ab Apostolo reprehensae sunt.

45. De Beata Virgine sic legimus Luc. 1. 14. *Dixit Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco?* q. d. Quomodo fieri potest, ut ego concipiam & pariam filium, cum propter uotum continentiae, non liceat mihi uirum cognoscere? Sic explicat Augustinus in lib. de sancta Virg. cap. 4. ubi ita scribit: *Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? quod profecto non diceret, nisi Deo uirginem se ante uouisset.* Similiter alij Patres.

46. De Eunuchis sic legimus Matth. 19. 12. *Sunt enim Eunuchi, qui de matris uero se nati sunt: Et sunt Eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt Eunuchi, qui seipsum castrauerunt propter regnum caelorum. Qui potest capere, capiat. Quid est seipsum castrare propter regnum caelorum? Nihil aliud, quam ex desiderio obtinendi regnum caelorum, obstringere se uoto continentiae, & amputare libertatem contrahendi matrimonium.* D. Augustinus in lib. de sancta uirginitate. cap. 23. *Quid, inquit, ueracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, Veritas dicit, eos, qui pio proposito ab uxora duenda se continent, castrare seipsum propter regnum caelorum. Et contra, humana uanitas impia temeritate, contendit (notat hoc Lutherus & C. l. n. s. t. a.) eos, qui hoc faciunt, praesentem tantummodo necessitatem molestiarum conjugialium deuotare: in regno caelorum amplius quicquam ceteris non habere.*

47. De foeminis sic legimus 1. Timoth. 5. 11. *Adolescentiores autem uiduas deuita. Cum enim luxuriatae fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Vbi per primam fidem intelligitur uotum continentiae, ut omnes antiqui Patres interpretantur. D. Augustinus in lib. de sancta uirginitate (quem aduersarij non libenter legunt) cap. 33. *Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo, quod primo uouerunt, non steterunt.* Et lib. 1. de adulterinis coniugijs cap. 24. *Vnde apostolus de quibusdam, qua continentiam uouerunt, & post ea nubere uolunt: Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Et in Psal. 75. Quis autem ait de quibusdam, qua uouerunt, & non reddiderunt: Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: uouerunt, & non reddiderunt.*

48. Obiicit Petrus Martyr in lib. de uotis & coelibatu, uota pertinere tantum ad Iudaeos, & non ad Christianos. Et probatur quatuor argumentis. 1. quia in veteri Testamento fit mentio uotorum, non in nouo, saltem quoad Christianos. 2. Quia Christiani sunt toti ac penitus obstricti Christo per fidem: Ergo superuacaneum est, quod se obstringant per uotum. 3. quia libertas Euangelica minuitur per uotum. Nam qui uoto se obstringit ad continentiam, amittit libertatem ducendi uxorem. 4. quia qui uouet continentiam, iniuriam facit Deo. Quod etiam Deus reliquit illi liberum, hoc ipse uult esse necessarium.

49. Respondeo. Petrus Martyr, & sibi ipsi, & alijs repugnat. Sibi quidem dupliciter. Primo, quia ex vna parte dicit, eos, qui aliquid Deo uouent, facere iniuriam Deo: Ex altera, Iudaeis licita & uisitata fuisse uota. Haec autem pugnant, nisi dicas, Iudaeis licitum & uisitatum fuisse, facere Deo iniuriam, quod abest. Secundo, ex vna parte dicit, superuacaneum esse, per uotum obstringere te Deo, cui iam totus per fidem obstrictus sis: ex altera, uotum obstrare libertati Christianae; haec etiam pugnant. Nam si per fidem aequè obstringimur Deo, ac

per uotum, quomodo libertas potest consistere cum fide, & non cum uoto?

50. Quod etiam alijs repugnet, certo certius est. Omnes enim antiqui Patres, non modo admittunt, sed etiam confirmant uotum in nouo Testamento. Epiphanius in Panario, her. 61. *Tradiderunt Sancti Dei Apostoli peccatum esse, post decretam uirginitatem, ad nuptias reuerti.* Et infra: *Si qua uirginitatem, ac Deo dicata, & postea nupsit, iudicium & condemnationem habebit, quod primam fidem eiecit. Quanto magis, qua Deo dicata uirgo fuit, & nupsit, contra Christum laeuisset, & maiorem fidem reiecit, & iudicium habebit?* Videatur etiam Ambrosius ad uirginem deuotam, Basilii in constitutionibus monasticis Cyprianus in epist. ad Pomponium, Hieronymus libro 1. contra Iouinianum, Chrylостomus ad Theodorum Monachum, Augustinus epist. 137. ad clerum & populum Hipponensem, & alij.

51. Nec obstant argumenta Martyris. Primo, quia licet in nouo Testamento non fiat mentio uotorum inter Christianos, quoad nomen; sit tamen quoad rem significatam. Quid enim aliud est, seipsum castrare, quam uouere continentiam? Et quid aliud, primam fidem irritam facere, quam uoti transgressorem esse? Secundo, quia Christiani per fidem non ita sunt obstricti Christo, ut teneantur seruare continentiam. Igitur ad eam seruandam possunt se obstringere per uotum. Tertio, quia libertas Euangelica non consistit in eo, ut quisque faciat, quod uelit; sed in eo, quod per Christum liberati sumus a seruitute peccati, Romanorum lexto, uersu decimo septimo: *Liberati a peccato, serui facti estis iustitia.* Quarto, quia, si Iudaei non fecerunt Deo iniuriam per uota, quomodo Christiani faciunt? Nec Christus, quando hortatur nos ad continentiam, hortatur ad iniuriam Deo faciendam, sed ad statum perfectionis.

52. Tertia quaestio est, An liceat nobis aliquid uouere Deo, quod alias ex praeccepto tenemur facere? v. g. An liceat uouere, quod uelimus Deum colere, parentes honorare, non occidere, non furari. Aliqui negant, asserentes, ea tantum, quae sunt consilij, non autem, quae sunt praeccepti, posse nos Deo promittere seu uouere. Primo, quia Iudaei non poterant Deo uouere primogenita munda ad sacrificium, ut supra dictum est. Idque propterea, quia iam ante per praecceptum legis Moisaicae debebantur Deo: Ergo quod cadit sub praecceptum, non potest eadere sub uotum. Secundo, quia uotum est oblatio spontanea: At quod debitum est ex praeccepto, hoc non sponte offerimus Deo, sed necessitatio: Ergo quod debitum est ex praeccepto, non possumus uouere.

53. Alij contra sentiunt, etiam ea, quae praeccepti sunt, uoueri posse. Ratio est, quia bonum & laudabile est, eandem rem praestare ex duplici uirtute: Nempè ex uirtute obedientiae, ratione praeccepti, & ex uirtute religionis, ratione uoti. Sic fecit Iacob, quando uouit Deo, se non culturum Deos alienos, sed solum uerum Deum Genes. 28. uers. 20. Quod tamen tenebatur facere ex praeccepto naturali. Vide Lessium de iure & iustitia cap. 40. dub. 7. & alios ibidem.

54. Nec obstat, quod obiicitur de primogenitis. Illa enim propterea non debebant ab homine uoueri & consecrari Deo, quia ipsemet Deus iam antea perfecte & integre sibi ea consecrauerat. Nota. Triplicia erant primogenita. Alia hominum, alia animalium mundorum ad sacrificium; alia animalium immundorum, ut cap. 8. quaest. 6. §. 1. dictum est. Igitur primogenita primi & tertij generis, erant quidem Deo debita & consecrata, sed non integre & perfecte, quia poterant redimi, & reipla redimebantur. At primogenita secundij generis tam perfecte erant Deo debita & consecrata, ut non possent redimi. Et quia ipsemet Deus ea sibi consecrauerat, non decebat, ut iterum ab homine per uotum ipsi consecrarentur; ne priori consecrationi uideretur aliquid defuisse, quod per posteriorem perfici & compleri possit.

55. Quod secundo obiicitur, uotum esse oblationem spontaneam, distinguendum est. Nam duo spectari possunt in uoto. 1. actus uouentis. 2. res ipsa, quae uouetur. Igitur uotum est oblatio spontanea, quoad actum uouentis. Nam qui uouet, sponte uouet, nec ullo praeccepto ad uouendum obligatur. Deut. 23. 27. Non tamen semper est spontanea, quo ad rem ipsam, quae uouetur. Potest enim fieri, ut res illa, quam quis Deo uouet, non sit ipsi spontanea, sed praeccepta. Non quidem praeccepta, quod teneatur eam uouere, sed quod teneatur eam praestare, etiam secluso uoto.

56. Nota. Res praeccepta potest dupliciter spectari. 1. quatenus praeccepta est. Sic proprie non cadit sub uotum, sed sub praecceptum. 2. quatenus bona, honesta, & Deo grata est, abstrahendo ab obligatione praeccepti. Sic proprie cadit sub uotum.

num. Vnde sequitur, quando quis vouet rem præceptam, duplicem concurrere obligationem: Vnam voti; alteram præcepti: & vnam ab altera non pendere. V.g. Jeiunium quadragesimale præceptum est. Si voueam hoc jeiunium, teneor duplici titulo illud obseruare. 1. ex obligatione præcepti. 2. ex obligatione voti. Et prior obligatio non pendet à posteriori, quia tamen non obligaret ieiunare ex voto, obligaret tamē ex præcepto. Nec vicissim posterior pendet à priori, quia posset fieri, vt durante obligatione voti, cessaret obligatio præcepti, si nimirum præceptum abrogaretur, aut in eo dispensaretur.

De Iuramentis?

57. Jurare nihil aliud est, quam Deum, qui falli aut mentiri non potest, in testem inuocare. Quod dupliciter fit. Vel enim vocamus eum in testem, quando aliquid asserimus, vel quando aliquid promittimus. Vnde duplex solet distingui iuramentum. Vnum assertorium, quo nostram assertionem: alterum promissorium, quo nostram promissionem confirmamus. In priori, vocamus Deum in testem, quod assertio nostra sit vera; in posteriori, quod promissio nostra sincerè facta sit. (Viduis Thomas in 2, 2, quæstione octuagesimano-na, artic. 1.)

58. Hoc posito, quæritur. 1. quæ leges in veteri Testamento datæ sint Iudæis de iuramento. 2. quid Pharisei ex suis Traditionibus ad has leges addiderint. 3. quid hoc tempore seruent Iudæi in praxi. 4. quid Christiani seruent, aut seruare debeant.

59. Igitur, quod ad primum attinet, hæc leges in veteri Testamento à Deo datæ sunt. Prima, *Per nomen Domini Dei tui iurabis*, Deut. 6.13. Secunda, *Per nomen externorum Deorum non iurabis*, Exodi 23.13. Tertia, *Non per iurabis in nomine meo*, Leuit. 19.12. Quarta, *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, Exodi 20.7. Vel, *Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra*, Deut. 5.11. Hæc quarta lex differt à tertia. Nam tertia prohibet solum periurium. Quarta non solum periurium, sed generatim omnem irreuerentiam, & abusum diuini nominis. Ita Theodoretus Exod. 20. & Cornelius Deut. 5.

60. Ad has leges addiderunt Pharisei, quæ sequuntur. Primo, *Quicumque iurauerit per Templum, nihil est; qui autem iurauerit in auro Templi, debet*. Secundo, *Quicumque iurauerit in altari, nihil est; qui autem iurauerit in dono, quod est super, debet*. Matth. 23.16. Vtrumque reprehendit Christus. Prius quidem his verbis: *Stulti & cæci: Quid enim maius est aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Posterius his: *Quid enim maius est, donum, an altare, quod sanctificat donum?* Et mox addit: *Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus, quæ super illud sunt. Et qui iurat in templo, iurat in illo, & in eo, qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo, qui sedet super eum.*

61. Iudæi hoc tempore seruant duplicem praxin: Vnam ex reuerentia diuini nominis; alteram ex cæcitate & superstitione. Prior est: Non audent expresse iurare per nomen Dei tetragrammaton, eò quod hoc nomen sit ineffabile: sed sub hac formula per illud iurant: *Iuro per Iod, He, Hau, & Iod*: quæ sunt quatuor literæ nominis tetragrammati. Et hoc iuramentum habetur apud eos sacratissimum. (Cornelius in caput sextum Exodi, versu secundo & tertio.) Posterior est: Putant se non obligari vllò iuramento, nisi iurent manu imposta super librum legis Mosaicæ. Quod si alio rito iurent, audacter iurant fallum. (Cornelius in caput quintum Leuitici vers. 1.) Notent hoc Principes & Magistratus Christiani; nec facile admittant Iudæos ad iuramentum præstandum in rebus forensibus contra Christianos, quia plerumque fallum iurant. Audio quidem Noribergenses, & quosdam alios, iam pridem aduenisse hanc fraudem; nec amplius admittere Iudæos ad iuramentum, nisi admota manu ad librum legis suæ Synagogæ. Sed neque hoc satis tutum est ex alio capite. Nam Iudæi in festo expiationis à Rabinis suis absoluntur ab omnibus votis & iuramentis, quæ malitiose facta sunt. Et ex fiducia huius absolutionis, facile præsumunt falsum iurare, & Christianos decipere.

62. Christus in nouo Testamento dedit vobis hanc legem, & Matth. 5.33. *Audistis, quia dictum est antiquis: Non per iurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino: Neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis: Neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sic autem sermo vester, Est, Est: Non, Non: quod autem his abundantius est, à malo est. Quam legem repetit Iacobus Apostolus in Epistola sua Canonica c. 5. v. 12. his verbis: Ante omnia autem, fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque a-*

liud quodcumque, iuramentum. Sit autem sermo vester, Est, Est: Non, Non.

63. Hinc oritur quæstio apud Theologos, an omne iuramentum Christianis sit prohibitum? hoc enim videtur colligi ex verbis citatis. Respondeo. Iuramentum non est absolute prohibitum Christianis, sed abusus iuramenti. Prior pars patet, quia Apostolus Paulus sæpè legitur iurasse, vt infra ostendam. Et Hebr. 6. 16. affirmat omnem controuersiam finiri per iuramentum. Quod etiam confirmari potest ex quotidiana praxi, quæ viget apud Christianos in iudiciis & Tribunalibus. Quando enim reus suam innocentiam non potest probare per testes, iubetur illam iuramento confirmare. Et sic cessat hæc controuersia. Posteriores partem sic explico. Abusus iuramenti in eo consistit, quod aliqui soleant facile, etiam in rebus parui momenti, & sine vlla necessitate, Deum in testem vocare: Sicut faciebant Iudæi. Hoc non licet. Nam qui id faciunt, peccant contra reuerentiam Deo debitam. Est enim contra reuerentiam Deo debitam, si quis illum sine necessitate, & in rebus exiguis, in testem adhibeat. Imò nemò nostrum auderet Principem aut Regem, sine necessitate, in testem adducere. (D. Thomas in 2. 2. q. 89. art. 2.) Hunc abusum prohibet Christus. Etiam ante prohibitus fuit, Ecclesiastici 23.9. *Iurationi non iurescat ostium, multi enim casus in illa*. Eodem sensu intelligitur illud Exod. 20.7. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*. Et Deut. 5.10. *Non usurpabis nomen Domini Dei frustra*. Nam illæ duæ particule, *In vanum, & Frustra*, idem valent, ac si dicas, *Temerè & sine necessitate*. Vnde Augustinus lib. de mendacio c. 15. circa medium, sic ait: *Apostolus in Epistolis suis iurans, ostendit, quomodo accipiendum esset, quod dictum est: Dico vobis, non iurare omnino: ne scilicet iurando, ad facilitatem iurandi perueniatur; & ex facilitate iurandi ad consuetudinem; & à consuetudine in perisurium decidatur. Et ideo non inuenitur iurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam precipitem.*

64. Quæres 1. Quæ fuerit olim formula iurandi, & quæ hunc sit? Respondeo. In V. Testamento reperitur hæc formula. Gen. 31.43. *Iurauit Iacob per timorem patris sui Isaac*. Et Gen. 42.15. *Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus*. Et Deut. 4.26. *Testes inuoco hodie cælum & terram, cito perit iros vos de terra, &c.* Et 1. Reg. 19.6. *Quod cum audisset Saul, iurauit: Viuit Dominus, quia non occideretur*. Et 1. Regum 25.34 *Viuit Dominus Deus Israel*. Et 28.10. *Iurauit ei Saul in Domino dicens: Viuit Dominus, quia non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem*. Et 1. Regum 135. *Iurauit David dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat si ante occasum Solis gustauero panem*. Et 19.7. *Iuro tibi per Dominum, quod si non exieris, ne vnus quidem remanseris tecum*. Et Ierem. 4.2. *Et iurabis: Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia*. In nouo Testamento sunt hæc formulæ, ab Apostolo Paulo usurpate. Rom. 1.9. *Testis mihi est Deus*. Et 2. Corinth. 1.23. *Testem inuoco Deum in animam meam*. Et Philip. 1.8. *Testis mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi*. Et 1. Timot. 5.21. *Testor coram Deo & Christo Iesu*.

65. Quæres 2. Quæ fuerit ceremonia adhibita in veteri Testamento, quando quis iurabat? Respondeo. Duplex. Vna, leuare manum in cælum. Gen. 14.22. *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum, id est, iuro, leuando manum meam in cælum, quasi ad Deum, quem testem inuoco*. Hæc ceremonia adhuc hodie vsitata est. Solent enim, qui iurant, manum vel digitos in altum tollere, & Deum, qui in cælo est, testem inuocare. Altera, ponere manum subter femur illius, cui iurabatur. Quam ceremoniam exigit Abraham à famulo suo iurante, Gen. 24.2. *Pone manum tuam subter femur meum, vt adiurem te, (i. vt iurare te faciam) per Dominum Deum cæli & terra, vt non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananorum*, i. Pone sub femore meo manum tuam, & hoc ritu ac ceremonia, iura mihi, quod filio meo non accipies uxorem Chananam.

66. Nota. Per femur intelliguntur etiam partes genitales, quæ inter femora sunt. Quo sensu, filij Israel dicuntur egressi esse de femore Iacob, id est, de genitibus illius. Gen. 46.26. & alibi. Duplex igitur fuit causa, cur Abraham peteret à iurante, vt poneret manum suam subter femur ipsius. Vna naturalis, quia femur propter partes genitales, est causa generationis & vitæ. Itaque qui iurabant, tangendo femur, testabantur Deum auctorem vitæ ac generationis suæ dicerent: Si verè & sincerè iuro, Deus det mihi longam vitam: sin seculis, peream. Ita Martinus de Boa, lib. 4. Singularium c. 4. & ex illo Cornelius in c. 24 Gen. v. 2. Altera mytica, quia Abraham per hanc ceremoniam significabat, ex suo femore nasciturum Messiam, à Deo sibi promissum. Ita Ambrosius lib. 1. de Abrahamo cap. vlt. Hieron. in Traditionib. Hebraicis ad Ge-

nesin, Aug. serm. 75. de tempore Gregorius & alij, quos sequitur Delt. in c. 24. Gen. & Cornelius ibid. Hebraei aliam adferunt causam, teste Hieron. loco cit. ubi ait: Tradunt Hebraei, quod in sanctificatione eius, hoc est, in circumcissione iurauerit. Nos autem dicimus, iurasse eum in semine Abrahae, hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat.

De solennitatibus Festorum.

67. Apud Iudaeos erant duplicia festa. Alia instituta à Deo, alia ab ipsis Iudaeis. A Deo instituta erant haec octo. 1. Sabatum. 2. Neomenia. 3. Pascha. 4. Pentecoste. 5. Festum Tubarum. 6. Festum propitiationis seu expiationis. 7. Festum Tabernaculorum, seu Scaenopegia. 8. Festum cœtus seu Collectæ. Haec omnia (excepta Neomenia) describuntur Leuitici 23. per totum. De Neomenia agitur Num. 28. 11.

68. Ac primò, Sabatum erat institutum in memoriam creationis mundi. Secundo, Neomenia; seu initium mensis Lunaris, seu Kalendæ pro beneficio diuinæ gubernationis. Nam initio mensis Lunaris, seu in nonilunio, magis apparet diuina gubernatio in hisce inferioribus, quia tunc est magna corporum mixtorum mutatio. Tertio, Pascha, in memoriam liberationis Iudaeorum, cui annexa erat solennitas azymorum, quæ post die Paschatis incipiebat in memoriam egressus ex Aegypto. Quarto, Pentecoste, seu Solennitas hebdomadarum, in memoriam legis datæ in monte Sinai. Quinto, festum Tubarum, in memoriam Isaac liberati. Cum enim Abraham vellet illum immolare, inuenit arietem inter vepres hærentem cornibus, quem ipse loco immolauit. Hebraei, vt illius facti memoriam retinerent, soliti erant tubis cornis clangere: ideoque festum tubarum, seu festum cornu appellatum est. Sexto, festum Expiationis, in memoriam illius beneficii, quo Deus, ad intercessionem Moysis, propitius est peccato populi, vitulum adorantis. Septimo, festum Tabernaculorum, in memoriam illius beneficii, quo Deus Iudaeos voluit habitare in tabernaculis, cum egressi ex Aegypto, versarentur in solitudine. Octauo, festum Cœtus atque Collectæ, in quo colligebantur a populo ea, quæ erant necessaria ad expensas diuini cultus, vt notat D. Thomas in 1. 2. q. 102. art. 4. ad 10.

69. Quatuor postiora festa, id est, festum tubarum, Expiationis, Tabernaculorum, & Collectæ, incidebant in mensis septimum. Nam sicut dies septimus, ita mensis septimus, & similiter annus septimus, apud Iudaeos erat in honore. Et quidem primus dies septimi mensis habebat duo festa: Vnum Neomeniæ, quod erat illi commune cum aliis mensibus; alterum tubarum, quod erat illi peculiare. Decimo die, erat festum Expiationis. Decimoquinto, incipiebat festum Tabernaculorum, & durabat per septem dies sequentes. Vigesimo secundo die, erat festum Cœtus atque Collectæ. In his festis tria spectari debent. 1. Vacatio à laboribus. 2. Oblatio sacrificiorum, de quibus supra. 3. Ceremonia cuique festo peculiaris. In festo Paschæ seu Azymorum; fiebat oblatio manipuli spicatum: In Pentecoste, oblatio nouorum panum; In festo tubarum, erat clangor tubarum: In festo Expiationis, afflictio & ieiunium: In festo Tabernaculorum, habitabant in tabernaculis, & ibi cum ramis & fructibus exultabant.

70. Porro, inter omnia ista festa, præcipuum erat Sabatum. Nam in eo non licebat cibum parare Exodi 16. vers. 29. Nec ignem accendere Exodi 35. v. 3. Quæ tamen licebat facere in aliis festis. Habebat insuper hæc prærogatiua, quod nomen Sabati aliquando communicaretur aliis festis; ita vt alia etiam festa vocarentur Sabata. Sic festum primi diei azymorum, vocatur Sabatum Leuit. 23. v. 11. Et similiter, festum tubarum, ibidem versu 24. Et festum Expiationis, ibidem versu 32. Et generatim omnia alia festa (ibidem.) Immo, & tota hebdomada, à priori sui parte, & die, vocabatur Sabatum, vt patet ex Evangelio, *Teiunio bis in Sabato*, id est, in hebdomada.

71. Deus volebat festa à se instituta diligenter seruari à Iudæis. Et quidem seruantibus promittebat hæc tria. *Maia 38. 14. Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob Patris tui* Vbi insinuantur tres fructus. 1. Suius quædam voluptas spiritus, in rebus ad Deum pertinentibus. 2. Contemptus rerum terrenarum. 3. hereditas Iacob. De qua, *Leuit. 26. versu 2. Custodite Sabatam meam & statim subditur: Si feceritis, dabo vobis plus in temporibus suis, & terræ ignet germen suum, & pomis arbores replebuntur, &c.*

72. Transgressoribus verd dictum est, *Ierem. 17. 27. Si autem non audieritis me, vt sanctificetis diem Sabati, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem in die Sabati. Succendat ignem in portis eius, & deuorabit domes Ierusalem, &*

non exstinguetur. Et *Ezechiel. 20. 13. Sabatam meam violauerunt. Dixi ergo, vt ostenderem furorem meum super eos in deserto: & consumerem eos.* Et 2. *Esdra 13. 15. Vidi in Iudæa calcantes torcularia in Sabato, portantes aceruos, & onerantes super asinos vinum, & urvas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem die Sabati.* Et obiurgauit optimates Iudæ, & dixi eis: *Qua est hæc res mala, quam vos facitis, & prophānatis diem Sabati?* Notent hoc Christiani, qui parui faciunt dies festos.

73. Festa à Iudæis instituta, erant hæc quatuor. Primo, festum sortium, die decimoq. into Adar seu Februarij, in memoriam liberationis Iudæorum per Esther. *Esther 9. v. 17.* Secundo, festum Enceniorum, seu Purgationis templi, quæ facta est sub Iuda Machabæo 1. *Machab. 4. 49.* Tertio, festum recepti à cœlo ignis sacri 2. *Machab. 1. 18.* Quarto, festum obcœsum Nicanorem 1. *Machab. 7. 49.* & 2. *Machab. 15. 37.* De quibus vide Riberam lib. 5. de Templo cap. 17. & sequentibus, & Genebrardum in Calendario Hebræorum.

De Anno septimo seu Sabbatico, qui etiam vocatus est annus Remissionis.

74. Annus septimus in lege Mosaiica vocabatur Sabaticus; quia sicut Deus sex diebus operatus est, & septimo die, id est, in Sabato quieuit, sic voluit, vt Iudæi sex annis colerent terram, & septimo anno cessarent ab omni cultura. De hoc anno sic legitur, *Leuit. 25. 2. Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, Sabbatam dabitur Domino. Sex annis seres agrum, & sex annis parabis vineam tuam, colligesq. fructus eius: Septimo autem anno Sabbatum erit terra, requietionis Domini.*

75. Habebat autem hic annus quatuor privilegia. Primum, quod Iudæi eo anno non poterant serere aut mittere, putare aut vindemiare, sed quies dabatur agris, & vineis; vt patet partim loco citato; partim *Exodi 23. 10. Sex annis seminabis terram tuam, & congregabis fruges eius. Anno autem septimo dimittes eam, & requiescere facies.* Voluit hoc Deus, ob has causas. Primo, vt Iudæos à nimia cura & sollicitudine huius vitæ abduceret. Secundo, vt terra post quietem vnus anni, quasi resumpto vigore, fieret deinceps feracior. Tertio, vt septimus ille annus esset symbolum & memoriale septimi diei, quo Deus cessauit ab opere Creationis mundi. Quarto, vt pauperes septimo anno gauderent fructibus agri, qui sponte nascuntur, iuxta illud *Exodi 23. 11. Anno autem septimo dimittes eam [id est, terram] & requiescere facies, vt comedant pauperes populi tui.* Nempe ea, quæ sponte nascuntur, vt explicatur *Leuit. 25. 5.*

76. Dices, Si Iudæi anno septimo non poterant terram colere, vnde vivebant illo anno, & sequenti? Respondeo. Hanc obiectionem proponit ipse Deus, & soluit, *Leuit. 25. 10. his verbis: Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non seruerimus, neq. collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructus trium annorum: seretisq. anno octauo, & comedetis veteres fruges vsq. ad annum nonum. Donec noua nascantur, edetis vetera.* Hinc colligitur, fertilitatem terræ sanctæ non fuisse purè naturalem, sed etiam diuinam, seu ex dono & promissione Dei. Nam Deus hic promittit Iudæis, si seruent legem de quiete anni Sabatici, se daturum ipsis anno sexto fructus terræ, pro tribus annis, nempe pro anno sexto, septimo, & octauo.

77. Secundum privilegium anni septimi seu Sabatici erat, quod eo anno fiebat remissio omnium debitorum, si is, qui debebat, genere Iudæus esset, non autem si peregrinus aut gentilis. *Deut. 15. 1. Septimo anno facies remissionem, qua hoc ordine celebrabitur, eas debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino & aduena exiges. Cuiem & propinquum repetendū non habebis potestatem.* Hic duo notanda sunt. 1. Quod sermo sit de debitore, qui Iudæus natus est; non autem de profelyto, qui Iudæus factus est. 2. quod hoc intelligendum sit de debito ex mutuo aut vendito, non autem ex accommodato. Hoc enim propriè non est debitum, sed alienum, seu res ad alterum spectans. Vide Abulensem & Corneliū in illum locum.

78. Dices: Hæc lex videtur esse iniqua respectu creditoris, seu mutuum dantis. Possit enim dicere proximo suo instante anno septimo remissionis. Si idem tibi mutuum, non restitues mihi, quia instat annus remissionis. Non ergo dabo mutuum. Respondeo. Hæc obiectio ponitur & soluitur cap. citato, versu 9. his verbis: *Cuius ne forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis: & auertas oculos tuos à paupere fratre tuo, n. lensis, quia possit mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum. Sed dabit ei: Nec ages quidpiam callidè*

callide in eis necessitatibus subleuandis; ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, & in cunctis, ad qua manus miseris. Solutio est hæc. Si in tali casu non des murum, peccabis in fratrem tuum. Si des, Deus sua benedictione abunde compensabit. Quo spectat illud Proverb. 19. 17. *Fueneratur Domino, qui miseretur pauperis: Et vicissitudinem suam reddet ei.*

79. Tertium privilegium erat, quod anno septimo fiebat remissio seruitutis. Serui enim Hebræi manumittebantur. Exodi 21. 2. *Si emeris seruum Hebraum, sex annis seruiet tibi: in septimo egredietur liber gratis.* (Quod etiam repetitur Deut. 15. 12. & Ierem. 34. 14.) Sin seruus non esset Hebræus, sed alienigena, perpetuo manebat seruus. Leuit. 25. 44. *Seruus & ancilla sint vobis de nationibus, qua in circuitu vestro sunt: Et de aduenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra. Hos habebitis famulos, & hereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in aeternum.*

80. Quartum privilegium erat, quod anno septimo debebat à Sacerdotibus publicè legi Deuteronomium coram toto populo. Deut. 31. versu 10. *Post septem annos, anno remissionis, in solennitate Tabernaculorum, conuenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui, in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis huius coram omni Israel, &c.*

81. *Quæres 1.* Quando primum cœperint hi anni Sabbatici? Vel, quo tempore cœperit inchoari numeratio anni septimi seu Sabbatici? Respondeo. 1. Non cœpit in deserto, quâdo lex data est. Nam annus Sabbaticus fuit institutus, ad remissionem culturæ, debitorum, & seruitutum, vt ex dictis patet. At Iudæi in deserto non colebant terram, sed alebantur pane de cœlo misso: nec habebant debita aut seruitutes, quæ postea propter necessitates corporales inducta sunt. Resp. 2. cœpit post ingressum filiorum Israel in terram sanctam, & post eundem terræ diuisionem, quæ à Iosue facta est. Tunc enim primum ceperunt terram colere & putare vineas. Vide Serarium in cap. 13. Iosue quæst. 14. in fine, Cornelium in cap. 25. Leuit. v. 2. Et colligitur ex textu ibidem: *Quando ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, Sabbatizetis Sabbatum Domino. Sex annis seres agrum tuum. Vbi illa particula, Agrum tuum, satis insinuat, quod post diuisionem terræ, quando quisque habuit proprium suum agrum, cœperit inchoari numeratio anni Sabbatici. Igitur primus annus possessionis & culturæ, erat primus annus respectu Sabbatici: ita vt annus Sabbaticus fuerit septimus, post inchoatam possessionem & culturam.*

82. *Quæres 2.* An Iudæi semper seruauerint annos Sabbaticos. Respondeo. Non semper, vt patet Ierem. 34. 14. Vbi Deus per Prophetam conqueritur, quod anno septimo non dimiserint suos seruos in libertatem, sed eos perpetua seruitute oppræsserint. Et ideo puniti sunt à Deo variis poenis, quæ ibidem recensentur. Et insuper priuati beneficio fertilitatis sexti anni, vt aliqui colligunt ex 1. Machabæorum 6. 49. & 43.

83. *Quæres 3.* Quid Christiani hinc discere debeant? Respondeo. Hæc duo potissimum 1. vt sint benigni erga seruos, ancillas, & debitores. 2. vt diebus festis libenter abstineant ab agricultura, & aliis quæsiuosis operibus: neque putent propterea fore defectum in frumento, vino, & aliis ad vitam necessariis. Nam si Deus concessit Iudæis tantam fertilitatem sexto anno, vt sufficeret pro tribus annis; non negabit hoc beneficium Christianis, si parati sint dies festos colere, & ipsi obtemperare. Hoc docet experientia. Aliquando vno anno creuit tantum vini & frumenti, quantum satis est pro duobus vel tribus annis. Aliquando, propter nostra peccata, percunt omnia per grandinem, pruina, & alias tempestates.

De Anno Iubileo.

84. Præter annum septimum seu Sabbaticum, habebant Iudæi alium annum solennem, nempe annum quinquagesimum, seu Iubileum, qui erat etiam annus remissionis. De quo Leuit. 25. 10: *Sanctificabis annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: Ipse est enim Iubileus.* Initium numerationis huius anni cepit cum initio numerationis anni Sabbatici. Vnde sicut primus annus Sabbaticus fuit septimus à primo anno possessionis & culturæ Terræ sanctæ: ita primus Iubileus fuit quinquagesimus ab eodem primo anno possessionis & culturæ Terræ sanctæ.

85. Privilegia Iubilei erant hæc tria. 1. quod in eo remittebantur omnia debita. 2. quod serui manumittebantur, & fiebant liberi. 3. Quod auctæ possessiones, quæ erant venditæ & alienatæ, redibant ad legitimos & pristinos hæredes, sine ullo pretio aut compensatione. Propter hæc tria vocabatur

Remissio, seu annus remissionis; quia in eo fiebat remissio debitorum, seruitutum, & bonorum alienatorum. Leuit. vigesimo quinto, versu 10. & sequentibus. Vide Abulensem & Cornelium ibidem.

86. Primum privilegium erat illi commune cum anno Sabbatico. Nam in vtroque fiebat remissio debitorum. Secundum erat etiam commune, sed maius ac perfectius in anno Iubileo, quam in Sabbatico. Nam serui, qui in anno Sabbatico, non erant egressi è seruitute, propter legitimam causam; egressiebantur in Iubileo. Tunc enim non poterant amplius detineri. Tertium erat peculiare Iubileo. Nam in solo Iubileo, non autem in Sabbatico, redibant possessiones venditæ vel alienatæ ad suos pristinos Dominos. Nota. Quando quis vendebat agrum aut vineam, eo carius vendebat, quo magis distabat annus Iubileus; & eo vilis, quo magis appropinquabat. Leuit. 25. 14.

87. *Quæres 1.* Quare Deus instituit huiusmodi Iubileum? Resp. Ob has causas. 1. Vt consuleret pauperibus, ne illi perpetuò excluderentur à bonis & hereditate paterna; sed liberati ab omnibus debitis & ære alieno, redirent ad suas possessiones. 2. Vt annus Sabbaticus & Iubileus seruiet Chronologia. Nam sicut apud Græcos omnia diuidentur Olympiadas, & apud Romanos, secundum Lustra: ita apud Iudæos, secundum annos Sabbaticos & Iubileos. 3. Vt Iubileus Hebræorum esset typus seu figura Iubilei Christianorum, in quo per Christum liberamur ab omni seruitute diaboli, & asserimur in perfectam libertatem filiorum Dei:

88. *Quæres 2.* An etiam Christiani in nouo Testamento habeant annum Iubileum, ad imitationem Hebræorum? Respondeo. Habent. Nam Bonifacius 8. instituit Iubileum anno Christi 1300. & simul ordinauit, vt anno centesimo renouaretur. Postea, Clemens sextus instituit Iubileum anno Christi 1350. & ordinauit, vt anno quinquagesimo renouaretur. Postremo, Sixtus quartus reduxit illum ad annum vigesimum quintum. Legantur auctores, qui ex professo de Iubileo disputarunt.

De Ratione & consone capitis, ac barbae.

89. De hac re variz existant leges ceremoniales. Prima pro Nazaræis, qui toto tempore voti, seu separationis, nec radebantur, nec condebantur; sed alebant comam vsque ad completum tempus separationis: Et tunc radebantur, & coma ipsorum comburebatur. Vide supra c. 9. §. 3. Secunda pro Leuitis, qui quando initiabantur ministerio Leuitico, debebant radere omnes pilos carnis suæ. Vide supra c. 7. §. 3. Tertia pro leprosis, qui idem tenebantur facere: sed ob aliam causam, quam Leuitæ, supra cap. 7. quæst. 3. §. 3. Quarta pro Sacerdotibus Ezech. 44. 20. *Caput suum non radent, neq; comam nutriant: sed radentes attendent capita sua.*

90. Quinta pro reliquis Iudæis in communi. Leuit. 19. 27. *Neq; in rotundum attondebitis comam; nec radetis barbam.* Vbi duplex prohibitio comprehenditur. Vna, *Non attondebitis comam in rotundum*, id est, non imitabimini ægyptios & alios Gentiles, qui id facere soliti sunt, vt patet Ierem. 9. 26. & cap. 25. 23. & c. 49. 32.

Nota. *Ægyptij & alij Gentiles putabant suos Deos figurâ rotundâ, vt potè omnium, capacissima & perfectissima, præ cæteris delectari: Ideoque in illorum gratiam, capita sua in rotundum attondebant.* Immo, etiam templa rotunda suis Dijs ædificabant, vt Numa Pompilius Vestæ: Augustus Cæsar, omnibus vniuersim Diis: Alij, aliis speciatim. Igitur Iudæi, ne similes essent Gentilibus, prohibiti sunt sectari hæc superstitionem.

91. Altera prohibitio est, *Non radetis barbam.* Nota. Hæc duo distincta sunt, radere barbam, & condere barbam. Ratio fit per nouaculam: tonsio per forficem. Ratione; tota barba vsque ad cutem excinditur: tonsione, decuratur, & in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus, Hebræos non excindere suas barbas vsque ad cutem, sed eas retinere, vt etiam in vultu quandam virilitatis & sapientiz formam ferre viderentur. Nam barba virilitatis ac virtutis insignis est.

92. *Quæres 1.* An omnes Hebræi hæc lege fuerint obligati? Respondeo. Excipiebantur Leuitæ & leprosi, qui in legali purificatione, vt supra dixi, omnes corporis pilos radere iubebantur.

93. *Quæres 2.* An hæc lex pertinet etiam ad Christianos? Respondeo. Non pertinet; quia cum sit ceremonialis, abrogata est. Vnde liberum est Christianis, vel radere barbam, vel condere, vel integram relinque. Si tamen alicubi consuetudo inualuit radendi, vel condeudi, seruari potest.

De certo vsu vestium.

94. De vestibus Pontificum & Sacerdotum dictum est cap. 7. q. 1. De populi vestitu erat præceptum, Num. 15. 38. *Loquere filiis Israel. & dices ad eos, ut faciāt sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vitas hyacinti hinas: quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, &c.* Hic tria in situantur. Primo, quod Iudæi debuerint in extremitate vestium seu palliorum gestare fimbrias. Hoc etiam fecit Christus, vt patet Lucæ 8. 44. Vbi mulier hæmorrhøissa legitur tetigisse fimbriam vestimenti Christi, & continuo sanata esse. Secundo, quod super has fimbrias, circumcirca debuerint ducere & extendere filum, vel taniam, seu vitram hincinchiā, vt hoc signo à gentilibus distinguerentur. Tertio, quod gestando & videndo huiusmodi fimbrias, debuerint esse memores mandatorum Dei. Refert Hieronymus in cap. 23. Matth. Iudæos solitos esse acutissimas spinas inferere suis fimbriis, vt ambulantes, per earum puncturam, diuinæ legis recordarentur. Vtinam Christiani sint tam solliciti circa memoriam mandatorum Dei.

CAPVT XVI.

De Regibus Veteris Testamenti.

Hactenus actum est de ijs, quæ spectant ad Synagogam & Regimen Ecclesiasticum veteris Testamenti. Nunc agendum de ijs, quæ concernunt Regimen & politiam temporalem. Ac primo de Iudicibus ac Regibus, qui in regimine temporali præfuerunt. De quibus hæc breuiter discutienda sunt. 1. Quæ fuerit differentia inter Reges & Iudices? 2. Qui, & quot fuerint Iudices? 3. Qui, & quot fuerint Reges? 4. Qui fuerint boni, & qui mali Reges? 5. Quomodo creati fuerint Reges? 6. Quomodo inaugurati? 7. Quomodo vincti? 8. Quod fuerit officium Regum? 9. Quod ius in subditos? 10. An potuerint habere plures vxores? 11. An magnas diuitias? 12. An copiosum equitatum? 13. Quales fuerint ipsorum consilia? 14. Quid ex his omnibus discere debeant Reges & Principes Christiani?

QVÆSTIO I.

Quæ fuerit differentia inter Reges & Iudices?

Republica Hebræorum ab exordio sui, vsque ad captiuitatem Babylonicam, variis modis fuit gubernata. 1. per Moysen in deserto. 2. per Josue in ingressu & diuisione terræ promissionis. 3. per Iudices post diuisionem terræ, vsque ad Samuelem. 4. per Reges, vsque ad captiuitatem Babylonicam. Nunc quæstio est, quæ fuerit differentia inter Iudices & Reges? Respondeo fuit triplex potissimum differentia.

1. Primò, Iudices erant Principes populi, qui extraordinariè, & in necessitate à Deo suscitabantur, eo fine, vt populum à seruitute, & de manu hostium liberarent. Vnde & Saluatores dicti sunt. Iudic. 2. 16. *Suscitauit Dominus Iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus.* Et cap. 3. 9. *Clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis Saluatorem, & liberauit eos.* Et 2. Esdræ 9. 27. *Deditis Saluatores, qui saluarent eos de manu hostium suorum.* Tamen enim Deus fuerit primarius populi Saluator. 1. Reg. 14. versu 19. tamen Iudices erant secundarij & subordinati, vt notat Augustinus quæst. decima octaua super Iudices. At verò Reges, vt plurimum, non excitabantur à Deo extraordinariè, sed multi, vel iure successione, vel electione, vel per vim & tyrannidem, regnum occupabant, vt quæst. 5. videbimus. Nec eoduntaxat fine, vt liberarent populum à seruitute hostium; sed vt illum, siue pacis, siue belli tempore, gubernarent.

2. Secundo, Iudices non succedebant sibi inuicem immediate, sed post intervallum temporis. Nam quando vnus Iudex, qui liberauerat populum ab vna seruitute, moriebatur, non succedebat alius, nisi populus, propter noua peccata, noua seruitute oppressus, peteret nouum à Deo Saluatorem. Iudic. 3. versu 9. & cap. 4. versu 3. Vnde fiebat aliquando, vt per multos annos nullus omnia esset Iudex. Verbi gratia. Post mortem Othonielis, qui fuit primus Iudex, inter eos, quorum fit mentio in libro Iudicum, transierunt 18. anni, an tequam Aod, secundus Iudex, à Deo suscitaretur. Nam populus, non nisi post tot annos afflictionis, petiuit à Deo libe-

rari. Iudic. 3. versu 4. At mortuo vno Rege, mox alius succedebat. Nam Reges, vt dixi, non tantum belli & seruitutis, sed etiam pacis tempore, gubernabant populum. Certè Salomon 40. annis in summa pace gubernauit. Vnde & Rex pacificus appellatus est. 1. Paralip. 22. 9.

3. Tertio, tempore Iudicum, non tam ipsi Iudices, quam Deus, qui eos suscitabat, dicebatur regere populum. At tempore Regum, Reges ipsi censebantur gubernare. Nam cum populus, tempore Samuelis, qui tunc erat Iudex non amplius vellet habere Iudices, sed Reges; dixit Dominus Samueli: *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* (1. Reg. 8. 7.) Et Samuel populo: *Vos hodie proiecistis Deum vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis malis & tribulationibus vestris.* (ibidem cap. 10. 19. Et iterum: *Dixisti mihi: Nequaquam, sed Rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis.* cap. 12. 12. Et quibus testimoniis constat, Deum regnasse, tempore Iudicum: Reges, tempore Regum. Et Iudæos ideo fuisse rephensos, quod non amplius vellet à Deo, per Iudices; sed à Regibus, more gentilium gubernari. Quo etiam spectat illud, Iudic. 7. 18. *Quando personauerit tuba in manu mea (inquit Gedeon Iudex) vos quoque per circuitum clangite. & conclamate: Domino & Gedeoni.* Et ibidem v. 20. *Clamaueruntque: Gladius Domini & Gedeonis.* Vbi Deo tribuitur primum officium Iudici secundarium.

QVÆSTIO II.

Qui, & quot fuerint Iudices Hebræorum?

In libro Iudicum numerantur hi. 1. Othoniel, ex tribu Iuda. 2. Aod, ex tribu Benjamin. 3. Samgar, filius Anath. 4. Debbora Prophetissa, vxor Lapidoth. 5. Barac, filius Abinoem. 6. Gedeon ex tribu Manasse. 7. Abimelech, filius Gedeonis. 8. Thola, ex tribu Issachar. 9. Jair, Galaadites. 10. Jephthe. 11. Abefan Bethleemites. 12. Ahialon Zabulonites. 13. Abdon Pharathonites. 14. Sampson, filius Manue, de tribu Dan. Hos secuti sunt Heli & Samuel, de quibus lib. 1. Regum.

1. Othoniel liberauit Israelitas de manu Cusan Regis Syriæ. Aod de manu Eglon, Regis Moabitarum. Samgar de manu Philistinorum. Debbora & Barac (qui simul iudicauerunt) de manu Jabin, Regis Chanaan. Gedeon, de manu Madianitarum & Amalecitarum. Jephthe defecit illos contra Ammonitas. Sampson contra Philistæos. Abimelech non tam fuit Iudex, quam Tyrannus, quia vi principatum inuasit, interfecit septuaginta fratres suos, excepto Joatham, qui solus euasit. Thola, Jair, Abefan, Achialon, Abdon, fuerunt quidem Iudices; sed à quibus hostibus defenderint Israelam, non constat ex libro Iudicum.

2. De plerisque narratur aliquid speciale. De Aod: *Vtebatur utraq; manu pro dextra.* cap. 3. versu 15. De Samgar: *Percussit de Philisthæis sexcentos viros vomere.* 1. Reg. 3. vers. 31. De Jair: *Habuit triginta filios, sedentes super triginta pullos asinarum, & Principes triginta ciuitatum.* cap. 10. 3. De Abefan: *Habuit triginta filios, & eisdem filijs in matrimonio.* capite duodecimo, versu octauo. De Abdon: *Habuit quadragesima filios, & triginta ex eis nepotes.* cap. 12. 13.

3. Plura de Gedeone, Jephthe, & Sampson. Et quidem de Gedeone hæc potissimum. 1. Ab Angelo vocatus est, vt liberaret populum de manu Madianitarum. 2. Petiuit duo miracula pro confirmatione suæ vocationis. Vnum, vt posico vellere in sicca area ros marutinus madefaceret vellus, & non aream. Alterum, vt madefaceret aream, & non vellus. Vtrumque factum. 3. Ante pugnam obtulit Deo sacrificium, igne de petra miraculose erumpente, & sacrificium consumente. 4. Destruxit aram Baal, & edificauit altare Domino. 5. Ex omni populo assumpsit trecentos tantum viros pro bello contra Madianitas. 6. Ex alterius somnio, & somnij interpretatione, intellexit, se fore victorem. 7. Mox ipse, & trecenti viri cum eo ceperunt buccinis clangere, & confringere lagenas in circuire castrorum hostilium, clamantes: *Gladius Domini, & Gedeonis.* 8. Hostes territi, subito fugerunt, & plerique proprijs gladijs perierunt. 9. Reliqui à Gedeone fugati & intercepti sunt. cap. 6. & duobus sequentibus.

4. De Jephthe hæc. 1. Fuit filius meretricis. 2. Eiectus est à fratribus tanquam spurcius, & habitauit in terra Tob. 3. Iocose iocatus à Galaadites, vt pro ipsis pugnaret contra Ammonitas. 4. Consensit ea lege, si deuictis Ammonitis, faceret illum populi Principem. 5. Iturus ergo contra Ammonitas, fecit votum Deo. [De quo voto supra, capite decimo quinto, §. 29. & sequentibus.] 6. feliciter pugnauit. Iudicum capite 11. per totum.

6. De Samfone hæc. 1. Natus fuit ex sterili matre, sicut Angelus futurum prædixerat. 2. Vinum & ficeram non bibit. Erat enim Nazareus. 3. Suis manibus leonem dilaceravit. 4. In Ascalone percussit trecentos viros. 5. Cepit trecentas vulpes, & ligavit ad caudas earum facibus, combussit segetes Philistinorum. 6. Dirupit vincula, quibus erat ligatus. 7. Arripens mandibulam Asini, interfecit eam mille viros. 8. Siliens bibit aquam, miraculosè egredientem ex dente maxillæ. 9. Apprehedit ambas portæ fores cum postibus suis, & sera; & impositas humeris suis, portavit ad verticem montis. 10. Significavit Dalilæ meretrici, in quo haberet vires suas. 11. Ablatis viribus, effulsis oculis, catenis vincus est à Philistæis, & in carcerem positus. 12. Inde in locum conuiuii ductus, vt ludibrio afficeretur. 13. Tunc, inuocato Domino, recepit vires: Et apprehendit columnas domus conuiuii, & sic tota domus corruit; ex cuius lapsu, & ipse & tria millia Philistinorum perierunt. Iudic. 13. 14. 15. & 16.

7. Quidam ex supradictis Iudicibus commendantur in scriptura, tanquam sancti, vt nominatim Barac, Gedeon, Iephthe, Samson. Heb. 11. 32. Ex quo sequitur, falsum esse, quod aliqui Caluinistæ asserunt, spurios seu illegitimè natos saluari non posse. Nam Iephthe fuit spurius; & tamen teste Apostolo, saluatus est. Aliqui etiam miraculosè, vel nati sunt, vt Sampson ex sterili matre: vel vocati, vt Gedeon: vel victoriam consecuti, vt plerique omnes.

QVÆSTIO III.

Qui & quot fuerint Reges Hebræorum?

1. Ante diuisionem regni fuerunt hi tres. 1. Saul. 2. Dauid. 3. Salomon. Post salomonem secuta est diuisio regni: & ex vno, duo facta sunt. Alterum Iuda, quod continebat duas tribus, Iuda & Benjamin: Alterum Israel, quod reliquas tribus complectebatur. Et quidem Reges Iuda habitabant in Ierusalem: Reges Israel, primo in Sichem, deinde in Thersa, postremò in Samaria. Reges Iuda fuerunt hi:

1. Roboam, filius Salomonis.
2. Abia, filius Roboam.
3. Asa, filius Abia.
4. Iosaphat filius Asæ.
5. Joram, filius Iosaphat.
6. Ochozias filius Ioram.
7. Athalia, mater Ochoziæ, vxor Ioram.
8. Ioas, filius Ochoziæ.
9. Amasias, filius Joæ.
10. Azarias, seu Ozias, filius Amasias.
11. Ioathan filius Azariæ.
12. Achaz, filius Ioathan.
13. Ezechias, filius Achaz.
14. Manassés filius Ezechias.
15. Ammon, filius Manassés.
16. Josias, filius Ammon.
17. Joachaz, filius Josias.
18. Ioachim, seu Eliacim, filius Josias.
19. Joachin, seu Jechonias, filius Ioachim.
20. Sedecias, seu Mathanias, patrus Joachin.

Reges Israel fuerunt hi.

1. Jeroboam, filius Nabar, Ephraim.
2. Nadab, filius Jeroboam.
3. Baasa, filius Abia, de domo Issachar.
4. Ela, filius Baasæ.
5. Zambri, filius Ela.
6. Amri.
7. Achab, filius Amri.
8. Ochozias filius Achab.
9. Joram, frater Ochoziæ.
10. Jehu, filius Iosaphat filij Namsi.
11. Joachaz, filius Jehu.
12. Joas, filius Joachaz.
13. Jeroboam, filius Joas.
14. Zacharias, filius Jeroboam.
15. Sellum, filius Iabes.
16. Manahem, filius Gadi.
17. Phaceia, filius Manahem.
18. Phacee, filius Romerias.
19. Osee, filius Ela.

2. Hic triplex differentia notanda est inter Reges Iuda & Israel. Prima, quod omnes Reges Iuda fuerint ex eadem tribu, nempe ex tribu Iuda: & omnes ex familia Dauid. (Excipio Athalam, quæ habuit quidem matrem ex familia Dauid, nempe Joram Regem; sed ipsa fuit filia Achab, filij Amri.) At Reges Israel fuerunt ex diuersis tribubus & familiis. Altera, quod Reges Iuda, si non omnes, saltem multi manserunt in cultu veri Dei. At Reges Israel, nullo excepto, fuerunt omnes idololatæ. Etiam Jehu. (quarto Regum decimo, versu vigesimo nono.) Tertia, quod Reges Iuda, vt plurimum, iure successionis, perueniunt ad regnum. At Reges Israel variis titulis ac modis, vt quæstione quinta explicandum est.

QVÆSTIO IV.

Qui fuerint boni, & qui mali Hebræorum Reges?

1. Ratio dubitandi sumitur ex scriptura, quæ vno loco asserit, tres tantum fuisse bonos, vt Ecclesiast. 49. 5. Præter Dauid, & Ezechiam, & Josiam, omnes peccatum commiserunt. At alibi significat, etiam alios fuisse bonos, vt Asam Iosaphat, Joam, Amasiam, Azariam, & Jothan. Nam in gestis singulorum ponit hanc laudem: *Fecit rectum in conspectu Domini*. vt patet. 3. Reg. 15. 1. cap. 22. 43. Et 4. Reg. 12. 2. & c. 14. 3. & cap. 15. 3.

2. Hæc difficultas sic soluitur. Hi sex posteriores fuerunt quidem boni, sed non zelosi in religione & cultu Dei. Et ideo laudatur quidem, quod fecerint rectè in conspectu Domini, sed simul reprehenduntur, quod excelsam non abstulerint, neque impediuerint cultum idololatæ. Nam sicut de singulis dicitur: *Fecit rectum in conspectu Domini*; ita mox additur: *Veruntamen excelsam non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat & adolebat incensum in excelsis*. 3. Reg. 22. 43. & alibi.

3. At Dauid, Ezechias & Josias, non tantum fuerunt boni, sed etiam zelosi in religione. Nam de Ezechia & Josia dicitur legitime, quod abstulerint excelsam, ad impediendam idololatiam. 4. Reg. 18. & c. 23. 8. De Dauidè vero, quod in excelsis non immolauerit. 3. Regum 3. Quod cum magna solennitate deduxerit Arcam Domini in Ierusalem. 2. Regum 6. 12. Quod desiderauerit Deo templum adificare. ibidem, c. 7. 2. Quod in rebus maioris momenti nihil voluerit aggredi, nisi consulto prius Deo. 7. Reg. 22. 15. & cap. 33. 2. & sequentibus. Quod ad placandum Deum erexit altare in arca Ornan, & obtulerit holocausta & pacifica. 1. Paralip. 21. 26.

4. Illud ergo, Præter Dauid & Ezechiam, & Josiam, omnes peccatum commiserunt, sic debet intelligi: Omnes Reges Iuda, præter illos tres, in eo peccarunt, quod ex quodam neglectu religionis non abstulerint excelsam, nec impediuerint idololatiam in suis subditis. Qui sensus colligitur ex ipso cõtextu. Nam initio capitis laudatur Josias à zelo religionis, quod abstulerit abominaciones pietatis, in excelsa lucos, sculptilia, statuas, vt explicatur 4. Regum. 23. 4. & 2. Paralip. 34. 4. Item, quod gentem suam, i. Iudæos, qui sub Amom & Manasse erant impij & idololatæ, perduxerit ad penitentiam & pietatem, quod etiam prolixè recenseatur. 2. Paralip. 35. per totum. Mox additur, nullum alium Regem fuisse parem Josias in hoc genere, nisi Dauidem & Ezechiam: Cæteros omnes peccasse, permittendo idololatiam, & relinquendo Legem Altissimi. 4. Regum 22. 13. Et hoc modo dedisse occasionem, vt regnum Iuda in pœnam delicti, occuparetur ab alienigenis, id est, à Chaldæis; & vasa templi cum populo transferretur in Babylonem.

5. Dices, Non videtur ille esse sensus istius loci. Nam etiam Asa & Iosaphat abstulerunt excelsam, vt expresse habetur 2. Paralip. 14. 2. & cap. 17. 6. Factum ergo est, omnes præter Dauidem, Ezechiam & Josiam, in eo peccasse, quod ex neglectu religionis, excelsam non abstulerint. Respondet. Asa abstulit quædam excelsam, sed non omnia. Prius patet ex illo 2. Paralip. 14. 2. *Subuertit altaria peregrini cultus, & excelsam*. Posterior ex illo. 3. Reg. 15. 12. *Purgauit vnuerfas sortes idolorum, quæ fecerunt Patres eius*. Postea sequitur: *Excelsam autem non abstulit*. Iosaphat vero, cum primum cepit regnare, non ausus fuit auferre excelsam, in quo fuit culpabilis, iuxta illud 3. Reg. 22. 44. *Veruntamen excelsam non abstulit: adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis*. Postea tamen factus audacior, abstulit. 2. Paralip. 17. 6. *Cumque sumptisset*

cor eius audaciam propter vias Domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit. Vterque ergo, tam Asa, quam Iosaphat, in hac re peccauit: ille quidem, quod non abstulerit omnia excelsa: hic verò quod tardè abstulerit.

6. Nota. Per excelsa, intelliguntur fana, vel sacella, vel altaria in altioribus locis, vt in montibus & collibus, ad colendum Deum & edificata. Erant autem duplicia. Quædam facta ad cultum falsorum Deorum, & seuerè prohibita. Num. 22. 41. Dixit enim ad excelsa Baal. Et Num. 33. 51. Quando transferitis Iordanem, intrantes terram Chanaan, disperditis cunctos habitatores terra illius: confringite titulos, & statuas comminuite, atq; omnia excelsa vastate. Et Deuter. 12. 2. Subuertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos & colles: dissipate aras eorum, & confringite statuas. 3. Reg. 11. 7. Tunc edificauit Salomon fanum Chamis, idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem. Et cap. 12. 31. Ieroboam fecit vana in excelsis. Et 4. Reg. 17. 9. Aedificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis. Eribidem v. 29. Vnquamque gens fabricata est Deum suum: posueruntque eos in fanis excelsis. Alia ad cultum veri Dei facta, antequam templum esset edificatum. De quibus 3. Reg. 3. 2. Populus immolabat in excelsis: non enim edificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illum. Inter illa præcipuum erat in Gabaon, vt habetur ibidem v. 4. Abiit itaq; in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum. Et 2. Paralip. 1. 3. Abiit salomon cum vniuersa multitudo in excelsum Gabaon, vbi erat Tabernaculum fœderis Dei.

7. Hæc etiam excelsa, non tantum post, sed etiam ante templum edificatum, fuerunt prohibita, vt docent Theodorētus q. 11. Procopius & Abulensis in 3. Reg. 3. Ribera l. 1. de templo c. 2. Ratio est, quia Deus expressè mandauit Iudæis, vt non offerrent sacrificia in variis montibus & collibus more gentium, sed tantum in vno certo loco, vbi vel Tabernaculum esset, vel templum. Deut. 12. 2. subuertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos & colles. Et paulò post sequitur: Non facietis ita Domino Deo vestro: sed ad locum, quem elegerit Dominus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offerretis in loco illo holocausta & victimas vestras. Et infra v. 13. Cause, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo quem elegerit Dominus. Hinc Salomon fuit reprehensus, quod ante templi ædificationem, immolaret in excelsis. 3. Reg. 3. 3. Dilaxit autem Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat. Et reliqui Reges, qui illum secuti sunt, similiter fuerunt reprehensi, quod excelsa non abstulerint: tam ea, quæ facta erant ad cultum veri Dei; quam reliqua, quæ facta ad colendos falsos deos. Excipio Ezechiam & Josiam, qui, vt supra dixi, abstulerunt. Excipio etiam Excelsum Gabaon, in quo licuit offerre & immolare, ratione Tabernaculi, quod ibi conseruabatur. 2. Par. 1. 3. in reliquis non licuit.

8. Atque hæc obiter dicta sunt ad concilianda Scripturæ loca, initio quæstionis allata, quæ videbantur inter se pugnant. Nunc, vt clarius constet de prohibita vel malitia singulorum Regum, de singulis in particulari agendum est. Ac primo, de Saule, Dauid & Salomone, qui regnarunt ante diuisionem regni. Deinde de Regibus Iuda, & de Regibus Israel, qui postea lecuti sunt. Igitur.

9. SAUL, initio regni fuit bonus, rectus ac simplex. 1. Reg. 9. 2. Sauleleuitus & bonus: & non erat vir de filiis Israel, melior illo. Et cap. 13. 1. Finitus vnius anni erat Saul, cum regnauerat, id est, erat innocens, sicut puer vnius anni, vt explicatur cap. 15. 17. Cum paruulus esset in oculis tuis, Caput in tribubus Israel factus es, vixitq; te Dominus Regem super Israel. Mansit autem in illa probitate duobus annis, 1. Reg. 13. 1. Duobus autem annis regnavit super Israel. Postea à Deo desertus est propter inobedientiam. Fuit autem duplex illius inobedientia. Vna quia Samuel dixerat illi, vt differret offerre holocaustum, donec ipse adesset. Non paruit. Reg. 13. 9. Altera, idem Samuel mandauerat illi, vt interficeret omnes Amalecitas nullo excepto. Neque tunc paruit. 1. Reg. 15. 3. Propter vtramque inobedientiam priuatus est regno, sicut primi parentes propter vnam inobedientiam expulsi sunt ex paradiso. Erat eo tempore cepit deseri à Deo, nec iam amplius bono, vt solet, sed malo spiritu agitabatur. 1. Regum 15. 23. Pro eo, quod abiicisti sermonem Domini, abiicit te Dominus, ne sis Rex. Et cap. 16. 14. spiritus Domini recessit à saul, & exagitant eum spiritus nequam, Et tunc in locum illius, vinctus est Dauid. 1. Reg. 16. 13. Nihilominus Saul adhuc vixit in regno 38. annis: & toto illo tempore Dauidem persecutus est, quem sciebat à Samuele vinctum esse in Regem. 1. Reg. 18. 29.

10. DAVID fuit bonus, & vir secundum cor Dei, iuxta illud. 1. Reg. 13. 14. Quisuit Dominus sibi virum iuxta cor suum. Et Act. 13. 22. suscitauit illi Dauid Regem, cui testimonium perhibens, dixit: Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

11. At peccauit, iniquies. Verum est. Neque hoc dissimulauit Scriptura, cum ait. 3. Reg. 15. 5. Eo quod fecisset Dauid Rectum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vria Hurbai, id est excepto duplici peccato. Vno, quod adulterium commiserit cum vxore Vriæ. Altero, quod ad occultandum hoc adulterium, curauerit occidi ipsum Vriam. 1. Reg. 11. 4.

12. Quomodo ergo vir secundum cor Dei: Id triplici sensu intelligi potest. Primo, spectando ipsius zelum in religione, de quo supra. Secundo, conferendo illum cum peris que aliis Regibus: qui non fuerunt tam boni quam Dauid. 3. Reg. 11. 4. Nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Et abibi. Tertio, conferendo illum spectatim cum Saule, vt hic sit sensus: Quia Saul fuit inobediens Deo, priuatus est regno, successit illi Dauid, qui erat obediens, & faciet omnes voluntates eius. Hic sensus colligitur ex ipso textu. Nat. 1. Reg. 13. 13. sic legitur: Dixitq; Samuel ad saul: szultid egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequamquam regnum tuum ultra consurget, quæ sicut sibi Dominus, virum iuxta cor suum: & præcepit ei Dominus, vt esset Dux super populum suum, eo, quod non seruaueris, quæ præcepit Dominus. Et Act. 13. 21. Exinde postulauerunt Regem: Et dedit illi Deus saul filium Cis, virum de tribu Benjamin. Et amoto illo suscitauit illis Dauid Regem, cui testimonium perhibens, dixit: Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

13. Vtrobique fit comparatio inter Saulem & Dauidem. Huius obedientia commendatur; illius inobedientia reprehenditur. Et iuxta hunc sensum, qui est literalis, hæc duo idem sunt: Vir secundum cor Dei, & faciet omnes voluntates Dei. Vbi per voluntates non intelligit præcepta Dei, quæ in lege Moisaica scripta sunt: quia certum est, Dauidem hoc sensu non fecisse omnes voluntates Dei, cum peccauerit contra præcepta Decalogi, per homicidium & adulterium: sed intelligit mandata, quæ viua voce solent dari per Prophetas aut Pontifices. Hæc enim seruauit Dauid, non item Saul. Itaque in eo est differentia inter vtrumque; quod quando mandatur aliquid circa regni administrationem; Dauid parebat, Saul non parebat.

14. SALOMON, initio bonus ac sapiens; postea per mulieres alienigenas deprauatus est, & idololatra factus. 3. Reg. 11. 1. Rex autem salomon admauit mulieres alienigenas multas. Ac deinde subditur: Cumq; iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos. In pœnam huius peccati, diuisum est regnum ipsius, & maior pars data Jeroboam. ibidem v. 11. Quia non custodisti pactum meum, dirumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. An autem egerit pœnitentiam, & saluatus sit, disputat Pinæda libro 8. de rebus Salomonis, & alij plures.

15. ROBOAM, filius Salomonis fuit malus. Peccauit autem tribus potissimum modis. Primo, quia initio regni, spreto consilio senum, secutus est consilium iuuenum. Et sic dedit occasionem diuisionis regni, quam Salomon sub peccato esset promissus. 3. Regum 12. 5. & 2. Paralip. 10. 3. Secundo, quia post tres annos, tam ipse, quam subditi deseruerunt Deum. 2. Paralipomenon. 11. 17. & cap. 12. 1. Tertio, quia idololatriam, & multas alias impunitates concessit. 3. Regum 14. 22. Et ideo, quinto regni suo anno, punitus est à Sefac Rege Ægypti. 2. Paralipomenon 12. 2. Mansit autem in sua impietate vsque ad finem vitæ: ibidem versu 14.

16. ABIA fuit etiam malus. Initio quidem regni coluit Deum, & spem suam in illo collocauit, vt patet ex concione ipsius, quam habuit in bello contra Jeroboam, Regem Israel. 2. Paralipom. 13. 4. Ideoque insignem victoriam obtinuit. At postea, ambulauit in omnibus peccatis Patris sui, quæ fecerat ante eum: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo. 3. Regum 15. 3.

17. ASA filius eius fuit bonus. Act, abstulit effeminatos de terra. 2. purgauit omnes sordes idolorum, quæ fecerant Roboam & Abia. 3. Maacham, matrem suam amouit, ne esset Princeps in sacris Priapi, & in loco eius, quem consecrauerat. 4. Subuertit specum eius, & confrigit simulachrum turpissimum, & combussit in torrente Cedron. 3. Reg. 15. 11. Hæc tamen in illo reprehenduntur. Primo, quod excelsa non abstulerit. Aliqua quidem abstulit. 2. Paralip. 14. 3. non tamen omnia

men omnia. 3. Reg. 15. 14. Secundò, quod pugnaturus contra Baasan Regem Israel, habuerit fiduciam in Rege Syriæ, & non potius in Domino Deo, sicut fecerat in bello contra Aethiopes. Quod obiecit illi Hanani Propheta. 2. Paral. 16. 7. Tertio, quod eundem Prophetam, propter hanc increpationem, coniecerit in vincula, ibidem v. 10. Quarto, quod circa finem vite cum laboraret podagra, non quaesivit Dominum, sed magis in medicorum arte confusus sit. Ibidem versu duodecimo.

19. **IOSAPHAT** fuit bonus, & multa præclatè gessit. Primo misit Leuitas & Sacerdotes per omnes civitates Iuda, ut docerent populum legem Dei. 2. Paralip. 17. 8. Secundo, abstulit reliquias effaminatorum, quæ remanserant in diebus Aia patris eius. 3. Reg. 22. 47. Tertio, cum antea non ausus fuisset auferre lucos & excelsa. 3. Reg. 22. 44. Tandem factus audacior, abstulit. 2. Paralip. 17. 6. Quarto progressu temporis, instituit novam populi reformationem. ibidem cap. 19. 4. Quinto, cum Moabitæ & Ammonitæ contra illum insurgerent, ipse publico ieiunio indicto, supplicat ad Deum contigit, & insignem victoriam obtinuit: ibidem cap. vigesimo v. primo. In duobus tamen reprehensus est. Primo, quod Achab Regi Israel præbuerit auxilium contra Regem Syriæ, in oppugnanda Ramoth Galaad. Hoc obiecit illi Propheta 2. Paralipomenon. 19. 2. *Impi prabus auxilium, & qui oderunt dominum, amicitia iungens. Et idcirco iram quidem Dei merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda.* Secundò, quod amicitiam contraxerit cum Ochozia, filio Achab. Quod etiam illi abiectionem est à Propheta 2. Paralip. 20. 35. *Post hæc inijt amicitias Iosaphat Rex Iuda cum Ochozia Rege Israel, cuius opera fuerant impiissima. Et particeps fuit, ut facerent naues, quæ irent in Tharsis: feceruntque classem in Asiongaber. Prophetavit autem Eleazar ad Iosaphat, dicens: Quia habuisti sedus cum Ochozia, percussit Deus opera tua, contritaque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.*

19. **IORAM** fuit malus. Acta eius sunt hæc. 1. Accepit virtutem idololatriæ, nempe Athaliam, filiam Achab Regis Israel. 2. Occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de Principibus Israel. 3. Derelicto Deo, fabricavit excelsa in urbibus Iuda, & prænaricari fecit habitatores Ierusalem. 4. Ideo ab Elia Propheta per litteras reprehensus est. (Quod contigit multis annis post raptum Elia.) Et graviter à Deo punitus Pœnæ fuerunt hæc. Primo, defecerunt ab eo Idumæi, & rebellaverunt. Secundo, Defecit etiam urbs Iobab, quæ erat in tribu Iuda. Tertio, Philistæi & Arabes vastaverunt terram Iuda: Et diripuerunt omnem substantiam Regis Ioram: Et insuper occiderunt eius uxores & filios, excepto unico Iochab, qui & Ochozias dictus est. Quarto, Deus percussit illum insanabili languore alui, quo toto biennio affligebatur. Et tandem longa tæbe consumptus egressus visceribus, & mortuus est. Quinto, Populus non fecit illi exequias, nec sepeliuit in sepulchro Regum. Hæc omnia habentur, partim 4. Regum 8. 16. partim 2. Paralip. 21.

20. **OCHOZIAS**, fuit etiam malus. Nam primò, seductus est à matre sua Athalia. Secundo, utebatur Consiliariis ex domo impiissimi Achab, qui erat pater Athaliæ. Tertio, Cum Ioram filio Achab, Rege Israel, iit ad bellum contra Hazael Regem Syriæ in Ramoth Galaad. Quarto, Eundem Ioram in bello vulneratum, & reuersum in Ierusalem, inuisit. Quinto, ibi superneniens Jehu, verumque occidit. Ac simul deleuit totam domum Achab, ut ipsi erat mandatum à Deo per Prophetam. 4. Regum 8. 25. & cap. 9. 7. & v. Paralipomenon. 22. 1.

21. **ATHALIA**, Mater Ochoziæ, fuit impiissima. Mortuo filio occupauit regnum: Et ut sola possit regnare, interfecit omnes masculos stirpis Regiæ, præter Iosaphat filium Ochoziæ, qui à matre sua Iotaba, uxori Ioiadæ Pontificis, occultè subtrahitur & absconditus est. Deinde anno septimo Iosaphat auctoritate eiusdem Pontificis, publicè promulgatus est Rex, & Athalia interfecit. 4. Reg. 11. & 2. Paralip. 21.

22. **JOAS**, primò bonus, postea pessimus, Optimè se gessit, quamdiu vixit Ioiadæ Pontifex, ex cuius directione & consilio hæc fecit. Primo, Curauit instaurari templum, quod sub Athalia Ochoziæ & Ioram, fuerat neglectum, & ferè collapsum. Secundo, Liberavit Ierusalem à periculo obsidionis. Misit enim Hazaeli Regi Syriæ magnam pecuniam summam, partim ex thesauro Templi, partim ex Palatio Regio, ut non obsideret Ierusalem, cum ad eam obsidendam appropinquaret. At mortuo Pontifice, delinitus est obsequiis Principum Iuda, & hæc parauit. Primo, Concessit exercitum idololatriæ. Secundo, Interfecit Zachariam, filium Ioiadæ Pontificis, qui ipsum & Principes Iuda, totè

que populum increpabat, propter idololatriam. Sed non impune. Nam sequenti anno post mortem Zachariæ, tam Rex ipse, quam alii omnes, ab exercitu Syrorum puniti sunt. Et tandem Rex à seruis suis interfectus. 4. Reg. 12. & 2. Paralipomenon 24.

23. **AMASIAS**, imitatus est patrem suum. Nam initio fuit bonus; deinde malus. Gesta eius describuntur. 4. Reg. 14. & 2. Paralip. 25. Sunt autè hæc. 1. Confirmato regno, iussit iugulari eos, qui interfecerant patrem suum Joas. Non tamen filios eorum, propter legem, quæ prohibet filios occidi pro patribus. Tunc enim adhuc erat obseruans legis Moisaicæ. 2. Collegit duplicem exercitum contra Idumæos: qui iam pridem rebellauerant: Vnum ex populo Iuda; alterum ex populo Israel. 3. Monitus à Propheta, ut dimitteret exercitum Israel, utpote impium, & à Deo alienum; obtemperauit, & victoriam obtinuit contra Idumæos. Ex quibus interfecit decem millia: & pridem ex altissima petra præcipitavit. Hactenus bene. Deinceps male. 1. Rediens ex victoria, asportauit secum Deos Idumæorum, quos cepit in Ierusalem adorare, & incensum illis adolere. Ob quam causam, missus ad eum Propheta, dixit illi: *Cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua?* Cui respondit Amasias: *Num Consiliarius Regis es? Quiesce, ne interficiam te.* Tunc abiens Propheta, inquit: *scio, quod cogitauerit Deus occidere te, quia fecisti hoc malum, & insuper non acquisisti consilio meo.* 2. Post hæc traditus est in reprobum sensum, & insolentior factus propter supradictam victoriam, inuito pessimo consilio, prouocauit Regem Israel ad bellum. putans quod & illum posset ibi subiugare. Rex Israel, miratus temeritatem hominis, proposuit illi parabolam de Carduo & Cedro Libani: Volens significare, quod sicut Carduus nullo modo potest comparari cum Cedro, ita Rex Iuda nullo modo possit comparari cum Rege Israel. Non acquieuit Amasias. Itaque Rex Israel venit cum exercitu in Bethselem, quod est oppidum Iuda, & ibi fugauit exercitum Amasias. Ipsum Amasiam cepit captiuum, & duxit in Ierusalem: ibique diripuit omnem thesaurum Templi, & Palatii Regis: tandem, relicto ibidem Amasia cum obsidibus reuersus est in Samariam. 3. Interea moritur Rex Israel. 4. Contra Amasiam verò conspirant Cives in Ierusalem, eo quod propter ipsius defectionem à cultu Dei, & introductam idololatriam, multas calamitates paterentur. 5. Ipse, cognita eorum conspiratione, fugit in Lachis: sed frustra. Nam ibi conspiratis interfectus est.

24. **OZIAS**, seu **ASARIAS**, filius Amasias, cum esset 16. annorum, a toto populo electus est Rex. Fuit quidem bonus, sed propter usurpatum officium Sacerdotale, quod ipsi non congruebat, à Deo punitus est seprà. Acta eius describuntur 4. Regum 15. & 2. Paralip. 26. Sunt autem triplicia. Nam quædam contigerunt tempore belli: alia tempore pacis: alia circa finem vite. Tempore belli fecit hæc, ex consilio & directione Zachariæ Videntis. 1. Munivit Ierusalem multis turribus. 2. In turribus collocauit machinas diuersi generis, quæ sagittas & saxa iaciebant. 3. Instruxit exercitum trecentorum & septem millium, & quingentorum. 4. Comparauit illis omnia armorum genera, clypeos, hastas, galeas, loricas, arcus, fundas, & his similia. 5. Edificauit Ailath, siue Elath, siue Ailam, in finibus Idumæorum, & restituit eam Iudæ. 6. Sæpè feliciter pugnauit contra Philistæos. 7. Destruxit murum urbis Geih, & Iabiaz, & Azoti. 8. Edificauit oppida in ditone Azoti Philistinum. 9. Vicit etiam Arabes & Ammonitas, qui postea coacti sunt illi dare tributum. Et propter tam celebres victorias, divulgatum est nomen eius vsque ad introitum Aegypti. Tempore pacis, deditus erat agriculturæ. Habebat plurimos vineyardos in Carmelo, & alibi. Fodiebat cisternas ad colligendam aquam pro pecoribus; quorum numerosissimum alebat greges. Tandem circa annum Regni sui 43. propter multa præclatè gesta in superbiam elatus, Sacerdotale officium ausus est usurpare. Nam ingressus in templum Domini, voluit adolere incensum super altare thymiamatis, obstitente Pontifice. Mox leprâ in fronte percussus, & à Sacerdotibus e templo eiectus est. Et sic mansit leprosus vsque ad finem vite suæ, habitans in domo leparata extra Ierusalem. Interea Ionathan, filius eius, administrabat regnum.

25. **IONATHAN**, filius Ozias, fuit bonus. De quo scriptum est. 2. Paralipomenon 27. 2. *Fecit, quod rectum erat coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerat Ozias pater suus, excepto, quod non est ingressus templum Domini, ad usurpandum officium Sacerdotale. In quo præcelluit patri. Vnum in eorum præbèditur; 4. Reg. 15. 35. Veruntamè excelsum abstulit. De cætero, in*

tero in omnibus bene se gessit, iuxta illud 2. Paralip. 27, 6. *Corrobratusq; est Iothan, eo quod direxisset vias suas coram Domino Deo suo.*

26. ACHAZ, filius Iothan, fuit impius de quo 4. Reg. 17, 2. Paralip. 28. habemus hæc. Primò, derelicto Domino Deo patrum suorum, secutus est idololatriam Regum Israel 2. Fecit statuas, & coluit eas in excelsis, in collibus, & sub omni ligno frondoso: immolando victimas, & incensum adolendo. 3. Lustravit filios suos in igne, & consecravit eos idolis. Propter has causas, tam ipse, quam subditi eius, gravissimè puniti sunt, & sæpius bello oppressi. Primo, à Rasin Rege Syriæ. 2. A Phacee Rege Israel. 2. Paralipomenon 18. 3. Ab utroque coniunctim 4. Reg. 16, 5. 4. Abdumæis. 5. A Philistæis. 6. A Rege Assyriorum. Hæc omnia contigerunt propter peccata Regis Achaz 2. Paralip. vigesimo octavo. versu decimo septimo, & sequentibus.

27. EZECHIAS, filius Achaz, fuit optimus, iuxta illud 4. Reg. 18, 5. *Post eum non fuit similis ei de cunctis Regibus Iuda: sed neq; in his, qui ante eum fuerunt.* Et ibidem: *Vnde & erat Dominus cum eo, & in cunctis, ad qua procedebat, sapienter se agebat.* Gestis eius describuntur, partim loco citato, partim 2. Paralipomenon 29. & tribus sequentibus. Præcipua sunt hæc Primò, sustulit idololatriam, & verum Dei cultum restituit, hoc ordine. 1. Contrivit statuas & idola, quæ Achaz pater eius fabricaverat. 2. Dissipavit excelsa, & succidit lucos. 3. Confregit serpentem æneum, quem fecerat Moyses, quia filij Israel adolebant ei incensum. 4. Curavit per Levitas & Sacerdotes repurgari templum, Tabernaculum, vasa sacra; quæ à Patre ipsius fuerant contaminata. 5. Ipsos quoque Levitas ac Sacerdotes monuit sui officij, vt offerrent sacrificia, & restituerent usum organorum, psalteriorum, cythararum. 6. Curavit celebrari Phasc in Ierusalem, convocatis eò non tantum subditis, qui erant in regno Iuda; sed etiam filiis Israel, qui remanserant ex aliis tribubus, & non erant cum reliquis ducti in captivitatem à Rege Assyriorum.

28. His peractis, venit Sennacherib Rex Assyriorum cum ingenti exercitu contra Ezechiam, & obsedit Ierusalem. Ezechias totam spem suam ponebat in Deo, eumque supplex orabat pro liberatione. Nec frustra. Nam quadam nocte Angelus Domini venit in Castra Assyriorum, & percussit centum octoginta quinque millia hominũ. Mox fugit Sennacherib, & rediit in Ninive, ibique à filiis suis interfectus est.

29. Post hæc ægrotavit Ezechias, & ab Isaiâ Prophetâ monitus est, vt disponeret se ad mortem. Iterum oravit cum metu, & responsum est illi à Domino per eundem Prophetâ: *Audisti orationem tuam; & vidi lachrymas tuas; ecce sanavi te: Die tertio ascendes templum Domini. Et addam diebus tuis quindecim annos.* Ezechias audita hac promissione, petiit signo ei confirmari. Factum est. Erat autem hoc signum. Umbra rediit decem gradibus terræ in horologio, quibus descenderat.

30. Rex Babylonis, cum intellexisset de morbo Ezechia; misit ad eum Legatos & munera; quibus ipse lætatus est. Et ostendit Legatis omnem suum thesaurum. Quo nomine reprehendit illum Isaiâ, ac prædixit fore, vt omnis thesaurus regis auferatur à Babylonis, quod postea, tempore captivitatis Babylonica, factum est.

31. MANNASSES, filius Ezechia; fuit pessimus, sicut Achazanus eius. Duo generatim fecit mala. Primò; abrogavit cultum Dei, quem Ezechias; pater eius instauraverat. Secundo, renovavit idololatriam, quam Achaz introduxerat. Speciatim hæc. 1. Edificavit excelsa. 2. Erexit aras Baal. 3. Fecit lucos, & adoravit omnem militiam cœli. 4. Exstruxit aras idolorum in templo Domini. 5. Traduxit filium suum per ignem. 6. Ariolatus est, obseruavit auguria, fecit pythones; multiplicavit aruspices. 7. Fudit sanguinem innoxium. Propter hæc minatus est Deus per Prophetas. *Eccce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam, vt quicumq; audierit, tinniant amba aures eius.* 4. Reg. 21, 12. Postea venerunt principes Assyriorum cum exercitu, & Manassen victum catenis ac compedibus duxerunt in Babylonem. Ibi præ angustia animi, cepit orare Deum, & agere poenitentiam. Deinde reversus in Ierusalem, sustulit idololatriam, & cultum Dei restituit. 2. Paralip. 33, 11. Aliqui putant, Isaiam Prophetam, iubente Manasse, terra lignea in duas partes dissectum esse, vt Epiphanius, Isidorus, Eusebius, Hieronymus, & alij apud Turnicellum in Annalibus. Anno mundi 3338. n. 4. Vide Baronium in Martyrologio, die 6. Julij.

32. AMON, filius Manassis, fuit impius. Secutus est impietatem patris, sed non poenitentiam. In propria domo à suis subditis interfectus est. 4. Regum 21, 19. & 2. Paralip. 33, 21.

33. JOSIAS, filius Amon, fuit optimus. Cepit regnare, cum esset octo annorum. Et multa præclare gessit, vt habetur 4. Regum 22. & 2. Paralipomenon 34. & 35. Primo, abstulit ex Iuda & Ierusalem, itemque ex vniuersa terra Israel, omnia excelsa, lucos, aras Baalim, sculpilia & simulachra. Secundo, iis ablatis, curavit per Heliam Sacerdotem instaurari templum Domini. Tertio, In instauratione templi inuentus est liber Legis seu Deuteronomij; quem Helcias misit Regi legendum. Quarto, Rex, lecto libro, scidit vestimenta sua, & exterritus est propter maledictiones, quæ in illo libro habebantur contra transgressores legis. Sciebat enim multos Reges ex suis antecessoribus, vna cum populo, deseruisse legem Dei, & coluisse idola: ac proinde merito timebat, ac omnes istæ maledictiones venirent super Iudam & Ierusalem. 5. Itaque misit Helciam, & alios primarios, vt orarent Dominum ad auertendas huiusmodi maledictiones: Et simul consulerent, quid factu opus esset. 6. Quod cum Regi nunciatum esset, conuocavit vniuersum populum, & lecto publicè libro Deuteronomij, pepigit fœdus cum Deo, & adiuravit omnes, vt idem facerent: ac promitterent, se seruaturus præcepta Legis, quæ in libro continebantur. Quod etiam factum est. 7. His peractis, celebravit Phasc in Ierusalem, & curavit, vt Sacerdotes & Leuitæ iuxta ordinem suum distributi, ministrarent in templo, & officia sua peragerent. 8. Tandem cum Nechao Rex Aegypti veniret cum exercitu contra Regem Assyriorum, occurrit illi Josias, vt ipsum impediret. In pugna, quæ fiebat in campo Maggeddo, vulnertus est. De quo sic legimus. 2. Paralip. 35, 24. *Vniuersus Iuda & Ierusalem luxerunt eum: Ieremias maximè.*

34. JOACHAZ, filius Josia; à populo terræ constitutus fuit Rex. Quod indignè ferens Nechao Rex Aegypti, venit post tres menses in Ierusalem. Ac primò depoluit Joachaz, & captiuum duxit in Aegyptum. 2. Exigit à populo centum talenta argenti, & talentum auri, eo quod sine ipsius auctoritate constituisset sibi Regem. 3. In locum depositi Regis subrogavit Eliacim, alterum filium Josia; quem alio nomine vocauit Joacim. Fuit autem Joachaz impius, & in Aegypto mortuus est. 4. Reg. 23, 31. & 2. Paralipomenon 36, 1.

35. JOACIM seu ELIACIM, fuit etiam impius. Subillo, & sequentibus Regibus, completæ sunt maledictiones & captiuitates, quas Deus, propter peccata Manassis & aliorum Regum minatus erat Iudæis. 4. Regum 24, 3. Nam anno regni eius tertio, venit Nabuchodonosor Rex in Ierusalem, & ipsum Regem Joacim, cum magna populi parte & vasis templi, captiuum duxit in Babylonem. 2. Paralip. 36, 6. & Dan. 1, 1. Postea tamen regno fuit restitutus, cum certum quorundam tributorum promississet. Soluit hoc tributum tribus tantum annis, & tum coniunxit se Aegyptijs, & Regi Nabuchodonosori rebellauit. 4. Reg. 24, 1. Quod ægrè ferens Nabuchodonosor rediit in Ierusalem, anno undecimo regni Joacim, & cepit illum captiuum, & extra Ierusalem interfecit, ac in sepulcrum reliquit. Quod Deus prædixerat per Prophetam, Jerem. vigesimo secundo. 18. *Hæc dicit Dominus ad Joacim, filium Iosia, Regem Iuda: Non plangent eum. Et infra: Sepulchra asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem.*

36. JOACHIN, filius Joacim, (qui & Jechonias dictus est) fuit similiter malus, & tribus tantum mensibus regnavit. Tunc iterum venit Nabuchodonosor Rex in Ierusalem, & captiuos abduxit Regem, matrem eius, uxores, seruos, Principes, & decem millia virotum fortium in Babylonem: Et importauit omnia vasa templi, & thesauros domus Domini, & thesauros domus Regiæ: Nihilque reliquit in Iuda & Ierusalem, nisi pauperes populi terræ. Pro Joachin vero constituit alium Regem, Mathaniam, patrum eius, & vocauit illum Sedeciam (quarto Regum vigesimo quarto versu undecimo.)

37. SEDECIAS, seu Mathanias, à Nabuchodonosore constitutus Rex, fuit malus. Hic confirmato regno, cepit rebellare contra Nabuchodonosorem. Itaque Nabuchodonosor venit cum ingenti exercitu, & obsedit Ierusalem, ab anno nono regni Sedecia; vsque ad undecimum. Quo anno, cum fames prævaleret in ciuitate, nec haberent amplius panem quem comederent; quadam nocte fugit Rex Sedecias, & omnes bellatores cum eo, per viam, quæ ducit ad campestris solitudinis. Tunc exercitus Nabuchodonosoris persecutus est illum, & comprehendit in planitie Jericho. Omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum. Inde ductus ad Nabuchodonosorem in Bבלatha. Vbi hæc contigerunt. 1. Nabuchodonosor occidit omnes filios Sedecia; coram eo. 2. Oculos eius effodit,

effodit.
fit Nabuz
hæc patre
mnes dor
in circui
stulit. 4.
abduxit
fecit Go
qua per
36, 13. N
caca Iuda
eos effice
castigare
38.
Israel, qu
pij & ido
leroboa
dem in S
nasse: pe
im, pro
num sex
el ab Ait
39.
fuit Iere
electus
sione, v
regno o
3. Regu
gratus p
Deo, &
enim cr
propria
rant fili
gent, &
ne si del
Regis I
erat leg
admini
pessimo
Ius Isra
el, qui
alteru
licto D
Vnde I
liqui R
dici: A
carefe
40.
sacerd
tuit fol
dam, &
lennit
& inco
vatis I
ipse in
us eius
mnes
puli,
miliar
gum o
qui I
fuisse

1. D
dum
se. 1.
5. De
8 sup
2.
gnur
puli
rolus
dere
Prim
Reg

Effudit. 3. Vincitum carenis duxit in Babylonem. Postea misit Nabuzardan Principem exercitus sui in Ierusalem; qui hæc parauit. 1. Templum Domini, domum Regiam, & omnes domos Ierusalem combussit igai. 2. Muros Ierusalem, in circuitu destruxit. 3. Omnia vasa & ornamenta templi abstulit. 4. Quotquot residui erant in ciuitate, vel occidit, vel abduxit: relictis tantum vinitoribus & agricolis: 5. His præfecit Godoliam. Et hæc fuit tertia captiuitas Babylonica, sub qua perit regnum Iuda. (4. Regum. 25. & 2. Paralipomenon. 36. 13. Nota. Hæ tres captiuitates contigerunt propter peccata Iudæorum. Cum enim Deus per Prophetas nihil apud eos efficeret; voluit illos bellis, cædibus, & captiuitatibus castigare, vt vel sic tandem ad saniozem mentem redirent.

38. Hæc sufficiant de Regibus Iuda. Sequantur Reges Israel, qui omnes, post factam regni diuisionem, fuerunt impij & idololatæ. Author idololatæ, vt paulo post dicam, fuit Ieroboam. Habuerunt primariam regni sedem, primo quidem in Sichem, tribus Ephraim: deinde Thersa, tribus Manasse: postrema in Samaria, quæ erat in finibus tribus Ephraim, prope tribum Manasse. Durauit hoc regnum vsque ad annum sextum regni Bzechia Regis Iuda. Tunc enim filij Israel ab Assyriis in captiuitatem ducti sunt.

39. Igitur primus Rex Israel, post mortem Salomonis, fuit Ieroboam, filius Nabat, Ephrataus, & à Deo speciatim electus per Abiam Silonitem Prophetam: cum hac promissione, vt si Deo adhæretet, & mandata eius custodiret, in regno confirmaretur, non solum ipse, sed etiam posteri eius. 3. Regum 11. 29. Sed dupliciter peccauit. Primò, quia fuit ingratus pro beneficio. Nam statim accepto regno, recessit à Deo, & factus est idololatra. Secundo fuit incredulus. Non enim credebat regnum suum stabiliendum à Deo, sed per propriam potentiam & industriam. Res sic contigit. Soliti erant filij Israel ter singulis annis ire in Ierusalem, vt ibi orarent, & Deo offerrent sacrificia. Timebat ergo Ieroboam, ne si deinceps id facerent, redirent ad obedientiam Roboam Regis Iuda, filij Salomonis, qui habitabat in Ierusalem, & erat legitimus regni hæres, à quo defecerant. Et sic ipse regni administratione excluderetur. Ne id fieret, excogitato pessimo consilio, confluxit duos vitulos aureos, & dixit filiis Israel: Nolite ultra ascendere in Ierusalem: Ecce, dixit Ieroboam, qui se eduxerunt de terra Aegypti. Et vnum posuit in Bethel alterum in Dan. 3. Reg. 12. 26. Et sic effecit, vt filij Israel, relicto Deo, fierent idololatæ, & vitulos aureos adorarent. Vnde sæpè de illo dicitur: Qui peccare fecit Israel. Et quia reliqui Reges Israel exemplum ipsius imitati sunt, solet de illis dici: Ambulauit in via Ieroboam, & in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel.

40. Deinde destruxit altare in Bethel: constituit nouos sacerdotes ex infima plebe, qui non erant de filiis Leui: instituit solennitatem, mense octauo. die 15. mensis celebrandam, similem ei, qui celebrabatur in Ierusalem: Et in ista solennitate, ipse tanquam Pontifex obtulit solennes victimas, & incensum adoleuit. 3. Reg. 12. 31. Propter hanc impietatem variis modis à Deo punitus est. 1. Altare scissum est, in quo ipse incensum adolebat. 2. Exaruit manus illius. 3. Abia, filius eius mortuus est. 4. Tota familia paulo post delata. 5. Omnes, qui ex familia ipsius interfecit sunt; manserunt insensibili, & a canibus & feris dilacerati sunt. 6. Regnum ad aliam familiam translatum. Quæ omnia fusè narrantur tertio Regum decimo tertio & decimo quarto. De reliquis Regibus qui Ieroboam successerunt, nihil necesse est dicere. Constat fuisse impios.

QUESTIO V.

Quomodo creati fuerint Reges Hebræorum?

1. Dicam de Creatione. 2. de Inauguratione. 3. de Vnctione. Igitur, quod ad creationem attinet, notandum est, Reges variis titulis creati, seu ius regni adipisci posse. 1. Electione. 2. Successione. 3. Iure belli. 4. Vi & tyrannide. 5. Donatione. 6. Emptione aut permutatione. 7. Adoptione. 8. Superioris, aut potentioris autoritate. Et si qui alii sunt. 2. Est ergo quæstio, Quo titulo Reges Hebræorum ad regnum peruenirent? Aliqui putant, electione seu suffragiis populi creatos esse, & regnandi potestatem accepisse. Ita Carolus Sigonius, & Guilielmus Barclaius, apud Pinedam lib. 2. de rebus Salomonis. cap. 2. Quod dupliciter probari potest. Primò, quia Deus permittit populo ius suffragii in eligendo Rege, iuxta illud Deuteronom. 17. 15. Non poteris alterius

gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus. Secundò, quia constat multos à populo electos esse. Sic electus est Saul 1. Reg. 11. 13. Nunc ergo præsto est Rex vester, quem elegeritis & petistis. Sic David. 2. Reg. 5. 1. Venerunt vnuerfa tribus Israel, ad David in Hebron, & vnixerunt in Regem super Israel. Sic Salomon. 1. Paralip. 29. 23. Sedit Salomon super solium Domini in Regem pro David patre suo, & cunctis placuit. id est, eundem consenserunt & suffragati sunt. Sic Roboam, 3. Regum 12. 1. Venit autem Roboam in Sichem: illuc enim congregatus erat omnis Israel ad constituendum eum Regem. Sic Ieroboam ibidem verlu 20. Factum est autem, cum audisset vnus Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum congregato causu, & constituerunt eum Regem super omnem Israel. Sic Ochozias. 2. Paralip. 22. 1. Constituerunt autem habitatores Ierusalem, Ochoziam, filium eius minimum, Regem pro eo. Sic Ozias. 2. Paralip. 26. 1. Omnis autem populus Iuda, filium eius Oziam annorum sexdecim constituit Regem pro Amasia patre suo. Sic Iosias. 1. Paralip. 33. 35. Reliqua populi multitudo, raris is, qui Amon percusserant, constituit Regem Iosiam filium eius pro eo. Sic Ioachaz secundo, Paralipomenon trigesimo sexto verlu primo, Tulit ergo populus terra Ioachaz, filium Iosia, & constituit Regem pro patre suo in Ierusalem.

3. Respondeo. Alud est loqui de iure, aliud de facto. Si loquamur de iure, non poterat alius constitui vel creari Rex à populo, nisi qui à Deo electus & designatus esset, iuxta illud Deut. 17. 15. Eum constitues Regem, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Et quia hoc non semper seruatum est, ideo conquiritur Deus apud Oseam cap. 8. v. 4. Ipsi regnauerunt, & non ex me. Si autem loquamur de facto, seruandæ sunt sequentes Conclusiones.

4. PRIMA CONCLUSIO. Aliqui per Electionem diuinam creati sunt Reges Hebræorum, vt Saul, David, Ieroboam, Baasa, Iehu. Nam Saul à samuele, iussu Dei, priuatum vnctus est in Regem, nec præfente, nec sciente populo. 1. Reg. 10. 1. Tulit autem samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & ait: Ecce, vnxit te Dominus super hæreditatem suam in Principem. Hoc enim mandauerat Deus samueli 1. Reg. 9. 16. Hac ipsa hora, qua nunc est, eras mittam virum ad te de terra Benjamin, & unges eum Ducem super populum meum Israel. Postea per sortes, Deo item dirigente, publicè electus est. 1. Reg. 10. 20. Applicuit samuel omnes tribus Israel, & cecidit fors super Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin, & cognationes eius, & cecidit cognatio Metri, & peruenit vsq; ad saul filium Cis. Huic electioni à Deo factæ, consensit populus, dicens: Viuat Rex. Non tamen omnis populus, sed pauci duntaxat, quorum Deus tetigerat corda. vt loquitur scriptura ibidem. v. 26.

5. Idem constat de Dauid, cum enim Saul à Deo Rex constitutus, vt dixi, non obediret Deo, abiicit illum Deus, & regnum eius transtulit in Dauidem. 1. Reg. 13. 13. Dixit samuel ad saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, qui præcepit tibi, Quod si non fecisses, iam non preparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra conseruet. Quis sunt Dominus sibi virum intra cor suum: & præcepit ei Dominus, vt esset Dux super populum suum. Et capite decimo quinto, verlu vigesimo Octauo Et ait ad eum samuel: scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Et Actorum decimo tertio, verlu vigesimo secundo. Et amoto illo (saule) suscitauit illis David Regem.

6. Similiter de Ieroboam, qui à Deo per Prophetam monitus est quod facta Regni Salomonis diuisione, ipse futurus esset Rex super decem tribus. 3. Regum 31. Et ait Abias ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras: Hac enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum salomonis, & dabo tibi decem tribus.

7. Et de Baasa, cui Dominus dixit per Prophetam 3. Reg. 16. 1. Pro eo, quod exaltaui te de puluere, & posui te Ducem super populum meum Israel: tu ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, vt me irritares in peccatis eorum: Ecce ego demet am posteriora Baasa, & posteriora domus eius: Et faciam domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat. Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum canes: Et qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cali.

8. Et de Iehu, qui à Propheta, iussu Dei in Regem Israel vnctus est. 3. Reg. 19. 15. Ait Dominus ad Heliam: Vade & reuertere in viam tuam per desertum Damascenum: cumq; peruenieris illuc, unges Hazael Regem super Syriam, & Iehu filium Namsi unges Regem super Israel. Et 4. Reg. 9. 1. Tolle lenticulam olei, & vade in Ramoth Galaad. Cumq; veneris illuc, videbis Iehu, tenensque lenticulam olei, fundens super caput eius, & dices: Hac dicit Dominus

Dominus: Vixit Regem super Israel. De vactione dicam plura quæst. 7.

9. SECUNDA CONCLUSIO. Aliqui facti sunt Reges per successionem, vt Salomon, Roboam, & plerique alij Reges Iuda. Itemque ex Regibus Israel, Nadab, Ela, Achab, Ochozias, Ioram, Ioachaz, Ioas, Ioroboam, Zacharias, Phaceia. Hi enim suis parentibus in regno successerunt, vt ex scriptura patet. Sed notandum est, hanc successionem aliquando coniunctam fuisse, vel cum expressa Dei, vel cum expressa humana electione. Prius patet exemplo Salomonis, qui quidem successit Dauidi, patri suo, in regno; sed ex peculiari Dei ordinatione: vt fatetur ipsemet Dauid. 1. Paralip. 28. 5. *Dedit filijs meis (filios enim multos dedit mihi Dominus) Salomonem filium meum: vt sederet in throno regni Domini super Israel.* Et similiter Salomon, 2. Paralip. 1. 9. *Tu me fecisti Regem super populum tuum multum, Et sapient. 9. 7. Tu elegisti me Regem populo tuo.* Posterius constat ex exemplo Abia, quem Roboam patet eius, præ alijs suis filijs, designauit Regem 2. Paralipomenon 11. 22. *Constituit vero in capite Abiam, filium Maacha, Ducem super omnes fratres suos: ipsum enim Regem facere cogitabas, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius.*

10. TERTIA CONCLUSIO. Aliqui facti sunt Reges per vim & tyrannidem, vt Athalia in Regno Iuda: Et Zambri, sellum, Manahem, Phacee, Ofec, in Regno Israel. De Athalia sic legimus, quarto Regum vndecimo, versu primo. *Athalia vero mater Ochozias, videns mortuum filium suum, surrexit, & interfecit omne semen regium.* Et postea subditur: *Porro Athalia regnavit super terram.* De Zambri 3. Regum 16. 9. *Rebellauit contra eum. (Elam filium Baasa.) seruus suus Zambri: Et infra: Irruens ergo Zambri, percussit & occidit eum & regnavit pro eo, De sellum 4. Regum 15. 10. Coniurauit autem contra eum, (Zachariam Regem.) Sellum filius Iabes, percussit eum palam & interfecit, regnavitque pro eo. De Manahem ibidem versu 14. *Et ascendit Manahem filius Gadi de Thersa veniens, in Samariam & percussit sellum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo. De Phacee ibid. versu vigesimo quinto. Coniurauit contra eum (Phaceiam filium Manahem) Phacee filius Romelia, & percussit eum in Samaria, in introitus domus regia: & cum eo quinque & viginti viros de filijs Galaaditarum, & interfecit eum, regnavitque pro eo. Denique de Ofec ib. v. trigésimo. Coniurauit autem & descendit insidians Ofec filius Ela contra Phacee filium Romelia, & percussit eum, & interfecit, regnavitque pro eo.**

11. QUARTA CONCLUSIO. Aliqui facti sunt Reges Hebræorum à Regibus gentilium; vt Ioachim à Pharaone Rege Aegypti: Et Secedias à Nabuchodonosore Rege Babilonis. Nam Pharao deposuit Ioachaz Regem Iuda, & vincitum duxit in Aegyptum, ac in eius locum substituit Eliacim filium Iosiaz, (quarto Regum vigesimotertio, versu trigésimo quarto) similiter Nabuchodonosor, capta Ierusalem deposuit Ioachin Regem Iuda, & captiuum transtulit in Babilonem, subrogato in locum eius Sedecias. (quarto Regum vigesimo quarto, versu decimo quinto.

12. Argumenta, quæ initio allata sunt, nihil aliud probant, quam populum publicè ac solenniter approbasse quorundam Regum, vel electionem vel successionem: quod non negamus, Sic enim fieri solet, etiam hoc tempore. Quando enim eligitur nouus Princeps aut Rex, vel quando filius succedit patri in regno vel principatu; solet populus applaudere & consentire.

QUÆSTIO VI.

Quo ritu inaugurati fuerint Reges Hebræorum?

2. **B**oni auctores tradunt varios ritus ac ceremonias, quæ adhiberi solent in publica Regum consecratione seu inauguratione. Sunt autem hæc potissimum. Prima, Futurus Rex in throno seu folio collocabatur. 3. Reg. 1. 48. secunda, Vngebatur à summo sacerdote. 3. Reg. 1. 39. & 2. Paralip. 23. 11. Tertia, ponebatur diadema super caput eius. 4. Reg. 11. 12. & 2. Paral. 23. 11. Quarta dabatur illi in manus liber Deuteronomij, in quo lex erat scripta. 2. Paralip. 23. 11. Quinta, Iurabat in legis obseruationem. psal. 118. 106. sexta, Clamabatur à populo: *Viuat Rex.* 1. Reg. 10. 24. & 3. Reg. 1. 39. & 4. Reg. 11. 12. septima, fiebant sacrificia omnis generis. 1. Reg. 11. 15. Ostaia, Edebantur varia lætitiæ & approbatio-

nis signa. 1. Regum 11. 15. & 3. Regum 1. 40. Vide Abulensem 3. Regum 1. quæstione trigésima septima; & seriatim 1. Reg. 10. in Commentario.

2. Notandum tamen est, aliquando plures, aliquando pauciores ritus fuisse adhibitos; nec semper eo ordine, quo iam enumerati sunt. Quod aliquot exemplis demonstrabo. Inauguratio saulis describitur. 1. Reg. 10. 24. *Clamauit omnis populus & ait: Viuat Rex.* Et cap. vndecimo, v. 15. *Perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi Regem saul coram Domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacificas coram Domino: Et lætatus est saul, & cuncti viri Israel nimis.*

3. Inauguratio Salomonis, 3. Regum 1. 38. *Descendit ergo sadoe sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Ioiada, & Cerethe & Pholeti: Et imposuerunt salomonem super mulam Regis Dauid, & adduxerunt eum in Gihon, sumpsitque sadoe sacerdos cornu olei de tabernaculo, & unxit salomonem: Et cecinerunt buccina, & dixit omnis populus: Viuat Rex salomonem. Et ascendit vniuersa multitudo post eum, & populus canentium tibijs, & latantium gaudio magno, & insensit terra à clamore eorum. Et infra. v. 47. *Et ingressi serui Regis benedixerunt Domino nostro Regi Dauid, dicentes: Amplificat Deus nomen salomonis super nomen tuum. Et adorauit Rex in lectulo suo: & locutus est benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.**

4. Inauguratio Ioas 4. Reg. 11. 12. *Ioiada sacerdos produxit filium Regis, & posuit super eum diadema & testimonium, feceruntque eum Regem, & unxerunt: Et plaudentes manu dixerunt: Viuat Rex, Et 2. Paralip. 23. 11. *Et adduxerunt filium Regis & imposuerunt ei diadema, & testimonium, dederuntque in manus eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem: Vnxit quoque illum Ioiada Pontifex, & filij eius: imprecatiq; sunt ei, atq; dixerunt: Viuat Rex.**

QUÆSTIO VII.

Quomodo vncti fuerint Reges Hebræorum?

1. **D**vplex erat vinctio Regum apud Hebræos: Vna priuata, altera publica. Priuata fiebat ante solennem inaugurationem: publica in ipsa solenni inauguratione. priuata vncti sunt Saul, Dauid, Iehu. Saul à Samuele in extrema parte ciuitatis, nullo alio presente. 1. Reg. 9. 27. Dauid ab eodem samuele, in domo patris sui in Bethlechem. 1. Reg. 16. 13. Iehu à filio propheta, in cubiculo seorsim, nullo alio confcio. 4. Regum 9. 6. Publicè vncti sunt Dauid, salomon, Ioas, Ioachaz. Sic quidem de vactione salomonis & Ioas dictum est quæstione præcedente. De vactione Ioachaz sic legimus 4. Regum 23. 30. *Tulit populus terra Ioachaz filium Iosiaz, & unxerunt eum, & constituerunt eum Regem pro patre suo.* De Dauidè notandum est, ter vnctum fuisse in Regem primò, priuatim à samuele, in domo patris sui, vt paulò ante dixi. secundò, publicè in Hebron, in Regem Iuda. 2. Regum 2. v. 4. Tertiò publicè in Hebron, in Regem Israel, secundo Regum 5. vers. 3.

2. **Q**uæres, An fuerit aliquod discrimen inter vactionem Regum & Pontificum apud Hebræos? Respondeo. Fuit triplex discrimen. Primò, quia omnes pontifices ex præscripto legis vngebantur: Et nisi vncti essent, non admittebantur ad officium pontificiale. Exodi 29. 7. & Leuit. 8. 1. At nullum exibat præceptum Dei, quo omnes Reges ad vactionem astringerentur. secundò, Pontifices semper vngebantur publicè coram populo apud Tabernaculum Domini. Exo. 29. 9. Et Leuit. 8. 3. At Reges aliquando priuatim, aliquando publicè, vt dictum est. Tertiò, pontifices vngebantur oleo sancto, id est, vnguento composito ex oleo, myrrha, cinnamomo, calamo, casta Exodi 39. 7. & Exodi 30. 13. At Reges oleo simplici, id est, non composito ex suprascriptis aromaribus. Quod tamen aliqui negent, verissimum tamen est. Et tribus argumentis probari potest.

3. **P**rimum sumitur ex lege Dei. Nam Deus præceperat, vt nullus hominum vngeretur oleo sancto, quale iam describitur, nisi pontifex & sacerdos. sic enim legimus Exo. 30. 30. *Aaron & filius eius unget, sanctificabisque eos, vt sacerdos fungantur mihi. Filij quoque Israel dices: Hoc oleum vnditionis sanctum erit mihi in generationes vestras. Caro hominis non vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. Homo, quicumque tale composuerit, & dederit ex eo, alieno, exterminabitur de populo suo, Ex quo præcepto duo colligimus. 1. Quod nemo præter*

præter Aaronem & filios eius, id est, præter Pontificem & Sacerdotes, potuerit ungi oleo sancto, quod ex variis aromatibus confectum erat. 2. quod nulli liceret conficere simile oleum, aut aliquid alteri communicare.

4. Alterum sumitur ex phrasi scripturæ. Nam oleum sanctum, quo Pontifex & Sacerdotes utebantur, nunquam in scriptura appellatur oleum simpliciter; sed oleum unctiois, vel oleum unctiois sanctum, vel oleum sanctæ unctiois, vel unguentum sanctum. *Oleum unctiois fundes super caput eius* Et c. 30. 25. *Faciesque unctiois oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarij.* *Eriaiaiv. 31. Hoc oleum unctiois sanctum erit vobis.* Et *Leuit. 21. 12. Oleum sanctæ unctiois Dei sui super eum est.* Et alibi sæpius. Et ratio est, quia non erat oleum simplex ac purum, sed unguentum confectum ex oleo & variis aromatibus, ut iam ante dixi: ac proinde non oleum simpliciter, sed oleum unctiois, vel unguentum appellari debuit. At oleum, quo Reges ungebantur, nunquam appellatur oleum unctiois, aut unguentum; sed oleum simpliciter, quia non erat compositum ex oleo & aromatibus; sed purum ac simplex oleum. 1. *Reg. 10. 1. Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, id est Saulis.* Et cap. 16. 13. *Tulit Samuel cornu olei, & unxit Dauidem in medio fratrum eius.* Et 4. *Reg. 9. 1. Tolle lenticulam olei, & fundes super caput eius.* nempe Iehu. Hinc infero Reges non fuisse unctos oleo composito, quo Pontifex & Sacerdotes ungebantur, sed oleo puro ac simplici.

5. Tertium sumitur ex illis verbis *Leu. 21. 10. Pontifex, id est, Sacerdos maximus inter fratres suos super cuius caput fustum est unctiois oleum, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, vestitusque est s. vestib. caput suum non discooperies, vestimenta non scindet, & ad omnem mortuum non ingredietur omnino: super patre quoque suo & matre non contaminabitur: Nec ingredietur de Sanctis, ne polluat sanctuarium Domini, quia oleum sanctæ unctiois Dei sui super eum est. Ego Dominus.* In quibus verbis continetur hæc lex, ut Pontifex externo ritu non luget mortuos, nec egredietur de sanctuario, prosequatur funera mortuorum, ne quidem parentum suorum. Et ratio legis additur, quia oleum sanctæ unctiois fustum est super caput eius; ac proinde nullo modo debet contaminari. Contaminaretur autem, si luget mortuos, aut funera eorum prosequeretur. Vnde sic arguuntur: Ideo Pontifex non poterat lugete mortuos, aut eorum funera prosequi, quia oleum sanctæ unctiois fustum erat super caput eius. At Reges poterant lugete mortuos, & prosequi funera mortuorum. (Hoc enim fecit Dauid in morte Saulis & Ionathæ, iuxta illud 2. *Regum 1. 11. Apprehendens autem Dauid vestimenta sua, stetit, omnesque viri, qui erant cum eo, & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt usque ad vesperam super saul & super Ionathan filium eius.* Ergo oleum sanctæ unctiois non erat fustum super caput Regum.

6. Vbi notandum est discrimen inter Pontificem, Sacerdotes & Reges. Solus Pontifex ungebatur oleo unctiois in capite, & ideo non lugetat illos mortuos, ne quidem parentes. Sacerdotes non ungebantur quidem in capite, sed tamen in vestibus aspergebantur, partim in sanguine arietis immolati, partim oleo sanctæ unctiois. *Exodi 29. 21.* Et ideo poterant quidem lugete propinquos & consanguineos, non tamen alios. *Leuit. 21. 2.* Reges, nec in capite, nec in vestibus habebat oleum sanctæ unctiois, sed oleum simplex & vulgare; & ideo poterant lugete omnes mortuos, quos volebant. Sic Dauid luxit filium suum Absolonem 2. *Reg. 18. 33. & c. 19. 1.* Sic luxit Abner filium Ner, & feretrum illius ad sepulturam secutus est 2. *Reg. 3. 31.*

7. Præter hæc tria argumenta, quæ videntur esse solida, accedunt alia tria, valde probabilia. Primum, quia oleum sanctæ unctiois non poterat attraheri, nisi à Pontifice & Sacerdotibus: At Saul, Dauid, Iehu non sunt uncti à Pontifice vel Sacerdotibus, sed à Prophetis: Non ergo uncti sunt oleo sanctæ unctiois. Alterum, quia Helias Prophetæ à Deo missus est ungere Iehu in Regem Israel, & Hazaelem in Regem Syriæ, & Hælisæum in Prophetam, 3. *Reg. 19. 15.* Et verisimile est, quod ex eadem lenticula, vel ex eodẽ cornu olei potuisset eos ungere. At Hazaelem nõ poterat ungere oleo sanctæ unctiois, quia erat homo gentilis: Ergo verisimile est, nec Iehu, nec Hælisæum oleo sancto, sed simplici unctos esse. Tertium, quia Dauid ter unctus est, ut supra dixi. Nec credibile est, toties unctum esse oleo sancto; quia ne quidem Pontifex, pro quo factum erat oleum sanctum, toties ungebatur.

8. Dices: Dauid & Salomon videntur uncti esse oleo sancto. De Dauid constat ex illo *Psal. 88. 21. Inueni Dauid seruũ meum oleo sancto meo unxi eum,* De Salomone ex illo 3. *Reg. 1*

39. *Sumpsit sadoe sacerdos cornu olei de tabernaculo, & unxit salomonem.* At oleum, quod in tabernaculo asseruabatur, erat sanctum. Respondeo. Authores hic dissentiunt. Aliqui putant, oleum sanctum commune fuisse Regibus & Sacerdotibus. Hoc iam refutatum est. Alii Dauidem & Salomonem ex peculiari dispensatione unctos esse oleo sancto. Ita Genebrard. in *Ps. 88. 21.* vbi ex Cabala & Traditione Hebræorum, hæc asserit. Primum ex consilio Samuelis & Prophetarum illius temporis, dispensatum fuisse cum Dauid, & reliquis Regibus familiæ Dauidicæ, ut ungerentur oleo sacerdotali: non autem cum aliis Regibus. Itaq; saulem, Iehu, Azaelem, nõ fuisse unctos oleo sacerdotali. 2. Id propterea factum esse, quia Christus erat nasciturus ex familia Dauidis. 3. Externam & corporalem unctioem Dauidis & salomonis, fuisse typum seu figuram internæ & spiritalis unctiois Christi. 4. Tamen si Pontifices, & Reges familiæ Dauidis, fuerint uncti eodem oleo sancto; Reges tamen unctos fuisse per modum coronæ: Pontifices per modum crucis decussatæ. 5. Illud oleum sanctum, (quod à Mose confectum erat) durasse à tempore Moysi usq; ad captiuitatem Babylonicam, i. per nongentos annos; & tamen omnes Pontifices & Reges familiæ Dauidis ex eo fuerint uncti; nunquam tamen diminutum esse, sed per miraculum, integrum perstitisse. 7. Pontifices post captiuitatem Babylonicam unctos fuisse oleo nouo, quod ad similitudinem prioris erat confectum.

9. Alii rectius sentiunt, nec Dauidem, nec Salomonem, nec vllum alium Regem potuisse ungi oleo Pontificali. Ita Oleaster, Caetera. Lipoman. quos citat & sequitur nosse Lortin. in *Ps. 88. v. 21.* Et hoc conuincunt argumenta superius à nobis allata. Nec obstat illud: *Oleo sancto meo unxi eum.* Nam inde non sequitur, Dauidem unctum fuisse oleo unctiois, seu unguento composito ex oleo & variis aromatibus. (de quo solo hoc die putamus) sed tantum unctum fuisse oleo sancto. At oleum sanctum latius patet, quam oleum unctiois Pontificiale. Cum n. duplex oleum fuerit vtitatum in lege Moysæ; alterum compositum ex oleo & aromatibus, alterum simplex ac purum, utrumque poterat dici sanctum, sed diuerso modo. Oleum unctiois dicebatur sanctum, quia per illud sanctificabantur & consecrabantur Pontifices & Sacerdotes. Oleum simplex, quo unctus est Dauid, & alii Reges ac Prophetæ, dicebatur sanctum, ratione mysterii, quia erat figura illius olei, quo postea sanctificatus est Christus. Vnde sicut de Dauid dicitur: *Oleo sancto meo unxi eum,* ita de Christo: *Unxit se Deus oleo laetitiae, præ consortibus suis.* *Psal. 44. 10.*

10. Neq; verum est, quod obiicitur, non aliud oleum quàm oleum unctiois, quo ungebatur Pontifices & Sacerdotes asseruatum fuisse in Tabernaculo. Nã per illud asseruabatur etiã oleum, quo quotidie lucernæ instabantur à sacerdotibus. de quo *Leu. 24. Præcipe filiis Isrl. ut adferant tibi oleum de oliuis purissimum ac lucidum, ad concinnandas lucernas iugiter extra velum testimonij in Tabernaculo fœderis.* Cur similiter non poterat asseruari oleum pro unguendis Regibus & Prophetis?

11. Quod dicitur de facta dispensatione, non est probabile. Nam neq; Samuel, neque alii Prophetæ poterant dispensare in lege diuina, quæ vetabat, ne quis alius præter Pontifices & Sacerdotes, ungeretur oleo unctiois. Multo minus alii, ex eorum consilio, poterant dispensare. Quod additur, unctioem Dauidis fuisse figuram unctiois Christi, libens concessero. De quo paulo post. De quo improbabile est, oleum unctiois per nongentos annos, sine vlla sui diminutione, suffecisse pro unguendis Pontificibus & Sacerdotibus. Nam etiam Rhemis in Gallia asseruatur ampulla cum sacro Chrismate, quæ similiter sine vlla sui diminutione, per mille & centum annos suffecit pro unguendis Regibus. De qua Genebrard. & Lortin. cit. Reliqua quæ adferuntur, parum ad rem faciunt.

12. Quæres: Quare Reges fuerint uncti in V.T. Non disputo iam de genere olei, de quo satis dictum est, sed de ipsa unctioe, quare adhibita fuerit in Regum inauguratione? Resp. Adhibita fuit propter has causas. Primum, ut sicut per unctioem Pontificum significabatur summa illorum dignitas & excellentia inter Ministros Synagogæ: ita per unctioem Regum significabatur summa illorum dignitas & excellentia inter Principes seculares. Abul. in 1. *Reg. 10. q. 1. 2.* ut per hanc ceremoniam insinuaretur Regibus, dari gratiam & robur animi ad defensionem religionis & subditorum. (Augustinus Triumphus de potest. Ecclesiastica quæst. 3. art. 2.) Tertio, ut representarent Messiam, siue Christum Regem sicut enim Pontifices per suam unctioem erant figura Christi Pontificis, ita Reges per suam unctioem erant figura Christi Regis. Vnde Reges in scriptura vocantur Christi Domini, ut patet 1. *Reg. 24. 7.* vbi Dauid loquens de saule, ait: *Propitius sit*

mibi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est, Et Reg. 1. 14. de eodem. Quare non timuisti mittere manum tuam, ut occideres Christum Domini? Et Psal. 104. 15. Nolite tangere Christos meos. Et Isaia 45. 1. Hec dicit Dominus Christo meo Cyro. Vide Serarium lib. 1. Regum cap. 10. in Commentario.

QVÆSTIO VIII.

Quod fuerit officium Regum apud Hebræos?

1. Officium Regis summarim describitur Deuter. 17. 18. his verbis: Postquam sederit in solio regni sui, decribet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuitica tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vite sue, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos; Neque declinet in partem dextram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filij eius super Israel.

2. Hic tria potissimum præscribuntur Regi. Primò, ut habeat apud se exemplar legis Deuteronomij: illud assidue legat: præcepta eius custodiat. Quod etiam mandatum fuit Iosue cap. 1. v. 8. Non recedat volumen legis huius de ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Contra hoc peccauerunt aliqui Reges Iuda, præsertim qui Iosiam proxime præcesserunt. Nam tempore Iosie, repetitum est liber Deuteronomij in Domo Domini, ubi multo tempore latuerat occultus & incognitus. 2. Paralip. 34. 14. Unde necesse est, proximos illius antecessores, Manassen & Amos, nec habuisse, nec seruasse legem Deuteronomij. Quod etiam dicendum est de Regibus Israel, qui omnes, ut dixi, fuerunt idololatri. Longè aliter Dauid, qui de seipso fatebatur, Psal. 118. 93. Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea est.

3. Secundo, ut non superbe offerat se supra fratres suos, i. e. supra Hebræos, vel supra gentem suam. Rex enim debet eligi ex gente Hebræorum, Hebræus ex Hebræis, iuxta illud Deut. v. 17. 15. Non poteris altioris gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus. At frater non debet se superbe eleuare supra fratrem. Non quod non possit auctoritate vel iurisdictione, aut a ioculo esse superior suo fratri: sed quod non debeat prætextu regie dignitatis & eminentiæ, vel opprimere subditos, vel facere contra fratrum charitatem. Cuiusmodi peccauit Salomon, qui grauissimum iugum imposuit suis subditis, immoderatas exactiones & tributa ab iis exigendo. 3. Reg. 11. 4. Et Roboam filius eius, qui rogatus, ut inueneret aliquid de grauissimo illo iugo, respondit: Pater meus posuit super vos iugum graue; ego autem addam super iugum vestram. Pater meus cecidit vos flagellis: Ego autem cedam Naboth, & vineam eius occupauit. 3. Reg. 21. v. 16. Et alij multi.

4. Tertio, ut non declinet in partem dextram vel sinistram. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, ut seruet iustitiam, & ab ea non declinet, vel in dextram, vel in sinistram partem: quod solet fieri, vel ex fauore & acceptione personarum, vel ex splendi & utilitatibus, vel ex odio, aut alia peruersa affectione. Secundo, ut constanter & perfecte custodiat legem Dei. Hic sensus colligitur ex illo Deut. 28. 14. si audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & non declinaueris ab eis, neque ad dextram, neque ad sinistram. &c. Et cap. 31. v. 29. Non, quod post mortem meam iniquè ageris, & declinabis cito de via, quam præcepi vobis, id est, Non eritis constantes in obseruatione legis Dei. Et Iosue 1. v. 7. Conseruare iugiter & esto robustus, ut custodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses seruus meus: ne declines ab ea ad dextram vel ad sinistram. Vbi hortatur illum ad constantiam in obseruatione legis. Hanc constantiam habuit Dauid. Psal. 118. 157. Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonij tui non declinaui. Non habuit Saul, Salomon, Roboam, Ieroboam, Iosias, Amasias, qui initio quidem seruauerunt legem, sed postea ab ea declinauerunt, & impij facti sunt. De quibus supra.

5. Præmium autem temporale, quod constitutum est Regi, qui hæc tria seruauerit, in iuuatur illis verbis: Ut longo tempore regnet ipse, & filij eius super Israel. Quod non contigit Sauli qui post biennium amisit ius regni, nec potuit illud transferre in filios suos; sed in familiam Dauidis à Deo trans-

latum est. Nec Salomoni, qui filio suo reliquit minimam regni partem. Nec Ieroboam, Baasa, Iehu, & humilibus, qui propter peccata sua metaerunt spoliarum regno, vel in se, vel in proximis filiis suis; Neque potuerunt ultra tertium aut quartum heredem, illud propagare. Quod spectant sequentia testimonia. 1. 2. Reg. 13. 13. Dixit Samuel ad saul: sicut egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcipit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam regnum tuum ultra conseruet. Et cap. 15. 26. Proiecisti sermonem Domini, & proiecisti eum Dominus, ne sis Rex super Israel. Et infra: Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Et Eccl. 10. 8. Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniustitias & iniurias, & contumelias, diuersos dolos. Non deunt exempla Christianorum Regum ac Principum.

QVÆSTIO IX.

Quod fuerit ius Regum in subditos?

1. Hoc Samuel ostendit, Reg. 8. 11. his verbis: Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: Et constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum sagerum, & fabros armorum & currum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & secarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas, & oliuetas optima tollet, & dabit seruis suis, sed & legetes vestras, & vinearum redditis addecimabit, ut dei Eunuchis & famulis suis. seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui. Et clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem elegistis vobis: Et non exaudiet vos Dominus in die illa, quia peristis vobis Regem.

2. Quæres 1. Quale fuerit hoc ius regale? Respondeo. Fuit ius tyrannicæ potestatis, quod Reges gentium solent sibi usurpare, ut rectè docet D. Thomas in 1. 2. quæst. 105. art. 1. ad 3. Serarius 1. Reg. 8. Turnellus in Annalibus, anno mundi 2959. num. 3. Azoi. 2. p. iustit. Moralium lib. 11. cap. 4. & plures alij. Et probatur primo, quia tria potissimum continentur hoc iure. 1. Subditos, qui liberi sunt, facere mancipia, & in seruitutem redigere. 2. Eorum filios & filias pro libitu in propria seruitute & commoda destinare. 3. Eorum vineas, agros, oliuetas, & alia bona externa, vel penitus auferre, vel omni tributorum genere verare. At hæc tria, nec iure naturali, nec diuino licita sunt; sed tantum usurpantur iure quodam seu consuetudine tyrannorum.

Secundo, quia populus petiuerat à Samuele talem Regem sibi dari, qualem habebant alie gentes. 1. Regum 8. versu 5. Constitue nobis Regem, ut iudices nos, sicut & ceteræ habent nationes. Et infra versu 9. Rex erit super nos: & erimus nos quoque sicut omnes gentes. Itaque Samuel volens eos deterere ab hac petitione (qua grauitè Deum offendebant) prædixit illis ius, quo uti solent Reges gentium, ut ex audito mutarent sententiam.

Tertio, quia si illud ius, de quo Samuel loquitur, esset verum & legitimum ius regium, certè Achab Rex non peccasset petendo vineam Naboth, quia vltus fuisset suo iure: Sed potius peccasset Naboth, non obtemperando Regi, utenti suo iure. At hoc falsum est: Ergo & illud, ex quo sequitur.

Quarto, consentit Clemens Alexand. lib. 3. Pædagog. cap. 4. ubi sic ait: Deus petenti Regem populo non humanum pollicetur Dominum, sed quendam se insolentem daturum eis minatur tyrannum, libidini & voluptati deditum. Et Diuus Gregor. lib. 4. expositionis cap. 1. Iura hominum proponuntur contemnentibus iura Dei: & his, qui mitia & salubria diuinitatis consilia spreuerant, dura & importabilia humana seruitutis onera prædicuntur. Et ibidem. Ad hoc Propheta graue ius Regis exposuit, ut nequaquam poteretur.

3. Quæres 2. An hoc ius fuerit concessum Regibus, ita ut licitè potuerint illud usurpare? Duplex sententia est. Vna fuisse ius concessum, tanquam bonum, non quidem simpliciter bonum, sed respectu Iudæorum contumacium, quos tyrannicè gubernari expediebat, in perpetuam eorum penam & correctionem. Altera, fuisse ius prauum & illegitimum; ac malè usurpatum. Sed tamen à Samuele propositum, per modum prædictionis, non approbationis. Prædixit enim, ut si Iudæi peterent sibi Regem dari, fore, ut Rex aburratur suo iure, & redigat ipsos in seruitutem. Et hac ratione ut ante dixi, voluit eos deterere à petendo Rege. Hæc senten-

sententia verior est, quam sequitur D. Thomas, Serarius, Azor. & Turnellus, locis supra citatis. Et iuxta hanc sententiam, nomen iuris non sumitur pro vero iure, sed pro iure vel consuetudine usurpata à Tyrannis; vt sensus sit: Reges vestri sequentur consuetudinem Tyrannorum, redigendo vos in seruitutem, & vestra iniquè diripiendo. Quod etiam factum est à Salomone, Roboam, Achab.

4. Nota. Aliud est, Regem vt personis & bonis subditorum, quando id postulat commune bonum totius regni: Aliud, vt personis & bonis subditorum, in proprium commodum ac libidinem. Prius licet; posterius non licet. Et de posteriori loquitur Samuel. Vide D. Thomam ibidem.

QVÆSTIO X.

An Reges Hebraorum potuerint habere plures uxores?

1. **D**icam 1. quid re ipsa factum sit. 2. quo iure factum. Primum igitur constat aliquos Reges habuisse plures uxores. Saul habuit duas: Vnam primariam, nomine Achinoam: alteram secundariam, nomine Respha. (Quæ aliquando vocatur concubina, vt 2. Regum 3. 7.) Ex priori genuit tres filios, Ionathan, Iessui, & Melchisua: Et duas filias. Merob, & Michol. 1. Reg. 14. 49. Ex posteriori, duos filios, Armoni & Mephiboseth. 2. Reg. 21. 8.

2. Daud, antequam regnaret, habuit duas, nempe Achionam Iezraelitem, & Abigail, quæ fuerat vxor Nabal Carmeli. 1. Reg. 25. 39. & 43. Deinde, septem annis regnavit in Hebron, super solam tribum Iuda, 2. Reg. 2. 11. Et 3. Reg. 2. 11. Intra hoc septennium, præter duas supradictas uxores, accepit alias quatuor. 1. Maacha, filiam Tholmai Regis Gessur. 2. Aggith. 3. Abital. 4. Eglam. Habuit igitur sex uxores, & ex his genuit sex filios in Hebron, singulos filios ex singulis vxoribus. 1. Amnon primogenitum, ex Achinoam. 2. Chelcub ex Abigail. 3. Absolonem, ex Maacha. 4. Adoniam, ex Aggith. 5. Sapphatham, ex Abital. 6. Ietrahon, ex Eglam. 2. Reg. 3. 2. & 1. Paralip. 3. 1. Postea verò cum factus esset Rex super reliquas tribus, & habitaret in Ierusalem, duxit aliam vxorem, nempe Batseeb, ex qua natus est Salomon, qui postea successit in regno. 2. Reg. 11. 27. Et hæc omnes fuerunt fecundæ. Præter has habuit vnam, ex qua nullam suscepit prolem, nempe Michol, filiam Saulis Regis: quæ primo fuit illi desponsata à Saule: 1. Reg. 18. 20. Deinde, rursus abducta, & alteri tradita: ibidem cap. 25. 44. Postremò, Dauid restituta. 2. Reg. 3. 14. Fuit autem sterilis in pœnam peccati: quia illulerat Dauidi, coram Arca Domini saltanti. 2. Reg. 6. 20. & 33.

3. Salomon habuit uxores, quasi Reginas, septingentas, & concubinas trecentas, vt scriptura loquitur. 3. Reg. 11. 3. Vbi nomine concubinarum intelliguntur uxores minus principales, vt notat Serarius. Habuit igitur uxores mille, quarum septingentæ dicuntur quasi Regine, quia vel regio cultu vtebantur, vel Regum ac Principum erant filie. Mirum autem est, quod ex tanto vxorum numero, non nisi vnum filium genuerit, nempe Roboam; eumque ex matre Ammonitide, vt notat Suidas. & ex eo Serarius 3. Reg. 12. Sine dubio, fuit pœna peccati, vt paulo post dicam.

4. Roboam, filius Salomonis habuit uxores octodecim, & concubinas sexaginta. Et genuit 28. filios, & 60. filias. 2. Paralip. 11. 21. Similiter Abia, filius Roboam, confortato regno suo, accepit uxores 14. Et procreauit 22. filios, & 16. filias. 2. Paralip. 13. 21.

6. Nunc quæstio est, An iure potuerint habere plures uxores, nec ne? Ratio dubitandi ex vna parte est, quia Polygamia ex peculiari Dei dispensatione fuit Hebræis concessa: Ex altera, quia Regi speciatim fuit prohibita, Deut. 17. v. 17. Non habebis uxores plurimas. Et quia Salomon transgressus est hoc præceptum, ideo peccauit, & punitus est, vt colligitur ex illo 3. Reg. 11. 4. Deprauatus est cor eius per mulieres. Respondet. Polygamia fuit concessa populo Hebræorum, cum hac duplici limitatione. Primum, vt non alio fine, quam prolis propagandæ causa, acciperent plures uxores, vt docet D. Thomas in Supplement. quæst. 65. art. 2. & alii. Secundo, vt non acciperent uxores alienigenas, seu idololatricas, propter peccatum subreptionis. Exodi 34. 16. & Deut. 7. v. 3. Et huc spectat illud citatum: Non habebis plurimas uxores, quæ alliciunt animam eius, nempe ad cultum fallorum Deorum. Itaq; duplici nomine poterat quis peccare contra cõcessionem polygamie. 1. Si voluptatis aut libidinis gratia plures uxores acciperet. 2. Si acciperet alienigenas seu idololatricas. Vtriq; modo

peccauit Salomon, 1. quia plures accepit libidinis gratia, iuxta illud 3. Reg. 11. 2. His itaq; copulatus est Salomon amoris adentissimo. Et in pœnam huius peccati, non habuit ex tot vxoribus & concubinis, nisi vnum filium, in gratiam Dauidis, ne familia Dauidis regia deficeret. 2. Quia accepit plures alienigenas, à quibus deprauatus est, & idololatra factus (ibidem.) Et in pœnam huius peccati, scissum est regnum illius, & datum Ieroboam. 1. Reg. 11. 11. Verum de polygamia dicam plura inferius. c. 21.

QVÆSTIO XI.

An Reges Hebraorum potuerint habere plures equos?

1. **V**idetur hoc in illis prohibitum esse. Deut. 17. 16. Cumque fuerit constitutus Rex, non multiplicabit sibi equos. Et ita sentiunt Haymon & Arias Montanus apud Pincdam lib. 7. de rebus Salomonis c. 14. Et probatur 1. quia in scriptura nusquam legimus de equo regio, sed tantum de mulo vel mula regia. 2. Reg. 14. v. 29. Omnes filij Regie ascenderunt singulimulas suas, & fugerunt. Et cap. 18. v. 9. Accidit autem, vt Absolon, (filius Regis) occurreret seruis Dauid, sedens mulo. Et 3. Regum 1. 38. Imposuerunt Salomonem super mulam Regie Dauid.

2. Secundò, quia scriptura solet serè in malam partem loqui de equis & equitibus, tanquam de rebus propriis Ægyptiorum & aliorum gentilium. vt Exodi 15. 1. Cantemus Domino gloriòse enim magnificatus est: equum & ascensorem detecit in mare, Et Psal. 19. 8. Et in curribus, & in equis: Non autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus. Et Psal. 32. 17. Fallax equus ad salutem, Et Psal. 75. 7. Dormitauerunt, qui ascenderunt equos. Et Psal. 146. 10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit. Et Isaia 31. 1. Va qui descendunt in Ægyptum: ad auxiliũ in equis sperantes. Et infra: Ægyptus, homo, & non Deus: & equi eorum, caro, & non spiritus. Et Zach. 10. 5. Confundentur ascensores equorum. Vnde etiam Dominus exprobrat Iudæis, quod more gentilium alant equos. Isaia cap. secundò, v. septimo. Repleta est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius.

3. Tertio, idem sentiunt Patres, qui asserunt non solum Regi, sed toti, Hebræorum populo prohibitum fuisse vsum equorum, vt Origenes hom. 15. in Iosue, & Hieronymus in illud Psal. 75. 7. Dormitauerunt, qui ascenderunt equos. vbi sic ait: Præceptum est in lege, vt Hebræus non habeat equos. Et confirmari potest primo ex illo Iosue 1. 9. Equos eorum subuertabis. Vbi Deus mandat Iosue, vt pugnaretur contra Reges gentilium, non accipiat eorum equos, sed potius subruerit, id est, pedes & crura eorum incidat, & inuiles reddat. Quare hoc? Quia volebat populum Hebræorum habere equos: more gentilium. Volebat potius debilitari & interfici, quam ab Hebræis possideri. Secundò, ex illo Isaia 38. 8. Dabo tibi duo milia equorum, nec poteris ex te prabere ascensores eorum. Vbi Rapsaces, miles à Rege Assyrorum, obiecit Ezechie Regi, quod non habeat homines, qui possent equos ascendere, eo quod nullus esset equorum vltus apud Hebræos: Vel, vt interpretatur Hieronymus, quod Hebræi non audent ascendere equos, propter legem Dei, quæ id prohibeat. Tertio, ex illo 3. Regum. 10. versu vigesimo octauo. Educabantur equi Salomonis de Ægypto: quia scilicet in Iudæa non erant equi, sed aliunde habebantur: vt notat Hieronymus priori loco citato. Salomon, inquit, non habebat equos de Ierusalem aut de Iudæa, sed emebat sibi de Ægypto.

4. His non obstantibus, dicendum est, in Deuteronomio non fuisse Regi absolute prohibitum vsum equorum, sed excessum & abutulum. Hoc enim significat illud: Non multiplicabis sibi equos. Excessus autem seu multiplicatio equorum fuit illi prohibita, triplici de causa. Primo, ne tempore belli consideret in multitudine & robore equorum, contra Psal. 32. 11. 7. Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis sua non saluabitur. Et illud Isaia 31. v. 1. Va qui descendunt in Ægyptum ad auxiliũ, in equis sperantes. Secundo, ne erigeretur in superbiam, ex nimio equorum fastu ac pompa. Tertio, ne ad alendos tot equos, & ad pompam sustinendam, imponeret subditis graua onera ac tributa. Contra hanc prohibitionem peccauit Salomon, qui aliebat mille quadringentos currus, & duodecim milia equitum. 3. Regum 10. versu 26. Et ad eos alendos, onerabat subditos, vt ipsi postea ad filium ipsius Roboam conuersi sunt, 3. Reg. 12. 4. Pater tuus aurissimum iugum imposuit nobis.

5. Ad contraria argumenta sic respondeo. Ad 1. Falsum est, Re-

Reges habuisse tantum mulas, & non equos. Nam Dauid, cum in bello superasset Adazer Regem Saba & cepisset equos & quadrigas ipsius, quosdam ex illis sibi reueruauit, iuxta illud 1. Paralip. 18. versu 4. *Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem millia equorum, subneruauit quo omnes equos currum, exceptum centum quadrigas, quas reueruauit sibi.* Ex quo facta Dauidis, duo colligimus. Vnum, quod Regibus Hebraeorum liceret habere aliquos equos; alioqui peccasset Dauid, aliquos sibi reueruando. Alterum, quod non liceret illis habere nimis multos; & ideo plerisque subneruauit iuxta mandatum Dei, quod Iosue datum esse diximus.

6. Ad 2. Illa testimonia nihil aliud probant, quam quod Hebraei, tempore belli, non debuissent fiduciam ponere in multitudine equorum & currum, sicut faciebant Aegyptij & alij gentiles; sed potius in virtute & protectione Dei. Hoc enim disertè significatur illis verbis: *Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini.* Et similiter illis: *Va qui descendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes & habentes fiduciam super quadrigis, quia multi sunt: & super equibus quia prauales nimis: Et non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisierunt.*

7. Ad 3. Eodem sensu, quo Regi prohibitum fuit, multiplicare equos; fuit etiam prohibitum aliis Hebraeis. Nam neque illi debebant tempore belli confidere in equis, sed in Deo. Atque hinc factum est, vt rarus fuerit vsus equorum apud Hebraeos, ante tempora Salomonis: quia ad agriculturam, vel ad onera portanda vtebantur asinis & aliis iumentis, Salomon introduxit copiam equorum, ad luxum & splendorem. Ioram & alij Reges, ad vsu belli. 2. Paralip. 21. versu 9. *Cumque transisset Ioram cum Principibus suis, & cum Roquistu qui erat secum &c.* Reliqua, quae obiecta sunt ex dictis facile diluuntur. Illud solum, quod Rapsaces obicit Ezechiae: *Dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te habere ascensores eorum;* indiget explanatione. Sensus est: Vis tu resistere Regi meo potentissimo, cum habeas tam paucos & imbelles tecum homines, vt ex iis non sint bis mille, qui possint equos ascendere & pugnare? In quo errauit Rapsaces.

QVÆSTIO XII.

An Reges Hebraeorum potuerint habere magnas diuitias?

Hoc etiam videtur prohibitum, Deuter. 17. versu 17. Nam sicut ibi dicitur: *Non multiplicabit sibi equos.* Et rursum: *Non habebit uxores plurimas:* ita etiam additur: *Nec que auri & argenti inueniunt pondera,* sed facilius est responsio: sicut enim non prohibetur vsus vxorum aut equorum; ita nec vsus auri & argenti. Et è contrario: Sicut prohibetur excessus & abusus vxorum & equorum, ita etiam excessus & abusus diuitiarum. Et quidem triplici titulo. 1. Ne Reges, cupiditate auri & argenti, incidant in peccatum auaritiæ. 2. Ne ex eadem cupiditate spoliarent suos subditos. 3. Ne, si habeant copiam auri & argenti, in factum & luxuriam dissipant. Quae omnia contigerunt Salomoni. Is enim, primo quidem, ex cupiditate factus est auarus, vt ipse confiteatur, Ecclesiast. 2. *Coaceruauit mihi argentum & aurum, & substantias Regum ad prouinciarum.* Deinde spoliavit suos subditos, exigendo immodica tributa & vectigalia, vt supra ostensum est ex querela ipsorum subditorum. Tertio, in libidinem ac luxuriam pro lapsus est, accipiendo septingentas uxores & trecentas concubinas.

2. Querens, Anigitur Reges & Principes non debeant habere fiscum, in quo recondant aurum & argentum? Respondeo. Debeat habere, quantum necesse est ad conseruationem iustitiæ, & defensionem Patriæ. Sed non debet esse immodicus. Quod eleganter expressit Traianus Imperator, cum dixit, fiscum suum esse licentem. Sicut enim crescente & intumescente liene, cæteri artus & membra tabescunt, ita crescente & intumescente fisco, signum est, subditos exhauriri & spoliari. Nota: Duplex vitium cauendum est. Vnū, ne Reges & Principes omnia consumant, vel in priuata commoda & luxum conferendo, vel in aulicos consiliarios dissipando. Alterum, ne auaritiæ dediti, iniquè exhauriant subditos, & accumulent thesauros sine modo & mensura.

Vtrumque reprehensione dignum.

QVÆSTIO XIII.

Qui & quales fuerint Consiliarij Regum Hebraeorum?

Primo certum est ex scriptura, Reges gentiles habuisse apud se viros sapientes, ex quorum consilio agerent omnia, quæ alicuius essent momenti, vt constat de Ailuero Rege Persarum, de quo legimus Esther 1. 13. *Rex meo rogauit sapientes, qui ex more Regio semper ei aderant, & eorum faciebat cuncta consilio, scientum leges ac iura maiorum.*

2. Secundo certum est, Reges Hebraeorum, de quibus nunc agimus, habuisse etiam suos Consiliarios, vt nominatim constat de Dauid, Salomone Roboam, Ochozia, Ioa, Ozia. Dauidis Consiliarii fuerunt hi duo potissimum, Achitophel, & Chusai Arachites: (2. Reg. 15. 11. Et c. 16. v. 16. Achitophel postea defecit à Dauid, & adhæsit filio eius Absoloni. Fuit autem vir prudentissimus, cui scriptura dat hoc testimonium. *Consilium Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi quis consulere Deum: sic erat omne consilium Achitophel, & cum esset cum Dauid. Et cum esset cum Absolon. c. 16. v. 23.* Tandem cum videret consilium suum, quod dederat Absoloni contra Dauidem, negligi, & consilio Chusai postponi laqueo se suspendit, c. 17. 23. Porro Achitophel videns, quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum, surrexitque & abiit in domum suam, & in ciuitatem suam: & disposita domo sua suspendio interijt.

3. Chusai mansit fidelis Dauidi. Et vt magis illi prodesse, accessit Absolonem, & simulauit se illi fideliter seruiturum, ob contra fideliter seruierat Dauidi patri ipsius, cap. 16. 18. Idque propterea fecit. 1. vt coram intelligeret, quid Absolon, ex consilio Achitophelis, moliretur contra Dauidem. 2. Vt hoc ipsum consilium, suo consilio dissiparet. 3. Vt Dauidem de his omnibus certiore faceret. Quæ tria ex animi seuerentia successerunt, c. 17. per totum. An autem Chusai, hac sua simulatione, mentitus sit, disputant Interpretes. Scarius putat, ab officioso mendacio excusari eum non posse. Quod probabile est. Et colligitur ex his ipsius verbis, quæ dixit Absoloni: *Illis ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus, & vniuersus Israel, & cum manebo. sed: vt hoc inferam, cui seruiturus sum: Nonne filio Regis? sicut parui patri tuo, ita parebo tibi.* Priora prudenter, posteriora mendaciter dicta sunt.

4. Consiliarij salomonis, post mortem ipsius facti sunt consiliarij Roboami, filij salomonis. Habuit autem Roboam duplices consiliarios: Alios senes & expertos, quos acceperat à parte suo: alios iuuenes & inexpertos, qui cum ipso fuerant enutriti. 3. Reg. 12. 6. Priores dabant illi sanum consilium, posteriores pernitiosum. Hos secutus est Roboam, id eoque & stulte fecit, & maiorem regni sui partem amisit. Quo spectat illud Ecclesiast. 47. 26. *Enem habuit salomon cum patribus suis: Et dereliquit post se, de semine suo, gentia stultitiam, & imminutum à prudentia, Roboam, qui auertit gentem consilio suo, id est, consilio iuuenum, quod ipse approbavit.*

5. Ochozias seductus ab Athalia matre sua, vsus est consiliariis ex domo impiissimi Achabi, qui erat pater Athaliae. De quo 2. Paral. 22. v. 4. *Fecit Ochozias malū in conspectu Domini, sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei consiliarij post mortem patris sui, in interitum eius. Ambulauitque, in consilijs eorum. Et perrexit cum Ioram filio Achab Regis Israel, in bellum contra Hazael Regem syriae. Euentus consilij & belli fuit malus, vt ibidem patet. Et hoc insinuat illa particula: In interitum eius.*

6. Iosias initio regni, habuit optimum consiliarium, Ioiadā Pontificem. Et optimè se gessit, quam diu illius consilio vsus est: pessimè, quando mortuo Pontifice, consilio Principum aulicorum acquieuit. 4. Reg. 12. 2. *Fecit Iosias rectum corā Domino cunctis diebus, quibus docuit eū Ioiada sacerdos. Et 2. Paral. 24. 17. Postquam autem obiit Ioiada, ingressi sunt Principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui delinuit obsequijs eorum acquieuit eis. Et dereliquerunt templum Domini Dei patrum suorum, seruieruntque, lucis & sculpeilibus, & facta est ira contra Iudam & Ierusalem propter hoc peccatum.*

7. Ozias multa præclare gessit ex consilio & directione Zachariae Videns. Sic enim de illo legimus. 2. Paralip. 26. 5. *Exquisiuit Dominum in diebus Zachariae intelligentis & videns Deum: Dumque requireret Dominum, direxit eum in omnibus. Ille Zacharias (vt notant Lyranus, Dionysius, Caietanus) putatur fuisse filius Zachariae Pontificis, occisi à Rege Ioa: & consequenter nepos Ioiada Pontificis, de quo iā dictum est. Itaque per illum, tanquam Prophetam, Ozias Rex requirebat, id est, consulebat Deum, & per illum à Deo in suis actionibus dirigebatur.*

8. Nota. Ioiada Pontifex, & Zacharias Videns, quorum alter

alter fuit confiliarius Ioaz, alter Ozias, debent dupliciter spectari. 1. quatenus erant viri boni & prudentes. 2. quatenus alter erat Pontifex, alter Propheta. Vt quoque modo poterat dare consilium. Priori quidem, ex prudentia humana. Posteriori vero, ex oraculo seu responso Dei. Nam Pontifices solebant coram Propitiatorio colere Deum, & ab eo responsa accipere. Similiter Prophetae vel per internam locutionem, vel per visiones, vel per alia signa docebantur à Deo de futuris rerum euentibus. Hic posterior modus erat certior priori. Et in eo Pontifices & Prophetae superabant alios confiliarios, qui solum ex solertia & prudentia humana dabant consilium; & ideo poterant errare. Vnde Dauid, Iosaphat, & quidem alii Reges, vt essent tutiores in conscientia, soliti erant in rebus maioris momenti consulere Pontifices aut Prophetas, vt cap. 7. q. 4. §. 5. & seqq. & cap. 8. explicatum est.

6. Nota 2. Ioas & Ozias, quod actinet ad praesens institutum in duob. fuere similes. 1. Quia ambo bene se gesserunt in initio regni, eo quod ambo haberent bonos confiliarios ac directores: Ioas quidem Ioiadam Pontificem; Ozias vero Zachariam Videntem. 2. Ambo postea, mortuis illis confiliariis degenerarunt. Nam Ioas, mortuo Ioiada Pontifice, concessit publicum idololatricae exercitium: Et Ozias, mortuo Zacharia Vidente, temere usurpauit sibi officium sacerdotale. Ex quo manifeste apparet, salutem Regum ac Principum, magna ex parte, pendere à confiliariis. Qui si tales sint, quales esse necesse est, bene agitur: secus, si tales non sint. Quod etiam ostendunt alia exempla iam allata. Quales autem esse debeant, dicam seq. quaest. §. 4.

QVÆSTIO XIX.

Quid Christiani Reges ac Principes discere debeant ex ijs, que hoc capite dicta sunt?

1. **M**ulta sanè. Et hæc quidem generatim. Primò, vt sint viri boni. Vel, vt faciant, quod rectum est in conspectu Dei. sicut fecit Dauid, Asa, Iosaphat, Ionathan, Ezechias, Iosias. Non possunt autem esse viri boni, nisi sint Catholici, nisi coniuncti cum Deo, nisi iustitiam amantes. Vt autem sint tales postulat illorum dignitas & Tituli, quibus ornati sunt. Vocatur enim *Dij*, Exod. 22. 8. & Pl. 81. 6. Vocantur *Christi* seu *vncti Domini*. 1. Reg. 24. 11. & Pl. 104. 15. & *Isaie* 45. 1. Vocantur *serui*, *Ministri*, *Vicarij Dei*, 2. Paralip. 6. 15. & Rom. 12. 4. Vocantur *lucerna* populorum, 2. Regum 21. 17. Nutriti *Eccliesie*. *Isaie* 49. v. 23. Hi tituli, vt veri sint, requirunt magnam sanctitatem.

Secundò: Vt non solum sint boni, sed etiam zelosi in Catholica fide & religione: neque patiantur in suis regnis & principatibus illam aliam fidem, quam Catholicam doceri & exerceri. Non sint similes illis de quibus dictum est: *Fecit bonum in conspectu Domini: Veruntamen excelsa non abstulit, Adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis.*

3. Tertio, vt non contrahant matrimonia, vel affinitates, vel amicitiam, vel societatem belli cum infidelibus. In quo genere peccarunt: & puniti sunt, tum alij, tum Salomon Ioram, Iosaphat. Nam Salomon contraxit matrimonium cum filia Regis Ægypti, quæ erat idololatrica, Ioram cum Athalia, filia Regis Israel, quæ similiter erat idololatrica. Vterque male & malo euentu. Iosaphat, tamen aliàs bonus, iniit societatem belli cum impio Achabo, & negotiationis cum Ochozia filio Achabi. Propterea dictum est illi. *Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum, amicitia iungens: Et idcirco ira quidem Domini merebaris: sed bona opera inueniunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres Dominum Deum patrum tuorum.* 2. Paralip. 19. 2. Et iterum: *Quia habuisti foedus cum Ochozia, percussit Dominus operatua, contritaq; sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.* ibi. c. 20. v. 37. Audiant hoc Christiani Principes. Si volunt vxores ducere, amicitias contrahere, belli aut navigationis societate inire, abstineant à consortio Turcarum & aliorum infidelium. Alioqui dicentur ipsi, quod pio Iosaphat dictum est. Quia habuistis foedus cum infidelibus, percussit Deus opera vestra contrita: sunt naues vestrae, amissa victoria: thesauri consumpti: subditi ad egestatem redacti: familiae extinctæ. Non desunt exempla, quibus id confirmem. Sed quia nota & recentia malim præterire.

4. Quarto, Vt habeant apud se bonos Confiliarios: Non Iuuenes, imperitos, inexpertos, sicut habuit Roboam: non idololatrias aut hæreticos, sicut habuit Ochozias: non perfidos & infideles, qualis fuit Achitophel. Sed qui sincerè Catholicis sint; qui periti, prudentes, experti, cordatis, qui immunes ab auaritia & adulatione; qui liberi à passionibus & inordinatis affectibus; qui pacis, iustitiae, patriæ amantes, qui religionis & Ecclesiae patroni: Denique quibus vnus scopus sit,

vbique Dei honorè & bonum publicum promouere. Procul vero facessant, & ab omnibus Regum ac Principum aulis arceantur illi, qui palam quidem suam operam adducunt Principi Catholico, & ordinarium stipendium ab eo percipiunt, sed occulta conspiratione de duplicato vel triplicato paciscuntur cum alio Principe hæretico aut infideli, ea conditione, vt quidquid apud Catholicos in secreto consilio decusum est, ei integrè appetant, & de omnibus certiores faciant. Non Confiliarij isti, sed proditores sunt. Et tamen non paucos esse, fama est.

5. Et hæc quidem communia sunt, quæ discant Reges ac Principes Christiani. Speciatim vero ista imitentur. Primò, Dauid in rebus magni momenti consulebat Deum. 2. Asa matrem suam, quæ erat Princeps in sacris Priapi, amouit ab officio, malens illam offendere, quam Deum. 3. Iosaphat misit Leuitas & sacerdotes, vt in omnibus ciuitatibus docerent populum legem Dei. 4. Ioas curauit instaurari templum Domini. 5. Amasias, collecto duplici exercitu contra Idumæos, altero ex populo Iuda, altero ex populo Israel, monitus à Propheta, vt posteriorè tanquam hæreticū dimitteret; mox obtemperauit, & victoriam obtinuit. Quam non obtinisset, si utroque exercitu pugnasset. 6. Ozias, in omnem euentum mature prospexit regno suo de firmis munitioibus, & omni belli apparatu. Ideoque terrori erat vicinis hostibus. 7. Ezechias reformauit cultum Dei, & in quavis occurrente necessitate ad Deum confugiebat. 8. Iosias populum adiurauit, vt in initio cum Deo fœdere, promitteret se seruaturum legem à Deo datam.

6. Hæc caueant. Primò, Saul amittit regnum, quia non obediuit Deo & Samueli. 2. Dauid, tempore pacis & prosperitatis in adulterium lapsus est. 3. Salomon, Regum sapientissimus, per mulieres deprauatus, & idololatra factus. 4. Roboam, quia relicto seniorum consilio, secutus est consilium imperitorum iuuenum, qui præter delicias aulicas, nihil nouerant, maiori parte sui regni spoliatus est. 5. Asa, cæteroque bonus, cum laboraret podagra, magis in Medicorum arte, quam in Dei ope confidebat. Quod in illo reprehensum est. 6. Ioram, cum antea esset Catholicus, & Catholico natus parente, accepit vxorem hæreticam, & in gratia illius hæreticus factus est. Sed non impunitè. Nam insaniabili dolore alui per biennium cruciatus, tandem egestis visceribus, miserè periit. 7. Ochozias, patri similis, à matre in hæresin pertractus est, & in pœnâ defectionis: à Iehu Rege Israel interfectus. 8. Ioas Rex Catholicus, mortuo Ioiada Pontifice, à quo dirigebatur, concessit publicum exercitium falsæ religionis in gratiam Nobilium aulicorum. Et postea à seruis suis inresectus est. 9. Amasias, propter eandem culpam, à ciuib. cruciatus. 10. Ozias, ob usurpatum temerè officium sacerdotale, lepra percussus. 11. Achaz, propter cultum impie religionis, sæpè bello oppressus. 12. Manassès, quia restituit idololatriam, quam pater eius exterminauerat, catenis vinctus, & in captiuitatem abductus. 13. Ammon, simili de causa, in propria domo à suis subditis iugulatus. 14. Sedecias, quia non seruauit fidem Nabuchodonosori datam, effossis oculis, in Babylonem ductus. Denique, vt alia omittam, Ieroboam, primus Rex Israel vt regnum suum confirmaret, subditos abstraxit à vera religione, vt hoc modo, vera religione destitutos, facilius contineret in rebellione, ne ad legitimum suum Regem, a quo defecerant, reuertentur. Nam sicut Catholica religio aptissima est, vt subditos efficiat pios, & Magistratus suo obtemperantes: ita hæresis ad rebelliones & defectiones concitandas efficacissima. Res nota, & multis exemplis, tum hoc tempore, tum superioris sæculo confirmata.

CAPVT XVII.

De Bello, Castris, & munditia Castrorum.

Varitur, 1. An bellum fuerit licitum in v. Testamento. 2. Quænam fuerint leges belli à Deo præscriptæ? Quæ iustæ causæ gerendi bellum. 3. An Iudæi potuerint bellum gerere contra Iudæos? 4. An contra quosuis Gentiles? 5. An in bello potuerint implorare auxilium à Gentilibus, seu infidelibus? 6. Quinam Iudæorum Reges aut Principes feliciter gesserint bellum. 7. Quid in lege Mosaica statutum fuerit de munditia castrorum.

QVÆSTIO I.

An bellum fuerit licitum in veteri Testamento?

1. **M**Anichæi docuerunt, bellum ex natura rei illicitum esse, & ideo Moysen, Iosue, Dauidem, & alios v. Test. Reges ac Principes qui bella gesserunt, tanquam impios accusabant, vt refert August. lib. 12. contra Faust. cap. 74. & seqq.

Nos duo asserimus. 1. Bellum ex natura rei licitum esse. 2. Ex corde colligi, etiā Iudæis in veteri Testamento fuisse licitū præsertim cū illis specialiter non fuerit prohibitum.

2. PRIMA CONCLUSIO. Bellum ex natura rei tunc est licitū quando ad sunt hæc tres conditiones. 1. Legitima auctoritas iudicandi bellū: qualis est in Principe vel Republica nō agnoscēte superiore in temporalibus. 2. Iusta causa. 3. Recta intentio. Tunc illicitum, quando vel omnes, vel aliqua eorum conditionum deest. Ita D. Tho. in 2. 2. quæst. 40. art. 1. Et quidem, si deest prima vel secunda conditio, non solum charitati, sed etiā iustitiæ contrarium est, cum onere restitutionis. Si deest sola tertia, nō est contrarium iustitiæ, sed charitati, vt bene notat Bellarm. lib. de Laicis c. 15.

3. Ratio conclusionis est, quia bellum vel est defensiuum, quod solius defensionis causa suscipitur; vel offensiuum, seu aggressiuum, quod ad vindicandam seu cōpensandam iniuriam infertur. si defensiuum, constat ex natura rei licitum esse. Nam si iure naturali licitum est homini priuato, vim vi repellere; multo magis id licitū est Principi aut cōmunitati. Si offensiuum, tunc etiam licitum est propter similem rationem. Nam si homo priuatus potest aduersione suo intentate litem, vel actionem iniuriam, per viam iuris, cur Princeps vel cōmunitas non possit idem facere per viam belli, quando via iuris est sufficiens? Alioqui publica iniuria, quæ principi vel cōmunitati facta est, nunquam posset referri aut vindicari: & consequenter, nec publica iustitia & indemnitas custodiri, quod est absurdum.

4. Dices: Etiam si seruentur conditiones, quæ in conclusione assignatæ sunt, nihilominus bellum videtur esse contrarium paci charitatis. Nam inter illos, qui bellum contra se mutuo gerunt, non est pax, sed pugna & dissensio. Respondeo. Ex parte illius, qui iniustam causam fouet aut malam intentionem habet, contrarium est paci charitatis. De hoc nemo dubitat. At ex parte alterius, qui iustam causam fouet, & rectam habet intentionem, non est contrarium, sed conforme charitati. Quod sic ostendo. Homo priuatus, qui ex charitate diligit se & proximum suum, potest secundum ordinē charitatis præferre se proximo. Vt si occurrat casus, in quo vel ipse, vel proximus debeat pati aliquod damnum, vel incommodum; potest salua charitate, seipsum saluare, cum damno vel incommodo proximi, modo non faciat iniuriam proximo; vt Theologi constanter docent. Idem dico de Principe, vel cōmunitate. Si ergo Principi inferatur iniuria ab alio Principe, potest salua charitate, vindicare iniuriam per bellum, & se in damnum conservare. In quo facto seruatur simul charitas & iustitia. Charitas, quia seruatur regula charitatis. Proximus sum egomet mihi. Iustitia, quia officium iustitiæ est, illatam iniuriam legitimè vindicare.

5. SECUNDA CONCLUSIO. Bellum fuit licitum in veteri Testamento, seruatis illis conditionibus, quæ supra positæ sunt. Ratio luminatur ex dictis. Nam quod ex natura sua licitū est, hoc etiā licitū fuit Iudæis, nisi specialiter mādato fuerit illis prohibitum: At bellum ex natura sua licitum est, vt dixi: Nec vltimo speciali mādato fuit Iudæis prohibitum, cum nullum exret tale mādatum in veteri Testamento. Et confirmatur tripliciter. Primo, quia Deus non solum permisit bellum in veteri Testamento, sed etiam imperauit. Num. 25. 16. & 1. Reg. 15. 2. & alibi. Secundò, præscripsit leges & præcepta gerendi bellum, vt dicam sequenti quæstione. Tertio, laudantur in scriptura, qui in veteri Testamento fortiter se gesserunt in bello. Sic laudatur Abraham, Gen. 14. 19. sic Leuitæ. Exodi 12. 29. sic Gedeon, Barac. Sampson, Iephte, samuel, Dauid, & alii Heb. 11. 32. 4.

QUESTIO II.

Quæ fuerint leges belli à Deo præscriptæ in veteri Testamento?

1. Respondeo. Erant variæ. Nam quædam obligabant, quando castra erant mouenda de loco in locum. Aliæ quando eundem ad præliū. Aliæ, quando iam inchoandum prælium. Aliæ, quando ciuitas obsidenda. Aliæ quando obsidio continuabatur. Aliæ denique quando victoria parata.

2. Primò igitur, quando castra erant mouenda, obligabat hæc lex, Numer. 10. v. 2. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. Cumque increpaueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostiū tabernaculi fixeris. Si semel clangueris, venient ad te principes & capita multitudinis Israel. si autem prolixior atque concisus clangor increpauerit, mouebunt castra primi, qui sunt ad*

orientalem plagam. In secundo autem sonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria, qui habitant ad meridiem: & iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectioem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit: & non concise vlulabunt. Fily autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris.

3. Hæc tubæ debebant esse argenteæ, cum propter reuerentiam diuini cultus, tum vt essent magis sonoræ. Seruiebant autem ad varios vsus. 1. ad conuocandum populum ad concionem iuxta ostiū tabernaculi. 2. ad conuocandos principes ad consultationem. 3. ad mouenda castra. Quæ tria patent ex citato textu. 4. ad bellum. 5. ad festa & sacrificia. Hæc duo patent ex textu sequenti in eodem capite. Debebant autem inflari à Sacerdotibus: Et ex modo inflandi constabat in quem vsum inflarentur, vt ex textu colligitur.

4. Secundò, quando eundem erat ad præliū, triplex lex obligabat. Prima. Num. 10. 9. *Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersum vos, clangetis, vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manu inimicorū vestrorū. Secunda, Deut. 23. 9. *Quando egressus fueris aduersum hostes tuos in pugnam, custodit se ab omni re mala, id est, ab omni peccato, vt a fororatione, ebrietate, rapinis, iuramentis, blasphemis, duellis, & mulationibus. Itemque ab omni immunditia legali. Tertia, Deuteronom. 20. 5. *Duces per singulas turmas, audiente exercitu, proclamabant: Quis est homo, qui edificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reseruetur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicerit eam. Quis est homo, qui plantauit vineam, & necdum fecit, eam esse communem, de qua vobis omnibus licet? Vadat, & reuertatur in domum suam ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. Quis est homo, qui desponsit uxorem, & non accepit eam? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam. Itaque, vt summatim dicam, quando ibatur ad præliū, hæc tria debebant seruari. 1. Instandæ erant tubæ per modum vlulatus, ad implorandum a Deo subsidium. 2. Omnes debebant esse puri à peccato & immunditia legali. 3. Non admittentur pauidi, sponsi, nouam domum aut vineam edificantes.***

5. Tertio, quando iam prælium erat inchoandum, seruabatur hæc lex, Deuteronom. 20. 2. *Appropinquante iam prælio stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populum: Audi Israel: Vos hodie contra inimicos vestros pugnam commistis, non pertimescat cor vestrum. Nolite metueri, nolite cedere, nec formidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculo. Magna Consolatio.*

6. Quarto, quando ciuitas erat obsidenda, dabatur hæc lex, Deut. 20. 10. *si quando accesserit ad expugnandam ciuitatem offeres ei primum pacem. si receperit, & aperuerit tibi portas ciuitatis populis, qui in eo est, saluabitur, & seruet tibi sub tributo. Sin autem fecerit inire uoluerit, & ceperit contra te bellum oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percutes omne, quod in ea generis masculini est, in ore gladij, absque mulieribus & infantibus, iumentis & ceteris, quæ in ciuitate sunt. Omnem prædam exercitus tuus deuictus & comesas de spolijs hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi: sic facies cunctis ciuitatibus, quæ à te procul valde sunt, & nō sunt de his urbibus, quæ in possessionem accepturus es. De his autem ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere: sed inter facies in ore gladij, Herbam videlicet, & Amorrhæum, & Chananaum, Pherezæum & Heuæum, & Iebusaum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: ne forte doceant vos facere cunctas abominaciones, quas ipsi operati sunt dijs suis, & pecceris in Dominum Deum vestrum.*

7. Quintò, quando obsidio ciuitatis continuabatur, debebat seruari hæc lex, Deut. 20. 19. *Quando obsideris ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, vt expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum dabis vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum, si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in caseros apia vsus, succide, & instrue machinam: donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicant.*

8. Sextò, quando victoria erat parata, ordinariè non licebat occidere innocentes, vt mulieres, infantes, & pecora. Hoc colligitur ex dictis, Deut. 20. 13. *Percutes omne, quod in ea generis masculini est, in ore gladij, absque mulieribus, & infantibus, & iumentis.* Non obstantem hæc lege ordinaria, mandabat aliquando Deus, vt etiam mulieres, infantes, & iumenta

imenta interficerentur, vt 1. Regum 15. vers. 3. *Vade & percute Amalec, & demolire uniuersa eius. Non parcas ei, sed interfice eum a viro usque ad mulierem, & paruulum atque lactantem, bo- um & onem, camelum & asinum.* Aliquando, vt omnes mulie- res, exceptis puellis & virginibus, Num. 31. 17. *Cunctos interfi- cito, quidquid est generis masculini, etiam in paruulis: Et mulie- res, quæ nouerunt viros in coitu, iugulare; puellas autem, & omnes feminas virgines reseruare uobis.* In his, & similibus casibus, Dei iussio pro lege est, vt ex Augustino notat Serarius in ca- pit. 6. Iosue, quaest. 36.

9. Quæres, quid Deus promiserit Iudæis, si seruant has leges bellicas? Respondeo. Hæc duo. Primo, *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram uobis.* Leuit. 26. v. 7. Se- cundo, *persequentur quinque de castris centum alios.* Et cen- tum de uobis, decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspe- ctu vestro. ibidem vers. 8. Si autem non seruant, minatus est contrarium: *ponam faciem meam contra uos, & corruetis coram hostibus uestris, & subiciemini his, qui adierunt uos: fugietis, ne- mine persequente.* ibid. v. 17. & sequentibus. Vide plura Deut. 28. vers. 7. & 25.

10. Hinc discant Christiani, quomodo se gerere debeant in bello. Tamen enim quædam ex supradictis legibus fue- rint ceteronotiales, quæ iam abrogatæ sunt; tamen aliquæ ce- rant morales quæ nunquam abrogantur, sed æque nunc ob- ligant Christianos, ac olim Iudæos obligabant. Cuiusmodi sunt hæc. 1. vt sint puri ab omni peccato. 2. vt seruent ordinem præscriptum in castris. 3. vt confidant in Deum, & ab ipso pe- cant subsidium. 4. vt parcant innocentibus, quantum fieri po- test. 5. vt hosti offerant prius pacem, antequam illum bello of- fensiuo inuadant. Si seruantur hæc leges à Christianis, scilicet pugnent contra hostem, quam hætenus pugnarunt. At raro seruantur. Nam multi inter milites ac Duces solent esse scortatores, ebriosi, blasphemii, raptores, & similibus flagitiis inquinati, qui merito à Deo deseruntur, & infeliciter tem- gerunt.

QVÆSTIO III.

Quæ fuerit iusta causa gerendi bellum in vetere Te- stamento?

Suppono, iustam causam indicendi bellum, generatim lo- quendo, esse grauem iniuriam, quæ alicui Principi aut Rei- publice, vel imminet, vel facta est. Si imminet, vt impediatur per bellum defensiuum, iure defensionis. Si facta est, vt vel re- sarciat per bellum offensiuum, iure iustitiæ commutatiuæ: vel vindicetur, iure iustitiæ vindicatiuæ. Vide Augustinum quaest. 10. super Iosue, D. Thomam q. 40. art. 4. Molinam de iure & iustitia disp. 102.

1. Hoc posito, quæstio est, quænam fuerint speciales causæ belli in veteri Testamento? Vel, propter quas iniurias, legitimè indicta fuerint bella in veteri Testamento? Respon- deo. Ex scriptura colliguntur hæc causæ. Prima, publica Prin- cipis contumelia. Sic Dauid mouit bellum contra Hanon Regem Ammonitarum, eo quod nuncios à Dauide missos affectisset magna ignominia, quæ describitur 2. Regum 10. 4. his uerbis: *Tulit itaq; Hanon seruos Dauid, rasitq; dimidiam partem barba eorum, & præcidit uelut corum medullas usque ad nates, & dimisit eos.*

Secunda, rebellio subditorum. Sic idem Dauid suscepit bellum contra Seba filium Bochri, qui cum quibusdam aliis separauerat se à Dauide, legitimo suo Rege. 2. Reg. 20. 1.

Tertia, Defensio malefactorum, ne iuste puniantur. Sic filij Israel pugnarunt contra Beniamitas, eo quod nolent tradere quosdam ex sua tribu, qui nefandum flagitium per- petrauerant. Quin eos potius defendebant. Iudic. 20. 1.

Quarta, Suppetiæ inimicis latæ. Sic Dauid percussit vigin- ti duo millia uirorum de Syria Damasci, quia suppetias tulerant Adazeri Regi Soba. 2. Reg. 8. 5.

Quinta, Negatio innoxij transitus per alienam terram, qui iure naturali negari non potest. Sic Israelitæ iudixerunt bel- lum Arad Regi Chananæo, quod negaret illis transitum per suam prouinciam. Num. 21. 1.

Sexta, Violatum fœdus. Sic Rex Joram indixit bellum Re- gi Moab, qui nolebat illi soluere centum millia ouium, quæ ex antiquo fœdere tenebatur soluere. 4. Reg. 3. 5.

Septima, Idololatria subditorum. Sic Moyses cum filiis Leui, bello aggressus est filios Israel, & interfecit triginta tria millia hominum, propterea quod aureum uirulum adorassent. Exodi

32. 26.

QVÆSTIO IV.

An Iudæi potuerint bellum gerere contra Iudæos?

Ratio dubitandi est, quia quando Roboam Rex cum domo Iuda & Beniamin, uoluit bellum gerere contra domum Is- rael. (qui omnes ex utraque parte erant Iudæi) dixit illi Deus per Prophetam: *Non ascendetis, neq; bellabitis contra fratres ue- stros, filios Israel.* 3. Regum 12. versu 24. Et tamen Roboam ha- buit legitimam causam indicendi bellum, quia uolebat sub- ditos rebelles ad obedientiam reuocare. Ergo, quod prohibi- tus fuerit gerere bellum, non erat alia causa, quam quia uole- bat illud gerere contra Iudæos, fratres suos.

2. Sed contrarium facile probari potest ex dictis. Primo, exemplo Moysis & Leuitarum, qui pugnarunt contra fratres suos, propter peccatum idololatriæ commissum. Exodi 32. versu 26. Secundo, exemplo filiorum Israel, qui communi consensu, & consulto prius Deo, pugnarunt contra Beniami- tas, & totam ferè ipsorum tribum extirperunt. Iudicum 20. per totum. Tertio, exemplo Dauidis, qui pugnauit contra subditos rebelles. 2. Regum 20. versu 1. Accedit ratio, quia si Iudæi contra Iudæos non potuissent bellum gerere, non po- tuissent inter illos conseruari iustitia, nec iniuria vindicari. Nam sæpè contingit, vt iniuria ab vna parte illata, non possit vindicari, nisi bello. Et si non vindicaretur, nulla seruarietur iustitia in communitate, quod est absurdum. Denique con- ditiones illæ, quæ efficiunt, vt bellum sit iustum & legiti- mum, tam benè reperiri possunt inter homines eiusdem gen- tis, quam inter extraneos.

3. Nec obstat exemplum Roboam. Nam is non est iustus cessare à bello, ex eo præcisè, quod illud suscepisset contra fratres suos; sed ex eo, quod uellet illos ad suum regnum re- ducere, quod erat contra Dei ordinationem. Nam Deus uo- lebat regnum Salomonis, propter ipsius peccata, in duas par- tes diuidere: & maiorem partem dare Ieroboam, seruo Salo- monis; minorem uero relinquere Roboam, filio Salomonis. Roboam autem nitebatur totum regnum solus obtinere; & omnes, qui adhærebant Ieroboam, ad reducere. Et quia hoc uolebat perficere armata manu, monitus est à Deo, vt à cepto desisteret. 3. Reg. 12. 21. & sequentibus.

QVÆSTIO V.

An Iudæi potuerint bellum gerere contra quosuis Gentiles?

Respondeo. Poterant, seruatibus conditionibus supra posi- tis. Nam si gentiles, quicumque tandem illi fuissent, vel iniuste inualissent Iudæos, vel grauem aliquam iniuriam ir- rogassent, poterant ipsi se defendere, & illatam iniuriam vindicare. Sic fecerunt contra Chananæos, Amorihæos, & Ma- dianitas, tempore Moysis. Sic contra habitatores Jericho, & Hai, & vicinarum ciuitatum, tempore Iosue. Sic contra Sy- ros, Madianitas, Amalecitas, Ammonitas, Philistæos, tem- pore Iudicum. Sic contra eosdem Philistæos, Syros, Arabes, Æthiopes, Moabitas, Idumæos, tempore Regum. Sic contra Antiochum, Apollonium, Nicanorem, Lytham, Gorgiam, Bacchidem, Tryphonem, Alexandrum, tempore Machabeo- rum. Et ratio est, quia sicut homo priuatus, iure naturali, po- test se legitimè defendere contra quemcuque iniustum in- ualorem, aut iniuriantem; Ita etiam Princeps vel Respublica potest.

2. Dices, Deus per Prophetam prohibuit Iudæis, ne sus- ciperent bellum contra Nabuchodonosorem Regem Baby- lonis, sed sponte se illi subicerent. Ierem. 27. 12. Respondeo. Verum est, quia Iudæi non poterant iusto bello, de quo hic agimus, contra Regem illum pugnare. Idque ex duplici capi- te. Primo, quia Deus dederat Nabuchodonosori regnum Iu- da, & omnia regna vicina. Ierem. 27. 6. Ergo nec Iudæi, nec vicini populi poterant iusto bello hanc donationem impedi- re. Secundo, quia Iudæi propter sua peccata meriti erant hanc pœnam, vt seruirent Nabuchodonosori: Et nisi uellent sponte eam subire, futurum erat, vt grauiorem pœnam su- stinere cogerentur. Ibidem uersu duodecimo. Ergo non poterant iusto titulo re- luclari.

QUESTIO VI.

An Iudaei in bello poterint implorare auxilium à gentilibus & infidelibus?

Aliqui affirmant, quia Afa Rex Iuda imploravit auxilium Benadad Regis Syriae in bello contra Regem Israel. 2. Paral. 16. 2. Similiter Iudas Machabaeus iniit foedus cum Romanis Gentilibus, ut in bello se mutuo iuarent. 1. Mach. 8. 1. Alij negant; quia Deus seuerè prohibuit Iudaeis, ne contraherent foedus & amicitiam cum infidelibus: Et graues poenas comminatus est, nisi obtemperarent. Deut. 7. 1. & Iosue 23. 12. & Iudic. 2. 2. Et quia non obtemperarunt, puniti sunt. Nam Deus permisit illos à gentilibus opprimi, & in seruitutem redigi, ut patet ex lib. Iudicum, & lib. 4. Regum, & libro Tobiae, Esther, Prophetarum. Sed distinguendum est, iuxta sequentes Conclusiones.

1. PRIMA CONCLUSIO. Per se, & ex natura rei, licitum est in bello iusto, implorare auxilium infidelium, etiam contra fideles. Ita Dominicus Bannes in 2. 2. quaest. 40. art. 1. Dub. 3. & alij ab eo citati. Ratio est, quia infideles pollunt ex se suscipere iustum bellum contra quoscunque hostes: ergo possunt etiam alios iuare in iusto bello contra quoscunque hostes: ergo licitum est ab ijs petere, ut nos iuuent in iusto bello. Et confirmatur 1. quia actus iustitiae loquendo praecise ex natura rei, potest ab omnibus, tam fidelibus, quam infidelibus exerceri: At gerere iustum bellum, vel iuare in iusto bello, est actus iustitiae: ergo potest ab omnibus exerceri. 2. quia in iusto bello licitum est vri subsidio equorum, Elephatorum, & aliorum brutorum animalium: ergo etiam hominum infidelium. 3. licitum est in iusto bello praebere auxilium infidelibus contra fideles: ergo etiam licitum est, ab eis petere auxilium, cum sit par ratio. Antecedens patet exemplo Dauidis, qui auxilium praebuit Achis Regi Philistinorum, contra populum Israel. 1. Reg. 28. & 29. Videatur ibidem Abulensis c. 28. q. 5.

4. SECUNDA CONCLUSIO. Nihilominus Iudaei triplici titulo prohibebantur inire foedus cum infidelibus. Primo, ratione periculi subuersionis; quia periculum erat, ne ex tali foedere & societate, desererent cultum Dei, & fierent idololatrae. Exodi 34. 12. & Deut. 7. & alibi. Secundo, ratione periculi perfidiae, ex parte infidelium. Nam infideles, saepe non seruabant pacta cum Iudaeis inita. Non seruauit Rex Moab 4. Reg. 3. 7. Nec Demetrius. 1. Machab. 11. 53. Nec Tyrphon 1. Machab. 12. 48. Nec Ptolomeus 1. Machab. 16. 26. Nec multi alij. Tertio, ratione scandali, quod erat duplex. Vnum, quia qui in bello petebant auxilium ab infidelibus, videbantur fiduciam suam in illis potius ponere, quam in Deo. Quod, quia erat contra legem Dei, erat scandalosum. Et hoc nomine reprehensus fuit Afa Rex Iuda, qui à Benadad Rege Syriae petierat auxilium, iuxta illud 2. Paralip. 16. 7. Venit Hanani Propheta ad Afa Regem Iuda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in Rege Syria, & non in Domino Deo tuo, idcirco euasit Syria Regis exercitus de manu tua. Alterum, quia sicut erant socij & fautores infidelium in bello, sic etiam putabatur esse socij & fautores infidelium in impietate, quod aequè erat scandalosum. Unde dictum est Iosaphat Regi Iuda, qui auxilium praebuerat impio Regi Achab 2. Paralip. 20. 2. Impio praebes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia iungeris: Et idcirco iram quidem Domini mereris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda.

QUESTIO VII.

Quinam Iudeorum Reges aut Principes feliciter gesserint bellum?

Respondeo. Illi potissimum, qui seruauerunt leges belli à Deo praefectas: Et maxime, qui spem suam ponebant, in Deo, & ab eo subsidium petebant. Sic fecerunt Moyses, Iosue, Othoniel, Aod, Barac, Gedeon, Iephre, Sampson. Sic fecit Rex Dauid, quando consulto prius Deo, pugnavit contra hostes. Sic Abia Rex Iuda, quando pugnaturus contra Sero-boam, Regem Israel, totam suam fiduciam collocauit in Deo. 2. Paralip. 13. 4. & sequentibus. Sic Iosaphat Rex Iuda, qui omnibus in circuitu hostibus erat terrori, quia Deus pugnat pro ipso. 2. Paralip. 17. 3. & 10. Sic Ezechias, quando obsessus à Sennacherib Rege Assyriorum cum ingenti exercitu, orauit Dominum pro liberatione, & obtinuit. Nam Angelus Domini missus in castra Assyriorum, vna nocte percussit centum octoginta quinque millia hostium. 2. Paralip. 32. 20. & 4. Reg. 19. 35. Sic Machabaei, quorum bella & victoriae descri-

buntur in libris Machabaeorum. Illi vero infeliciter pugnarunt, qui neglecto Deo confidebant in multitudine & potentia suorum exercituum.

QUESTIO VIII.

Quid in lege Moisaica statutum fuit de munditia castrorum?

Generalis lex erat haec, Deut. 23. 14. Sine castris tua sancta, & nihil in eis appareat foeditatis. Ratio additur: Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, & tradat tibi inimicos tuos. Speciatim vero statuta fuerunt haec tria. Primo, Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egreditur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua: Et post solis occasum regredietur ad castra ibidem versu 10. Secundo, Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita natura, geres paxillum in balneo, cumq; sederis, fodies per circuitum & ogesta humo, operies, quo releuatus es ibidem versu 12. Tertio, Praecepit filiis Israel, ut eijciant de castris omnem leprosum, & qui semine fluit, & qui pollutus est super mortuo. Num. 5. versu 1.

2. Igitur castra debebant esse munda à pollutione, & semine, & stercore, & lepra, & immunditia legali ex mortuo contracta. Idque duplici de causa. Primo, propter Arcam Dei, quae erat in medio castrorum, in qua Deus dicebatur habitare. Secundo, ad conseruandam in castris yalerudinem. Quares, an ista lex semper obligauerit Iudaeos? Abulensis putat, tunc solum obligasse, quando Iudaei erant in deserto: non autem postea, quando habitabant in terra promissionis. Nihilominus Estensi, de quibus supra cap. 10. dictum est, dicitur etiam in Iudaea obseruasse eandem legem, ut refert Iosephus lib. 2. de bello Iudaico cap. 7. Erant enim valde studiosi legis & puritatis. Vide Cornelium in cap. 25. Deuteronomij.

CAPUT XVIII.

De Furto & Vsura.

Uo quari possunt. 1. Quae fuerint leges circa furtum? 2. An vsura Iudaeis fuerit licita, nec ne? Ad prius sic respondeo. Principalis lex circa furtum fuit haec: Non furem facies. Exodi 20. v. 14. Ad hanc reuocari debent sequentes.

Prima, Non decipiet vnusquisque proximum suum. Leuit. 19. 11.

Secunda, Viduae & pupillo non nocebitis. Si laeseris eos, clamabunt ad me, & ego exaudiam eos: Percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestrae viduae, filij vestri pupilli. Exodi 22. v. 22. & Deut. 10. 18.

Tertia, Nolite facere iniquum aliquid in Iudicio, in regula in pondere, in mensura. Leuit. 19. 35.

Quarta, Stratera iusta, & equa sint pondera: Iustus modius, aequalisque sextarius. ibidem v. 36.

Quinta, Non habebis in sacco diuersa pondera, maius & minus; nec erit in domo tua modius maior & minus. Ponderus habebis iustum & verum; & modius aequalis & verus erit tibi. Deut. 25. 13.

Sexta, Non assumes & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua. Deut. 19. 14.

Septima, Non facies, quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuste iudica proximo tuo. Leuit. 19. 15.

Octava, Qui percusserit animal, reddet vicarium, id est, animal pro animali. Leuit. 24. v. 18.

Nona, Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit aut vendiderit; quinque boues pro vno restituet, & quatuor oues pro vna oue. Exodi 22. 1.

Decima, Si vitens bos, aut ouis, aut asinus, apud eum inuentus fuerit, duplum restituet. ibid. v. 4.

Vndecima, Si non habuerit, quod pro furo reddat, ipse venderit. ibidem v. 7.

Duodecima, Occidens furem nocturnum, innocens habetur; occidens vero furem diurnum occidatur. ibid. v. 2.

Decimatertia, Qui damnum fecerit proximo suo, confitebitur peccatum suum; Et compensabit damnum; & insuper addet quintam partem. Num. 5. 6.

Decimaquarta, Si laeserit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit iumentum suum, ut depascatur aliena, quidquid optimum habuerit in agro suo vel in vinea, pro damni estimatione restituet. Exodi 22. 5.

Deci-

Decimaquinta, Si egressus ignis inuenerit spicas, & comprehendit aceruos feugum, siue stantes segetes in agtis, reddet damnum, qui ignem succenderit ibidem v. 6.

Decimafexta, Plagiarius, qui furatur hominem vt vendat, occidatur Deut. 24. 7.

2. Dices, Aliquæ ex illis legibus videntur inter se pugnare, vt octaua, nona, & decima. Nam octaua præcipit simplicem restitui: nona, quadruplum aut quintuplum: decima duplum. Respondeo. Non pugnant, sed discrepant. Primo, quia octaua est moralis, sumpta ex iure naturali: reliquæ duæ sunt Iudiciales, sumptæ ex libera voluntate legislatoris. Deinde, octaua præcipit, quod iure naturali debitum est: reliquæ duæ, quod per modum libertæ poenæ à Iudice vel legislatore imponi potest. Iuxta octauam, qui furatur bouem, tenetur iure naturali illum restituere. Iuxta reliquas, tenetur iure positivo & poenali, vel duplum, vel quadruplum, vel quintuplum restituere, pro arbitrio legislatoris. Itaque qui vnum bouem pro boue restituit, satisfacit iuri naturali, non tamen positivo. Vel, quod idem est, satisfacit iustitiæ commutatiuæ non tamen vindicatiuæ.

3. Quæres, Quare fur pro vno boue debuerit quinque boues restituere, & pro vna oue quatuor tantum oues, & non quinque? Respondeo. Theodoretus quia maius furtum maiori poenâ plectendum est: At maius furtum est bouis, quam ouis, quia bos est maioris pretij, quam ouis. D. Thom. in 1. 2. quest. 105. art. 2. ad 9 sic respondet. Iubet Deus, vt fur pro vno boue reddat quinque, quia bos habet quinque vtilitates. 1. Immolatur. 2. pascit nos carne sua. 3. arat. 4. dat lac. 5. dat corium. At ouis adfert quatuor tantum commoda. 1. Immolatur. 2. pascit nos sua carne. 3. dat lac. 4. dat lanam. Alij addunt mysticam causam; quia bos significat doctorem populi, ouis discipulum & auditorem. At grauius punitur, qui auferit vel peruerit Doctorem, quam qui auditorē. Ita Rabanus Exodi 21. v. 1. Quæ omnia probabilia sunt. Vera causa est, quia Deo, qui est supremus legislator, illa placuit.

4. Quæres 2. Quare furtum nocturnum licebat occidere, non autem diurnum? Respondeo. Ob has causas. 1. quia non constat, an fur nocturnus veniat tantum ad furandum, an etiam ad occidendum. Et, quia præsumitur ad vtrumque venire, occidi poterat in veteri Testamento. 2. quia noctu agnoscere non potest; & ideo is, qui damnum patitur, non potest eum postea in iudicio accusare, & rem suam repetere. 3. quia nocturnus non potest tam cito ac facillè reprehendi, ac diurnus. Nam nocte omnes dormiunt, ac proinde patet familias non potest statim habere famulos paratos, qui furtum apprehendant. Secus est de die. Eandem distinctionem habet Augustinus, & ex eo translata est in ius Canonicum, Extrauag. de homicidijs cap. Si petrodicus. Notandum tamen est, si fur diurnus non tantum furaretur, sed etiam gladio vel armis vellet tueri suum furtum, licere etiam illum occidere. Ita Augustinus quest. 8. supra Exodum. Et sancitum est in iure ciuili L. Furtum, ff. ad legem Corneliam, de Sicarijs.

De Vsura.

5. De vsura extat duplex lex. Vna, Exod. 22. 25. Si pecuniam mutuum dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebas eum, nec vsuris opprimes. Altera, Deut. 23. 19. Non seruabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; sed alieno. Fratri autem tuo absq; vsura id, quo indiget, commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo. Hic duo decernuntur. 1. vt iudæi non exigant vsuram à Iudæis, id est, à fratribus suis. 2. vt possint exigere ab extraneis.

6. Quæstio est, quomodo hoc postterius sit intelligendum? Triplex est opinio. Prima Iudæorum, qui putant sibi concessum esse à Deo, vt à quolibet extraneo possint vsuram exigere sine peccato. Ac proinde, etiam hoc tempore se non peccare, exigendo vsuram à Christianis & Gentilibus. Altera quorundam Theologorum, qui asserunt, Iudæis non quidem concessum, sed tamen permissum esse, vt exigant vsuram ab extraneis, propter duritiam cordis ipsorum: Ac proinde ipsos quidem peccare vsuram exigendo, nõ tamen per legem Moysicam puniri. Ratio illorum est, quia vsura absolutè, & sine vlla distinctione fratris vel extranei, mala & prohibita est, vt patet Psal. 14. 1. & Psal. 54. 12. & Ezech. 18. 8. Ergo non potuit licite concedi Iudæis. Potuit tamen permitti, tanquam minus malum, ad vitandum maius malum, ne scilicet suos fratres per vsuram exhaurirent. Ita D. Thom. in 1. 2. q. 78. art. 1. ad 2. & multi alij. Tercia est, Iudæis non tantum permissum, sed etiam concessum fuisse, exigere vsuram à vicinis hostibus, nēpe Chananæis, Amorrhæis, Amalecitis: ita vt exigendo non

peccarent. Ratio est, quia Deus concesserat illis, vt occiderent vicinos hostes, & eorum bona diriperent. Itaq; sicut non peccabant occidendo Amorrhæos, & Chananæos in bellis ita non peccabant, accipiendo illorum pecuniam per vsuram. Ita Conradus q. 24. de contractib; Medina q. 2. de vsura, & apertè D. Ambrosius libr. de Tobia c. 15. Vbi inter cætera sic ait: Cui iure inferuntur arma, huic legitime indicantur vsura. Item: Ab hoc vsuram exige, quem non sit crimen occidere. Item: Vbi ius belli, ibi etiam ius vsura. Hæc duæ posteriores opinionones sunt probabiles? Prima manifestè falsa.

CAPUT XIX.

De Homicidio, & Ciuitatibus Refugij.

Homicidium est duplex. Vnum voluntarium, quod culpabiliter; alterum inuoluntarium, quod sine culpa committitur. De priori hic agam. Posterius pertinet ad Ciuitates Refugij, de quibus paulo post. Igitur de homicidio voluntario extat vna lex moralis, Exod. 10. 13. Non occides. Et vna ceternõnalis, Deut. 21. 1. Si inuentum fuerit cadauer hominis occisi in agro, seniores urbis vicinæ adducent in vitulam ad vallem asperam, ibiq; eam maciabant, ac super eam tenebant manus suas, & dicitur: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitiu esto populo tuo Israel, quem redemisti Domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis. Tu autem alienus eris ab innocentis cruore, qui fusus est, cum feceris, quod præcepit Dominus. Videantur Interpretes illius loci.

1. Iudiciales sunt plures. Prima: Qui percussit & occiderit hominem, morte moriatur. Leuit. 24. 17.

Secunda: Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis: statim & ipse morietur. Num. 35. 31.

Tercia: Qui irrogauerit maculam cuiuslibet cinium suorum, sic fecit, sic fiet ei: Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reficiet. Qualem infixit maculam, talem sustinere cogetur. Leuit. 24. 19.

Quarta: Qui percussit seruum suum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit. Sin autem vno die, vel duobus superuixerint, non subiacebit poena, quia pecunia illius est, q. d. Emit eos sua pecunia, Exod. 21. 10.

Quinta: Si rixati fuerint viri, & percussit quis mulierem prægnantem, & abortum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit damno, quantum maritus mulieris experierit, & arbitri iudicauerint. Sin autem mortuus fuerit subiecta, reddet animam pro anima. Ibid. v. 21.

Sexta: Si percussit quis oculum serui sui aut ancilla, & laesos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem meruit: pari modo si dentem eius excusserit. Ibid. v. 26.

Septima: Facies murum tecti per circuitum, ne quis ex eo labatur. susq; sanguinis reus. Deut. 22. 8.

Octaua: Si quem Iudices plagis dignum iudicent, pro mensura delicti erit & plagarum modus: sed numerum quadragenarium non excedet. Deut. 25. 2.

Nona: Qui percussit hominem, volens occidere, morte morietur. Exodi 21. 12.

Decima: Si rixati fuerint viri, & percussit alter proximum suum lapide vel pugno, & ille surrexerit, & ambulauerit foris innocens erit, qui percussit; ita tamen, vt operas & impensas in medicos restituat, Ibid. v. 18.

De Ciuitatibus Refugij.

3. Leuitæ & Sacerdotes, (vt cap. 7. q. 6. §. 1. dictum est) habebant quadraginta octo ciuitates sibi deputatas. Ex illis sex erant ciuitates Refugij, ad quas, tanquam ad asylum, confugere poterant illi, qui sine sua culpa homicidium commiserant Iosue 20. 4. & Num. 35. 11. Erant autem hæc ciuitates Refugij. 1. Cedès in Nephthali. 2. Sichè in Ephraim. 3. Hebron in Iuda. 4. Bosor in Ruben. 5. Ramoth in Galaad. 6. Gailon in Manasse. Tres primæ citra, reliquæ trans Jordanem, Iosue 20. 7. Omnes æquali spatio inter se distabant, Deut. 19. 7. Omnes sitæ erant in montibus, vt emius videri possent, excepta Bosor, quæ sola erat in plano, sed tamen patente loco & conspicuo. Iosue 20. v. 8. Hæc aliqua notanda sunt.

Primo, ad vnam ex his ciuitatibus, tanquã ad asylum poterat confugere homicida, & coram Senioribus illius loci, qui omnes erant Leuitæ & Sacerdotes, probare suã innocentiam, i. e. se sine sua culpa homicidij fecisse, iuxta illud Iosue 20. 2. Separate vrbes fugitiuorũ, vt confugiat ad eas, quisq; animã percussit nescius, & possit euadere si à proximis, qui videri est sanguinis.

Zuinis. Cum ad unam harum confugerit ciuitatum, stabit ante Portam ciuitatis, & loquetur senioribus urbis illius, ea, qua se compromittit innocentem: Sicq; suscipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum.

5. Secundo, debebat autem in aliqua istarum ciuitatum, ad quam confugerat, manere vsque ad mortem summi Pontificis. Quod si ante mortem Pontificis inuenus fuisset extra ciuitatem Refugij, poterat interfici à propinquis illius, quem interfecerat, Num. 35. 15.

6. Tertio, præter sex ciuitates Refugij, erat aliud asylum, ad quod confugere poterant homicidæ, nempe altare & Tabernaculum. Eo confugit Joab, qui occiderat Abner & Amasiam, 3. Reg. 2. 28. *Fugit Joab in Tabernaculum Domini, & apprehendit cornu altaris.* Sed quia non erat innocens, iussu Salomonis interfectus est, nec profuit illi asylum, ad quod confugerat ibid. v. 31. Erat enim lex lata, vt homicida voluntarius abstraheretur ab asylo, & interficeretur, Exod. 21. 14. *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari mo euelles eum, vt moriatur.*

7. Quarto, sicut Iudæi poterant perferre ad asylum, sic etiam aduenæ & peregrini, Num. 35. 15. Disputant Interpretes, an quilibet aduenæ & peregrini, etiam Gentiles? Affirmant Masius & Magalianus in cap. 20. Josue. Negant Abulenſis & Serarius ibid. asserentes, aduenas & peregrinos ad Iudaismum conuersos, i. profelytos, non autem Gentiles in gentilitimo manentes, habuisse hoc priuilegium. Nota Iudæi ex genere, habebant quasdam priuilegia propria, quibus carebant profelyti: quædam consummia cum profelytis. Propria erant hæc tria. Primum, seruus, genere Iudæus anno septimo & quinquagesimo fiebat liber; non autem profelytus, Leuit. 24. 39. & sequentibus. Secundum Iudæi gaudebant priuilegio remissionis debitorum anno septimo; non autem profelyti, Deut. 15. 3. Tertium, Iudæi non poterant dare ad vsuram Iudæis, sed profelytis, Deut. 23. 19. Reliqua erant communia. Ita ex Abulenſi Cornelius in cap. 35. Num. v. 15.

8. Quinto, Homicidæ voluntarij, vt supra dictum, non gaudebant priuilegio asyli, sed tantum inuoluntarij. Excipiebatur vnus casus, vt si quis voluntariè occidisset iniustum inuoluntarium, vim vi repellendo. Is enim habebat ius asyli, & si probaret suam innocentiam, statim ex loco asyli domum remittebatur; nec tenebatur exspectare mortem Pontificis; quia non erat proprie homicida, sed inculpatus vitæ suæ defensor. Ita Abulenſis in c. 20. Josue quæst. 5. Serarius ibidem q. 2. Cornelius loco citato. Quid autem dicendum de eo, qui in ipso asylo, seu in ipsius Refugij ciuitatibus homicidium perpetrasset? Abulenſis ibid. q. 19. putat, non habuisse ius asyli.

9. Quæres, an etiam Christiani habeant aliqua asyla pro homicidis? Respondeo. Habeant, sed in multis differunt à Iudæis. 1. quia Christiani habent asyla iure humano: Iudæi habebant iure diuino constituta. 2. apud Christianos omnes Ecclesie, cimiteria, carceres, domus religiosæ & Ecclesiasticæ, sunt asyla. Apud Iudæos erant multo pauciora, vt ex dictis patet. 3. Iudæi poterant extrahi ab asylo, vt causa eorum examinaretur. Christiani non possunt extrahi, ne quidem à Iudice aut Magistratu. 4. Asyla Iudæorum erant tantum pro homicidis inuoluntariis. Asyla Christianorum pro omnibus ferè rebus. Excipiuntur nocturni agrorum depopulatores, publici latrones, & vitium obfessores (cap. inter alia. De immunitate Ecclesiarum.) Item raptores virginum, proditores, sacrilegi, blasphemæ, hæretici, apostatæ, Iudæi, & quotquot in ipsius asyulis delinquant. Vide Serarium in caput 24. Josue, quæst. 9.

CAPVT XX.

De Matrimonio veteris Testamenti.

DE Matrimonio extant hæc leges in V. Testamento. Prima: Nemo contrahet matrimonium in gradu prohibito. Leuit. 18. 6. Secunda: *Ad mulierem, quæ patitur menstrua, non accedes,* ibidem v. 19. Tertia: Si vnus ex fratribus mortuus fuerit sine prole, vxorem illius accipiet alter frater, & suscitabit semen fratri suo: Et primogenitum nomine illius dominabit. Deut. 25. 9. Quarta: Si alter frater noluerit accipere vxorem fratris sui, tunc vxor mortui, coram senioribus, tollet calcamentum de pedibus eius, & spuet in faciem illius, dicens: *Sic fiet homini, qui non adificat domum fratri sui,* ibidem v. 7. Quinta: Si quis in bello captam mulierem alienigenam admauerit propter pulchritudinem, & voluerit habere vxorem, iatroducet eam in domum suam;

quæ radet caput suum, & præcidet ungues, & mutabit vestem, & flebit patrem & matrem suam vno mense. Et tunc fiet vxor illius. Si postea ei displicerit, non vendet, sed liberam dimittet. Deut. 21. 11. Sexta, si quis habuerit duas vxores, vnâ dilectam, alteram odiosam; & filius odiosæ fuerit primogenitus, dabit ei iura primogenituræ, nec præferet ei filium dilectæ, ibid. v. 15. Septima, *Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione sua: Et cuncta femina de eadem tribu maritos accipient, vt hereditas permaneat in familiis, nec sibi, miscantur tribus, sed ita maneat, vt à Domino separata sunt.* Num. 36. 7.

2. Circa hæc leges aliqua examinanda sunt. 1. An matrimonium fuerit præceptum in Veteri Testamento? 2. In quo gradu licuerit, vel non licuerit matrimonium contrahere? 3. An Iudæi potuerint accipere vxores alienigenas? 4. An potuerint accipere vxores extra suam tribum & familiam? 5. Quæ sit differentia inter matrimonium veteris ac noui Testamenti? Est igitur.

QVÆSTIO I.

An matrimonium fuerit præceptum in veteri Testamento?

Ratio dubitandi est. Primo, quia Genes. 1. 28. & Gen. 9. 1. præcepit Deus: *Crescite & multiplicamini.* Secundo, quia Deut. 7. 14. similiter præcepit: *Non erit apud te sterilis vtriusq; sexus.* Tertio, quia non legitur, aliquos in veteri Testamento vixisse cœlibes. Quarto, quia ignominiosum erat, non habere prolem, vnde vulgare erat omnium axioma: *Maledictus, qui non reliquerit semen in Israel.*

2. Respondeo. Neque naturali, neque diuino præcepto, singuli in V. Testamento fuerunt obligati ad matrimonium. Prior pars patet, quia tametsi tota communitas naturali præcepto fuerit obligata, sicut etiam nunc est, conseruare se per procreationem prolis, & consequenter per matrimonium; hoc tamen præceptum non obligabat singulos de communitate, sed totam communitatem generatim, vt docet D. Thomas in supplemento, q. 41. art. 2. Simile est de agricultura. Nam præceptum naturale est, colere agros ad conseruandam vitam humanam, non minus, quam procreare prolem: & tamen præceptum illud non obligat singulos, alioqui singuli deberent agros colere, quod est contra communem hominum sensum ac consuetudinem.

3. Posterior pars probatur, quia in veteri Testamento nullum extat diuino præceptum, quod obliget singulos ad matrimonium. Nam illa verba, *Crescite & multiplicamini,* non continent præceptum, sed benedictionem. Nam Deus bis legitur dixisse illa verba hominibus. Semel primis parentibus in paradiso: & semel Noe, & filiis eius post diluuium, cum ex arca egressi essent. Vtrisque dixit post matrimonium iam contractum. Igitur per illa verba non præcepit illis, vt matrimonium contraherent; quod iam contractum erat; sed imperauit illis benedictionem, vt copiosam sobolem procrearent ad multiplicandum genus humanum, quod tunc valde exiguum erat.

Nam, primo certum est, Noe & filios eius, antequam arcam ingrederentur, habuisse suas vxores. Gen. 7. 7. *Ingressus est Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius, cum eo in arcam, propter aquas diluuij.* Secundo, certum est, eundem Noe & filios eius cum suis vxoribus; peracto diluuij, egressos esse ex arca, Genes. 8. 18. *Egressus est ergo Noe & filij eius, vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo.* Tertio, certum est, postquam cum suis vxoribus egressi sunt ex arca, tunc illis dictum esse à Deo: *Crescite & multiplicamini.* Hoc enim dilerte habet historia. Vnde euidenter sequitur, his verbis non contineri præceptum de matrimonio in eundo, quia matrimonium iam initum erat, sed benedictionem in propagauda posteritate. Et hoc significat textus, cum ait: *Benedixit Deus Noe, & filiis eius, & dixit ad eos: Crescite & multiplicamini, & replete terram.*

4. Idem dico de primis parentibus. Nam matrimonium inter illos statim contractum est, quando Deus ex costa Adæ dormientis formauit Euam. Tunc enim euigilans ex sopore, dixit Adam: *Hoc nunc os ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viuo sumpta est. Quam obrem relinquet homo patrem & matrem, & adhæbit vxori suæ.* Quibus verbis tria indicat. 1. Euam esse vxorem suam. 2. maius esse vinculum inter virum & vxorem, quam inter patrem & filios. 3. hanc coniunctionem coniugalem, quæ tunc inter ipsum & Euam facta est, fuisse figuram coniunctionis Christi cum Ecclesia. Sic n. verba Adami interpretatur Apostolus, ad Ephes. 5. 32. cū ait: *Sacramentum hoc magnum est: Ego autē dico, in Christo & Ecclesia.* Igitur, quod postea dictum est primis parentibus:

Crescite

Crescite & multiplicamini: non continet præceptum de matrimonio contrahendo, sed solennem benedictionem in propagando humano genere.

5. Similiter illa verba: *Non erit apud te sterilis uiriusque sexus*, habent eundem sensum. Est autem hic sensus: Si custodieritis præcepta mea, dabo vobis benedictionem temporalem, tam in procreatione liberorum, quam in aliis rebus. Hoc etiam constat ex textu, qui sic habet: *Si postquam audieris hæc iudicia, & custodieris ea, & feceris, custodiet & Dominus Deus pactum tibi, & misericordiam quam turnit patribus tuis: & diliget te, ac multiplicabit, benedictusque fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ frumento tuo, atque vindemia, oleo, & armentis, gregibus ovium tuarum super terram, pro qua iuravit patribus tuis, ut daret eam tibi. Benedixitque tibi inter omnes populos. Non erit apud te sterilis uiriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.*

6. Quod autem obiicitur, nullum in veteri Testamento fuisse cælibem, verum non est. Cælibes fuerunt Melchisedech, Josue, Helias, Heliseus, Jeremias, Joannes Baptistæ, ut testatur S. Ignatius in epist. ad Philadelphos. Item Abel frater Cain, ut tradunt Hieronymus, Basilus, Ambrosius, & alij apud Cornelium in cap. 4. Gen. v. 2. Vide Genebrard. in Chronologia.

7. Nec obstat, ignominiosum fuisse apud Hebræos, non habere prolem. Nam hæc ignominia non proveniebat ex virginitate vel cælibatu, sed ex sterilitate matrimonij. Cum enim Deus per omnes seculos, qui in matrimonio vivebant, benedictionem & fecunditatem, sub hac conditione, si custodierint legem Dei; suspicio erat, illos puniri à Deo: qui non habebant prolem, tanquam legis transgressores. Quæ erat magna ignominia. Nota: Aliqui in veteri Testamento propter suam culpam non habebant prolem, ita ut sterilitas esset pœna peccati: Aliqui, sine sua culpa. Prioris generis fuit Abimelech R. x. Gerar, qui non potuit habere prolem in sua familia, propterea quod eripuerat Abraham suam uxorem, iuxta illud Genes. 20. *Concluserat Dominus omnem vulvam domus Abimelech, propter Saram uxorem Abraham.* Item, Michol vxor Davidis, quæ quod derisisset Davidem saltantem coram Arca Domini, mansit sterilis usque ad finem vitæ, 2. Reg. 6. 23. Itæ, illa de quibus Osee 9. 13. *Dæus Domine. Quid dabis eius?* (nempe propter peccata sua) Sequitur: *Dæus vulvam sine liberis, & vbera inani.*

8. Sterilitatis generis fuerunt sanctæ femine, Sara, vxor Abraham: Rebecca, vxor Isaac: Rachel, vxor Jacob: Anna, vxor Eleazar: Sara, filia Rachuelis: & alij plures. Quæ quidem longo tempore steriles, non propter suam culpam, sed ut Deus nouo miraculo ostenderet, filios, qui ex illis nascerentur, non naturæ viribus, sed Dei beneficio natos esse. Et quanquam in prædictæ femine coram Deo non fuerint passæ opprobrium aut ignominiam, quia Deus sciebat sanctas esse; tamen passæ sunt coram hominibus, qui putabant eas à Deo puniri per sterilitatem. Hoc sensu dixit Rachel, postquam peperisset, Genes. 30. 23. *Abstulit Deus opprobrium meum.* Et Sara filia Rachuelis, post longam sterilitatem, orauit Deum dicens: *Peto Domine, ut de vinculo improperij huius absoluas me, aut certe desuper terram eripias me.* Tob. 3. 15. Et Elizabeth, ablata sterilitate, cum iam concepisset in utero, occultabat se mensibus quinq; dicens: *Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Luc. 1. 24. Vide Maldonatum ibid. v. 25.

QVÆSTIO II.

In quo gradu licuerit, vel non licuerit contrahere matrimonium in veteri Testamento?

VEL, qui gradus consanguinitatis & affinitatis fuerint prohibiti in lege Mosaica? Respondeo. Ex Leuitico c. 18. colliguntur hæc duo. Primo, ratione consanguinitatis, non licebat contrahere cum his. 1. Cum patre vel matre: vel quod idem est, cum filio vel filia. 2. cum sorore. 3. cum nepte. 4. cum amita vel matertera. Secundo, ratione affinitatis, non licebat cum his. 1. cum nouerca. 2. cum sorore priuigna. 3. cum filia aut nepte priuigna. 4. cum vxore patris. 5. cum vxore fratris relicta, (nisi frater reliquisset filiam sine prole, iuxta tertiam regulam supra assignatam) 6. cum vxore filij. 7. cum sorore vxoris propriæ, vxore adhuc viuente. Nam si mortua esset vxor, licebat.

2. **QVÆRS**: An ijdem gradus sint etiam prohibiti apud Christianos? Respondeo. Omnino sunt: & præter illos alij plures, ut patet ex Concilio Trident. Sessione vigesima quarta, Canone tertio. Et quidem in consanguinitate, prohibiti

sunt quatuor gradus. Vel, quod idem est, consanguinitas usque ad quartum gradum inclusiue reddit matrimonium inualidum. (cap. Non debet, de consanguinitate.) Similiter in affinitate prohibiti sunt quatuor gradus cap. citato. Nisi quod in Concilio Tridentino scilicet. 24. c. 4. statutum sit, ne affinitas ex fornicatione orta extendatur ultra secundum gradum.

3. Hic pro maiori intelligentia duo notanda sunt. Primò: Consanguinitas est propinquitas duarum personarum, orta ex naturali propagatione: quarum vel vna descendit ex altera, ut filius ex patre, nequos ex auo, pronepos ex proauo: Vel amba descendunt ex eadem, ut duo fratres ex eodem patre, duo nepotes ex eodem auo, duo pronepos ex eodem proauo. (Valentia quæst. 5. de Matrimonio puncto 3. §. Cognatio, & alij passim.) Affinitas est propinquitas duarum personarum, orta ex carnali copula vnius cum alterius consanguineo vel consanguinea: siue copula fuerit licita, siue illicita. Quo pacto inter nouercam & priuignam est affinitas, quia intercessit carnalis copula inter nouercam & consanguineum priuigni nempe priuigni patrem. (Valentia ibidem, §. Affinitas.) Hinc sequitur, gradus affinitatis distinguendos esse per ordinem ad gradus consanguinitatis, ut paulo post clarius explicabo.

4. Secundò, Ut autem sciatur, quoto gradu consanguinitatis, vna persona distet ab alia, tres regulæ seruandæ sunt. *Prima*: In linea recta, quæ est ascendentiæ & descendentiæ, tot gradus numerandi sunt, quot numerantur persone, excepta prima. Itaque filius est in primo gradu consanguineus patri, nepos in secundo, pronepos in tertio, & sic deinceps. *Secunda*: In linea transversa, quando vtraque persona æqualiter distat ab eodem stipite communi, totidem gradibus distat inter se, quot gradibus distat à stipite. Vnde fratres, qui æqualiter distant a patre, sunt consanguinei in primo gradu. Similiter filij fratrum sunt consanguinei in secundo gradu, propter eandem causam. *Tertia*: In linea transversa, quando veraque persona in æqualiter distat à communi stipite, quot gradibus distat persona remotior à stipite, totidem etiam distat ab altera. Vnde filius fratris distat à suo patruo in secundo gradu. Hæc tres regulæ valent in iure Canonico & seruantur in causis matrimonialibus. Vide Valentiam loco citato. Bellarminum de matrimonio capite vigesimo quarto, & alios.

5. Ad cognoscendos autem gradus affinitatis, tradi solet hæc regula: posita copula carnali inter virum & feminam, quo gradu aliquis viro consanguineus est, eodem est affinis femine. Recipissim, quo gradu consanguineus est femine, eodem affinis est viro. Nota. Licet omnes consanguinei viri contrahant affinitatem cum vxore filij. Et rursum, omnes consanguinei vxoris contrahant affinitatem cum viro; consanguinei tamen viri & vxoris non contrahunt affinitatem inter se. (cap. super his, de consanguinitate.)

6. Jam facile intelligetur differentia veteris ac noui Testamenti, quoad gradus consanguinitatis & affinitatis. In veteri prohibiti erant duo gradus consanguinitatis in linea recta. Primus, inter patrem & filiam: vel inter matrem & filium. Secundus, inter auum & neptem, vel inter auam & nepotem. In linea transversa, similiter duo. Primus, inter fratrem & sororem. Secundus, inter nepotem & amiram vel materteram. Non tamen inter neptem & patruum vel auunculum, ut notat Bellarminus cap. 17. At in nouo, prohibiti sunt quatuor gradus in vtraque linea. In recta quidem, primus inter patrem & filiam: inter matrem & filium. 2. inter auum & neptem. 3. inter proauum & proneptem. 4. inter abauum & abneptem. In transversa autem, primus inter fratrem & sororem. 2. inter fratrem & fratris vel sororis filiam: inter nepotem & amiram vel materteram: inter neptem & patruum vel auunculum. 3. inter fratrem & fratris vel sororis neptem: inter pronepotem & amitam vel materteram magnam. 4. inter fratrem & fratris vel sororis proneptem.

7. Rursum, in veteri Testamento prohibiti erant tres gradus affinitatis. In primo non licebat contrahere cum nouerca: cum sorore priuigna: cum filia priuigna: cum vxore fratris: cum vxore filij: cum sorore vxoris. In secundo, cum vxore patris. In tertio, cum nepte priuigna. At in nouo, prohibetur etiam quartus gradus affinitatis. Itaque non licet contrahere cum vxore aui vel pronepotis.

8. Solet disputari, An omnes gradus, qui lege Mosaica erant prohibiti, sint etiam iure naturali prohibiti? Respondeo. Non omnes. Nam Ecclesia in quibusdam potest dispensare, ut definit Concilium Tridentinum sess. 24. Can. 3. Non posset autem dispensare, si omnes iure naturali essent prohibiti. Qui ergo hoc modo prohibiti sunt? Primo certum est, Omnes gradus

gradus consanguinitatis lineæ rectæ inter ascendentes & descendentes, iure naturali prohibitos esse. An autem primus gradus in linea transversa, qui est frater cum sorore prohibitus sit, dubium est. Plerique affirmant. Caietanus negat, quia Cain filius Adami accepit sororem suam in uxorem. Nec peccauit contra ius naturale. Bellarminus cap. 27. componit hanc litem. At quidem esse præceptum naturale, non contrahere cum sorore, sicut est præceptum naturale, non accipere alienum; sed non obligare in extrema necessitate. Sicut ergo licitum est, in extrema necessitate, accipere alienum panem & comedere; sic etiam licere in extrema necessitate, contrahere matrimonium cum sorore. Fuit autem extrema necessitas in principio Mundi. Nam Cain non poterat aliam uxorem habere, nisi sororem suam.

9. Secundo probabile est, primum gradum affinitatis, qui est inter priuigium & nouerca, lege naturali prohibitu esse, ut docet Bellarminus loco citato. Et probat ex eo, quia qui contraherent matrimonium in gradibus lege naturali prohibitis, puniebantur morte: qui autem contraherent in gradibus lege tantum Mosaica prohibitis, puniebantur leuiori poena. Leuit. 10. At contrahentes cum nouerca puniebantur morte: Ergo verisimile est, lege naturali prohibitu esse, contrahere cum nouerca. Ex dictis sequitur, reliquos gradus consanguinitatis & affinitatis, qui lege naturali non sunt prohibiti, prohibitos tantum esse lege humana apud Christianos: quia tametsi apud Iudæos prohibiti fuerint lege diuina Mosaica, tamen illa lex nunc abrogata est, nec Christianos obligat. Secundo sequitur, Pontificem in illis omnibus gradibus, qui lege naturali prohibiti non sunt, posse dispensare, sicut in multis dispensatum est.

QVÆSTIO III.

An potuerint accipere uxores alienigenas?

Videtur non potuisse. Primo, quia Deus seuerè id prohibuit in veteri Testamento. Exodi 34. 16. & Deut. 7. v. 3. & 3. Reg. 11. 2. Secundo, quia grauius puniuit illos, quod contra prohibitionem ipsius accepissent alienigenas, post mortem Josue Iudicum 3. versu quinto, & sequentibus. Tertio, quia cum Sampson veller accipere uxorem Philistinam, dixerunt ei parentes: *Nunquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philistinis, qui incircumcisi sunt?* Iudicum 4. versu 1. Quibus verbis significabant, non licere accipere uxorem gentilem. Quarto, quia iuxta septimam legem superius assignatam, omnes viri debebant ducere uxores ex sua tribu & cognatione.

2. Sed contra est. Primo, quia lex quinta superius assignata concedebat illis, ut acciperent alienigenas in bello captas. Secundo, quia multi acceperunt alienigenas, sine ulla culpa aut reprehensione. Sic Jacob accepit filias Laban idololatæ. Genes. 30. versu 25. Ioseph filiam Phutipharis Ægyptiam Gen. 41. versu 45. Moyses, filiam Iethro Æthiopsitam. Exodi 2. versu 11. Mahalon & Cheilon, uxores Moabitidas. Ruth 1. 4. Similiter Booz, Ruth Moabitidem. Ruth 4. 10. Salomon, Rahab Chananaeam Matth. 1. 5. Sampson, Philistinam Iudic. 14. 2. David filiam Regis Gessur 2. Reg. 3. v. 3. Salomon, filiam Pharaonis Regis Ægypti 3. Regum 3. versu 1. Denique Esther nupsit Assucto Regi Persarum, qui erat Gentilis Esther 2. 17.

3. Respondeo cum distinctione. Ordinariè non licebat accipere uxores alienigenas seu gentiles: extraordinariè licebat in tribus casibus. Prior patet, quia erat illis prohibitum, propter periculum subuersionis & idololatriæ. Hoc patet ex locis citatis. Exodi 34. versu 16. *Nec uxorem de filiabus eorum accipies, filijs tuis ne, postquam ipsa fuerint fornicatae, fornicarificiant & filios tuos in Deos suos. id est, ne sint illis occasio idololatriæ.* Et Deut. 7. versu 3. *Nec sociabis cum eis coniugio. Filiam tuam non dabis filio eius: nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filiam tuam, ne sequatur me, & ut magis seruiat: Dicit alienis.* Et 3. Regum 11. versu 2. *Non ingredimini ad eas, neque de illis ingredierentur ad vestras: certissime enim auerterent corda vestra, ut sequamini Deos earum.* Quæ testimonia intelliguntur potissimum de feminis Chananaeis, quarum terram possessuri erant Iudæi. Et quia post mortem Josue contempserunt hanc prohibitionem, merito à Deo puniti sunt, iuxta illud Iudic. 3. versu 5. *Filij Israel habitauerunt in medio Chananaei, & Hetthæi, & Amorrei, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi, & duxerunt uxores filias eorum, ipsiq; filias suas filijs eorum tradiderunt, & seruerunt Djs eorum. Feceruntq; malum in conspectu Domini & obliuiscuntur Dei sui, seruientes Baalim & Ashtaroth.*

Trasusq; contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusei Rafathaim Regis Mesopotamiae, serueruntq; ei octo annis.

4. Posterior pars probatur, quia extraordinariè poterant accipere uxores gentiles, in his tribus casibus. Primo, si uxores relicto gentilismo, conuerterentur ad cultum veri Dei. Tunc enim cessabat periculum subuersionis & idololatriæ. Sic conuersa fuit Ruth Moabitidis: sic Rahab: sic alia plures, & hoc sensu concessum fuit, accipere alienigenas bello captas. Deut. 21. 11. *Non enim fuit concessum, nisi prius raso capite, præcisus vnguibus, mutata veste, desieto patre & matre. Nam per huiusmodi ceremonias significabatur, quod prius deberent eiurare ritus & mores patriæ, ac præcipuè cultum falforum Deorum. Vide Seratium in cap. 6. Josue q. 58.*

5. Secundo, si Deus excitaret aliquem Iudæum, ut acciperet uxorem gentilem, etiam in gentilismo permanentem. Sic excitauit Sampsonem, ut acciperet Philistinam; quod parentes illius ignorabant, iuxta illud Iudic. 14. v. 4. *Parentes autem eius nesciebant, quod res à Domino fieret. Quærueret occasio nem contra Philistinim.* Sic excitauit & Itherem, ut nuberet Assuero regi gentili; quia ex tali matrimonio multa bona toti Iudæorum genti erant obuentura.

6. Tertio, si esset aliqua necessitas vel vrgens causa, cur acciperent uxores alienigenas. Sic exulari poterant Mahalon & Cheilon, accipiendo uxores Moabitidas. Erant enim iuuenes in seruire ætatis, erant in aliena patria; erant egenes & famelici. Nullum apparebat remedium, vel contra feruorem libidinis, vel contra famem & egestatem, nisi ducerent uxores illius loci, à quibus sustentarentur. Vnde Rupertus lib. 11. in Matthæum: *Mahalonem non lex iustificat, sed necessitas excusat, scilicet fames, qua facta fuerat, & propter quam, ut Scriptura refert, abiit homo de Bethlehem.* Et ibidem: *Nisi necessitas illas excusaret, nec ipsæ uxores ducere debuissent Moabitidas.* Quo etiam spectat illud Valentianiani Imperatoris in Nouellus L. 11. Theodosiani codicis: *Nihil turpe, nihil veritum creditur iuribus. Sola cura est, ut qualicumq; sorte viuatur.* Vide Seratium in cap. 1. Ruth quæst. 11.

7. Porro, an omnes illi, quos ante diximus accepisse uxores gentiles, potuerint exulari vno istorum casuum, non est huius loci disputare. Constat aliquos excusari potuisse, ut iam dictum est: Salomonem non potuisse, ut patet 3. Reg. 11. 1. & sequentibus. De reliquis disputant suo loco interpretes. Quod vltimo loco obieciatur, viros debuisse ex sua tribu & cognatione accipere uxores, iam examinandum est.

QVÆSTIO IV.

An Iudæi potuerint accipere uxores, extra suam tribum & cognationem?

DICTUM est, ordinariè non potuisse accipere uxores gentiles, sed tantum Hebræas. Nunc quæstio est, an promiscuè potuerint accipere Hebræas ex quacunque tribu? An verò necesse fuerit, vnumquemque accipere ex sua tribu; & non ex alia? Ratio dubitandi sumitur ex illa lege, quam supra allegauimus: *Omnes viri ducunt uxores de tribu & cognatione sua: & cuncta famina de eadem tribu maritos accipient; ut hæreditas permaneat in familijs, nec sibi misceantur tribus sed ita maneat, ut à Domino separata sunt.* Numerorum trigesimo sexto, versu septimo. Quæ sanè lex, si spectemus verba, videtur fuisse generalis; ita ut nulli liceret contrahere matrimonium extra suam tribum aut cognationem. Et sic sentiunt Lyranus & Abulenſis in illum locum, & Turnellus in Annalibus, Anno mundi 2583. numero 31. Nisi quod excipiant Leuitas. Nam illa lex propterea lata est, ne paternæ hæreditates, per matrimonia diuersarum tribuum, de vna tribu in aliam transferrentur; sed singula hæreditates manerent in suis tribubus. At Leuitæ non habebant paternas hæreditates, nec vllius alterius hæreditatis erant capaces, ac proinde non fuissent translata hæreditates ex vna tribu in aliam, etiam si Leuitæ contraxissent matrimonia cum hominibus aliarum tribuum.

2. Alij probabiliter putant, non fuisse legem generalem, sed tantum obligasse eas feminas, quæ succedebant in hæreditatem patris, propter defectum masculæ prolis: Et similiter eos tantum viros, qui tales feminas ducebant in matrimonium. Huiusmodi enim viros ac feminas debuisse esse eiusdem tribus & cognationis. Ita Burgensis, Caietanus, Oleaster, Varablus, Cornelius, in cap. 36. Num. Ratio sumitur ex occasione illius legis, quæ fuit huiusmodi. Deus dederat duplex præceptum Moyſi in deserto. Vnum, ut filij Israel, quando venirent in terram promissionis, sorte eam diuiderent, & vnaquæque tribus ac familia haberet suam certam portio-

nam, ac hereditatem, excepta tribu Leui. Alterum, ut si aliquis patrisfamilias moreretur sine filiis, filiae essent haeredes. Numerorum 27. 8. Contigit postea, ut Salphaad, qui erat de tribu Manasse, moreretur sine filiis, & relinqueret tantum filias. Itaque filiae erant haeredes. Hinc oriebatur quaestio, An istae filiae possent nubere maritis aliarum tribuum? Nam si nubere, hereditas illarum erat transiura ad alias tribus. Sin minus, non erat libertas nubendi, quibus vellent. Igitur ad hanc quaestionem respondit Deus per Moysen, ut non nubere, nisi in sua tribu: ne, si extra suam tribum nubere, hereditas ad alias tribus derivaretur. Haec autem responsio non erat generalis, sed pertinebat ad eas tantum foeminas, quae erant haeredes suorum parentum: ad alias minime.

3. Haec sententia dupliciter confirmari potest. Primo ex Hebraeo textu, qui sic habet: *Omnis foemina hereditas habet a patre suo, nubes vni ex tribu sua.* Deinde exemplo eorum, qui, quod isto casu non comprehenderentur, extra suam tribum contraxerunt matrimonia. Sic David, qui fuit de tribu Juda, duxit Michol, filiam Saulis, de tribu Benjamin. Sic filii Israel iuraverunt, quod non vellent filias suas dare Benjaminis Iudic. 21. 1. Ex quo colligimus, solitas id antea facere. Sic denique omnes illi, quos supra diximus accepisse vxores gentiles seu alienigenas.

QUESTIO V.

Quae sit differentia inter Matrimonium veteris ac noui Testamenti?

Respondeo. Vnum differt ab altero, sicut Synagoga ab Ecclesia. Vel, sicut matrimonium Abraham cum ancilla, a matrimonio eiusdem cum libera: vel generatim, sicut umbra imaginis ab ipsa imagine. Nam sicut Synagoga fuit imperfectior, quam Ecclesia: Et matrimonium cum ancilla imperfectius, quam cum libera: Et umbra imaginis imperfectior, quam ipsa imago: Ita matrimonium Mosaicum fuit imperfectius, quam matrimonium nostrum. Et quidem multis modis.

1. Primo, quia nostrum matrimonium est Sacramentum a Christo institutum, quod confert gratiam, sicut Baptismus & alia sacramenta (Trident. sess. 24. Can. 1. D. Thomas in Supplemento, quaest. 42. artic. 1. & 3. & alij passim. At Mosaicum non fuit Sacramentum. Itaque duo spectanda sunt in nostro matrimonio. 1. Contractus iuris. 2. Ratio sacramenti, quae contractui superuenit. In priori conuenit cum Mosaico: in posteriori differt.

3. Secundo, Mosaicum poterat dissolui per libellum Repudij, ut dicam cap. 23. Nostrium non potest hoc modo dissolui. Trident. can. 5. & 7. Sicut Synagoga a Deo repudiata est; Ecclesia nunquam repudiabitur. Et hoc apte significatur per Abraham, qui repudiavit Agar, quae erat ancilla; non autem Saram, quae erat libera.

4. Tertio, Mosaicum ad mittebat Polygamiam; nostrum non admittit. Itaque licebat per legem Mosaicam, habere plures simul vxores. (cap. sequenti) per Evangelicam non licet (Trident. can. 2.) Sicut Deus in veteri Testamento non solum habebat filios adoptiuos ex Synagoga, sed etiam ex gentilitate. At in nouo nullum habet, nisi ex Ecclesia, quam solum agnoscit pro sua sponsa.

5. Quarto, in Mosaico, duo tantum gradus consanguinitatis, & tres affinitatis erant prohibiti, in nostro, plures (supra quaest. 5. 6. & 7.) Quinto, Mosaicum, ut plurimum, debebat contrahi inter virum & foeminam eiusdem tribus: nostrum non alitringitur ad eam tribum. Sexto, in lege Mosaica, frater debebat accipere vxorem fratris sui defuncti, si mortuus esset sine prole: in Evangelio nulla talis est obligatio.

6. In eo tamen conueniunt, quod sicut iuxta legem Mosaicam non licebat contrahere matrimonia cum infidelibus & idololatriis; ita iuxta Evangelicam non licet cum infidelibus & haereticis, hoc interest, quod si Christianus contrahat cum foemina infideli non baptizata, matrimonium sit irritum: Si cum haeretica, sit quidem illicitum, non tamen irritum.

* *

CAPVT XXI.

De Polygamia.

POLYGAMIA idem est, quod pluralitas vxorum: Est ergo quaestio, an in veteri Testamento liceret viro habere simul plures vxores? Ratio dubitandi est, quia nec Adam, nec vllus alius ab initio mundi, vsq; ad diluuium, habuit simul plures vxores, nisi solus Lamech.

Gen. 4. 19. Qui idcirco reprehenditur a Nicolao Papa in Epistola ad Lotharium Regem, vbi illum vocat adulterum, cap. an non 24. quaest. 3. At si licuisset habere plures, cur Lamech eo nomine reprehenderetur? Cur nullus alius, ex tot millibus virorum, qui vixerunt ante diluuium, plures habuit?

2. At contra est, quia multi sancti viri post diluuium, Polygamia vsi sunt; quod non fecissent, si fuisset prohibita. Nam Abraham habuit duas vxores, Saram & Agar. Jacob duas, Liam & Rachaelem: Eicana duas, Annam & Phoeniam: David plures, & Achinoam, Abigail, Maacha, Aggith, Abital, Eglam, Berfabea, Michol. Et sic deinceps.

3. Respondeo 1. Polygamia repugnat primae institutioni matrimonij, quae a Deo facta est in Paradiso. 2. Repugnat etiam aliquo modo legi naturae. 3. Deus tamen concessit, ut post diluuium liceret habere plures vxores, quod ante diluuium non licebat. 4. Haec concessio, quam alij dispensationem vocant, confirmata est per Legem Mosaicam. 5. Sed reuocata per Evangelicam, quia Christus in Euangelio reduxit matrimonium ad primam institutionem, ita ut non amplius liceat habere plures simul vxores. Haec singula confirmanda sunt per totidem conclusiones.

CONCLUSIO I.

Polygamia repugnat primae institutioni Matrimonij, quae a Deo facta est in Paradiso.

Sic docent Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Anselm. in c. 19. Matth. Ambros. in lib. de viduis circa finem, August. l. 1. de nuptiis & concupiscentia cap. 9. afferentes matrimonium initio institutum fuisse inter vnum & vnam, & consequenter exclusam polygamiam. Quod dupliciter probari potest. Primo ex scriptura, quae videtur numero singulari. Gen. 1. 27. *Masculum & foeminam creauit eos.* Et cap. 2. 24. *Relinquet homo patrem & matrem, & adharebit vxori suae: Et erunt duo in carne vna.* Non dixit in plurali; *Masculum & duas vel tres foeminas creauit:* Nec, *adharebit vxoribus suis:* Nec, *erunt plures in diuersa carne.* Secundo, ex ipsa hominis creatione. Nam si Deus voluisset Adamum habere plures vxores, sine dubio creasset illi plures foeminas, quas in vxores ducere potuisset. At vnam tantum creauit. Voluit ergo vna vxore contentum esse. Vnde Innocentius cap. Gaudemus, de diuortijs, accommodatè ait, *vnam tantum costam in vnam foeminitatem, non plures in plures foeminas fuisse conuersas.*

CONCLUSIO II.

Polygamia repugnat etiam aliquo modo legi naturae.

ITA Innocentius loco citato, D. Thomas quaest. 65. art. 1. & alij passim Theologi, excepto Durando, & alijs pauculis. Et probatur ex dictis, quia si Polygamia omnino conformis esset naturae, Deus, qui est auctor naturae, ab initio illam instituisset, praesertim cum eo tempore fuisset maxime necessaria ad propagandum genus humanum. At Deus non instituit tunc Polygamiam, sed Monogamiam: Ergo Polygamia non est omnino conformis legi naturali. Secundo, quia contra legem naturae fit, quando res vni tradita, & ab eo legitime possessa, alteri traditur possidenda: sed maritus in matrimonio tradit corporis sui possessionem vxori: ergo iure naturae non potest illam alteri tradere. Tertio, quidquid repugnat fini matrimonij a natura intento, hoc repugnat legi naturali: At pluralitas vxorum repugnat fini matrimonij a natura intento. Et quidem duplici fini. Alter est, mutuum obsequium viri & foeminae. Alter, remedium concupiscentiae. Vtrique pugnat pluralitas vxorum. Priori quidem, quia nihil magis repugnat mutuae charitati, obsequio coniugum in domestica

stica viuendi ratione, quam rixæ & contentiones. At si vnus vir haberet plures vxores, facillimè inter eas oriretur contentio, æmulatio, & inuidia; maximè si vna plus, alia minus à viro diligeretur: Vel si vna esset sterilis, altera fecunda. Exempla sunt in Scripturis. Nam Sara non potuit ferre Agar. Genesis 21. 9. Rachel inuidebat Liæ propter fecunditatem. Genesis 30. 1. Phenenna affligebat Annam. 1. Reg. 1. 6. Posteriori verò, quia qui plures haberet vxores, non posset omnibus & singulis satisfacere, quoad ipsarum libidinem & concupiscentiam.

6. Dixi in conclusione, Aliquo modo. Non enim absolute & simpliciter contra naturam est, habere plures vxores, sed tantum ex parte. Quod sic explico. Finis matrimonij triplex est. Primus, procreatio seu propagatio prolis. Secundus, mutuum obsequium coniugum in domestica viuendi ratione. Tertius, remedium concupiscentiæ. Primus est primarius seu principalis: reliqui duo, secundarij. Igitur Polygamia non repugnat fini primario, id est, procreationi & propagationi prolis; quia quo quis habet plures vxores, potest plures liberos procreare: sed repugnat finibus secundarijs, vt ostensum est. Vnde sequitur, Polygamiam, ratione finis primarij, conformem esse legi naturæ: ratione secundarij, repugnantem. Et hoc probant tria argumenta pro conclusione allata. Sed secundum debet explicari hoc modo. Contra legem naturæ fit, quando res vni tradita ad certum finem, ita traditur alteri, vt ille finis impediatur: Non autem, quando res vni tradita ad certum finem, ita traditur alteri, vt ille finis non impediatur. Si ergo vir daret potestatem sui corporis vni feminae, vel ad mutuum obsequium, vel ad remedium concupiscentiæ; faceret contra legem naturæ, si eandem traderet alteri feminae ad eundem finem, quia tunc finis ille impediretur. Si autem daret vni ad procreationem prolis, & alteri ad eundem finem; non faceret contra legem naturæ, quia per hoc, finis ille non impediretur.

CONCLUSIO III.

Deus concessit post diluuium, vt liceret habere plures vxores, quod antea non licebat.

ITA auctores citati. Ratio sumitur ex ipso facto. Nam constat, vt initio dixi, quosdam sanctos viros habuisse plures vxores, quas procul dubio non accepissent, nisi fuisset illis à Deo concessum, & quamuis aliqui dubitent de Abrahamo (de quo paulo post) tamen de Jacob, Elcana, Dauide, & quibusdam alijs dubitari non potest. De Jacob constat ex illo Gen. 30. 25. Dixit iacob socero suo: *Da mihi vxores & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, vt abeam.* De Elcana 1. Reg. 1. 12. *Elcana habuit duas vxores: nomen vni, Anna; & nomen secundæ, Phenenna.* De Dauide 1. Reg. 25. 42. *Surrexit Abigail, & secuta est nuncios Dauid, & facta est illi vxor. Sed & Achinoam accepit Dauid, & fuit vtraq; vxor eius.* Et secundo Regum 2. 2. *Ascendit ergo Dauid, & duxit vxores eius, Achinoam & Abigail.*

8. Quæres 1. An hæc concessio Polygamia primo omnium facta sit Abrahamo? Resp. Non legimus quemquam post diluuium habuisse plures vxores, ante tempora Abrahami. De Abrahamo quæstio est. Plerique docent, habuisse illum duas vxores, Saram & Agar. Alij contra, Saram fuisse legitimam vxorem; Agar non vxorem, sed concubinam. Quod tripliciter probant. Primo ex illo Genesis 25. 5. *Dedit Abraham concubinam, qua possederat, Isaac: filijs autem concubinarum largitus est minera.* Vbi per concubinas intelliguntur Agar & Cetura. Secundo ex verbis Iudæorum Ioan. 8. 41. *Nos ex fornicatione non sumus nati.* id est, Non sumus nati ex Agar concubina Abrahamæ, sed ex Sara legitima eius vxore. Tertio, quia aliqui Patres ita sentiunt, vt Ambrosius lib. 1. de Abrahamo cap. 4. & Augustinus lib. 2. contra aduersarium Legis & Prophetarum cap. 9. & lib. 2. contra Faustum cap. 30. & lib. 16. de Ciuitate Dei capite 25. Ambo enim excusant Abrahamum, quod viuentem legitimam vxorem quæsiuerit filium ex ancilla: asserentes eum id fecisse, non ex libidine, sed ex amore posteritatis. Quod si putarent Agar fuisse legitimam eius vxorem, non opus erat tali excusatione.

9. Hæc tamen sententia non placet. Primo, quia magnam iniuriam facit Abrahamo, quasi sciens commiserit adulterium; quod absit à tanto Patriarcha. Secundo, quia repugnat Apostolo ad Galatas 4. 22. Vbi ait Abrahamum habuisse duos filios, vnum de ancilla, & vnum de libera. Et per hoc fuisse significatum, quod Deus habiturus esset duos populos: Vnum ex Synagoga; alterum ex Ecclesia. Ergo ex sen-

tentia Apostoli, Abraham fuit figura Dei: Duo filij Abrahamæ, Ismael & Isaac, fuerunt figura duorum populorum, nempe populi Iudæi, & populi Christiani: Agar, mater Ismaelis, fuit figura Synagoga; & Sara, mater Isaac, figura Ecclesia: At sicut Ecclesia est legitima, non autem adulterina mater Christianorum, ita Synagoga fuit legitima, non autem adulterina mater Iudæorum. Ergo similiter, sicut Sara fuit legitima mater Isaac: ita Agar, legitima mater Ismaelis. Et consequenter, vtraque legitima vxor Abrahamæ.

10. Ad argumenta contraria sic respondeo. Ad 1. Nomen concubinarum sæpè sumitur pro veris vxoribus, sed secundarijs & ignobilioribus. Nam inter plures vnus vnus vxores, solebat vna esse primaria, quæ erat domina & gubernatrix familiae, cui reliquæ deserebant. Sic Sara erat domina; Agar, ancilla. Vtraque tamen vxor. Tameñ igitur Agar & Cetura, loco citato, vocentur concubinae Abrahami, erant tamen vxores. Et alibi sic vocantur. Agar quidem Genesis 16. 3. Cetura vero Genesis 24. 1. Vide Pererium & Cornelium in capite 25. Genesis versu 5. & Bellarminum de matrimonio capite 11. NOTA. Abraham habuit tres vxores: vnam primariam, quæ erat Sara: duas secundarias, quæ erant Agar & Cetura. Non tamen habuit tres simul, sed tantum duas, Saram & Agar. Nam post mortem Saræ, duxit Ceturam Genesis vigesimo quinto, versu 1.

11. Ad 2. Iudæi non loquuntur de fornicatione carnali, sed de spirituali, id est, de idololatria. Itaque sentus illorum non est hic: Nos non sumus nati ex Agar, concubina Abrahamæ; sed vnum patrem habemus Deum. Hæc autem est bona conexio: Nos non sumus cultores idolorum, sed vnus verus Dei. Vel, Nos non descendimus ex gentilibus idololatriis, sed ex Patriarchis vnus Dei cultoribus. Vide Augustinum & Maldonatium in illum locum, & Bellarmin. de Matrimonio cap. 11.

12. Ad 3. Ambrosius & Augustinus non dissentiunt à nobis. Nam Ambrosius tripliciter excusat Abrahamum. Primo, quod eo tempore nondum esset prohibitum adulterium per legem scriptam. Secundo, quod amore posteritatis, non ardore libidinis, id fecerit, vxore consentiente: Et tandem poenitentiam egerit. Tertio, quod non peccauerit, sed futurum mysterium significauerit; nempe illud mysterium, quod explicat Apostolus ad Galatas 4. 22. (de quo supra §. 8.) Hæc tertia excusatio est vera. Ex qua sequitur, Abrahamum ex instinctu Dei fecisse, quod fecit; vt suo facto significaret, fore aliquando, vt Deus coniugat sibi Synagoga & Ecclesiam, sicut ipse coniunxit sibi Agar & Saram. Porro Augustinus non negat, Agar fuisse vxorem Abrahami (cum Scriptura diserte hoc asserat, Genesis 16. 3.) Sed solum defendit Abrahamum contra Manichæos, asserens, illum, viuentem adhuc Sara vxore, accepisse Agar ancillam, non ex libidine, vt putabant Manichæi, sed ex amore posteritatis. Et quidem Sara consentiente & instigante. Quod est verissimum, vt patet Genesis 16. 1. NOTA. Sara, cum aduertet se esse sterilem, videtur ex diuina inspiratione instigasse Abrahamum, vt acciperet Agar ancillam, & ex illa prolem suscitaret, ad præfigurandum mysterium, de quo dictum est. Sicut etiam Rebecca, ex diuino instinctu, instigauit Iacob filium suum, vt fingeret se esse primogenitum, & hoc prætextu peteret à patre suo Isaac benedictionem. Quæ res etiam non carebat mysterio.

13. Quæres secundò. Quare Deus post diluuium concesserit Polygamiam, quæ antea non erat concessa? Respondeo. Concessit illam duplici de causa. Primo, ad propagandam prolem, qui est primarius finis matrimonij. Secundo, vt esset figura seu typus pluralitatis seu multitudinis gentium, quæ Christo, tanquam sponsa, erat coniugenda. (Augustinus libro de bono coniugali cap. 18. Diuus Thomas quaestione 65. artic. 2. ad quintum, Valentia quaestione prima, de matrimonio, parte tertia.) Sed quare propter eandem causam, non concessit illam in principio mundi? Respondeo. Hoc pendet ex libera ipsius voluntate. Potest tamen dari hæc causa, quia Monogamia, quam instituit in principio mundi, poterat vtrumque præstare. Primo, quia erat sufficiens ad propagandam prolem. Secundo, quia erat typus seu figura coniunctionis Christi cum Ecclesia. NOTA. Christus potest conferri vel cum Ecclesia, quæ est vna: vel cum multitudine gentium, quæ recipiuntur in Ecclesiam. Priori modo fuit representatus per Monogamiam; posteriori per Polygamiam. Nam sicut ante diluuium, vir coniunctus vni tantum vxori, erat figura coniunctionis Christi cum vna Ecclesia: ita post diluuium, vir coniunctus pluribus vxoribus, erat figura coniunctionis Christi cum multis populis ac gentibus.

14. Sed cur Deus ad eundem plane finem, nempe ad propagandam prolem, primo ordinavit Monogamiam, deinde Polygamiam? Respondeo. Deus solet pro diversitate temporum, ordinare diversa media ad eundem finem. Sic ad dirigendum hominem in suis actionibus, ordinavit primo legem naturalem; deinde legem Mosaicam; postremo legem Evangelicam. Similiter, ad sustentationem hominis, concessit primo carnes animalium, sine vlla restrictione: postea restringit hanc concessionem ad carnes eorum tantum animalium, quæ in lege Mosaica habebantur munda: tandem, sublata hac restrictione, rediit ad primam concessionem. Idem dico in proposito. Ad propagationem prolis ordinavit primo monogamiam; deinde concessit polygamiam: demum, explorata polygamia, reuocavit monogamiam; & simul commendavit cœlibatam ac virginitatem.

15. Dices, Polygamia est vtilior ad propagandam prolem, quam monogamia. Respondeo. Ita quidem nos putamus. Sed aliter res habet in consilio & providentia Dei. Quod patet ex euentu. Nam quando instituit monogamiam in paradiso, dixit Adamo & Eua: *Crescite & multiplicamini. Quibus verbis dedit illis, & posteris eorum benedictionem & fecunditatem.* Itaque monogamia coniuncta cum hac benedictione, erat sufficientissima ad humani generis propagationem. Quando autem, cessante hac benedictione, ceperunt homines esse steriles, tunc concessit polygamiam, ut hac ratione sterilitatem compensaret. Sic contigit Abrahamo. Habebat vxorem sterilem; concessa est illi alia vxor, ut prolem suscitarer. Genes. 16. versu 2. Postea, multa alia steriles feminæ subsecutæ sunt, ut Rachel, vxor Iacob; Anna, vxor Elcanæ; Michol, vxor David; Et sic deinceps.

16. Dices secundò. Polygamia, ut supra ostensum est, repugnat secundario fini matrimonij, qui est mutuum obsequium conjugum, & remediū libidinis. Cur ergo Deus illum concessit? Respondeo. Deus pro sua providentia, obtulit sufficiens subsidium, vel ad tollendam illam repugnantiam: vel certe ad cauendum, ne obesset, sed potius prodesset. Primò, quia feminas, quæ nubebant vni viro, hortabatur ad conferendam concordiam. Sic per Angelum hortatus est Agar ancillam Abrahamæ, ut se submitteret & accommodaret Sare, ad cauendas contentiones, Genes. 16. 9. Secundo, aliquando per mittebat huiusmodi contentiones ad exercitium patientiæ, & postea magno beneficio compensabat. Sic permisit Annam affligi a Pheneam. Et postea consolatus est eam concessione insperatæ prolis. 1. Regum. 1. versu vigesimo. & cap. 2. versu primo. Tertio, aliquando mitigabat æstum libidinis, ut non opus esset frequenti vsu matrimonij. Sic fecit Sare filiz Raguelis. Quod ipsa faterur, Tob. 3. versu decimo sexto. *Tu scis Domine, inquit, quia nunquam concupiscit virum. & mundam seruauit animam meam ab omni concupiscentia.* Et infra: *Virum cum timore tuo, non cum libidine mea consensu suscipere.*

CONCLUSIO IV.

Hæc concessio diuina, qua licebat habere plures vxores, confirmata est per legem Mosaicam.

Hoc tripliciter probari potest. 1. Quia nusquam est reuocata per legem Mosaicam. 2. Quia Viri sancti, qui vixerunt in lege Mosaica, habuerunt plures vxores, ut Elcana, David, & alij. 3. Quia lex Mosaica videtur polygamiam approbare. Deut. vigesimo primo, versu decimo quinto. *Si habuerit homo vxores duas, vnam dilectam, & alteram odiosam; & fuerit filius odiosæ primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odiosæ; sed filium odiosæ agnoscat primogenitum.* Vbi sermo est de vetis vxoribus. 1. quia in textu vocantur vxores. 2. quia filij illarum poterant esse hæredes patris, & diuidere substantiam illius; quod non licuisset, si altera fuisset vxor, & altera tantum concubina. Nam filij concubinæ non potuissent esse hæredes.

* * *

CONCLUSIO V.

Hæc concessio reuocata est à Christo, ut iam non liceat habere plures vxores.

Sic definitum est in Concilio Tridentino, sess. 24. Canon 2. contra Lutherum & Anabaptistas. Kemnitius & alij Lutheranij idem sentiunt, contra Lutherum. Et merito. Nam Christus in Evangelio reducit matrimonium ad primam institutionem, & reuocat, concessionem, quæ Iudæis erant facta. Nam duo erant illis concessa ex Indulgentia. 1. ut dato libello repudij, possent suas vxores dimittere, & alias ducere. 2. ut possent plures simul habere vxores. Vtrumque à Christo reuocatum est, Matth. 19. v. 3. Prius quidem his verbis: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Et infra: *Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras; Ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Posteriori vero his: *qui fecit hominem ab initio, masculinum & feminam fecit eos: Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhaerebit vxori suæ.*

19. Vbi illa particula, *Ab initio non erat sic*, manifestè significat, ea quæ Iudæis erant permilla, fuisse contra primam matrimonij institutionem. Et est hic sensus. 1. Ab initio non licebat dimittere vxores. 2. Ab initio fecit Deus masculinum & feminam, id est, vni viro dedit vnam tantum vxorem. Igitur ab initio, nec fuit libellus Repudij, nec Polygamia: sed vtrumque permillum fuit Iudæis ex quadam Indulgentia. Nunc permissio illa reuocatur, & reditur ad primam institutionem. Sic explicant Interpretes. Eodem sensu loquitur Apostolus Rom. septimo versu tertio. *Mulier, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* Quod est contra concessionem repudij. Et 1. Corinth. 7. versu secundo. *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vniquaque suum virum habeat.* Et rursum: *Mulier si corporis potestatem non habet, sed viri. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Quod est contra concessionem Polygamia.

20. Ex dictis colligo tria argumenta contra Polygamiam. Primum, Christus vult eo modo seruari matrimonium apud Christianos, quo ab initio fuit institutum in Paradiso: sed ab initio fuit institutum inter masculinum & vnam feminam, non inter masculinum, & plures feminas: Ergo Christus vult eo modo seruari apud Christianos. Alterum, Christus dicit eum mœchari, qui dimissa vxore, aliam duxerit: Ergo nec licet priorem dimittere, nec plures simul habere. Nam si non licet nouam accipere, priore vivente; certe pluralitas vxorum prohibita est. Tertium, sicut mulier non habet potestatem sui corporis, ita nec vir; sed mulier, ex eo præscis, quod non habeat potestatem sui corporis, quam viro tradidit, non potest alterum virum accipere, priore adhuc vivente. Ergo similiter de viro dicendum est. Hoc argumentum fundatur in iure Evangelico, quidquid sit de iure naturali. Nam secundum legem Evangelicam, vir & mulier, in hac parte, sunt paræ conditione. Sicut ergo secundum legem Evangelicam, non licet mulieri habere duos viros; ita nec viro duas vxores. Quare? Quia sicut vxor dat viro plenam potestatem sui corporis, quoad vsu matrimonij; ita vicissim vir vxori: Ergo sicut illa non potest alteri viro eandem potestatem dare, nisi per iniuriam; ita nec vir potest alteri vxori dare, nisi per iniuriam. Vide Augustinum libro primo de adulterinis coniugijs capite octauo & nono. Vbi pulchrè explicat æqualitatem viri & vxoris, de qua hic agimus.

21. Dices, Valentinianus Imperator, qui fuit pius & Catholicus, legem promulgauit, ut liceret vni cuique duas vxores habere, teste Socrate libro quarto historiarum, capite vigesimo septimo. Respondeo. Valentinianus merito reprehenditur ab omnibus Catholicis. Et quidem duplici titulo. Primo, Quod atrogauerit sibi potestatem, quam non habuit. Non enim licebat illi abrogare legem Evangelicam à Christo latam, & aliam contrariam statuere. Secundo, Quod præterit huius legis, voluerit suam turpitudinem & libidinem occultare. Nam ipse, cum haberet legitimam vxorem, nomine Seueram, ex qua suscepit Gratianum; aliam insuper duxit, nomine Iustinam, cuius amore tenebatur. Ne igitur solus esset Polygamus, quæsiuit socios sui sceleris, permittendo omnibus Polygamiam.

22. Iuxta ea, quæ hæcenus dicta sunt, tria tempora distinguuntur. Primum ab initio mundi vsque ad Abrahamum.

H 2

Secun-

Secundum, ab Abrahamo vsque ad Christum. Tertium à Christo vsque ad finem mundi. In primo, fuerunt primi parentes cum suis posteris. In secundo, Iudæi cum suis progenitoribus, Abrahamo, Isaac, & Iacob. In tertio sunt Christiani. In primo viguit sola monogamia: In secundo concessa est polygamia: In tertio reducta est monogamia, & explorata polygamia. Quid hoc significat? Nihil aliud, quam quod Deus initio mundi instituit matrimonium in perfecto statu. Deinde, ex quadam indulgentia permiserit quadam Iudæis, quæ multum derogabant perfectioni matrimonij. Denique reduxerit matrimonium ad primæuam perfectionem. Hoc in multis aliis solet evenire. Verbi gratia. Natura humana ab initio fuit creata in sua perfectione. Paulatim degenerauit per peccatum. Tandem per Christum restaurata est. Omittio similia exempla, quæ nota sunt.

CAPVT XXII.

De Zelotypia.

Zelotypia, vt hic sumitur, frequens inter coniuges malum est, & in eo consistit, quod alter alterum de adulterio suspectum habeat. De qua lata fuit lex Mosæ. Num. 5. 14. Præscribens modum inuestigandi, an mulier, quam vir suspectam habebat de adulterio, verè adultera esset, nec ne: Adultera enim solent occultè committi, vt per testes probari non possint. Deus igitur, qui occultorum Iudex est, præscripsit hunc modum explorandi.

1. Primò, Vir suspectam vxorem ducebat ad Sacerdotem coram Tabernaculo. 2. Offerbat ibi oblationem Zelotypiæ, nempe, farinam hordeaceam, sine oleo & thure. 3. Sacerdos accipiebat aquam sanctam in vase sicili, & in eam immittebat paucillum terræ de pavimento Tabernaculi. Et ista aqua, terræ permixta, vocabatur aqua amarissima. 4. Super hanc aquam proferebat maledictiones. 5. Discooperiebat caput mulieris, & in manibus eius ponebat oblationem Zelotypiæ, id est, farinam hordeaceam. 6. Tum similiter proferebat maledictiones super mulierem, dicens: si innocens es, non nocet tibi aqua ista amarissima, in quam maledicta congesti: si rea, subiacebis his maledictionibus: Dominus Deus, in cuius conspectu stas, putrescere faciat semur tuum, & inmensi vterus tuus dirumpatur. Septimo, Mulier respondebat, Amen, amen. Octauo, Sacerdos has secundas maledictiones scribebat in libro: mox scripturam abluibat aqua, quam habebat in vase sicili. Nono, Farinam hordeaceam accipiebat ex manu mulieris: & partem illius adolebat, partem sibi referuabat. Decimo, Aquam maledictam dabat mulieri bibendam. Et si erat rea, statim fetore putrescente, & vtero intumescente, dirumpebatur, & sic expirabat. Addunt Rabbinii, eodem tempore, quo adultera puniebat, dignitatis punitum fuisse adulterum, etiam absentem, cum quo occultè peccauerat. Quod, an verum sit, non satis constat.

Quæres primò. Quare Deus instituerit hunc modum inuestigandi adulterium? Respondeo. Quia volebat ostendere. 1. Se esse præsidem ac iudicem fidei coniugalis. 2. Se esse testem & protectorem innocentie, ne scilicet zelotypia, si nullus est innocentie testis, signet in matrimonio litas, rixas, homicidia. 3. Se occulta scelera videre, manifestare, punire. 4. Adulterium esse grauissimum scelus, publica pœna & confessione plestendum; vt vxores, si non amore castitatis, saltem timore pœnæ & confusionis in officio continerentur.

4. Quæres secundò. Quid significauerint illæ ceremonie, quæ adhibebantur. Respondeo. Erant variæ ceremonie. Primo, oblatio farinæ hordeaceæ, sine thure & oleo. Quare sine thure? Quia thus symbolum est deuotionis & bonæ famæ. At zelotypia infamie plena. Quare sine oleo? Quia oleum est symbolum lenitatis & misericordie. At zelotypia crudelis; tum ex parte adulteræ; tum ex parte pœnæ, quæ illi imponitur. Secundo, Terra de pavimento sumpta, & in aquam immixta. Vtrumque vile & abiectum. Et declarat adulteram esse vilem inftar lutosi pulueris, qui pedibus calcatur; iuxta illud Ecclesiastici 9. 10. Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi steruus in via conculebitur. Tertio, Aqua amarissima. Quare? Quia adultera, coram sacerdote & populo, afficiebatur magna amaritudine animi, propter publicam confusionem. Quarto, Aqua maledictionibus sacerdotis onusta: quæ significabat, adulteras diuinis maledictionibus obnoxias esse. Quinto, caput mulieris discooperitum. Nempe,

quia omnia Deo nuda & aperta sunt: Nec adulteria, quia in occulto fiunt, latere eum possunt. Vide Theodoretum q. 10.

5. Quæres tertio. An etiam in nouo Testamento sit similis modus explorandi adulteria? Respondeo. Olim inter Christianos fuit hic modus vsitatus, vt mulier, quæ erat suspecta de adulterio, probaret suam innocentiam tangendo ferrum candens. Et si adureretur à ferro candente, habebatur adultera; si minus, innocens. Verum cum talis probatio seu purgatio non sit à Deo instituta, meritò à Canonibus damnata est (cap. Omnibus, & cap. Consulisti 2. quæst. 4.) Vide Martini Deltium lib. 4. de Magia, cap. 4.

CAPVT XXIII.

De Libello Repudij.

Rertum est, permillum fuisse Iudæis, vxores suas dimittere, & dare illis libellum Repudij, iuxta illud Deuteronomij 24. 1. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenierit gratiam ante oculos eius propter aliquam feeditatem, scribet libellum Repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumq; egressa alterum maritum duxerit, & ille quodq; oderit eam, de dedit ei libellum Repudij, & dimiserit de domo sua, vel certè mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in vxorem, quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino. Hic aliqua examinanda sunt. 1. Quo sensu permillum fuerit Iudæis, dimittere seu repudiare suas vxores? An ita, vt dimittendo non peccarent? An verò, vt peccarent quidem, sed lege non punirentur? 2. quibus de causis liceret vxores dimittere seu repudiare? 3. quæ ceremonie adhiberi solcant? & quæ fuerit formula verborum, qua libellus Repudij scribebatur? 4. An sicut viri poterant repudiare vxores, ita vicissim vxores potuerint repudiare viros?

QUESTIO I.

Quo sensu permillum fuerit Iudæis vxores dimittere?

Multi putant, non fuisse licitum Iudæis dimittere, seu repudiare suas vxores; sed solum permillum, vt impunè facerent, ad maius malum euitandum. Ita Magister in 4. dist. 33. Bonaventura & Richardus ibidem, ac nonnulli alij. Et iuxta hanc sententiã peccabant Iudæi dimittendo suas vxores, nec matrimonij vinculum dissoluebatur: ac proinde, si vxores acciperent novos maritos, non erat nouum matrimonium, sed adulterium.

2. Probat 1. Quia loco citato Deut. 24. dicitur, mulierem repudiatam, si alteri nuplerit, fieri pollutam & abominabilem coram Deo; quia scilicet nubendo alteri, committit adulterium. Quod etiam repetitur Ierem. 3. i. his verbis: Vulga dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid reuertetur ad eam ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Secundo, quia repudium fuit Iudæis permillum propter duritiam cordis eorum Matth. 19. 8. Ergo fuit permillum, tanquam minus malum, ad euitandum maius malum, ne scilicet Iudæi suas vxores occiderent, si non permitterentur eas dimittere. Nam minus malum erat dimittere illas quam occidere.

3. Alij rectius docent, permillum fuisse Iudæis dimittere vxores, non solum impunè, sed etiam licitè, ita vt non peccarent dimittendo. Sic D. Thomas, Scotus, Durandus, & Paludanus in 4. dist. 33. Bellarmine de matrimonio c. 17. ad obiect. 14. Maldonatus in c. 19. Matthæi, Abulensis ibid. q. 49. & 50. Et iuxta hanc sententiã, quando quis dato Libello Repudij, dimittebat vxorem, verè dissoluebatur matrimonium, & vterq; tam vir quam femina, poterat cum altero contrahere.

4. Probat 1. Quia si matrimonium non fuisset solum per libellum Repudij, deteriori conditione fuissent femine, quam viri. Nam viri poterant alias vxores ducere, cum eotèpote licita esset polygamia, vt supra dixi. At femine non potuissent alios viros accipere, quia nunquam licuit vni femine habere plures simul viros. Itaque vel debuissent fieri adulteræ, vel perpetuam continentiam seruare. Non est autem verisimile, coactas fuisse ad perpetuam continentiam, cum id in veteri Testamento esset planè inusitatum.

Secundo: Quando mulier à suo viro repudiata, nubebat alteri viro, poterat impunè cum altero nubere vsque ad mortè illius, Deut. 24. 4. Ergo manens cum illo, non erat adultera, sed legitima vxor. Si enim fuisset adultera, debuisset secundū legem Mosaicam lapidari, Ioan. 8. 4. & Leuit. 20. 10.

Tertio: Quando nupserat alteri viro, poterat etiam ipse dare illi libellum repudij, sicut prior maritus. Deuter. 24. 3. Ergo non minus erat ipse vxor, quam antea fuerat prioris mariti. Nam libellus repudij non fuit concessus viro, nisi ratione suæ vxoris.

Quarto, lex prohibebat, ne repudiata post mortem secundi mariti, rediret ad priorem maritum. Deutero. 24. 4. At si per repudium non fuisset solutum vinculum matrimonij, non erat prohibendum, sed potius optandum, vt vxor rediret ad suum legitimum maritum.

Quinto, neque Moyses, neque alij Prophetæ vnquam reprehenderunt matrimonia cum repudiatis: At si eiusmodi matrimonia fuissent adulterina, sine dubio debuissent illa palam reprehendere, sicut reprehendebant alia vitia.

Sexto, lex vetabat Sacerdoti, ne duceret viduam, aut repudiatam, aut meretricem, sed tantum virginem Leuit. 21. 13. Ergo alij, qui non erant Sacerdotes, licebat ducere repudiatas, sicut licebat ducere viduas & meretrices.

5. Ad contraria argumenta sic respondeo. Ad 1. Mulier repudiata vocabatur polluta & abominabilis coram Deo, nõ ideo, quod alteri viro nupisset; sed quia à priori viro publicè infamia erat notata, hoc ipso, quod publicè esset repudiata. Ac proinde non decebat, vt ab illo iterum reciperetur, (Bellarminus loco cit.) Nec aliud colligi potest ex loco Ieremix, vbi Deus sic argumentatur: Si vir non recipit repudiatam, quæ nupit alteri; multo minus ego deberem te recipere, quæ non nupisti alteri, sed cum multis amatoribus fornicata es.

6. Ad 2. verum est, Deum permisisse Iudæis repudium, propter duritiam cordis eorum, ne scilicet suas vxores, quas repudiare non possent; occiderent. Sed inde non sequitur, eos peccasse repudiando suas vxores, ex diuina permissione. Potuit enim Deus hoc illis permittere, vt non peccarent, quia potuit dissoluere matrimonium inter ipsos contractum, & dare potestatem, vt viri acciperent alias vxores, & repudiatæ nubere alijs viris. Nec illa permissio carebat mysterio. Nam Deus per illam volebat significare, se repudiaturum Synagogam Iudæorum, & in locum illius desponsaturum sibi Ecclesiam ex gentibus colligendam.

QVÆSTIO II.

Quibus de causis liceret vxores dimittere seu repudiare?

1. Respondeo. Non satis constat. Tametsi enim scriptura dicat, licuisse eas dimittere propter aliquam *foeditatem*, disputant tamen Interpretes, quid per illam foeditatem intelligendum sit. Tertullianus libro quarto contra Marcionem cap. 34. intelligit solum adulterium seu fornicationem. Quod alij authores resellunt. Primo, quia mulier adultera, secundum legem Mosaicam, non dimittebatur: sed vel lapidabatur, si constaret adulteram esse: vel per aquas zelotypiæ examinabatur, si suspecta esset de adulterio. Secundo, quia Pharisæi interrogabant Christum, *an quacuq; ex causa liceret vxores dimittere*, Matth. 19. 3. Ergo supponebat, varias esse causas, sed cupiebant intelligere, an Christus omnes approbaret.

2. Quæ autem fuerint istæ causæ in particulari, non omnes eodem modo explicat. Lyranus putat fuisse quatuor: que rem rumpem, matrimonio superuenientem, quæ posset bonum prolis impedire: Siue in corpore, vt est sterilitas, lepra, morbus caducus: siue in anima, vt si vxor esset prauis moribus prædita. Contentit Cornelius, qui assignat has causas, lepram, & sterilitatem, veneficium, ritas perperuas, ebriositatem, & alios prauos mores incorrigibiles. Adulterium videntur excludere. Pro quo notandum est, dimissionem vxoris potuisse fieri dupliciter: vel palam, vel occultè. Prior dimissio fiebat per libellum Repudij. De posteriori intelligendum est illud Matth. 1. 19. *Ioseph autem vir eius, cum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam*, nempe Mariam sibi desponsatam, eo quod videret illam; antequam conuenirent, gravidam esse. Quomodo occultè id facere voluerit, variæ sunt sententiæ apud Maldonatum, quæ non faciunt ad nostrum propositum. Itaque prior dimissio per Libellum Repudij, vel nunquam, vel raro fiebat propter adulterium. Nam tribus modis possumus loqui de muliere adultera. Primo, si in adulterio esset deprehensa. Sic iubebatur lapidari. Secundo, si solum esset suspecta de adulterio. Sic debebat examinari per aquas zelotypiæ. Tertio, si quidem constaret adulteram esse, sed nec publicè constaret, nec in adulterio esset deprehensa, sed maritus aliunde id sciret.

Sic fortasse poterat occultè dimittere. Si tamen maritus voluisset illam publice accusare, & dato Libello Repudij solenniter dimittere, non video, cur id fieri non potuerit.

QVÆSTIO III.

Quæ ceremonia fuerint adhibita in Repudio, & quibus verbis Libellus Repudij consignatus?

1. Ceremoniæ, & cautiones, quibus Libellus Repudij solebat dari, recitantur decem ab Hebræis, vt notat Maldonatus. Primo, vt vxor non discederet, nisi volente marito. Secundo, Vt libellus in manu vxoris traderetur. Tertio, Vt scriberentur, vt minimum, nomina duorum testium. Quarto, Vt exprimerentur tres generationes viri, & tres mulieris, vt ex libelli formula intelligeretur. Quinto, Vt scriberetur Libellus litteris rotundis, distinctis, atque perspicuis, ita vt vna aliam non attingeret, ne aliquod scripturæ vitium irreperet. Sexto, vt si inter scribendum aliqua attramentij guttula in chartam decideret, Libellus auctoritatem non haberet, sed alius de nouo scriberetur. Septimo, Vt in Libello nullum raturæ vestigium appareret, ne possit esse suspectus de vitio. 8. Vt charta longior esset, quam latior. 9. Vt omnes testes, qui aderant, suum quisq; sigillum adhiberent. 10. Vt maritus diceret: *Accipe Libellum Repudij, & esto à me abiecta, & cuiusq; viro permessa.*

2. Formula Libelli Repudij, secundum Hebræos erat hæc. Ego Rabbi Simeon, filius Rabbi Abraham, filij Rabbi David, filij Rabbi Salomonis, die prima mensis secundi, Anno 5296. à creatione mundi, hic & in hac ciuitate, ex animi mei consensu, & sine vlla coactione, Repudiam Rachel, filiam Rabbi Moysi, filij Rabbi Ioseph, filij Rabbi Iacob: & dedi illi Libellum Repudij in manu, schedam abscissionis, & signaculum diuisionis, vt sit à me abiecta, & abeat quocunq; velit, & nemo possit illi prohibere, iuxta constitutiones Moysi & Israel. Ita referunt Varabius, Oleaster Cornelius in cap. 24. Deuteronomij, & Maldonatus in cap. 19. Matthæi.

3. Quæres, An Libellus Repudij datus fuerit publicè coram Iudice, & in forma iudiciaria? Respondeo. Id verisimile est. 1. Quia datus fuit coram testibus, vt ex dictis patet. 2. Quia repudium apud Romanos fiebat coram Iudice, vt patet ex iure ciuili, titulo de diuortijs, vbi etiam describitur hæc formula apud Romanos vsitata: *Res tuas curato, res tuas tibi habeto.* An etiam alij, præter Iudæos & Romanos, vti fuerint Repudio? Respondeo. Etiam Medi & Persæ vsi sunt, vt patet exemplo Astueris Regis, qui vxorem suam Valthi repudiavit. Esther 1. 19.

QVÆSTIO IV.

An sicut viri poterant repudiare vxores, ita vicissim vxores potuerint repudiare viros?

1. Respondeo. Non poterant. Nam solis maritis concessum fuit ius Repudij: Nusquam in lege Mosaicâ inuenies, vxoribus concessum esse. Quod etiam fatetur Iosephus lib. 15. cap. 11. vbi refert, Salome sororem Herodis, præter legem Mosaicam fecisse, quod maritum suum Costobarum repudiauerit. *Lex enim nostra*, inquit, *solis maritis ius Repudij permittit: mulieribus autem, ne dimissis quidem suis esset nubere, nisi prioris viri permisso.* Quæ posterior pars non habetur expresse in lege Mosaicâ. Videtur tamen colligi ex formula Libelli Repudij, in qua vir dimittens vxorem licet *abeat quocunq; velit*. Quibus verbis concedit illi potestatem nubendi altero marito. Et clarius ex decima cerimonia superius recensita, in qua maritus dicit: *Esto à me abiecta, & cuiusq; viro permessa.*

2. An ergo mulieres nullo modo poterant dimittere suos viros? Respondeo. Aliud est repudium, aliud diuortium. Non poterant illos dimittere per repudium; poterant tamen eos deserere per diuortium; vel propter adulterium, vel propter alias legitimas causas. Hoc enim & Christianis, & gentilibus mulieribus, iure naturali permillum est. Nota. In diuortio fit tantum separatio cohabitationis & thori, manente vinculo matrimonij. In Repudio, etiam hoc vinculum dissoluitur, vt patet ex auctoribus quæstione prima, §. 3. allegatis.

CAPUT XXIV.

De adulterio & stupro.

IN Lege Moſaica prohibentur & puniuntur hæc potiffimum peccata carnis. Primò Adulterium. Secundò, Inceſtus, id eſt, congreſſus cum conſanguinea vel affine inſtragradus prohibitos. Tertio, Stuprum, id eſt, violatio virginis, maxime ſi per vim fiat. Quarto, ſcortatio. Quintò, Sodomia. Sextò, Beſtialitas. De lingulis dicam aliquid.

1. Primò igitur, de adulterio extant tres leges. Prima moralis, *Non machaberis* Exodi 20. 13. Secunda iudicialis. *Si machatus quis fuerit cum uxore alterius, morte moriantur & machus & adultera.* Leuit. 20. 10. Tertia, partim iudicialis, partim ceremonialis, quæ præſcribit modum inueſtigandi occultum adulterium, de quo ſuprà dictum eſt cap. 22. de zelotypia.

3. De inceſtu extat vna generalis, & plures ſpeciales. Generalis eſt, *Omni homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius.* Leuit. 18. 6. Speciales ſunt hæc. Prima, *qui dormierit cum nouerca ſua, & reuelauerit ignominiam patris ſui, moriantur ambo.* Leuit. 20. 11. Secunda, *ſi quis dormierit cum nuru ſua, uſque, moriatur.* ibidem v. 12. Tertia, *qui ſupra uxorem filiam, duxerit matrem eius, uinus ardebit cum eis.* ibidem v. 14. Quarta, *qui acceperit ſororem ſuam, filiam patris ſui, vel filiam matris ſua occidetur in conſpectu populi ſui.* ibidem v. 17. Quinta, *qui coierit cum matreſtera, vel amita ſua, aut cum uxore patris aut auunculi ſui, pertabunt ambo iniquitatem ſuam: abſq; liberis morientur.* ibidem v. 19. 20. Sexta, *qui duxerit uxorem fratris ſui, abſq; liberis erunt.* ibid. verſ. 21.

4. De ſupro duæ erant. Vna, ſi aliquis in ciuitate concubuerit cum puella virginæ, quæ alteri deſponſata eſt, & illa non clamauerit, educes utrumq; ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur. Si autem in agro id fecerit, ipſe morietur ſolus: puella nihil patietur. Præſumitur enim clamaffe, ſed quia ſola erat non potuit audiri & liberari. Deuteron. 22. 23. Altera, qui vim inuoluerit puellæ non deſponſatæ, ducet illam in uxorem, nec vquam poterit eam dimittere: & inſuper patri illius dabit quinquaginta ſellos argenti. ibidem verſu 28.

5. De ſcortatione ſimiliter duæ. Vna, *non erit meretrix in filiabus Iſrael, nec ſcortator de filiis Iſrael.* Deuteron. vigefimo tertio, verſu decimo ſepimo. Altera, *ne proſtituas filiarum tuarum, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo.* Leuit. 19. 29.

6. De Sodomia ſic ſtatutum eſt: *Cum mafculo non commiſcearis coitu ſæmineo, quia abominatio eſt.* Leuitici vigefimo octiaue, verſu vigefimo ſecundo. Et iterum: *Qui dormierit cum mafculo coitu ſæmineo, morte moriantur. ſit ſanguis eorum ſuper eos.* Leuit. 20. 13. Solet hoc vocari peccatum contra naturam, de quo Apoſt. Rom. 1. 27. *Mafculorum, relicto naturali ſu ſæmine, exaſſerunt in deſiderijs ſuis inuicem, mafculi in mafculos turpitudinem exerceunt.*

7. De beſtialitate ſic: *Cum omni pecora non coibus, nec maculaberis cum ea. Mulier non succumbet iumento, nec miſcebitur ei, quia ſcelus eſt.* Leuitici 18. 23. Et iterum: *Qui cum iumento & pecora coierit, morte moriatur: pecus quoque occidit. Mulier, que succubuerit cuiſlibet iumento, ſimul inuoluetur cum eo.* Leuit. 20. 15.

8. Hæc de Legibus. Porro, quæ calamitates ex ſupradictis peccatis in V. E. ſecutæ ſunt, notum eſt. Ego paucis inſinuabo. Dauid commiſit adulterium cum Beſabeæ, uxore Vriæ Hethzi. Punitus eſt octo modis. Primo, morte alii ex adulterio nati. 2. Inceſtu primogeniti filij ſui Amnon cum Thamar. 3. Eiuſdem primogeniti cæde: quia Abſalon frater Thamar, occidit Amnon propter inceſtum. 4. Rebellionem Abſalonis. 5. Publica violatione vxorum. 6. Bello contra ſe illato ab Abſalone. 7. Morte Abſalonis. 8. Noua ſeditione à Seba, filio Bochi excitata. 2. Reg. 12. & ſequentib.

9. Amnon, filius Dauidis, de quo iam dixi, oppreſſit Thamar ſororem Abſalonis. 2. Reg. 13. 1. Abſalon inuitauit illum ad conuiuium, & cum remulentus eſſet, curauit illum occidi. ibidem v. 28.

10. Quidam ex tribu Beniamin, in Gabaa, abuſi ſunt uxore cuiuſdam Leuitæ peregrinantis. Iudic. 19. 25. Hoc factus uſuſunt filii Iſrael, & communi conſenſu progredientes ad bellum contra Beniamitas, occiderunt ex illis viginti quinque millia armatorum hominum. Iudic. 20. 46. Adco,

vt ex toto numero Beniamitarum, remaneret tantum ſexcenti viri. ibidem v. 47.

11. Zambri ex tribu Simeon, publice ingreſſus eſt in lupanar ad ſorinam Madianitidem. Pœna ſequitur: *Quod eſt uidiſſet Phinees, arrepto pugione, perſodit amboſ ſimul in locis genitalibus.* Et propter hoc factum laudatus eſt Phinees, tanquam vir zelofus pro honore Dei: Et loco præmij a Deo promiſſionem ſempiterni ſacerdotij in ſua familia. Num. vigefimo quinto, 6.

12. Sichem, filius Hemor, oppreſſit Dinam filiam Iacob ex Lia, ſororem Simeonis & Leui. Genſis 34. v. primo. Secura eſt uictio. Nam Simeon & Leui, arreptis gladijs, occiderunt non tantum Sichem & Hemor, ſed omnes mafculos totius ciuitatis, & ciuitatem depreſſam ſunt, auferentes eorum oues, armenta, aſinos, vxores, paruulos. ibidem v. 24.

13. De Sodomitis, quomodo puniti ſint, narratur Gen. 19. 24. *Dominus pluit ſuper ſodomam & Gomorrah, ſulphur & ignem de celo: & ſubuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, uniuerſos habitatores urbium, & cuncta terra uiuentia.*

14. Hæc omnia teſte Apoſtolo. 1. Cor. 10. 11. *ſcripta ſunt ad correptionem noſtram, vt cauamus ab adulterijs, & alijs peccatis carnalibus, quæ iam recensita ſunt: ne ſimiliter, ac Iudæi à Deo puniamur. Poſteſt & aliud hinc colligi. Nempe, Legem Moſaicam, vt alibi dixi, multo fuiſſe imperfectiorē, quam ſit Euangelica. Illa prohibebat peccata externa; hæc etiam interna. Quo ſpectat illud Chriſti in Euangelio: *Audiſti, quia dictum eſt antiquis: Non machaberis. Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiſcendum carnem machatus eſt eam in corde ſuo.* Matthæi 5. 27.*

CAPUT XXV.

De Seruis & Ancillis, de Mercenarijs, peregrinis, & pauperibus.

DE Seruis & Ancillis multa ſtatuta ſunt in lege Moſaica, præſertim Exodi 21. Leuit. 25. & Deut. 15. Compendium omnium eſt hoc. Primò, Hebræi non poterant ex ſuo populo habere ſeruum, uel ancillam per modum mancipij, ſed tantum ex gentilibus. Itaque ſoli gentiles, (quod etiam intelligitur de proſelytis ad Iudaismum conuerſis poterant eſſe perpetui & hæreditarij Hebræorum ſerui. 2. Si aliquis Hebræus fieret ſeruus gentilium, debebat redemi ab Hebræis. 3. Si fieret ſeruus Hebræorum, non tractabatur, ut mancipium, ſed ut mercenarius. 4. Nec tenuerit perpetuò, ſed ad certum tempus. 5. Si habebat uxorem Hebræam, ſeruebat uſque ad annum ſeptimum, ſeu ſabbaticum. Et tunc ambo liberi exiabant. 6. Si autem herus ipſius, qui ipſum emerat, dediſſet illi uxorem gentilem (nam Hebræam dare non poterat) quæ uerè eſſet ſerua ſeu mancipium, & ex illa haberet liberos, tunc quidem poterat liberari anno ſeptimo, ſi uellet, ſed relicta apud herum uxore & liberis. 7. Si tamen maluiſſet manere apud herum ſuum, & apud uxorem & liberos: poterat quidem id facere, ſed tantum uſque ad annum iubileum. Vxor tamen & liberi manebant in perpetua ſeruitute: Niſi uel redimerentur à ſuis gentilibus: Vel eerte, niſi herus excuſſet illis dentem aut oculum. Tunc enim pro compensatione illius iniuriæ, debebat eos liberos dimittere.

2. Hic tria notanda ſunt. Primò, Libertas Hebræorum erat corporalis, & opponeretur ſeruituti corporali. At libertas Chriſtianorum eſt ſpiritualis, & opponitur ſeruituti ſpirituali. De quo loquitur Chriſtus Ioan. 8. 34. *Omnis, qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Et paulo poſt: *ſi uos filij liberati uerè liberi eritis.* Et Apoſt. Rom. 8. 2. *Lex ſpiritus uiræ in Chriſto Ieſu liberat me à legē peccati & mortis.* Et ad Galat. 4. 31. *Non ſumus ancilla filij, ſed libera: quæ libertate Chriſtus nos liberauit.*

3. Secundò, ſicut uetus Teſtamentum fuit figura noui Teſtamenti, ita libertas Moſaica fuit figura libertatis Euangelicæ. Et ſicut Moſes eduxit Hebræos ex corporali ſeruitute Agyptiorum: ita Chriſtus eduxit nos ex ſpirituali ſeruitute diaboli & peccati.

4. Tertio, Tanta eſt perfectio & prærogatiua libertatis Euangelicæ, ut non curet aut timeat ſeruitutem corporalem. Vnde Apoſtoloſ 1. Corinth. 7. 26. *Vniſquiſque in qua uocatione (id eſt, uixæ conditione) uocatus eſt, in ea permaneat. ſeruus uocatus eſt? Non ſit tibi cura: ſed & ſpores fieri liber, magis queret.*

utero: Scilicet seruitute, ob maiorem humilitatem & patientiam.

De Mercenarijs.

5. De Mercenarijs sic statutum est: Non morabitur opus mercenarij apud te usque mane. (Leuit. 19. 13. Quod alibi sic explicatur: Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, sine adueniu, qui tecum moratur intra portas tuas: sed eodem die reddas ei premium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum. (Deuteronom. vigesimo quarto, versu. decimo quarto.) Eodem sensu Tobias dixit iuniori. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat.

6. Nota Nomen Mercenarij in nouo Testamento sumitur dupliciter. 1. In sensum dicto. Nempe pro famulis, seu operarijs, qui mercede conducuntur ad laborandū, vt Marci 1. 20. Et relicto patre suo Zebedeo in nauis cum mercenarijs, secuti sunt eum. Et Luca decimo quinto, v. 17. Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame perdo. 2. Pro Pastoribus Ecclesiarum, qui etiam accipiunt mercedem pro labore prædicandi Euangelium, & Sacramenta administrandi. Hi iterum duplices sunt. Alij boni Pastores, qui nihil aliud accipiunt, quam necessariam vitæ sustentationem Neque tam pecuniam sabbitorum desiderant, quam salutem. De quibus Apollolus 1. Timoth. c. 5. 18. Dignus est operarius mercede sua. Et 1. Corinth. 9. 11. si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Et infra v. 14. Ita & Dominus ordinauit is, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Alij mali, qui magis querunt mercedem & proprium commodum, quam salutem & utilitatem ouium sibi commissarum. De quibus Christus Ioann. 10. 11. Ego sum Pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, qui non est pastor, cuius non sunt oues proprie, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. Et paulo post: Non pertinet ad eum de ouibus. De similibus conuenit Deus per Prophetam Ezech. 34. Vt Pastores Israel, qui pascebant semetipsos: Nonne greges à pastoribus pascebuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occubebatis: Gregem autem meum non pascebatis. Tales non pauci sunt in hoc tempore.

De peregrinis & pauperibus

7. De his, sancita sunt hæc. Primò, Cum messuris segetes terræ tuæ, non remanebis usque ad solem superficiem terræ, nec remanentes sticas colliges: neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Leuit. 19. 9. Idem facies in manipulo, quem oblitus es in agro, & in frugibus oliuarum.

8. Secundò, Indigenis & mendicus non erit inter vos, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in terra, quam traditurus est tibi in possessionem. Deut. 15. 4. Duplex potest esse sensus. Prior, Ne patiaris Hebræum mendicare, sed subueni, vt benedicat tibi Deus. Posterior tanta erit bonorum abundantia, si legem Dei serues, vt nemo cogatur mendicare. Vide Emanuelem Sa in notationibus.

9. Tertiò, Si vnus de fratribus tuis ad paupertatem venerit, non durabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. ibidem versu 7. & 8. Hæc sententia conformis est priori sensui præcedentis.

10. In lege Euangelica, omnes debent se æstimare peregrinos, iuxta illud 1. Petri 2. 11. Charissimi obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam. Et 2. Corinth. 5. 6. Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. Sicut enim Iudæi quadraginta annis peregrinati sunt in deserto, antequam venirent ad terram promissionis: ita nos, toto tempore huius vitæ, peregrinamur in hoc mundo, antequam perueniamus ad patriam nostram cœlestem. Illorum peregrinatio fuit figura nostræ peregrinationis.

11. Paupertas, propter exemplum Christi, desijt esse ærumnosa & pudenda. Lucæ 6. 20. Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei. Et Iacobi 2. 5. Audite fratres mei dilectissimi: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? Et 1. Corinth. 1. 28. Ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus. Et c. 4. 11. Vsq̄ue in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus. Et infra Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi.

CAPVT XXVI.

De Reformatione.

Republica Hebræorum ab initio fuit bene à Deo constituta, & optimis ac sanctissimis legibus roborata. Sed quia sæpè defecit à primæua sua perfectione, & in varios abusus degenerauit, necesse fuit sæpè illam reformare, & in pristinum statum restituere. De hac Reformatione aliquid dicendum est. Fuit autem triplex reformatio. Prima circa cultum Dei. Altera circa iustitiam inter Hebræos seruandam. Tertia circa bellum. Incipiam à prima.

Reformatio circa cultum Dei.

2. Igitur Reformatio circa cultum Dei fuit valde frequens, quia Hebræi sæpè à cultu veri Dei ad idololatriam delapsi sunt. Primò sub Mose, quando vitulum aureum adorauerunt. Exodi 32. 4. Secundo, post mortem Ioue, quando ceperunt adorare Baal & Astaroth. Iudic. 2. & 3. 7. Tertio, post mortem singulorum iudicum sequentium. Iudic. 1. 19. Et hoc durauit usque ad initium Samuelis. primo, Regum septimo, versu 3. Quarto, tempore Salomonis, quando & ipse, & uxores illius colebant idola. 3. Reg. 11. 4.

3. Post Salomonem, facta regni diuisione, ceperunt esse duo regna: alterum Iuda, in quo erant duæ tribus: alterum Israel, in quo erant decem. Et quidem regnum Israel, sub primo suo Rege Ieroboam, defecit à cultu veri Dei, & cepit vitulos aureos adorare. tertio Reg. duodecimo, versu vigesimo octauo. In qua defecione permansit. At in regno Iuda, sæpè quidem defecio facta est, sed non durauit. Prima facta est sub Roboam. 2. Paralipomenon 12. 1. Secunda sub Ioram. 2. Paralip. 21. 11. Tertia sub Iosab, mortuo Iosada Pontifice, ibid. cap. 24. 17. Quarta sub Amasia. c. 25. 14. Quinta sub Achaz. c. 18. 2. Sexta sub Manasse, quarto Regum vigesimo primo, v. tertio. Hæc sunt præcipuæ defeciones.

4. Reformatio fuit etiam multiplex. Prima à Mose facta per interfectionem viginti trium millium hominum, qui vitulum adorauerunt, Exodi 32. 28. Secunda à Deo, per varias calamitates & oppressiones, tempore Iudicum. Iudic. 2. 14. & deinceps. Tertia à Samuele, per paternam monitionem. 1. Reg. 7. 3. Quarta ab Asa, qui purgauit terram à sordibus idolorum. 3. Reg. 15. 12. Quinta à Iosaphat, qui perfecit purificationem ab Asa inchoatam. ibid. cap. 22. 47. Sexta à Iosab, viuentem adhuc Iosada Pontifice, per institutionem templi. 2. Paral. 24. Septima ab Ezechia, qui abstulit omnem idololatriam, & verum Dei cultum restituit. 4. Reg. 18. 4. & 2. Paral. 29. 3. Octaua à Iosia, qui iterum abstulit omnia idola, excelsa, lucos, & instaurauit templum Domini, & fecit Phasè Domino, & adiurauit subditos, vt promitterent se legem Dei seruaturus. quarto Regum vigesimo secundo, & 2. Paralip. 34. & 35.

5. Hæc reformationes factæ sunt in regno Iuda. Porro in regno Israel bis aliquid tentatum. Primò ab Elia Propheta, qui tempore Achab & Iezabelis reduxit populum in duas partes claudicantem ad Deum, miraculo ignis de celo missi super sacrificium, & occidit 450. Prophetas Baal. 3. Reg. 18. 21. Secundo à Iehu Rege Israel, qui deleuit totam familiam Achab: & interfecit omnes Prophetas & Sacerdotes Baal, & statuum Baal combussit igne, & ædem Baal conuertit in latrinam. 4. Reg. 10. 11. Nihilominus non restituit cultum veri Dei. Sic enim habet textus ibidem v. 18. *Deleuit itaq; Iehu Baal de Israel: veruntamen à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel, & in Dan. Tamen ergo sustulerit vnam sectam idololatriæ, quæ adhuc erat Baal, non tamen sustulit, sed promouit aliam sectam idololatriæ, quæ vitulos aureos adorabat.*

6. Similis vicissitudo in Ecclesia Christi hæcenus seruata est. Multæ factæ sunt defeciones à vera fide: non quidæ vniuersales, sed particulatæ. Prima, tempore Apostolorum, per Simonem Magum, Cerinthum, Ebionem, Menandrum, Nicolaum Antiochenum. Aliæ per alios hæreticos subsequentes, vt per Saturninum, Bassidem, Cerdonem, Valentinum, Marcionem, Montanum, Nouatianos, Donatistas, Manichæos, Sabellianos, Arianos, Mæcedonianos, Priscillianistas, Pelagianos, Nestorianos, Euthycianos, Berengarios. Nouissime, per Hussitas, Lutheranos, Calvinistas, Anabaptistas.

7. Multa etiam reformationes adhibita. 1. per vigilan-
tiam Apostolorum. 2. Per alios Ecclesie Praelatos & Docto-
res. inter quos excellunt Irenaeus, Cyprianus, Achanasius,
Hilarius, Optatus Milleuianus; Ambrosius, Hieronymus,
Augustinus, Prosper. 3. Concilia generalia, in quibus hae-
retici damnati sunt; vt Ariani in Nicano, Macedoniani in
Constantinopolitano, Nestoriani in Ephesino, Eutyches &
Diofcorus in Chalcedonensi, & sic deinceps. 4. Per Synodos
provinciales. 5. per Religiosos. Nam sicut in V. T. multi ex-
traordinarii Iudices a Deo excitabantur ad liberandum popu-
lum a seuitate & oppressione: ita in Ecclesia Christi, va-
riis variis temporibus Religiosi Ordines excitati sunt, qui po-
pulum in doctrina & moribus reformarent, haereticos euer-
terent, sanam fidem restituerent. 6. Per seueras Principum
& Imperatorum leges & poenas in haereticos constitutas, qua-
les multae sunt in Codice Iustiniani. 7. Per violentam haereti-
corum extirpationem. 8. Per disputationes, inscriptiones, & si-
milis certamina contra haereticos suscepta & inita. Denique
quae optima reformandi ratio est, per seriam Cleri ac Prae-
latorum emendationem. Quae si non adest, parum profici-
tur.

8. Et nihil desit ad plenam analogiam veteris ac noui
Testamenti, sicut in veteri idololatra, idololatrae aliquan-
do persequuntur; ita in nouo haereticos haereticos infesti sunt
in qua re imitantur exemplum Ieha. Nam is quidem, vt iam
dixi, erat idololatra, & cecebat vitulos aureos, & tamen ex
quodam zelo reformationis, interficiebat prophetas & cul-
tores Baal. Sic faciunt haeretici. Non proferam vetera exem-
pla: noua sufficiunt. Lutherani infesti sunt Calvinistis. Cal-
uinistae Iosios laerant, perdunt execrantur. Nam alij Ar-
meniani sunt, alij Communistae. Hi illos accertimè persequu-
ntur. Illi vicissim eos damnant, & ditis omnibus deuocunt
Vtrobique zelus praereditur.

Reformatio circa iustitiam inter Hebraeos seruandam.

9. Huius reformationis illustre exemplum habemus in
Iosaphat rege Iuda, qui facta prius reformatione circa cul-
tum Dei, voluit etiam externam politiam reformare, & pa-
cis ac iustitiae conferuandae normam praescribere. Quo pacto
id praestiterit, refertur 2. Paral. 19. 4. his verb: *Habitauit ergo
Iosaphat in Ierusalem, rursumque egressus est ad populum de Bar-
seba usque ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum
Deum patrum suorum. Constituitque Iudices terra in cunctis ciui-
tatis Iuda iudicari per singula loca, & praecipiens Iudicibus,
Videte, ait, quid faciatis: Non enim hominis exercetis iudicium,
sed Domini: & quodque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit ti-
mor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite: non est enim
apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum
acceptio, nec cupido munerum.*

In Ierusalem constituit Iosaphat Leuitas & Sacerdotes, &
Principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam Domini
indicarent habitantibus eius. Praecipitque eis, dicens: *sic agite in
timore Domini fideliter & corde perfecto. Omnem causam, qua
venit ad vos fratrum vestrorum, qui habitant in urbibus ius-
tarum cognationem & cognationem vobiscum, quae est de lege, de
mandato, de ceremoniis, de iustificationibus: ostendit eis, vt non
peccent in Dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres
vestros. Sic eritis agentes non peccabitis.*

Amarias autem sacerdos & Pontifex vester, in his qua ad De-
um pertinent, praesidebit. Porro Zabadius filius Ismael, qui est
Dux in domo tua, super ea opera erit, qua ad Regni officium per-
tinent.

10. Dixi e. 1. q. 1. duplex fuisse Tribunal seu Iudiciu apud
Iudaeos. Vnum maius, quod erat in Ierusalem, ad difficiliore
controversias decidendas: Alterum minus, quod erat in aliis
civitatibus Iuda, ad communes & quotidianas causas iudi-
candas. Vtrunque progressu temporis fuerat: pene collapsum
Hoc loco Iosaphat vtrunque restituit ac reformat. Et primo
generatim monet Iudices, vt cogitent se non hominis, sed Dei
iudicium exercere. Et hoc sensu vocari solent dij, id est, Vi-
carij Dei, Exodi 22. 8. Deinde speciatim, vt abstineant a tri-
bus peccatis, quae solent esse in corruptis & peruersis iudici-
bus. 1. Ab iniquitate. 2. A peccatorum acceptione. 3. Ab ac-

ceptione munerum. Huiusmodi peruersi Iudices fuerunt
filius Samuelis. 1. Reg. 8. 3. *Non ambulauerunt filij illius in vis-
eius: sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, &
peruerterunt iudicium.*

Reformatio circa Bellum.

11. In hac reformatione duo spectanda sunt. 1. Leges
belli a Deo praescriptae, de quibus e. 17. q. 2. dictum est. 2. Ap-
paratus belli de quo hic dicendum. Est autem duplex appa-
ratus. Vnus consistit in munitionibus, praesidijs militatibus, ar-
matura, comeatu. Alter in ipsa exercitus dispositione, ductio-
ne, & ad certamen itione. De priorum agam. Est autem haec re-
gula seruanda, quod eiusmodi apparatus non debeat fieri in
ipso bellinitio aut progressu, sed longe ante belli susceptio-
nem, iuxta illud Christi Luc. 14. 31. *Quis Rex iturus commi-
tere bellum aduersus alium Regem, non seorsim prius cogitat, si pos-
sit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti milibus ve-
nit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens
rogat eum, qua pacis sint. Quod hic dicitur de apparatu militum,
debet etiam intelligi de apparatu armorum, munitionum, &
aliorum quae ad bellum necessaria sunt.*

12. Ex hac parte sunt magis defectus tempore Saulis,
quando filij Israel debebant pugnare contra Philistaeos. 1.
Quia erant tantum sexcenti Israelitae (reliquorum praeter
more erant dispersi) contra infinitam Philistaeorum multitu-
dinem. 2. Quia nullus in toto exercitu Israelitarum habebat
gladium aut hastam, nisi solus Saul, & filius eius Ionathas. 1.
Reg. 13. 5. *Philistim congregati sunt ad praesidium contra Israel,
erigentes mille currum, & sex milia equum, & reliquum ius-
tum sicut arena, qua est in litore maris plurimum. Et infra: Quod-
cum viderent viri Israel, absconderunt se in speluncis & in aban-
tis. Et iterum v. 15. *Receperunt saul populum, qui inuenit suerant
eum ei, quasi sexcentos viros. Et ibidem v. 19. Porro faber serua-
rius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerau enim Philis-
thim, ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam. Et deni-
que v. 22. *Cumque venisset dies praelij, non est inuentus ensis & lan-
cea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionathas, excepto
saule & Ionathas filio eius.***

13. Hunc defectum restaurauit Azarias, Ozias Rex Iu-
da, qui & in munitionibus, & in militibus, & in omni armo-
rum genere, & in comeatu, fecit magnum belli apparatus, ita
vt omnibus vicinis hostibus esset terror. Sic enim de eo
legitur 2. Paralip. 26. 9. *Aedificauit Ozias turres in Ierusalem
super portam anguli, & super portam vallis, & reliquas in eodem
muri latore, firmavitque eas. Exstruxit etiam turres in solitudine,
& effudit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora, tam
in campis, quam in eremis vastitate. Vinas quoque habuit, &
vinitores in montibus, & in Carmelo: erat quippe homo agricul-
tura deditus. Fuit autem exercitus bellatorum eius, qui procedebat
ad praelia sub manu Iehiel scribae, Maris, Doctoris, & sub
manu titanania, qui erat de Ducibus Regis. Omnisque numerus
Principum, per familias virorum fortium, duorum millionum sex-
centorum. Et sub eis vnusquisque exercitus trecentorum & septem
millium quingentorum, qui erant apti ad bella, & pro Rege con-
tra aduersarios dimicabant. Praeparauit quoque eis Ozias, id est,
cuncto exercitui, clypeos & hastas, & galeas, & loricas, & arcus,
& fundas ad iaciendos lapides. Et fecit in Ierusalem diuersi gene-
ris machinas, quas in curribus collocauit, & in angulis muro-
rum, vt mitterent sagittas & saxa grandia. Egressusque est sa-
mouit eis procul, eo quod auxiliaretur ei Dominus, & corroboraf-
set illum.*

14. Et hoc Ozias exemplo discant Reges & Principes,
duo potissimum esse necessaria ad apparatus bellum. 1. Vt
sint coniuncti cum Deo. Hoc enim significatur vltimis illis
verbis: *eo quod auxiliaretur ei Dominus.* 2. Vt etiam adhibe-
ant humana praesidia. Cuiusmodi sunt haec. 1. Munitiones.
Aedificauit Ozias turres in Ierusalem. 2. Exercitus. *Vnusquisque
exercitus trecentorum & septem millionum quingentorum.* 3.
Armatura. *Praeparauit cuncto exercitui clypeos & hastas
& galeas.* 4. Comeatus. *eo quod haberet mil-
ia pecora, & vinitores.*

* *

* *

F I N I S.

int
ys
e

ges
ap-
ia-
at-
io-
te-
in
to
it-
of-
ve-
ens
in,
&

is,
I.
ti-
o-
at
I.
iel,
et-
cia
at-
ant
va-
li-
at-
an-
p-

o-
o-
o
alē
m
ne,
am
e
ul-
de-
ub
us
ex-
m
m-
st,
sg,
ae-
ro-
a-
af-

cs,
Vc
llis
oc-
s.
lus
x

Quando hinc illuc
Quis erant tantum l. 12

